

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

ADİYAMAN İLİNİN TURİZM COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdurrahman CEBE

ŞANLIURFA-2016

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

ADİYAMAN İLİNİN TURİZM COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdurrahman CEBE

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir GÜZEL**

ŞANLIURFA-2016

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Coğrafya Anabilim Dalı 135225006 numaralı Abdurrahman CEBE'nin hazırladığı "Adıyaman İli'nin Turizm Coğrafyası" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 16/06/ 2016 tarihinde, saat :10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

16/06/ 2016

(Danışman)

Yrd. Doç.Dr. Abdulkadir GÜZEL

Üye

Prof. Dr. İrfan YEŞİLBAŞAK

Üye

Doç. Dr. Emin TOROĞLU

Bu tezin Coğrafya Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

20.../2016

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLIK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Abdurrahman CEBE
Öğrenci Numarası	135225006
Enstitü Anabilim Dalı	Coğrafya
Programı	Coğrafya
Başlık (Türkçe)	Adıyaman İlinin Turizm Coğrafyası

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen 'Adıyaman İlinin Turizm Coğrafyası' çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 248 sayfalık kısmına ilişkin, 15/04/2016 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 33'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

15/04/2016
Abdurrahman CEBE

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 15/04/2016

Yard. Doç. Dr. Abdulkadir GÜZEL

ÖZET

ADİYAMAN İLİNİN TURİZM COĞRAFYASI

Bu çalışma, Adıyaman ilinin turizm coğrafyasını ele almaktadır. Adıyaman'ın mevcut turizm potansiyeli ve alternatif turizm değerlerini ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Çalışma, zengin turizm altyapısına sahip olmasına rağmen Adıyaman'ın sahip olduğu imkânları değerlendirme konusunda yetersiz kaldığını göstermiştir. Mevcut turizm potansiyelinden yeterince yararlanılamaması, belirli bir turizm politikasının geliştirilememesi, bölgede yaşanan sosyal huzursuzluk, altyapı ve konaklama yetersizlikleri turizmin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen faktörler olduğu tespit edilmiştir. Turizmin geliştirilmesine yönelik alternatif politikaların üretilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adıyaman, Çekicilikler, Turizm Potansiyeli, Nemrut Dağı Kalıntıları, Alternatif Turizm Değerleri.

ABSTRACT

TOURISM GEOGRAPHY OF ADIYAMAN PROVINCE

This study examines the tourism geography of Adiyaman province. It aims to find out the tourism potential of Adiyaman and alternative tourism spots.

The study has revealed that although Adiyaman has rich tourism spots, it was not able to facilitate these. It has been underlined that the failure of adequately benefiting from existing tourism potential, the inability to develop a specific tourism policy, social unrest in the region, the lack of infrastructure and accommodation were the factors which adversely affected the development of tourism in this region. It has been suggested that the introduction of alternative policies for the development of tourism is important for this region.

Keywords: Adiyaman, attractions, tourism potential, Mount Nemrut ruins and Alternative Tourism Values.

ÖNSÖZ

Çok yönlü (multidisipliner) bir bilim olması nedeniyle turizm, farklı bilimlerin araştırma konusu olmuştur. Bunlardan bir tanesi de coğrafyadır. Yeryüzü bilimi olan coğrafyanın turizm ile ortak noktada buluşan bazı özellikleri vardır. En basit tanımıyla coğrafya; insan ve çevre etkileşimini dağılışı, bağlantı ve neden-sonuç ilkeleri doğrultusunda analiz eden bir bilimdir. Doğal ve beşeri kaynak değerlerini potansiyel olarak ele alan turizm ile coğrafyayı birbirlerine yaklaştıran ortak özellikleri ise, her iki bilimin de çevreye olan bağlılıklarıdır.

Coğrafyanın temel ilke ve prensiplerine bağlı kalarak hazırladığımız ‘‘Adıyaman İlinin Turizm Coğrafyası’’ adlı yüksek lisans tez çalışmamızın amacı, sahanın turizm potansiyelini ve alternatif turizm değerlerini ele alarak, turizmin gelişimine yönelik öneriler ortaya koymaktır. Bu potansiyelin ortaya çıkarılması için çalışmada öncelikle araştırma sahasına ilişkin coğrafi faktörler irdelenmiş ve bunların turizmi ne ölçüde desteklediği açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonraki bölümlerde ise turizmin çekicilikleri (doğal, tarihi ve kültürel çekicilikler), araştırma sahasında geliştirilebilecek turizm değerleri, bunların turizm adına kullanılabilmesi adına turizmin altyapısı ele alınmıştır. Son aşamada ise mevcut turizm talebi ortaya konularak turizmin gelişimine yönelik öneriler getirilmiştir.

Tez konusunun tespit edilmesinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen süreç içerisinde her türlü fikir, öneri, bilgi ve eleştirilerinin yanı sıra birlikte yapılan arazi çalışması sırasında da araştırma sahasını doğru algılamam noktasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli tez danışman hocam Yard. Doç. Dr. Abdülkadir GÜZEL’e, şükranlarımı sunmayı borç bilirim. Ayrıca bu çalışmada desteklerini esirgemeyen Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünün kıymetli hocalarına, Adıyaman İl Turizm Müdürlüğüne, Adıyaman Müze Müdürlüğüne, değerli arkadaşım Ömer ŞANLI’ya ve çalışmamdan dolayı kendilerine fazla vakit ayıramadığım oğullarım Ahmet Sait’e, Muhammed Mirza’ya ve değerli eşim Sezgin Hanımefendi’ye teşekkürü borç bilirim.

Abdurrahman CEBE

Şanlıurfa – 2016

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	IV
TABLOLAR LİSTESİ.....	X
HARİTALAR LİSTESİ.....	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIV
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	XV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XX
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM.....	3
1.1. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	7
1.3. TURİZM VE TURİZME İLİŞKİN KAVRAMLAR.....	9
2.BÖLÜM: ADIYAMAN İLİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	14

2.1. FİZİKİ COĞRAFYASI.....	14
2.1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapı.....	14
2.1.2. İklim.....	20
2.1.3. Hidroğrafya.....	22
2.1.4. Bitki Örtüsü.....	23
2.2. BEŞERİ COĞRAFYASI.....	25
2.2.1. Nüfusun Gelişimi.....	25
2.2.2. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı.....	27
2.2.3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.....	29
2.3. EKONOMİK COĞRAFYASI.....	32
2.3.1. Arazi Bölünmesi ve Arazi Kullanımı.....	33
2.3.2. Tarım ve Hayvancılık.....	35
2.3.3. Sanayi.....	37
2.4. TARİHSEL GELİŞİM-TURİZM İLİŞKİSİ.....	39
3.BÖLÜM: ADIYAMAN İLİNİN TURİZM ÇEKİCİLİKLERİ.....	43
3.1. ÇEKİCİLİKLER.....	43

3.2. DOĞAL ÇEKİCİLİKLER.....46

3.2.1. Dağlık Alanlar.....47

3.2.2. Akarsular.....49

3.2.3. Kanyonlar.....50

3.2.4. Göller.....52

3.2.5. Sulak Alanlar ve Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji).....56

3.2.6. Mağaralar.....58

3.2.7. Yüzen Adalar.....61

3.2.8. Mesire Alanları.....62

3.2.9. Milli Parklar.....65

3.2.10. Flora.....69

3.2.11. Fauna.....70

3.2.12. Anıt Ağaçlar.....71

3.3. TARİHİ ÇEKİCİLİKLER.....73

3.3.1. Arkeolojik Sit Alanları.....74

3.3.1.1.Ören Yerleri.....76

3.3.1.2. Höyükler.....89

3.3.1.3. Tümülüsler.....	93
3.3.1.4. Kaya Mezarları.....	99
3.3.2. Dini Yapılar.....	104
3.3.2.1. Camiler.....	104
3.3.2.2. Türbeler.....	114
3.3.2.3. Kiliseler.....	122
3.3.3. Müzeler.....	123
3.3.4. Kaleler.....	124
3.3.5. Köprüler.....	129
3.3.6. Çeşmeler.....	136
3.3.7. Kaya Yazıtları.....	139
3.3.8. Hamamlar.....	140
3.3.9. Sivil Mimari Yapılar.....	142
3.3.10. Diğer Tarihi Değerler.....	151
3.4. KÜLTÜREL ÇEKİCİLİKLER.....	153
3.4.1. Yöresel El Sanatları.....	153

3.4.2. Festivaller ve Yerel Etkinlikler.....	156
3.4.3. Yemek Kültürü (Gastronomi).....	158
3.4.4. Halk Oyunları.....	159
3.4.5. Halk Müziği.....	161

4.BÖLÜM: ARAŞTIRMA SAHASINDA GELİŞTİRİLEBİLECEK TURİZM DEĞERLERİ.....162

4.1. KIRSAL TURİZM.....	162
4.2. SAĞLIK TURİZMİ.....	164
4.3. AV TURİZMİ.....	171
4.4. İNANÇ TURİZMİ.....	173
4.5. DAĞ VE YAYLA TURİZMİ.....	175
4.6. SPOR TURİZMİ.....	176
4.7. KARST TURİZMİ.....	177
4.8. SPORTİF OLTA BALIKÇILIĞI.....	179
4.9. BOTANİK TURİZMİ.....	180
4.10. MADEN TURİZMİ.....	182
4.11. KAMP-KARAVAN TURİZMİ.....	184

4.12. ATLI DOĞA YÜRÜYÜŞÜ.....	184
5.BÖLÜM: ADIYAMAN İLİNİN TURİZM ALTYAPISI.....	185
5.1. ULAŞIM.....	185
5.2. KONAKLAMA.....	188
5.3. DİĞER TURİZM OLANAK VE HİZMETLERİ.....	191
6.BÖLÜM: MEVCUT TURİZM TALEBİ.....	193
6.1. ADIYAMAN İLİNE GELEN TURİST SAYISI	193
6.2. ADIYAMAN İLİNE GELEN TURİSTLERİN KONAKLAMA VE GECELEME SÜRELERİ.....	194
6.3. ADIYAMAN İLİNDE KONAKLAYAN YABANCILARIN MİLLİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI.....	196
7.BÖLÜM: ADIYAMAN İLİNDE TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK ÖNERİLER.....	198
SONUÇ.....	205
KAYNAKÇA.....	210
İNTERNET KAYNAKLARI.....	218

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Adıyaman İlinde Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama İklim Değerleri (1954-2013).....	21
Tablo 2: Adıyaman İli Orman Varlığı.....	25
Tablo 3: Cumhuriyet Döneminde Adıyaman'ın Şehir Nüfusunun Gelişimi.....	26
Tablo 4: Adıyaman İlindeki ve GAP Bölgesindeki Göç İstatistikleri (2014).....	27
Tablo 5: İlçelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu (2014).....	28
Tablo 6: Adıyaman'da Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu (2013).....	29
Tablo 7: Adıyaman İli Nüfusunun Okuryazarlık, Bitirilen Son Öğretim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2013).....	31
Tablo 8: TRC1 Bölgesinde (Adıyaman, Gaziantep, Kilis) İstihdamın Sektörel Dağılımı (2004-2013).....	32
Tablo 9: Adıyaman İli Arazi Kullanımı (2013).....	34
Tablo 10: Adıyaman İlinde Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları (2009-2013).....	36
Tablo 11: Adıyaman İlinde Meyvelerin Üretim Miktarları (2009-2013).....	36
Tablo 12: Adıyaman İlinde Mevcut İşletmelerin Sektörel Dağılımı (2014).....	38
Tablo 13: Adıyaman İlinin Kronolojisi.....	42
Tablo 14: Çekiciliklerin Sınıflandırılması.....	44
Tablo 15: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları.....	46
Tablo 16: Adıyaman İlinde Bulunan Başlıca Dağlar.....	48
Tablo 17: Adıyaman İlindeki Akarsuların Başlıca Özellikleri.....	49
Tablo 18: Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı Kuş Envanteri.....	57
Tablo 19: Türkiye'de Bulunan Milli Parklar.....	66

Tablo 20: Nemrut Dağı Milli Parkı'na Gelen Ziyaretçi Sayıları (1991-2014).....	68
Tablo 21: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Ören Yerleri.....	76
Tablo 22: Türkiye'de UNESCO Tarafından Dünya Miras Listesi'ne Alınan Kültürel ve Doğal Varlıklar.....	77
Tablo 23: Nemrut Dağı Ören Yeri'ne Gelen Ziyaretçi Sayısı (2014).....	82
Tablo 24: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Höyükler.....	90
Tablo 25: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Tümülüsler.....	93
Tablo 26: Adıyaman İlinde Bulunan Kaya Mezarları.....	100
Tablo 27: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli ve Tescilsiz Camiler.....	105
Tablo 28: Adıyaman İlinde Bulunan Türbeler.....	115
Tablo 29: Adıyaman İlinde Bulunan Kaleler.....	125
Tablo 30: Adıyaman İlinde Bulunan Köprüler.....	129
Tablo 31: Adıyaman İlinde Bulunan Çeşmeler.....	136
Tablo 32: Adıyaman İlinde Bulunan Kaya Yazıtları.....	139
Tablo 33: Adıyaman İlinde Bulunan Hamamlar.....	140
Tablo 34: Adıyaman İlinde Bulunan Sivil Mimari Yapılar.....	143
Tablo 35: Adıyaman İlinde Düzenlenen Festival ve Yerel Etkinlikler.....	157
Tablo 36: Adıyaman İlinde Bulunan Sağlık Turizmi Değerleri.....	165
Tablo 37: Adıyaman İlinde Bulunan Devlet Avlak Alanları.....	172
Tablo 38: Adıyaman İlinde Yıllar İtibariyle Yaban Keçisi Envanter Bilgileri.....	172
Tablo 39: Adıyaman'da Bulunan Baraj Gölü, Göl ve Göletlerin Alanı ile Balıklandırma Çalışmaları (2006).....	180
Tablo 40: Nemrut Dağı Milli Parkı ve Yakın Çevresinde Yayılış Gösteren Bazı Endemik Bitki Taksonları.....	181
Tablo 41: Adıyaman İlinde Bulunan Petrol Kuyuları.....	183
Tablo 42: Adıyaman'ın Bazı İllere ve İlçelere Olan Karayolu Uzunluğu.....	187

Tablo 43: Adıyaman İlinde Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri.....	189
Tablo 44: Adıyaman İlinde Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri.....	190
Tablo 45: Adıyaman İlinde Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri.....	190
Tablo 46: Adıyaman İlindeki Seyahat Acenteleri.....	192
Tablo 47: Yıllara Göre Adıyaman'a Gelen Turist Sayısı (1995-2014).....	194
Tablo 48: Adıyaman İlinde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Tesise Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranı (2013).....	195
Tablo 49: Adıyaman İlinde Belediye Belgeli Tesislerde Tesise Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranı (2013).....	196
Tablo 50: Gelen Yabancı Turistlerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2014).....	197

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Adıyaman İli Lokasyon Haritası.....	5
Harita 2: Adıyaman İlinin Jeolojik Haritası.....	16
Harita 3: Adıyaman İlinin Fiziki Haritası.....	19
Harita 4: Adıyaman İli Arkeolojik Sit Alanları Haritası.....	75
Harita 5: Adıyaman İli Dini Yapılar Haritası.....	107
Harita 6: Adıyaman İli Tarihi Çekicilikler Haritası.....	150

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sofraz Küçük Tümülüs'ün Planı99

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1: Cendere Kanyonu.....	51
Foto 2: Gerger Kanyonu.....	51
Foto 3: İndere (Zey) Köyü Kanyonu.....	51
Foto 4: Göksu Kanyonu.....	51
Foto 5: Gölbaşı Gölü.....	53
Foto 6: Abdülharap Gölü.....	54
Foto 7: Atatürk Baraj Gölü'nden Görünüm.....	55
Foto 8: Atatürk Baraj Gölü'nde Bulunan Gazihan Dede Su Sporları Merkezi.....	55
Foto 9: Kuş Gözlem Kulesi.....	58
Foto 10: Kuş Gözlem Evi.....	58
Foto 11: Palanlı Mağarası.....	59
Foto 12: Abdülharap Gölü'ndeki Yüzen Adalar.....	61
Foto 13: Beşpınar Mesire Alanı.....	63
Foto 14: Gazihan Dede Mesire Alanı.....	63
Foto 15: Adıyaman Lalesi.....	70
Foto 16: Ağlayan Gelin.....	70
Foto 17: Doğanlı Çınarı Tabiat Anıtı.....	72
Foto 18: Tut Çınarı Tabiat Anıtı.....	72
Foto 19: Nemrut Dağı Doğu Terası.....	79
Foto 20: Nemrut Dağı Batı Terası.....	79
Foto 21: Pirin Ören Yeri'ndeki (Perre Antik Kenti) Nekropol Alanı.....	84
Foto 22: Kabartma Heykeli.....	84
Foto 23: Dehliz.....	84
Foto 24: Grekçe Yazıt ve Dehliz.....	85

Foto 25: Kral Antiochos ve Herakles'in Tokalaşma Kabartması.....	85
Foto 26: Derik Kutsal Alanı.....	86
Foto 27: Kutsal Alandaki Sütun Parçaları.....	86
Foto 28: Eski Besni.....	88
Foto 29: Besni İlçesinin Şimdiki Görünümü.....	88
Foto 30: Nemrut Dağı Tümülüsü.....	94
Foto 31: Karakuş Tümülüsü.....	95
Foto 32: Tümülüsdeki Kartal Sütunu.....	95
Foto 33: Dikilitaş (Sesönk) Tümülüsü.....	96
Foto 34: Dikilitaş Sütunları.....	96
Foto 35: Sofraz Büyük Tümülüs (Sofraz Anıt Mezarı).....	96
Foto 36: Tümülüs'ün Giriş Kapısı.....	97
Foto 37: Tümülüs'deki Lahit Mezar.....	97
Foto 38: Sofraz Küçük Tümülüs (Sofraz Anıt Mezarı).....	97
Foto 39: Küçük Tümülüs'ün Giriş Kapısı.....	98
Foto 40: Tümülüs'deki Lahit Mezar.....	98
Foto 41: Pirin Nekropol Alanı.....	102
Foto 42: Pirin Kaya Mezarları.....	102
Foto 43: Kaya Mezarları İç Görünüm.....	102
Foto 44: Adıyaman Ulu Camii.....	109
Foto 45: Kab (Hacı Ali) Camii.....	109
Foto 46: Eskisaray Camii.....	110
Foto 47: Hocaömer Camii.....	110
Foto 48: Yeni Pınar Camii.....	110
Foto 49: Musalla Camii.....	110
Foto 50: Kurşunlu (Külhanönü) Camii.....	112

Foto 51: Tahtaoba (Ali Paşa) Camii.....	112
Foto 52: Besni Ulu Camii.....	113
Foto 53: Kızılcaoba Camii.....	113
Foto 54: Üçgöz Hasan Paşa Camii.....	113
Foto 55: Üçgöz Mustafa Paşa Camii.....	113
Foto 56: Hz.Safvan Bin Muattal Türbesi.....	117
Foto 57: Ebu-Zer-î Gaffari Türbesi.....	117
Foto 58: Abdurrahman Erzincani Türbesi.....	118
Foto 59: Üzeyir Peygamber Türbesi.....	118
Foto 60: Mahmut el-Ensari Türbesi.....	119
Foto 61: Hacı Yusuf Türbesi.....	119
Foto 62: Mor Petrus-Mor Pavlus Kilisesi.....	122
Foto 63: Kilisenin İç Avlusu.....	122
Foto 64: Adıyaman Müzesi.....	123
Foto 65: Kâhta Yeni Kale.....	126
Foto 66: Gerger Kalesi.....	126
Foto 67: Besni Kalesi'nin Giriş Kapısı.....	128
Foto 68: Kaledeki Sur Kalıntıları.....	128
Foto 69: Cendere Köprüsü.....	130
Foto 70: Kızılın (Göksu) Köprüsü.....	131
Foto 71: Kızılın Köprüsü Yakınında Konaklama Amaçlı Yapılan Mağaralar.....	131
Foto 72: Selçuklu Yukarı Köprüsü.....	132
Foto 73: Selçuklu Aşağı Köprüsü.....	132
Foto 74: Altınlı Köprü.....	133
Foto 75: Vijne Köprüsü.....	133
Foto 76: Tahtaoba Köprüsü.....	135

Foto 77: İndere (Zey) Köyü Doğu Köprüsü.....	135
Foto 78: Celladın Köprüsü.....	135
Foto 79: Nazhatun Köprüsü.....	135
Foto 80: Pirin (Perre) Antik Roma Çeşmesi.....	137
Foto 81: Paşa Hamamı Ön Tarafı.....	141
Foto 82: Paşa Hamamı Arka Tarafı.....	141
Foto 83: Bekir Bey Hamamı.....	142
Foto 84: Külhanönü (Meydan) Hamamı.....	142
Foto 85: Tuzhanı Güneyden Görünüm.....	143
Foto 86: Tuzhanı İç Avlusu.....	143
Foto 87: Değirmenli Ev.....	144
Foto 88: Vakkas Emiroğlu Konağı.....	144
Foto 89: Yöresel El Sanatlarının Bulunduğu Oturakçılar Pazarı.....	154
Foto 90: El Dokuması Halı Yastığı.....	155
Foto 91: El Dokuması Heybeler.....	155
Foto 92: Bakırcılık.....	155
Foto 93: Semercilik.....	155
Foto 94: Kadın Oyuncu Giysileri.....	161
Foto 95: Erkek Oyuncu Giysileri.....	161
Foto 96: Adıyaman Halk Oyunları Ekibi.....	161
Foto 97: Pekmez Yapılan Bakır Kazan.....	164
Foto 98: Şire Pazarı.....	164
Foto 99: Tütün Kurutma İşlemi.....	164
Foto 100: Narın Toplanması.....	164
Foto 101: Sülüklü Göl (Karagöl).....	166
Foto 102: Göldeki Sülükler.....	167

Foto 103: Sülükle Yapılan Tedavi.....	167
Foto 103: Kâhta Küçük Sülüklü Göl.....	167
Foto 105: Çelikhan İçmesi.....	168
Foto 106: İçmedeki Metruk Yapı.....	169
Foto 107: Dallardan Yapılan Baraka.....	169
Foto 108: Besni İçmesi İç Görünüm.....	170
Foto 109: Besni İçmesi Dış Görünüm.....	170
Foto 110: Adıyaman'da Av Turizmi.....	173
Foto 111: Menzil Dergâhı.....	174
Foto 112: Menzil Dergâhındaki Külliye.....	174
Foto 113: Gerger Kurdek Yaylası.....	176
Foto 114: Çelikhan Jari Yaylası.....	176
Foto 115: Tut İlçesinde Yamaç Paraşütü.....	177
Foto 116: Baraj Gölünde Kürek Sporu.....	177
Foto 117: Nemrut Dağı'nın Doğu Kesiminde Görülen Lapyalar.....	178
Foto 118: Grand İsias Oteli.....	189
Foto 119: Bozdoğan Oteli.....	189

KISALTMALAR LİSTESİ

km²: Kilometre kare

° : Derece

m: Metre

%: Yüzde

ha: Hektar

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

KNKGP: Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı

FİJET: Dünya Turizm Yazarları ve Gazetecileri Federasyonu

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

GİRİŞ

Turizm, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyanın önde gelen ekonomik sektörlerinden biri haline gelmiştir. Çünkü bir taraftan insanların turizm talebi her geçen gün artmakta, diğer taraftan da ülkeler, ekonomilerindeki çıkmazları turizm gelirleri ile aşmaya çalışmaktadırlar. Günümüzün kent insanı, düzenli boş zamana sahip oluşunun getirdiği avantajlarla uzun tatillerini değişik mekânlarda geçirmeyi arzu etmekte bu da turistik mekânların çeşitlenmesini ve geniş alanlar kaplamasını kaçınılmaz kılmaktadır. Öte yandan alansal çeşitlenmeye turizm türlerinin de hızla çoğalması eşlik etmektedir (Soykan, 2000:40).

Bir yeryüzü bilimi olan coğrafyayı turizm ile ortak noktada buluşturan belli başlı özellikleri vardır. Yaygın olan en basit tanımıyla coğrafya; insan ve çevre etkileşimini dağılım, bağlantı ve neden-sonuç ilkeleri doğrultusunda analiz ve sentez eden bir bilimdir. Doğal ve beşeri kaynak değerleri potansiyel olarak ele alan turizm ile coğrafyayı birbirine yaklaştıran husus ise, her iki bilimin de çevreye olan bağlılıklarıdır. Aynı zamanda coğrafya çevrenin sahip olduğu doğal özellikleri, iklimi, doğal ve beşeri özellikleri ile de yakından ilgilenir. Coğrafyanın bu yönü dikkate alındığında, bir mekân içinde oluşan ve gelişen, mekânla ve mekânın özellikleri ile yakından ilgilenen turizm faaliyetlerini ilgi alanına alması son derece doğaldır. Turizm, belli nedenlerle mekân içindeki hareketliliği ifade eder ve çeşitli alt sistemlerden oluşan bir bütündür. Bundan dolayı turizm sistemi içinde coğrafya ağırlıklı bir paya sahiptir. Çünkü gerek turist gönderen gerekse ev sahibi alan, birer coğrafi mekân birimidir (Soykan, 2000:41). Coğrafi mekândan, bütün ekonomik sektörler gibi, turizm de faydalanmaktadır. Ancak unutulmaması gereken turizmin coğrafi mekânda yer alan doğal ve beşeri değerlere çok daha bağımlı olduğudur. Bu nedendir ki coğrafi çevrenin korunması turizmin öncelikli şartıdır ve coğrafi çevrenin (mekânın) korunmasının ön şartlarından biri, hiç şüphesiz turizm potansiyelinin belirlenmesidir (Alaeddinoğlu, 2006:2).

Yeni teknolojik gelişmeler ve artan seyahat eğilimleri sonucu turizm olgusu coğrafik olarak daha geniş bir alana yayılmış ve bu alanlar hemen hemen bütün dünya ziyaretçileri tarafından ulaşılabilir olmuştur. Turizmin geniş alanlara yayılması her zaman olumlu etki oluşturmamaktadır. Bunların bir kısmı başarılı olurken, bir

kısmı da başarısız olmaktadır. Başarısızlığın arkasında yatan birçok neden olmakla beraber bunlardan özellikle, turizm bölgelerinin mevcut turizm potansiyellerinin tam olarak belirlenememesi ve bu potansiyeli kullanma konusunda planlı davranılmaması en önemlileridir. Çünkü turizm potansiyelinin saptanması turizm bölgesine birçok açıdan fayda sağlayacaktır. Turizm potansiyelinin saptanması, turistik gelişmeye yön verdiği gibi, coğrafi çevrenin de en iyi şekilde kullanılmasını ve korunmasını sağlayacaktır (Soykan, 2003:20).

Bu bağlamda, var olan potansiyelin belirlenmesi ve iyi bir planlama ile araştırma sahasındaki sorunların tespiti yapılabildiği ölçüde, Adıyaman ilinin turizm potansiyeli ortaya çıkarılabilecektir. Bu potansiyel ortaya çıkarılabildiği takdirde, araştırma alanımız olan Adıyaman ilinde turizm, hedef sektör olabilecek ve turizmin bölgede gelişmesi sağlanabilecektir. Bu bağlamda yer şekillerinin çeşitliliği, medeniyet kokan tarihi yapıları, doğal güzelliklere sahip alanları, kültürel çekicilikleri ve daha birçok turistik özellikleri ile Adıyaman önemli bir turizm kenti olabilecektir.

1.BÖLÜM

1.1.ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Araştırma alanını oluşturan Adıyaman ili Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Kuzeyinde Anti-Toros Dağları ve güneyinde Fırat Nehri ile çevrilidir. Doğusunda Diyarbakır, batısında Kahramanmaraş, kuzeyinde Malatya, güneyinde Gaziantep ve Şanlıurfa illeri ile sınırları bulunmaktadır.

7614 km²'lik yüz ölçüme sahip olan Adıyaman 37° 25' - 38° 10' kuzey enlemleri ile 37° 27' - 39° 15' doğu boylamları arasında yer alır. İlin arazi yapısı kuzeyden güneye doğru alçalan engebeli bir görünüm arz etmektedir.

Güneydoğu Toroslar kuşağının kuzey kenarında yer alan inceleme alanında Mesozoyik'ten günümüze kadar olan jeolojik zaman aralığında oluşmuş mağmatik, metamorfik ve sedimenter kayalardan meydana gelmiş çeşitli birimler bulunmaktadır. Söz konusu jeolojik birimlerden en yaşlı olanlarını Mesozoyik birimleri oluşturmaktadır. Pliyo-Kuvaterner depolarının aşındırıldığı veya faylı alanlarda Eosen kalkerleri antiklinal yapıları ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında taban arazisi tamamen Pliyo-Kuvaterner dolgularından meydana gelmektedir. En genç oluşuklar ise vadi tabanı ve seki sistemlerinde görülen Kuvaterner alüvyonlarıdır (Karadoğan, 2005:2).

Araştırma sahasında dağlık alanlar, düzlük alanlar, havza tabanı ve akarsular tarafından oluşturulan vadiler önemli morfolojik birimleri oluşturmaktadır. Bu morfolojik çeşitlilik tarih boyunca insan hayatı üzerinde etkisini göstermiştir. Soğuk dönemlerde insanlar kuzeydeki dağlık alanlara yerleşirken, sıcak iklim dönemlerinde ise Fırat Nehri kıyısını tercih etmişlerdir.

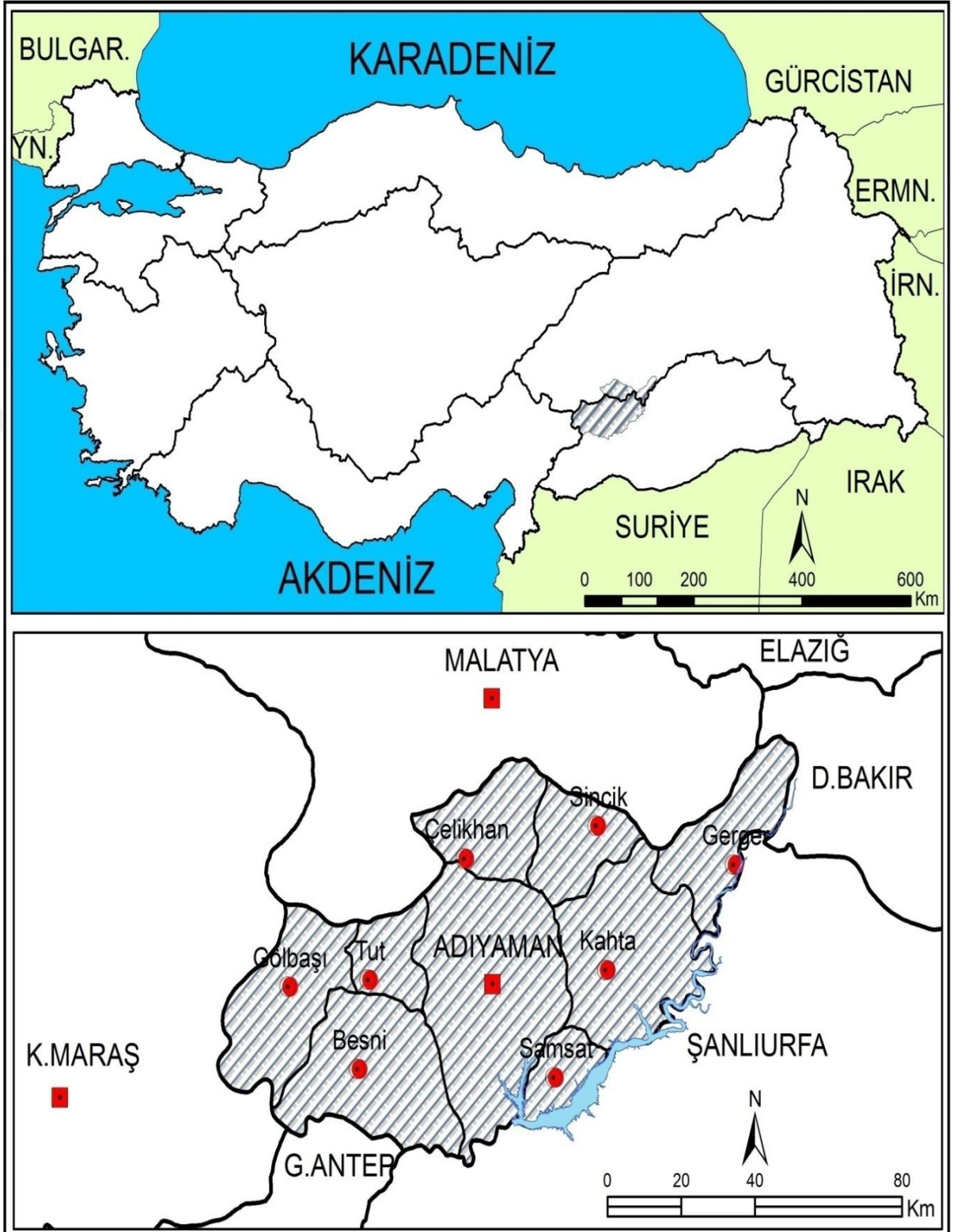
Kuzeydeki dağlık alanda yer alan Toros Dağları'nın uzantısı olan Akdağlar (Malatya dağları), Adıyaman ile Malatya arasında doğal sınırı oluşturur. Çelikhan, Tut, Gerger ve Sincik ilçelerinin büyük bir kısmı dağlık arazilere sahip iken, güneyde yer alan Merkez, Kâhta ve Besni ilçelerinde ise platolar ve ovalar yer almaktadır. İlin önemli dağları Akdağ (2551 m.), Dibek Dağı (2549 m.), Ulubaba Dağı (2533 m.), Gördük Dağı (2206 m.), Nemrut Dağı (2150 m.), Borik Dağı (2110 m.), Bozdağ

(1200 m.), Karadağ (1115 m.)'dir. Araştırma sahasında turizm açısından değer taşıyan önemli tarihi ve kültürel çekicilikler kuzeydeki bu dağlık alanlarda yer almaktadır.

Araştırma sahasının içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin iklim şartları yarı karasal iklim özelliklerini taşır. Ardel (1961)'e göre bölge, iklim bakımından çevre bölgelerden farklı bir iklim karakteri arz eder ve alanda Akdeniz İklimi'nin bozulmuş bir tipi söz konusudur. Yörenin Akdeniz Bölgesi'ne yakınlığı nedeniyle 800 m' ye kadar olan sahalarda yarı kurak Akdeniz iklimi, yüksek kesimlerde ise karasal dağ iklimi hüküm sürmektedir. Yaz mevsiminde güneyden gelen kuru tropikal (sıcak) hava kütlesi etkisini göstermektedir. Nisan ayından itibaren yöreyi etkisine alan bu hava kütlesi, haziran sonundan itibaren güneş radyasyonunun da artması ile temmuz ve ağustos aylarında şiddetli sıcaklara neden olur. Ekim sonu ve kasım başından itibaren yöre Akdeniz Bölgesi'ni etkilemeye başlayan ve Doğu Anadolu'dan güneye doğru ilerleyen polar hava kütesinin etkisi altına girer. Özellikle tropikal ve polar hava kütlelerinin karşılaşması ile cephe faaliyetleri ve bunun sonucu olarak yağışlar başlar. Toros dağ kuşağının ön silsilesini oluşturan Nemrut Dağı ve çevresindeki dağlar, güneyden sokulan cephelerin iç kısımlara geçmesini engeller, bu nedenle güneye bakan yamaçlar fazla miktarda yağış alır. Yörede yükseltiye bağlı olarak sıcaklık düşer, güneş radyasyonu artar ve özellikle güneye bakan yamaçlar aşırı derecede ısınır (Atalay v.d., 2002:352).

Adıyaman ili Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasında köprü vazifesi gören bir şehirdir. Hatta kısmen Akdeniz Bölgesi'nin özelliklerini de taşımaktadır. Bu nedenle bitki örtüsünün dağılışında bu üç bölgenin özelliklerini görebilmek mümkündür. Yüksek rakımlı yerler genelde meşe ağaçları ile kaplanmış olmakla birlikte, su ve toprak erozyonu nedeniyle çorak araziler de mevcuttur. Yaz mevsiminin uzun ve kurak geçmesi dolayısıyla orman içi bitki örtüsü yok denecek kadar azdır. Tarım yapılmayan alanlar mera, yabani ağaçlar ve makilerle kaplıdır. Araştırma alanının doğal vejetasyonu ormanların tahrip edilmesi, arazinin yanlış kullanımı ve aşırı otlatma sonucu bozulmuş ve karstik alanlarda kayalıklar yüzeye çıkmıştır.

Harita 1: Adıyaman İli Lokasyon Haritası

Adıyaman'ın 1954 yılında il olmasından sonra, 1955 yılında yapılan genel nüfus sayımlarına göre kent nüfusunun 13.966 olduğu görülmektedir. Nüfus sayım sonuçlarına göre merkeze bağlı kırsal nüfusun artış hızının Adıyaman'ın nüfus artış hızından düşük olduğu görülür. Özellikle 1960 yılında kırsal nüfusun 1533 kişi azalması ile artış hızı % -6.63 gibi düşük değere inmiştir. Aynı devrede Adıyaman şehir nüfusu 2521 kişi artmıştır. Buna göre 1955-1960 dönemlerinde kırsal kesimden şehre ilk göç başlamıştır. Şehir nüfusunun yavaş artması Adıyaman'dan başka illere göç olduğu izlenimini vermektedir. Bu değerlerden çıkan sonuç, şehir nüfus artış hızının kırsal nüfus artışından oldukça yüksek olduğudur. 1997 yılında ise şehir merkezinin 100.045'ten 212.475'e yükselmesi GAP'ın uygulanması ile ilgilidir. Zira, Güneydoğu Anadolu Projesi nedeniyle Atatürk Barajı'nın yapımında, Samsat ilçesi ile birlikte 12 köy ve 46 mahalle tamamen sular altında kalmıştır. Bu projeden kısmen etkilenen köy sayısı ise 53 olmuştur. 1990 genel nüfus sayımına göre 58.645 kişi, yaşamış olduğu köy ve mezraları terk etmek zorunda kalmıştır. Bu da iç göçün hızlanmasına yol açmıştır. 2014 yılı sayımlarına göre kent nüfusu 230.630, toplam nüfus ise 597.835'e yükselmiştir.

Araştırma sahasında hâkim ekonomik faaliyet tarımdır. İl arazisinin %39'u tarım arazisi, %29.45'i çayır ve mera alanı, %20.37'si orman arazisi ve %11.18'i ise tarım dışı araziden oluşmuştur. Nüfusun yaklaşık olarak %60'ı tarımda çalışmaktadır. Yıllık yağış toplamının azlığı ve mevsimlere göre dağılışındaki dengesizlik nedeniyle kuru tarım hâkim olup, en fazla yetişen tarım ürünleri buğday, arpa, mercimek ve nohutur. GAP'ın devreye girmesi ile birlikte toplam 116.152 ha arazi sulamaya açılacaktır. Böylece toplam arazinin %55'i sulanabilecek ve tarımsal üretimde artış olacaktır. Özellikle pamuk, mısır, meyve ve sebze yetiştiriciliği önem kazanacaktır. Türkiye'nin birçok yöresinde olduğu gibi Adıyaman'da da bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetleri bir arada yürütülmektedir. Hayvancılık faaliyetleri açısından en fazla koyun, sığır ve keçi yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Araştırma sahasında sanayileşme süreci 1967 yılında Sümerbank pamuklu dokuma işletmesinin kurulmasıyla başlamıştır. 1980'li yılların sonuna doğru çimento ve süt fabrikası açılmıştır. 1988 yılından sonra Türkiye ekonomisindeki sanayileşme çabaları ve sanayinin teşvik edilmesi sonucu Adıyaman'da yatırımların hızlandığı görülmektedir. Özellikle yöresel ihtiyaçların sonucu olarak tarıma dayalı un ve tekstil

fabrikalarının sayısı artmıştır. Günümüzde il sanayisinde çoğu orta ve küçük işletme ölçeğinde olmak üzere 268 adet işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin çoğu tarıma dayalı sanayi dallarında faaliyet göstermektedir (Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2011:236).

Adıyaman'da bir diğer ekonomik faaliyet olan ticaretin yeterince geliştiği söylenemez. Ticaret kesiminin gelişmemesinin temelinde ekonominin tarıma dayalı bir yapı arz etmesi ve uzun yıllar tarımsal üretimin geçimlik düzeyde kalmasıdır. Son yıllarda özellikle 1980'li yılların sonlarında ilde yapılan sanayi yatırımları, pazar için üretimin yaygınlaşmasını sağlamış ve ticaret sektöründe de gelişmeye yol açmıştır (Kafalı, 2003:74). Ticarete konu olan mallar ise daha ziyade tarımsal ve hayvansal ürünlerdir. Pazarlanan başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, mercimek, nohut, pamuk, tütün, üzüm ve fıstıktır. Ayrıca, iplik üretimi pazarlanan ürünler arasında önemli bir yer tutar. Bunların dışında sava, kilim ve el dokuma halıları üretilmekte ve ihraç edilmektedir.

Adıyaman ili bir bütün olarak doğal, tarihi ve kültürel açıdan önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak bu çekiciliklerinin çoğu ulaşım, konaklama ve altyapı eksikliklerinden dolayı turizme açılmamıştır. Toplam turizm arzı adına da birçok eksikliği olan ilin temel ekonomik kalkınması ve bulunduğu zor durumdan çıkışı yine turizm sayesinde olacaktır.

1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

‘‘Adıyaman İlinin Turizm Coğrafyası’’ adlı bu çalışmada, Adıyaman'ın ekonomik ve sosyal kalkınmasına büyük ivme kazandıracığına inandığımız turizm potansiyeli, coğrafyanın ilkeleri ve araştırma metodları çerçevesinde ele alınacaktır.

Araştırma sahasındaki ilçelerin genel olarak gelişmişlik seviyeleri düşüktür. Gelir düzeyinin düşük, nüfus artışının, işsizlik oranının, diğer illere göçün yüksek olması ve mevsimlik işçi sayısının fazla olması gibi sosyo-ekonomik göstergeler nedeniyle, Adıyaman'ın ekonomik kalkınmasında turizm, önemli bir sektör olacaktır.

Teknolojinin ilerlemesi, yaşam koşullarının iyileşmesi, toplu ulaşım araçlarının gelişmesi, farklı kültürleri tanıma isteği, kent yaşamının stresinden uzaklaşmak isteyen insanları seyahate yöneltmiştir. Özellikle son yıllarda alternatif turizm aktivitelerinin yaygınlaşması ile eski medeniyetleri tanıma, farklı doğal

güzellikleri görme ve farklı kültürleri tanıma gibi yaklaşımlar, kitle turizm bölgelerinden uzakta kalmış Adıyaman ili için bir fırsat olmuştur. Birçok doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerine sahip olan Adıyaman, turizm potansiyelinin belirlenmesi ve doğru planlama ile bu fırsatı değerlendirebilir. Bu nedenle bu çalışmadaki temel amacımız doğal coğrafi özellikleri, zengin tarihi, kültürel çekicilikleri, inanç ve sağlık turizmi ve daha birçok özellikleri ile zengin turizm potansiyeline sahip Adıyaman ilindeki değerleri ortaya çıkararak, yeni bir yapılanma ile turizmin hizmetine sunmaktır. Bu nedenle araştırma sahasındaki turizm kaynaklarını ortaya koymak, turistik değerleri tanıtmak, alternatif turizm önerileri belirlemek ve kişileri turizm konusunda bilinçlendirmek önem arz edecektir.

Çalışmanın ele alınışında izlenen yöntemde öncelikle durum tespiti yapılarak turizm ve turizme ilişkin kavramlar üzerinde durulmuştur. Araştırma sahasının coğrafi potansiyeli araştırmanın sonraki adımını oluşturmaktadır. Daha sonra araştırma sahasının sahip olduğu turizm çekicilikleri ele alınmış ve alanda geliştirilebilecek turizm türleri üzerinde durulmuştur. Son aşamada ise, araştırma sahasının turizm altyapısı ele alınarak, turizmin gelişimine yönelik öneriler getirilmiştir. Bütün bunların ortaya konması amacıyla, öncelikle konu ile ilgili kaynaklar araştırılmış, konunun genişliği ve çok boyutluluğundan dolayı birçok bilimi ilgilendiren, çeşitli makale, bildiri, kitap, yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlanılarak ilgili kısımlar derlenmiştir. Araştırma sahasının jeoloji ve topoğrafya haritaları hazırlanmıştır. Çalışmamızda ayrıca, Turizm ve Kültür Bakanlığı, Adıyaman Turizm İl Müdürlüğü, Adıyaman Valiliği, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman İl Halk Kütüphanesi, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Kalkınma Bakanlığından çeşitli veriler elde edilmiştir.

Araştırma sahasını ziyaret süreçleri içerisinde konu ve alanla ilgili coğrafik gözlemler yapılmıştır. Bu gözlem ve bulgular ışığında tez hocam Yard. Doç. Dr. Abdülkadir GÜZEL ile bir değerlendirme yapılmış ve alana ilişkin yapılmış harita ve araştırma bulguları ile yeniden ve daha kapsamlı bir araştırma gezisi düzenlenmiştir. Gezi sırasında araştırma sahasına ilişkin mevcut problemler analiz edilmiş ve fotoğraflar çekilmiştir. Bütün bu analizler ışığında araştırma sahasına ilişkin verilerin toplanması ve işlenmesi sonucu elde edilen bulgular eşliğinde (tablo ve haritaların da

yardımıyla) Adıyaman'ın turizm potansiyelinin belirlenmesine ve alternatif turizm değerlerinin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

1.3. TURİZM VE TURİZME İLİŞKİN KAVRAMLAR

Turizmin değişkenleri ve farklı boyutları ile ülke üzerinde ekonomi, toplumsal yaşam, çevre, istihdam, işgücü, eğitim vb. konularda etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bu kadar etkilere sahip olan bir olgunun doğru anlaşılması kuramsal ve kavramsal çerçevenin belirlenmesi açısından önemlidir. Ayrıca, "Adıyaman İli Turizm Coğrafyası" adlı çalışmamız, bir turizm coğrafyası araştırması olduğu için, turizm, turizmin çeşitleri, turist, turizmde arz ve turizm coğrafyası gibi öncül terimler hakkında bilgiler verilecektir.

Turizmin tanımı ve başlıca özellikleri: Hizmetler sektöründe yer alan turizm, günümüzde ülkeler için önemli bir endüstri haline gelmiştir. Bundan dolayı bir ülkenin turizm yoğunluğu, o ülkenin ekonomik gelişmişliğini gösterebilmektedir. Turizmin bu önemi ile birlikte tanımlama da farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunun nedeni, turizmin çok boyutlu bir olay olması ve dolayısıyla değişik yaklaşımlar kullanılmasıdır (İçöz, 1991: 4). Bu bağlamda birçok turizm tanımı mevcuttur. En kapsamlı tanımı Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği tarafından yapılmıştır. Bu Kuruma göre turizm, "İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür"(Kozak vd., 2000:5). Turizmin esasını oluşturan seyahatin amaçları ise inanç, eğlenme, spor, dinlenme, tarihi ve doğal güzellikleri görme olarak sayılabilir.

Ayrıca, insanın psikolojisine, sosyal hayatına, davranış ve tutumuna ve ekonomik perspektifine bağlı olarak ortaya çıkan turizm olgusunun temel nedenleri geçmişten günümüze değişmemesine karşın, bu faktörleri etkileyen nedenler, ekonomik, kültürel ve sosyal olaylardaki değişimlerle doğru orantılı olarak değişmektedir. Dolayısıyla insanları yolculuk etmeye iten faktörlerin çok ve çeşitli olması, bunların tamamını bir başlık altında toplanmasını imkânsız kılmaktadır. İnsanlar tarihin her döneminde farklı nedenlerden dolayı seyahat etmişlerdir. Seyahat etme güdüsü, tarih boyunca aynı kalmamış ve her dönemde insanların gezi davranışları değişmiştir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, her yer değiştirme ve seyahat, turizm olayı içinde değerlendirilemez. Yukarıdaki tanımda da yer aldığı gibi, bir konaklama veya seyahatin turizm olarak değerlendirilmesi için aşağıdaki kriterleri taşıması gerekmektedir. (Özgüç, 1998:13; Kozak vd., 2000:5):

a.Seyahatin devamlı ikamet edilen, çalışılan ve günlük ihtiyaçların karşılandığı yerler dışına yapılması,

b.Konaklama sırasında genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetlerin talep edilmesi,

c.Konaklamanın geçici olması gerekmektedir.

Özellikle yakın geçmişte seyahatlerin sayısı ve içeriği konusunda çok önemli değişikler gerçektelemiştir. Sanayinin gelişmesi, kişi başına düşen milli gelirin artması, refah düzeyinin yükselmesi, ulaşım teknolojisindeki gelişmeler, insanların kullanacakları boş zamanın artması, kitle iletişim araçlarının yayılması; turizmin geçmişteki ticari, dini ve askeri nedenlerden dolayı yapılan seyahatlerden, sosyal ve ekonomik açıdan farklı bir şekil almasına neden olmuş ve yirminci yüzyılda bir olgu haline gelmiştir (Olalı, 1989:8).

Bu olgu çerçevesinde her yıl milyonlarca insan dinlenme, eğlenme, macera, merak, güzellik duygusu, yemek, siyaset ve diplomasi, doğayı tanıma ve özlem, sağlık, spor, araştırma, kültür, eğitim, saygınlık, sosyal nedenler, dinsel nedenler ve ticari nedenlerden dolayı turizm hareketine katılmaktadır. Ancak yukarıda saydığımız nedenler tek başlarına insanların yolculuğa çıkmasına yetmemektedir. Dolayısıyla insanların turizm hareketine katılımında bu nedenlerin en az bir kaçı ve belki de bazen birçoğu aynı anda etkili olmaktadır. Örneğin Adıyaman'a gelecek bir turist doğal güzellikleri görebilme, tarihi ve dini açıdan önemli yerleri ziyaret edebilme, müze ziyareti gerçekteleştirebilme, yeni yemekler tadabilme, dinlenme, eğlenme, spor yapabilme ve yöresel ürünler satın alma gibi etkinlikleri tatil süresince gerçekteleştirebilir. Bu faktörlerden biri veya birkaçı turist için önemli olmakla birlikte, turist kabul eden bölgeler yukarıdaki faktörlerin birçoğunu, turist eğilimlerini de dikkate alarak, aynı anda karşılamaya çalışmaktadırlar.

Turizmin Çeşitleri: Turizmin tanımlanmasında karşılaşılan sorunlar, turizmin çeşitlendirilmesinde de karşıma çıkmaktadır. Bunun başlıca sebebi ise turizmin

çeşitleri sınırlarının birbirinden kesin sınırlarla ayrılamıyor olmasıdır. Turizm tipolojisinde Smith turizm çeşitlerini altı ana grupta toplamıştır (Mcintosh ve Goeldner, 1990'dan aktaran, Alaeddinoğlu, 2006:16). Bunlar:

* Etnik Turizm: Toplumların ilgi çekici yaşam biçimlerini ve kültürel değerlerini gözleme ve tecrübe edinme amacıyla yapılan seyahatlere denir. Bu turizm aktivitesine katılanlar gittikleri yerlerde yerel halkın evlerini ziyaret eder, folklor ve törenlerini izler ve bazen de dinsel törenlere katılırlar (Avcıkurt, 2003:10).

* Kültürel Turizm: İnsanların kültürel açıdan zengin yöreleri görmek, gittikçe kaybolan yaşam biçimlerini öğrenmek ve izlemek, kültürel değerleri bir anı olarak korumak amacıyla yapılan gezi çeşididir. Geziye katılanlar kırsal yerleşim yerlerine giderek, yerel halkın yemeklerini tatmak, halk gösterilerini seyretmek, festivallere katılmak ve eski el sanatlarını görmek isterler (Avcıkurt, 2003:10).

* Tarihsel Turizm: Tarihsel açıdan önem taşıyan yerlere yönelik yapılan turizm çeşididir. Geziye katılan turistler müzeleri, dinsel açıdan önem taşıyan yerler ve mekanları, anıtları ziyaret ederler (Avcıkurt, 2003:10).

* Çevresel Turizm: Coğrafi çevreyle ilişkili olan bu turizmde turistler doğal ve çevresel çekicilikleri görmek, doğayla iç içe olmak ve doğaya sahip çıkmak için geziler gerçekleştirirler (Avcıkurt, 2003:10).

* Rekreasyon amaçlı turizm: Rekreasyon, insanların boş zamanlarında eğlenmek ve dinlenmek amacıyla tatmin olma esasına dayalı, gönüllü bir turizm çeşididir. Bu turizm çeşidinde insanlar eğlendirici ve dinlendirici motivasyonlar çerçevesinde çeşitli spor etkinliklerine katılır, kaplıca ve güneş banyosu gibi imkânlardan faydalanır, yakın çevre gezilerine, sosyal ve kültürel boyuttaki (sinema, tiyatro, müzik) etkinliklere katılarak işin eğlendirici ve dinlendirici boyutundan faydalanırlar. Asıl amacın dinlenme olduğu bu turizm çeşidinde turizmin belli bir merkeze etkileri üst düzeydedir. Dolayısıyla bu durum o çekim merkezinde planlama yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Avcıkurt, 2003:10).

* İş turizmi: Diğer turizm çeşitleriyle birlikte gerçekleştirilebilecek olan iş turizmi, iş amacıyla yapılan seyahatler, fuar ve sergilere katılım, iş bağlantıları kurmak ve ticaret merkezlerini ziyaret gibi faaliyetlerden oluşmaktadır (Avcıkurt, 2003:10).

Turist: 1937 yılında “Milletler Cemiyeti İstatistik Uzmanlar Komitesi” tarafından yapılan ilk turist tanımına göre turist; “Bir ülkeye en az 24 saatlik bir süre kalmak için aşağıdaki nedenlerle gelenler *turist olarak kabul edilir*”.

* Zevk, ailevi nedenler, sağlık amacı gibi nedenlerle yolculuk edenler,

* Bilimsel, idari, dini, sportif nedenlerle veya bu çeşit toplantılara katılmak amacı ile yolculuk edenler,

* Ticari nedenlerle yolculuk edenler,

* Deniz gezileriyle gelenler, bu gezi süresi 24 saatten az olsa bile turist sayılırlar.

Turist olarak kabul edilmeyenler.

* Ülkeye iş sözleşmesi ile veya böyle bir sözleşme olmaksızın gelip, bir iş yapmak veya bir işte çalışmak isteyenler,

* Bir başka ülkede kamu amaçlı görevlendirilen kimseler,

* Ülkede yerleşmek, devamlı kalmak için gelen kişiler,

* Okullarda veya konaklama kurumlarındaki üniversite öğrencileri veya diğer gençler,

* Bir sınır bölgesinde ikamet edenler ve başka bir ülkede yaşayıp komşu ülkeye çalışmak için gelenler,

* Bir ülkede durmaksızın transit geçenler, seyahatleri 24 saati geçse dahi turist olarak kabul edilemezler (Kozak vd., 2000:8).

Türkiye’de 1996 yılında yayımlanan 22.747 sayılı seyahat acenteleri yönetmeliğinde turistin tanımı şu şekildedir; “Para kazanma amacı olmaksızın, dinlenmek ve eğlenmek için ya da kültürel, bilimsel, sportif, idari diplomatik, dinsel, sıhhi ve benzeri nedenlerle devamlı olarak yaşadığı, oturduğu yerlerden geçici olarak ayrılan ve tüketici olarak belirli süre seyahat edip devamlı kalış şekline dönüşmeyen, kaldığı yerden tekrar ikamet yerine dönen kişiye turist denir”.

Turizmde Arz: Turizmde arz, bir ülke, bölge ya da turistik işletmeye talebi yönlendiren, turist akışını sağlayan faktörlerdir. Bu faktörler olay çekiciliği ve yer çekiciliği olarak tanımlanmaktadır (Olalı, 1990:140). Pearce göre ise; arzın temel belirleyici faktörleri şu şekildedir. Bunlar doğal, tarihsel ve kültürel değerlerin

varlığı, konaklama tesislerinin çeşitliliği, yatak kapasiteleri ve olanakları, yeme içme olanakları, alışveriş işletmelerinin çeşitliliği ve sayısı, altyapı olanaklarının yeterliliği, seyahat acentelerinin ve ulaştırma şirketlerinin çeşitliliği ve güvenilirliğidir (Pearce, 1989'dan aktaran, Alaeddinoğlu, 2006:21).

Herhangi bir yerin (ya da ülkenin) turist çekebilme potansiyeli üç şeye bağlıdır. Turizmin temel unsurları ya da turizmin arz kaynakları denen bu üç şey çekicilikler, erişme ve konaklamadır. Bunlar, turizmin yer seçiminde rol oynayan coğrafi kaynaklardır ve turistin bir alanı ziyaret etme isteğini doğururlar; ulaşım ve iletişim hizmetleri erişimi sağlayarak bu ziyareti gerçekleştirirler; konaklamada kendisine ekli diğer kolaylıklarla birlikte turistin gidilen yerde ağırlanmasını sağlar. Bunlara bir de altyapıyı eklemek gerekir ki bu da temel işlevlerin yerine getirileceği garantisini verir (Özgüç, 2013:44).

Turizm-Coğrafya İlişkisi: Turizm ile coğrafya arasındaki ilişkiye geçmeden önce coğrafyanın konusuna değinmek yerinde olacaktır. Çünkü turizm faaliyetlerinde coğrafya ağırlıklı bir yapıya sahiptir. Coğrafyanın konusu Tümertekin'e göre, en kısa ifade ile "dünya"dır. İki bin yıldan beri varlığını sürdüren coğrafya, daima doğa tarafından ortaya konulan ve insan tarafından değiştirilen "dünya" üzerinde odaklanmıştır. Günümüzde coğrafya bilimi hızla önem kazanmaktadır. Bunda insan-doğa ilişkilerinin hem doğa hem de insanların zararına, bozulmakta olmasının büyük rolü vardır. Nitekim fiziksel coğrafyada; doğal ortamın oluşmasındaki ilişkiler dışında, gittikçe daha sık olarak "insanın yaşama alanı"nın incelenmesi ağırlık kazanmakta, beşeri coğrafyada da yaşamın toplumsal-ekonomik yönleri yoğun şekilde ele alınmaktadır. Kısaca günümüzde coğrafyanın her alanı "insan" faktörüne daha fazla yer vermeye başlamıştır (Tümertekin, 1994). Bu alanlardan bir tanesinin de coğrafyanın alt disiplinlerinde olan turizm coğrafyası olduğunu söyleyebiliriz.

Turizm belli bir coğrafi mekânda oluştuğuna, onu kullandığına ve coğrafi görünüm üzerinde değişikliklere yol açtığına göre, ayrıca güncel bir konu ve sorunları bulunduğuna göre, coğrafyanın turizme eğilmesi olağandır. Turizmin varoluş nedeni, yeryüzünde farklı ve özgün, doğal ve kültürel peyzajların varlığıdır. Hatta turizm için söylenen; "Yeryüzünün her tarafı birbirine benzemiş olsaydı, turizm olmayacaktı." sözü, turizm için coğrafyanın önemini çok güzel vurgulamaktadır (Soykan, 2000:42). Diğer bir ifade ile mekânsal koşullarla son

derece ilişkili olan ve mekânsal farklılıkların ortaya çıkardığı turizm, doğal olarak coğrafyanın konusu olmaktadır. Dolayısıyla coğrafi değişkenlerin, turizmin gelişmesi için geniş bir çerçeve oluşturduğu muhakkaktır. Örneğin fiziksel coğrafya, bir bölgedeki turizm çekiciliklerinin çeşidini, kalitesini ve dağılımını belirlemekle birlikte o bölgeye ulaşabilirliği ve ulaşım olanaklarını da belirtir. Aynı şekilde coğrafi konum, bir yerde turizmin doğuşu ve gelişiminde çok önemli bir etkidir. Yine iklim, turizmin dağılımını etkilediği gibi, mevsimlik turizm hareketlerini yönlendirmekte, kitle turizmin oluşmasında belirleyici olmaktadır (Toskay, 1989). Bu kapsamda araştırma alanımız olan Adıyaman ilinin coğrafyası ile turizm potansiyeli arasındaki ilişki irdelenerek, turistik mekânların tanıtılmasına, alternatif turizm değerlerinin ortaya konulmasına ve turizm alanındaki sorunlarına değinilecektir.

2.BÖLÜM

ADİYAMAN İLİNİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

2.1. FİZİKİ COĞRAFYASI

Araştırma sahasının coğrafi değişkenleri, turizmin gelişebilmesi ve değerlendirilebilmesi için önemli bir etkidir. Yörenin coğrafi özellikleri turizm çekiciliklerinin çeşidini ve dağılımını belirlemenin yanı sıra o yöreye ulaşabilirliği ve ulaşım olanaklarını da etkiler. Sözgelimi coğrafi konum bir yerde turizmin doğuşu ve gelişiminde çok önemli bir faktördür (Soykan, 2003:18). Bu bağlamda araştırma sahasının genel fiziki özellikleri, turizmle ilişkili olduğu çerçevede izah edilecektir.

2.1.1. Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapı

Araştırma sahasımız jeolojik ve jeomorfolojik çeşitliliği ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu çeşitliliğin olmasında en önemli faktör şüphesiz tektonik hareketlerdir.

Güneydoğu Toroslar kuşağının kuzey kenarında yer alan inceleme alanında, Mesozoyik'ten günümüze kadar olan jeolojik zaman aralığında oluşmuş magmatik, metamorfik ve sedimenter kayalardan meydana gelmiş çeşitli birimler bulunmaktadır. Söz konusu jeolojik birimlerden en yaşlı olanlarını dağlık alandaki

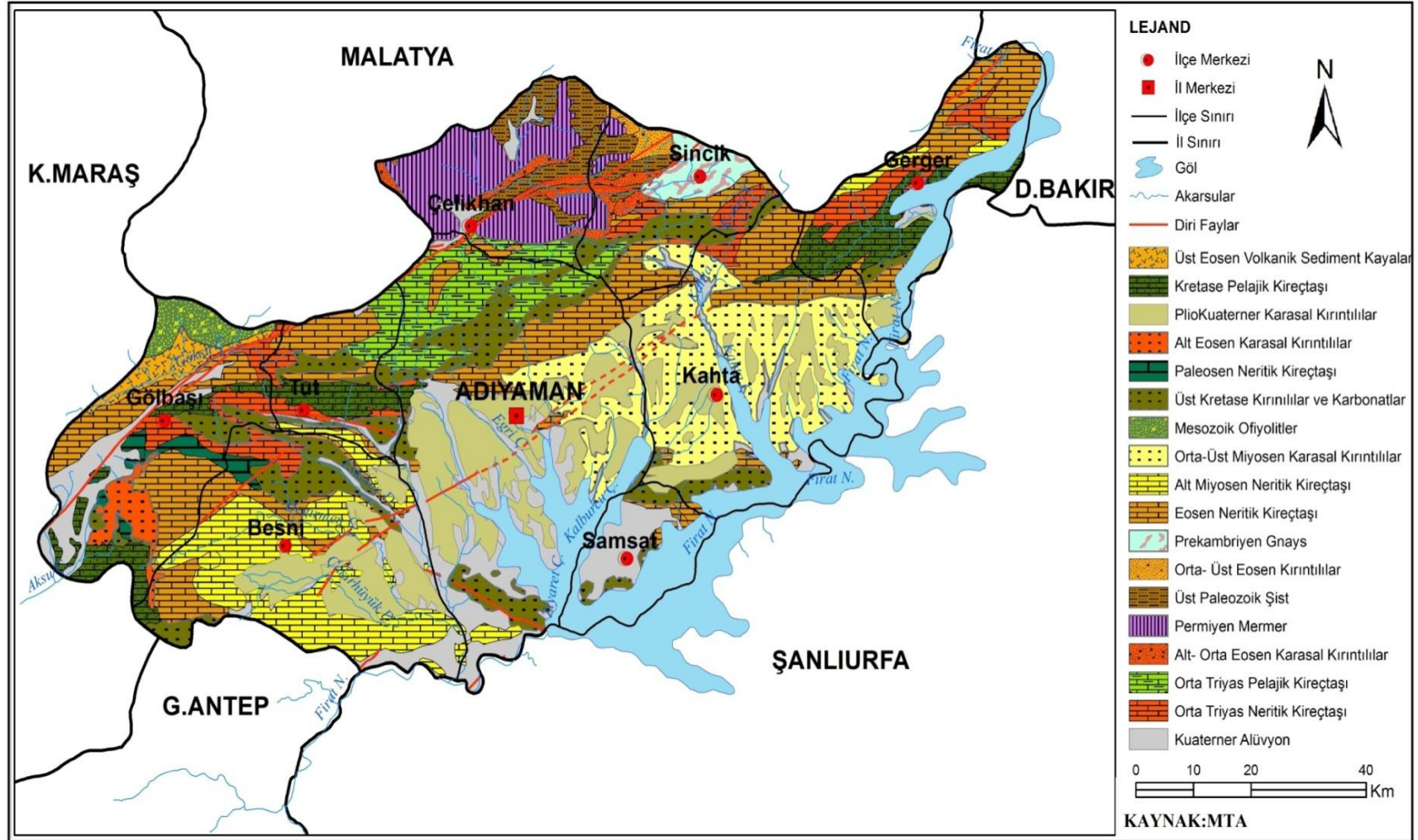
bindirme kuşağında ve yer yer havza tabanında aflore olan Mesozoyik birimleri oluşturmaktadır. Pliyo-Kuvaterner depolarının aşındırıldığı veya faylı alanlarda Eosen kalkerleri antiklinal yapıları olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında taban arazi ise tamamen Pliyo-Kuvaterner dolgularından meydana gelmektedir. En genç oluşuklar ise vadi tabanı ve seki sistemlerinde görülen Kuvaterner alüvyonlarıdır (Karadoğan ve Tonbul, 2013:185).

İnceleme alanı jeolojik yapı yönünden, güneyde Güneydoğu Anadolu platosu üzerindeki kırıntılı kayaçlar (kumtaşı, çakıltası, miltası) ve bunun altına gelen Miyosen kireçtaşı ile kuzeyde Paleozoyik metaformik kütleler arasında uzanmaktadır. Nemrut Dağı'nın bulunduğu alanda altta Mesozoyik ofiyolitli seri (peridotit, serpantin, kireçtaşı, radyolarit), Alt Eosen killi kireçtaşları ve onun üzerine gelen çatlaklı kireçtaşları yer almaktadır (Karadoğan, 2005: 22).

Adıyaman ilinde yayılış gösteren kalker formasyonları karstik şekillerin gelişimi ve yaygınlaşması için uygun zemin oluşturmuştur. Bunun yanında sahanın iklim özellikleri de karstik şekil oluşumunda önemli rol oynamıştır. Özellikle Adıyaman havzasında etkin olan Pleyistosen'in sıcak ve nemli iklim koşullarının karstlaşma sürecinde büyük etkisi olmuştur. En yaygın karstik şekiller lapyalardır. Bunun dışında dolinler, mağaralar, kanyon vadiler ve tektono-karstik depresyonlar havzada görülen diğer karstik şekillerdendir. Söz konusu karstik şekiller doğa turizmi kapsamında görülmesi gereken doğal çekiciliklerdendir. Özellikle Nemrut Dağı çevresinde gelişen bu şekiller, karst turizmi açısından değerlendirilebilir.

Ayrıca, kalkerli (kireçtaşı) yapı, buradaki medeniyetlerin bıraktığı tarihi ve kültürel mirası da etkilemiştir. Bu etkiyi heykelerde, kaya mezarlarında, kalelerde, köprülerde ve dini yapılarda rahatlıkla görebilmekteyiz.

Harita 2: Adıyaman İlinin Jeolojik Haritası

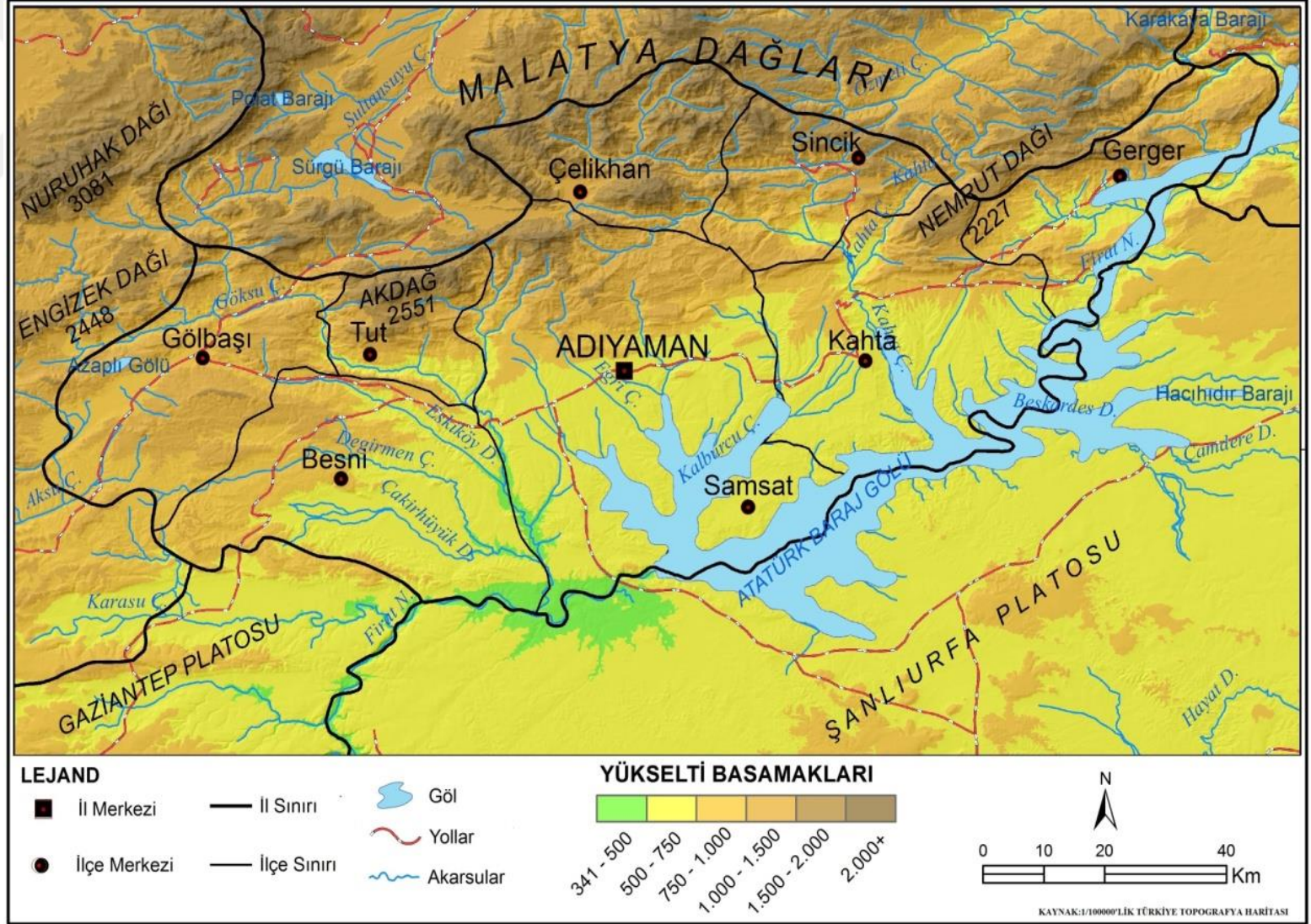
Araştırma sahasının ana yer şekillerini dağlar, platolar, ovalar ve vadiler oluşturmaktadır. İnceleme alanımızda göze çarpan en önemli özellik belirgin bir eğim kırıklığının alanı belirgin iki bölüme ayırmasıdır. Bu eğim kırıklığının kuzeyinde yükseltisi fazla ve oldukça arızalı topografyaya sahip dağlık alan, eğim kırıklığının güneyinde ise daha sade alçak bir plato niteliğindeki taban arazi yer alır. Adıyaman havzasının kuzey kesimini Güneydoğu Torosları dâhil, genellikle KB-GD doğrultusunda kıvrımlanmış ve KD-GB doğrultusunda kıvrım eksenleri gelişmiş dağlık kütle oluşturur. Bu kütlelerin en yüksek kesimini Akdağ (2551 m.) oluşturur. Kuzeydeki dağlık alan üzerindeki başlıca yükseltiler: Bektut Tepesi (2357 m.), Armutağaç Tepesi (1710 m.), Karagedik Tepesi (1485 m.) ve Sinekli Dağı Tepesi (1700 m.)'dir (Karadoğan ve Tonbul, 2013:193-195).

Araştırma sahasının jeomorfolojik özelliklerinin zengin ve dinamik olması, başlangıçtan günümüze insanı ve insan ile ilgili faaliyetleri yakından etkilemiştir. Yerşekilleri insan hayatı, ekonomik faaliyetler ve yerleşme yerlerini olumlu veya olumsuz yönden etkilemiştir. Örneğin karstik yapının barınmada elverişli imkânlar sunmasından dolayı insanlar soğuk glasyal dönemlerde kuzeydeki mağaralara yerleşmişlerdir. Merkez ilçenin 10 km. kuzeyinde Palanlı köyü civarındaki Palanlı Mağarası, insanların henüz avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşamını sürdürdüğü dönem olan Paleolitik Dönem'de (MÖ. 40.000) kullanılmıştır.

Ayrıca araştırma sahasında, tarihin çeşitli dönemlerinde güvenlik endişesinden dolayı kuzeydeki sarp ve engebeli dağlık alanlar, sığınma ve barınma amacıyla uygun şartlar oluşturmuştur. Kommegene Krallığı kuzeyde yer alan faylı ve karstik yapıdaki oldukça sarp ve dik kayalıklar üzerine kurulmuştur. Kommagene uygarlığı döneminde ve sonraki dönemlerde de kullanılan Gerger Kalesi, Arsemeia Antik Kenti ve Kâhta Yenikale kuzeyde yer alan dağlık alanlardaki önemli yerleşim yerleri olmuştur. Bu yerleşim yerlerinden günümüze çok sayıda tarihi ve kültürel eserler kalmıştır. Tarımsal üretime geçildiği dönemde ise güneydeki düzlük alanlar; verimli toprakları, su kaynaklarının varlığı (Fırat Nehri ve kolları) ve elverişli iklim şartları nedeniyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Söz konusu medeniyetlerin izlerini güneyde düzlük alanlar üzerinde kurulan Samsat (Samosata), Eski Besni, Sofraz ve Keysun şehirleri üzerinde görebilmekteyiz.

Elverişli yol güzergâhları ve kavşaklarda, jeomorfolojik şartların bir sonucudur ve birçok tarihi yerleşmenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Anadolu uygarlıklarının gelişmesinde hiç kuşku yok ki yolların büyük önemi olmuş, Anadolu'nun orografik şartları ve yer şekillerinin uzanışı ve aralarındaki koridorlar birçok farklı coğrafi bölgeyi birbirine bağlaması açısından elverişli şartlar arz etmiştir. Ticaretin geliştiği devirlerde, bu yol güzergâhlarında ve kavşak noktalarında önemli yerleşmeler kurulmuştur. Bunlardan bir tanesi de araştırma alanımızda yer alan ve Kommagene uygarlığının başkenti olan Samosata (Samsat) yerleşmesidir. Bu yerleşme, varlığını tarihi yol güzergâhı üzerinde, önemli bir geçit yeri olmasına borçludur. Kommagene Krallığı'nın beş büyük kentinden biri olan Perre (Pirin) Antik Kenti ise Melitene'yi (Malatya) başkent Samosata'ya (Samsat) bağlayan yol güzergâhı üzerinde olması nedeniyle geçmişte jeopolitik ve dinsel bir öneme sahip olmuştur. Burası Roma Dönemi'nde kervanların uğrak yeri olarak kullanılmıştır.

Harita 3: Adıyaman İlinin Fiziki Haritası

2.1.2. İklim

İklim şartları, turizmi etkileyen önemli değişkenlerdendir. İklim turizm türlerinin alansal dağılışını etkilediği gibi, mevsimlik turizm göçünü yönlendirmekte, kitle turizmini başlatan etkenlerden biri olmaktadır (Soykan, 2003 :18-19). İklim hem yer seçimini etkiler, hem de turizm sezonunun uzun veya kısa olmasını etkilemektedir. Yaz sezonunda güneşli gün sayısı, kış aylarında yağmurlu ve karlı gün sayısı turizm faaliyetleri için önemlidir. Bu nedenle turizm planlamasında bütün iklim elemanları belirleyicidir ve turizm planlaması yapılacak alanın iklim özelliklerinin bilinmesi zorunludur. Bu bağlamda araştırma alanının iklim özellikleri analiz edilecektir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde olduğu gibi Adıyaman ili de yarı karasal iklimin özelliklerini taşır, ancak kuzeydeki dağlık bölgenin fazla yağış alması nedeniyle yarı nemli iklim karakteri de görülmektedir. Ardel (1961)'e göre bölge, iklim bakımından çevre bölgelerden farklı bir iklim karakteri arz eder ve alanda Akdeniz İklimi'nin bozulmuş bir tipi söz konusudur. Özellikle yağışın yıl içindeki dağılışı Akdeniz İklimi'ne benzemektedir.

İlin iklim şartlarında enlem, hava kütleleri ve yer şekilleri etkili olmaktadır. Yaz mevsiminde güneyden gelen sıcak hava etkisini göstermektedir. Bu sıcak hava kütlesi, haziran sonundan itibaren güneş radyasyonunun artması ile temmuz ve ağustos aylarında şiddetli sıcaklara neden olmaktadır. Ekim sonundan itibaren Akdeniz Bölgesi'ni etkilemeye başlayan ve Doğu Anadolu'dan güneye doğru ilerleyen polar hava kütesinin etkisi başlar. Özellikle tropikal ve polar hava kütlelerinin karşılaşması ile cephe faaliyetleri ve bunun sonucu olarak yağışlar görülür. Adıyaman'ı doğudan batıya doğru bölen Anti Torosların kuzeyinde kalan dağlık bölgenin iklimi ile güneyinde kalan bölgenin iklimi birbirinden farklıdır. Güneyi, yazları kurak ve sıcak, kışları ılık ve yağışlı; kuzeyi yazları kurak ve serin, kışları yağışlı ve soğuktur. Doğu Anadolu ile Akdeniz Bölgeleri arasında köprü konumunda olan ilin iklimi, bu özelliği dolayısıyla bölgedeki diğer illerden farklıdır (Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2011:47).

1950-2015 yılları arasında ortalama yağışın aylık dağılımına baktığımızda en fazla yağışın aralık ayında, en düşük yağışın ise ağustos ayında düştüğü görülür. Adıyaman'da yağış miktarı ve yağış rejimini belirleyen en önemli etken cephe

sistemidir. Cephesel faaliyetler ilkbahar ile birlikte ortadan kalkar. Yaz mevsiminde ise yağışların azalmasına bağlı olarak başlayan kurak devrelerde şiddetli buharlaşma, toprakta nemin azalmasına neden olmaktadır.

1950-2015 yılları arasında ortalama en yüksek sıcaklık 37.7° ile temmuz ayında görülürken, ortalama en düşük sıcaklık ise 1.3° ile ocak ayında görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Adıyaman İlinde Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama İklim Değerleri (1950-2015)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ortalama Sıcaklık (°C)	4.6	5.8	10.0	15.1	20.6	26.8	31.1	30.5	25.7	18.9	11.6	6.5
Ort.En Yüksek Sıcaklık (°C)	8.6	10.2	14.8	20.5	26.6	33.1	37.7	37.5	33.0	25.5	17.1	10.7
Ort.En Düşük Sıcaklık (°C)	1.3	2.2	5.5	9.8	14.3	19.6	23.6	23.3	18.9	13.5	7.5	3.3
Ort.Güneşlenme Süresi(saat)	3.6	4.4	5.5	7.2	9.4	12.0	12.3	11.4	10.1	7.2	5.3	4.6
Ort.Yağışlı Gün Sayısı	12.2	11.9	12.0	11.3	8.3	2.4	0.6	0.4	1.3	6.7	8.8	11.8
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ort.(kg/m ²)	136.7	104.4	91.6	66.6	42.4	7.6	1.0	0.7	5.3	46.6	76.5	133.2

Kaynak: <http://www.mgm.gov.tr>.

Adıyaman ili meteoroloji verilerine baktığımızda Tablo 1'den de görüleceği gibi, sıcaklık ve yağış miktarı turizm açısından elverişli şartlar oluşturmaktadır. Turistlerin en fazla ziyaret ettikleri aylar olan Mayıs ve Ekim ayları arası ortalama sıcaklıkların 20° ile 25° arası olması, ekstrem sıcaklıkların yüksek olmayışı, ortalama güneşlenme süresinin yüksek olması, yağışlı gün sayısının ortalama değerler göstermesi turizmi teşvik edici faktörlerdendir.

2.1.3. Hidrografya

Adıyaman ve çevresi akarsular bakımından oldukça zengin sayılmaktadır. Bu akarsular, Adıyaman'ın ilçe sınırları dışından ve yakın çevresinden doğan akarsular olmak üzere ikiye ayrılabilir. Kar, yağmur suları ve kaynaklarla beslenen bu akarsuların su seviyesi, ilkbahar başlarında en yüksek seviyeye ulaştığı halde, yaz mevsiminde başlayan kuraklık ve buna bağlı şiddetli buharlaşma (673 mm.) nedeniyle su seviyesi düşmektedir.

Adıyaman ve çevresinde görülen tüm akarsular kuzey-güney doğrultusunda akmaktadır. Akarsuların bir diğer özelliği ise, doğduğu ve beslendiği Güneydoğu Toroslardan dar ve derin vadiler içinde akmasıdır. Bazılarının ise, Güneydoğu Toroslar'ın önünde uzanan Pilo-Kuaterner dolgusunda dar ve derin vadiden kurtulup yer yer gömük menderesler çizerek geniş vadiler içinde aktığı da görülmektedir (Tosun, 2006:440).

Araştırma alanındaki en önemli akarsu olan Fırat Nehri, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ile sınırı oluşturmaktadır. İl içindeki uzunluğu 180 km'dir. Fırat'ı besleyen Kâhta Çayı, Kalburcu ve Göksu çayları nehrin başlıca kollarıdır. Ayrıca, Çakal Çayı, Eğri Çayı, Sofraz Çayı, Ziyaret Çayı, Keysun Çayı, Birimşe Çayı, Şepker Çayı, Çat Deresi, Gürlevik Deresi ve Halya Deresi ilin diğer önemli akarsulardır.

Adıyaman'ın yakın çevresindeki akarsular, şehrin kuzeyindeki Güneydoğu Torosların devamı olan Karadağ'ın güney ve doğu eteklerinde meydana gelen selinti sularının birleşmesinden doğmaktadır. Akarsular ayrıca İndere (Zey) köyü ve Örenli (Pirin) Mahallesi'nin çevresindeki karstik kaynaklardan da kısmen beslenmektedir. Pilo-Kuaterner düzlüğünde yüzeysel olarak akan bu akarsuların bazısı, yaz kuraklığı ve şiddetli buharlaşma nedeniyle yazın kurumaktadır. Adıyaman şehrinin güney sınırını oluşturan Rızvak, Avnipaşa, Tabakhane ve Çiftlik dereleri selinti sularının ve taban sularının beslenmesinden doğmuştur. Söz konusu derelerin suyu, güneyde Ziyaret Çayı ile birleşerek Fırat Nehri'ne boşalmaktadır.

Araştırma sahamızda sürekli ve geçici akarsular bulunmasına rağmen sulama suyu ihtiyacı yeterince karşılanamamaktadır. Yaz kuraklığının fazla olması, akarsu boylarının kısa olması ve yeterli altyapının (kanal, kanalet, gölet, baraj) olmayışı su ihtiyacını arttırmaktadır.

Adıyaman ilinde dört tane doğal göl bulunmaktadır. En önemlisi Gölbaşı Gölü olup, 2.19 km²'lik yüz ölçüme sahiptir. Yağışların fazla olduğu dönemlerde, doğal kanallarla Gölbaşı Gölü'ne bağlanan İnekli Gölü (1.09 km²) ve Azaplı Gölü (2.72 km²) ile Çelikhhan ilçesinde yüzeyi yoğun olarak saz ve otlarla kaplanmış olan Abdülharap Gölü (5 km²) diğer doğal göllerdendir. Söz konusu göller, özellikle Avrupa ülkelerinde olduğu gibi göl turizmi merkezleri olarak değerlendirilebilir.

Adıyaman ilinde baraj gölü olarak en önemlisi şüphesiz yurdumuzun her bakımından en büyük, dünyada da gövde hacmi bakımında dördüncü, su hacmi bakımından dokuzuncu sırada yer alan Atatürk Baraj Gölü'dür. Atatürk Baraj Gölü'nde 1995 yılından itibaren düzenlenen su sporları etkinlikleri, ilin ve bölgenin turizm tanıtımı açısından önemlidir. Ayrıca baraj gölü kıyısında 2012 yılında inşaatı tamamlanan Gazihan Dede Su Sporları Merkezi'nde yapılacak olan ulusal veya uluslararası organizasyonlar ilin tanıtımına katkı sağlayacaktır.

Adıyaman gölet inşası bakımından yeterli su potansiyeline sahiptir. Sulama amaçlı kullanılan Çamgazi ve Çat Baraj Gölü'nün yanı sıra, çoğunluğu GAP projesi çerçevesinde olmak üzere birçok gölet inşa halindedir.

2.1.4. Bitki Örtüsü

Yeryüzünde herhangi bir sahadaki doğal bitki örtüsünün özellikleri doğrudan iklim, yükselti ve toprak şartlarıyla ilişkilidir (Özçağlar, 1997:61). Bu bağlamda araştırma sahasında doğal bitki örtüsünün yer şekilleri ve nemliliğin kontrolü altında geliştiğini görmekteyiz. Bu nedendir ki, il sınırları içinde güneyden kuzeye gidildikçe bitki örtüsünde belirgin bir değişim görülmektedir. Yer şekillerinin engebeli olduğu ve nem miktarının güneye göre fazla olduğu kuzey kesimlerde meşe, kızılçam, karaçam ve ardıç ağaçları görülmektedir.

Bir zamanlar saz kadar sık ormanların varlığından söz edilen Adıyaman'da bu gün maalesef ormandan söz etmek pek mümkün değildir. Yörede, miladın ilk yıllarında varlığından söz edilen değerli sedir ormanları tamamen yok olmuştur. Nitekim Asurlulara ait hiyeroglif belgede, Kummuh (Kommagene Krallığı) hükümdarından (Hatazilu) haraç olarak sedir ağacı gövdeleri, gümüş ve altın, bunlara ilaveten büyük ve küçükbaş hayvan alındığı belirtilmektedir. Yine, bir diğer Asur yazılı belgesinde Kummuh'un 20 mna (Asur ağırlık birimi) gümüş karşılında 300 sedir gövdesi verdiği yazılıdır. Bu bilgiler yalnız ülkenin en eski devirlerdeki isminin

Kummuh olduğunu tanıtmakla kalmıyor, aynı zamanda bölgenin ormanlarla, özellikle sedir ağaçlarıyla kaplı olduğunu ve ülkenin zenginlik kaynağını oluşturduğunu da kanıtlamaktadır (Şahin, 2008:31).

İlde beklenen vejetasyon meşe topluluklarından oluşan orman vejetasyonudur. Bazı meşe kalıntıları bu görüşü doğrulamaktadır. Ancak ilin büyük bölümünde step vejetasyonunun elemanları gelişmiştir. Yüksek alanlarda (800-2000 m. arası) meşe türlerinden, saçlı meşe, Doğu Anadolu meşesi, Lübnan meşesi ve mazi meşesi görülmektedir. Dağların güney yamaçlarında 800 m'ye kadar olan yerlerde ise yetişen başlıca çalılar; yabani fıstık, sakız, menengiç, sumak, ardıç, ılgın ve katırtırnağıdır. Alçak kesimlerde ise antropojen step türleri gelişmiştir. Ayrıca yöre de botanik turizmi açısından önemli olan endemik bitki türleri de mevcuttur. Başlıcaları şunlardır, *Heldreichia atalayi*, *Arenaria commagenae*, *Gunselia tournefortii*, *Nepeta sorgerae*, *Allium karamanoglui*, *Allium nemrutdaghense*, *Astragalus densifolius*, *Astragalusnitens*, *Malabaila lasiocarpa*, *Tanacetum densum*, *Tanacetum oltense*, *Phlomis armeniaca*, *Phlomis capitata*, *Scutellaria orientalis* (Türkiye Çevre Vakfı, 2001).

Ormanlar hem görsel güzellikleri hem de insanlara sundukları beden ve ruh sağlığı açısından önemli bir turizm potansiyelidirler. Gerek yakacak ve gerekse inşa ve savaş malzemesi için, ormanın tahribi, kontrolsüz otlatma vb. gibi beşeri müdahaleler, bir zamanlar ormanın doğal yetişme ortamı olan araştırma sahamızda, bugün ormanlardan yoksun step alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Eğim şartlarının olumsuzluğu ve bitki örtüsünden yoksunluk, toprak erozyonu gibi ciddi bir doğal felaketin de oluşmasına neden olmuştur. Şüphesiz bu olumsuzluklar, turizm için önemli bir potansiyel olan ormanın, büyük oranda ortadan kalkmasına sebep olmuş ve genel peyzajı olumsuz yönde etkilemiştir.

Tablo 2: Adıyaman İli Orman Varlığı

İlçeler	Orman Köyü Sayısı	Ormanlık Alan Toplamı (ha)
Merkez	29	19,514
Besni	14	17,131
Çelikhan	13	14,967
Gerger	31	17,908
Gölbaşı	19	30,57
Kâhta	16	11,095
Sincik	16	1,583
Tut	1	9,816
Toplam	139	122,548

Kaynak: Adıyaman İl Çevre Durum Raporu (2003)

2.2. BEŞERİ COĞRAFYASI

2.2.1. Nüfusun Gelişimi

Ekonomik ve sosyal refahın bir ürünü olan turizm olgusu, bölgeler arası dengesizlikleri giderme ve bölgesel kalkınmada bir araç olarak kullanılabilir. Zira ülkemiz şartlarında bazı bölgelerimiz gerek ekonomik ve gerekse demografik anlamda bir yapılanma süreci içine girerlerken bazı bölgeler bu yapılanmanın dışında kalmış ve sürekli göç verir bir yapıya sahip olmuşlardır (Alaeddinoğlu, 2006:64). Araştırma sahamızın da içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi, bu anlamda gerek ekonomik ve gerekse sosyal anlamda sıkıntıların yaşandığı bir bölgedir. Bu noktada iyi işlenmiş pazar verileriyle yapılacak bir turizm aktivitesi ve uygulanacak doğru politikalar, bölgeler arası dengesizliği gidermede etkili olacaktır. Ancak politikaların uygulanabilir olması ve sürdürülebilir bir turizm gelişimi için, nüfusa ilişkin bütün verilerin analiz edilmesi zorunludur. Bu bağlamda öncelikle Adıyaman ilinin geçmişteki ve bugünkü nüfus gelişimi, nüfusun sosyal özellikleri ve yine nüfusa ilişkin diğer faktörlerin bilinmesi gerekmektedir.

Adıyaman şehrinin kuruluşundan, Cumhuriyet'in ilanına kadar olan dönemde şehir hakkında sağlıklı bilgi arşivlerden elde edilememiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1517-1520 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre Adıyaman şehir merkezinde 79 erkek, 1540 nüfus sayımında ise 173 erkek nüfus yaşadığından bahsedilmektedir. Adıyaman ilinin (Hısn-ı Mansur kazası) 1925 ve 1926 yıllarında toplam nüfusu 36.709, kasaba merkezindeki nüfus 8.646'dır. 1926 ve

1927 yıllarında toplam nüfus 36.870'e, 1927 ve 1928 yıllarında ise 46.092'e yükselmiştir. 1927 nüfus sayımına göre Hısn-ı Mansur kaza merkezinde 8.644 kişi yaşamaktaydı. Kazaya bağlı köylerde ise toplam nüfus 4.010 kişidir (Doğan, 2012:103).

Adıyaman'ın 1954 yılında il statüsü kazanmasından dolayı, nüfusun gelişimi 1955 yılından itibaren incelemeye esas alınmıştır. Adıyaman'ın nüfusunun 1955 yılından 2007 yılına kadar düzenli olarak arttığı görülmektedir. Merkez ilçedeki artışın yüksek olmasını; doğal artışın yanında Atatürk Barajı'nın yapımı ile birlikte Samsat ilçesinin, 12 köyünün ve 46 mahallesinin tamamen sular altında kalmasından dolayı yapılan göçlere bağlayabiliriz. 1990 genel nüfus sayımına göre 58.465 kişi köy ve mezralarını terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda 1997 yılında merkez ilçe ve il nüfusu artışında büyük bir sıçrama görülmektedir. 2014 yılında il nüfusunun 597.835 kişi olduğunu görmekteyiz (Tablo 3). Adıyaman'ın 2014 yılında nüfus artış hızı % 1.09'dur. GAP illeri içerisinde nüfus artış hızı en düşük olan ildir (Adıyaman İl Profili, 2015:2).

Tablo 3: Cumhuriyet Döneminde Adıyaman'ın Şehir Nüfusunun Gelişimi

Yıllar	Merkez İlçe	İl Nüfusu
1955	13.966	208.755
1960	16.487	233.717
1965	22.153	267.288
1970	31.263	303.511
1975	43.782	346.892
1980	53.219	367.595
1985	71.644	430.728
1990	101.576	513.131
1997	212.475	678.999
2000	249.530	623.811
2007	254.505	582.762
2008	193.250	585.067
2009	198.433	588.475
2010	202.735	590.935
2011	211.789	593.931
2012	217.463	595.261
2013	224.215	597.184
2014	230.630	597.835

Kaynak: TÜİK

Adıyaman, GAP illeri içerisinde göç veren illerden biridir. Net göç hızı % -12,88 ile bölge genelinin (% -6,12) yaklaşık iki katıdır (Tablo 4). Adıyaman'ın verdiği göçü durdurma noktasında turizm sektörü önemli bir rol oynayabilir. Turizm gerek sağladığı iş imkânları, gerekse ekonomiye getirdiği dinamizm ile bunu yapabilecek sektörlerdendir.

Tablo 4: Adıyaman İlindeki ve GAP Bölgesindeki Göç İstatistikleri

Yıllar	İller	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
2008	Adıyaman	585.067	12.155	20.971	-8.816	-14,96
	GAP	7.350.752	132.328	188.111	-55.783	-7,56
2014	Adıyaman	597.835	16.578	24.330	-7.552	-12,88
	GAP	8.250.718	148.175	198.824	-50.649	-6,12

Kaynak: TÜİK

2.2.2. Nüfus Yoğunluğu ve Dağılışı

Nüfusun belli bir idari ünitenin bir yılda hangi amaçla olursa olsun faydalandığı alanların toplamına bölümü ile elde edilen gerçek nüfus yoğunluğu (Elibüyük, 1978: 62), Adıyaman'da ortalama bir değer göstermektedir. 2014 yılında Türkiye genelinde nüfus yoğunluğu 101 kişi/km²'dir ve ilin nüfus yoğunluğu ise kilometrekareye yaklaşık 78 kişidir. İlçelerden sadece merkez ilçenin nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının üzerindedir. Nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilçe 166 kişi/km² ile Merkez ilçe olup, bu ilçeyi 79 kişi/km² ile Kâhta, Gölbaşı 60 kişi/km², Besni 57 kişi/km², Sincik 49 kişi/km², Tut 32 kişi/km², Gerger 29 kişi/km², Samsat 25 kişi/km² izlemektedir (Tablo 5).

Tablo 5: İlçelere Göre Şehir ve Köy Nüfusu, Yüzölçümü ve Nüfus Yoğunluğu (2014)

	Şehir nüfusu	Köy nüfusu	Toplam nüfus	Yüz ölçümü(km²)	Nüfus yoğunluğu(km²kişi)
Merkez	230.630	52.920	283.556	1.702	166
Kâhta	70.382	47.582	117.964	1.490	79
Besni	29.328	46.582	75.910	1.330	57
Çelikhan	8.456	6.925	15.381	584	26
Gerger	2.991	17.377	20.368	702	29
Gölbâşı	29.253	18.340	47.593	784	60
Samsat	4.021	4.513	8.534	338	25
Sincik	4.074	14.033	18.107	364	49
Tut	3.620	6.802	10.422	320	32
Toplam	385.651	216.185	597.835	7.614	78 (ort)

Kaynak: TÜİK

Adıyaman ilinde kırsal yerleşmenin tipik özelliklerinin görüldüğünü söyleyebiliriz. 2014 yılında ilin şehir nüfusu 385.651, belde ve köylerinin nüfusu 216.185, toplam nüfusu ise 597.835 kişidir (Tablo 5). Nüfusun %64.02’lik kısmı il ve ilçe merkezlerinde, %35,98’lik kısmı ise köy ve beldelerde yaşamaktadır. Bu oran Türkiye’deki kırsal nüfus ortalamasına (%35) yakın bir değerdir. Kırsal nüfusun bu değerlerde yoğunlaşması, kırsal kalkınma uygulamaları açısından dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Adıyaman, tarihsel ve kültürel birçok eseri bünyesinde bulundurması yanında, kırsal turizm arz potansiyeli yönünden de büyük bir zenginliğe sahiptir. Kırsal alanların son yıllarda birçok açıdan turistlere çekicilikler sunduğu düşünüldüğünde, Adıyaman’ın bu anlamda önemli potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde; çiftlik evlerinde konaklama, buna bağlı olarak üretilen ürünlerin hatıra, süs ve hediyelik eşyalarının satılması, turistlere; kamp yapma, atlı gezi, doğa yürüyüşü ve dağ bisikleti gibi olanaklar sunulması, bağ bozumunun, yöreye özgü yemeklerin ağırlık kazandığı, yöredeki halkın gelenek ve göreneklerinin yaşatılması vb. şekillerde kırsal turizmin çeşitli uygulamaları olmaktadır. Söz konusu bu uygulamaların kırsal nüfusun yoğun olduğu Adıyaman ilinde yapılması yöre turizmine ciddi katkılar sağlayacaktır. Ancak bu uygulamalar

yapılırken, turizme açılan yörelerde tarımsal faaliyetler terk edilmeden, kültürel yapının korunmasına da dikkat edilmelidir.

2.2.3. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Yaş ve Cinsiyet Yapısı: Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında Tümertekin ve Özgüç'e göre; "Nüfusun mekânsal olarak değişen özelliklerinden biri de yaş yapısıdır. Yaş yapısı nüfus kütlelerinin belirli yaşlar veya yaş grupları itibarıyla gösterdiği dağılımı ifade eder. Çünkü toplumlar yaşa göre değişen ihtiyaçlara sahip bireylerden oluşmaktadır" (Tümertekin ve Özgüç, 1998:282). Ayrıca, Özgür'e göre, "Bir ülkenin veya herhangi bir yerin nüfusunun yaş yapısının belirlenmesi ve izlenmesi planlama açısından büyük değer ifade eder. Çünkü farklı yaş gruplarından insanların eğitim, ekonomik ve sosyal yaşama ilişkin birikimleri ve beklentileri olayları algılamada farklılık yaratacağı gibi, nüfusu oluşturan bireylerin hayattan beklentileri, tercihleri, talepleri, değer yargıları yaşlarına göre farklılık gösterecektir." (Özgür,1998:76). Bu nedenle hem seyahate katılan hem de ev sahibinden oluşan ve temelde insan teması üzerine kurulu olan turizm için, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı önemlidir.

Nüfusun yaş grupları 0-14 arasında olan çocuklar (genç ve tüketici), 15-64 yaşlarında olan çalışabilenler (yetişkin ve üretici), 65 yaş yukarı yaşta olan çalışmayanlar (yaşlı ve tüketici) şeklinde kabul edilmektedir. Bu anlamda Adıyaman ili nüfusun yaş yapısına baktığımızda çalışabilir durumda olan nüfusun, genç-tüketici ve yaşlı-tüketici nüfusa göre %63'lük gibi bir pay ile fazla olduğu görülmektedir. Bu oran %60,7 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Genç nüfusun yüksek bir pay oluşturması turizm gibi emek-yoğun (hizmet sektörü) olan bir sektör için önemlidir (Tablo 6).

Tablo 6: Adıyaman'da Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Durumu (2013)

Ana Yaş Grupları	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
0-14	92.828	30,9	88.401	29,7	181.229
15-64	190.112	63,3	186.835	62,8	376.947
65+	17.023	5,8	21.985	7,5	39.008
Toplam	299.963	100	297.221	100	597.184

Kaynak: TÜİK

Nüfusun yaş yapısında olduğu gibi cinsiyet durumu da önemlidir. Çünkü farklı istek ve ihtiyaçlar toplumun üretim ve pazarlama hizmetlerini etkileyecek ve toplumun değişkenlerini belirleyecektir. Bir hizmet sektörü olan turizmde özellikle üretim ve pazarlamada kadın nüfusunun etkin rol oynadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Adıyaman ilinde kadın nüfus oranının yüksek olduğu görülmektedir (%62,8). Bu durumun turizmin arzı konusunda avantaj oluşturacağı muhakkaktır.

Nüfusun Eğitim Durumu: Özgür'e göre, "Nüfusun eğitim durumu, toplum kalkınmasının hızını belirleyici bir özellik olarak düşünülmesi gereken bir konudur." (Özgür, 1998:92) veya Tandoğan'ın ifadesiyle, "Toplumun eğitim düzeyi, nüfusun kalitesini belirleyen en önemli göstergedir." (Tandoğan, 1998:139). Bu bağlamda Adıyaman ilinin eğitim durumuna baktığımızda okuma yazma bilen fakat bir okul bitiremeyenlerin daha fazla olduğunu görmekteyiz. Okul bitirme oranında ise en fazla ilköğretim mezunu olanlar karşımıza çıkmaktadır.

Önceki yıllara göre eğitime yapılan yatırımlar ve teşviklerle okullaşmanın artması (okul öncesi eğitimde % 44,4 ilköğretimde % 103,8, ortaöğretimde % 106,1) ile kuşkusuz nüfusun eğitim durumunda yükseliş olmuştur (Adıyaman İl Profili, 2015:7). Ancak yüksekokul, fakülte mezunu, yüksek lisans ve doktora mezunu olanların istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir (Tablo 7). Şüphesiz bu durum sosyal ve kültürel bir olay olan turizmi algılamada güçlük çıkarmaktadır. Çünkü nüfusun eğitim seviyesi yükseldikçe turizm ve turist kavramlarına bakış açısı olumlu yönde değişmektedir.

Tablo 7: Adıyaman İli Nüfusunun Okuryazarlık, Bitirilen Son Öğretim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2013)

Bitirilen Eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma Yazma Bilmeyen	39.496	7.176	32.320
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	129.338	61.904	67.434
İlkokul Mezunu	96.615	42.263	54.352
İlköğretim Mezunu	120.358	65.821	54.537
Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	16.647	11.523	5.124
Lise veya Dengi Okul Mezunu	77.191	47.486	29.705
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	36.082	22.297	13.785
Yüksek Lisans Mezunu	1.453	1.070	383
Doktora Mezunu	459	308	151
Bilinmeyen	6.592	1.636	3.956
Toplam	524.231	261.484	261.747

Kaynak: TÜİK

Nüfusun Ekonomik Nitelikleri: Bir ülkede çalışan nüfusun miktarı, toplam ve çalışma çağındaki nüfusa oranları, bu nüfusun hangi sektörlerde faaliyette bulunduğu ve işsizlik gibi konular özel anlamlar taşımaktadır (Özgür, 1998:97). Şüphesiz aynı özellikler daha küçük alanlar içinde aynı öneme sahiptir. Zira bir ildeki nüfusun ekonomik özellikleri o ilin genel ekonomik karakterini ortaya koyabilmektedir. Bölge birimleri sınıflandırmasına göre Adıyaman'ın da yer aldığı TRC1 (Gaziantep alt bölgesi) bölgesinde hizmet sektörünün toplam istihdamdaki payı %44,2, sanayi sektörünün payı %31,9, tarım sektörünün payı ise %23,9'dur (Hanehalkı İşgücü Araştırması, TÜİK).

İstihdamın yıllar itibarıyla sektörel yapısındaki değişim incelendiğinde, Adıyaman, Gaziantep ve Kilis illerinin de yer aldığı TRC1 bölgesinde sanayi sektörünün payı 2004 yılında %28,9 iken, 2013 yılında %31,9'a yükselmiştir. Toplam istihdamda en düşük paya sahip olan tarım sektörünün payı 2004'te %21,5 iken, 2013'te %23,9'a yükselmiştir. Turizmin yer aldığı hizmet sektörünün payının ise %49,7'den, %44,2'ye düştüğü gözlenmektedir (Tablo 8).

Sonuç olarak şu söylenebilir ki, genel olarak Adıyaman'da hizmet sektöründe gelişme olmakla birlikte yeterli değildir. Bu nedenle turizmin geliştirilmesi amacıyla yapılacak bir planlama çalışmasında, hizmet sektörünün ve kadın çalışanların hem niteliksel hem de niceliksel olarak artırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Tablo 8: TRC1 Bölgesinde (Adıyaman, Gaziantep, Kilis) İstihdamın Sektörel Dağılımı (2004-2013)

Yıllar	(Bin Kişi)			(%)		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
2004	101	136	235	21,5	28,9	49,7
2005	90	163	221	19	34,3	46,7
2006	92	164	193	20,4	36,6	43
2007	120	167	178	25,8	35,9	38,3
2008	170	175	185	32,1	33	35
2009	130	172	229	24,5	32,3	43,2
2010	150	198	266	24,4	32,3	43,3
2011	129	204	248	22,2	35,2	42,7
2012	147	219	265	23,3	34,7	42
2013	169	226	312	23,9	31,9	44,2

Kaynak: TÜİK

2.3. EKONOMİK COĞRAFYASI

Boş zamanın ve tasarrufun nasıl kullanılacağına ilişkin ekonomik bir kararla başlayan ve yatırım, istihdam, dışsatım ve kamu gelirleri gibi ekonomik yönleri bulunan bir sosyo-ekonomik olgu olan turizm (Kozak vd., 2000:9), aynı zamanda illerin ekonomik anlamda kalkınmasını sağlayan ve çoğaltıcı bir etkiye sahip önemli bir güçtür. Bu gücün artması bölgeye gelen turist sayısına bağlıdır. Turistlerin yapacağı harcama tüm ekonomiyi etkilediği gibi, turizm bölgesinin de gelirini artırır. Bu durumda turizm faaliyeti beraberinde tarım, sanayi ve ticaret gibi ekonomi sektörlerini olumlu yönde etkiler. Dolayısıyla ilin ve bölgenin ekonomik gelirine çoğaltıcı katkı sağlar.

Yeni iş olanaklarının ve buna bağlı olarak gelir ve refahın artması herhangi bir turist bölgesinin elde edebileceği turizmin üç temel fayda etkisi olarak kabul edilebilir. Bu etkiler özellikle gelişmekte olan ülkeler veya ülkelerin geri kalmış bölgeleri için büyük önem taşımaktadır. Diğer ekonomik kalkınma araçları ile karşılaştırıldığında yaşam standartlarındaki gelişme turizm olayı ve getirisi ile göreceli olarak çok daha hızlı sağlanabilmektedir (Avcıkurt, 2003: 30).

Sanayisi sınırlı, başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Adıyaman, gelir düzeyi en düşük iller arasında bulunmaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre 65. sırada bulunmaktadır (Ukav, 2012:78). Sanayileşme çabaları genelde tarımsal sanayi alanında olmuştur. Yakın zamanda da Adıyaman ilinin bu yapısının değişeceğine dair belirtiler bulunmamaktadır. Bu nedenle ilin geri kalmış yapısını değiştirmek için turizm sektörünün önemli bir işlevi vardır. Ekonominin yeniden yapılanması ve sürdürülebilir bir gelişme sağlanabilmesi için Adıyaman'ın zengin doğal ve beşeri kaynakları turizm amaçlı kullanılmak zorundadır. Bu potansiyelin doğru kullanılmasıyla kültür ve tarihi turizm alanında yatırım karlılığı ortaya çıkacak ve insanımız yeni iş ve istihdam imkânı ile karlı yatırımlar yaparak il ve ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlayacaktır. Bunu sağlamak için turizm potansiyelinin belirlenmesi ve doğru planlama ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.3.1. Arazi Bölünmesi ve Arazi Kullanımı

Tunçdilek'e göre, "İnsanlık tarihi kadar eski olan, araziden yararlanma kavramı, günümüzde kullanılan mekânlardan yararlanma ve planlama çalışmaları ile mevcut potansiyelin daha iyi değerlendirilmesi yönünde kullanılmaktadır." (Tunçdilek, 1985:3). Araştırma sahamız, geçmişten günümüze pek çok arazi değişikliğine uğramıştır. İnsanoğlunun bu bölgede yaşamaya başlaması ile birlikte günümüze kadar geçen süreç içinde, toplayıcılıktan ekip dikmeye ve beraberinde hayvancılık ve diğer sektörlerle kadar birçok değişim geçirmiştir. Örneğin, Paleolitik dönemde iklim değişikliklerine bağlı olarak karstik dağlık saha ile Fırat kıyıları arasında yerleşmelerin yapıldığı görülürken, Neolitik dönemde elverişli iklim özelliklerine bağlı olarak, Fırat nehrinin yüksek sekilerinde ve dağlık alanların eteklerinde alüvyal ve kolüvyal depolar üzerinde tarıma elverişli alanlarda ilk yerleşmeler olarak açık alan yerleşmeleri görülmektedir.

Tunç Çağı ve sonrasında ise çevresine göre stratejik avantajlara sahip merkezler belirleme ve tarihsel fonksiyonlarını üstlenmeye başlamıştır. Bu merkezlerden, Arsameia ve Samsat (Samosata) oldukça önemlidir. Bugün Adıyaman'ın turizmi açısından önemli bir değer olan Nemrut Dağı'ndaki tümülüs ve heykeller, Kommagene uygarlığının dinsel merkezi iken, Arsameia ise yazlık yönetim merkeziydi. Ayrıca dağlık alandan çıkıp Fırat'a dökülen Kâhta Çayı üzerinde çok sayıda Kommagene yerleşim birimlerine rastlamak mümkündür.

Bunlardan en önemlisi Fırat vadisinin batısında kurulan ve uygarlığın kışık yönetim merkezi olan Samsat (Samosata)'dır.

Diğer dönemlere baktığımızda ise İlk Çağ'da Roma döneminde ovalara, Orta Çağ'da ise asayişin ön plana çıkması nedeniyle yüksek tepelere, dağlara ve dağlık alanlara, asayişin sağlanması ile birlikte tekrar ovalara havza tabanlarına yerleşmiştir. Dolayısıyla ilde geçmişten günümüze arazi kullanımında çeşitli kullanım tarzlarının olduğu görülmektedir.

Günümüzde, araştırma sahasının arazi kullanımının dağılımına baktığımızda büyük kısmının tarım arazisi, çayır, mera, orman ve fundalık alanlarından oluştuğunu görmekteyiz (Tablo 9). Arazi kullanımındaki çeşitlilik uygarlıklardan günümüze birçok turizm değerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi turizm alanı olarak verilerine ulaşılabilen Nemrut Dağı Milli Parkı'dır. Bunun dışında il de gerek noktasal, gerekse doğal turizm kapsamında olan alanlarında dâhil edilmesi gerektiği düşünülürse, söz konusu turizm alanlarının daha fazla olacağı muhakkaktır. Çünkü Adıyaman ilinin konumu, yer şekillerinin çeşitliliği, iklimi, su kaynakları ve tarım alanları gibi avantajları ile birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olması arazi kullanımını arttırmış ve dolayısıyla bu durum bereketli topraklara sahip olan Adıyaman'da uygarlıkların kurulmasına ve birçok turizm değerinin varlığına neden olmuştur.

Tablo 9: Adıyaman İli Arazi Kullanımı (2013)

Arazilerin Kullanım Türü	Alan (Ha)	%
Tarım Alanı	251.580	33
Çayır ve Mera	225.775	30
Orman ve Fundalık	177.701	23
Tarım Dışı Arazi	60.155	8.5
Su Yüzeyi	31.962	4
Turizm (Milli Park Alanı)	13.827	1.5
Toplam	761.000	100.00

Kaynak: Adıyaman İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı

2.3.2. Tarım ve Hayvancılık

Ekonomi içerisinde birçok sektör arasında ilişki olsa da turizm ve tarım birbirini en iyi tamamlayan sektörlerin başında gelmektedir. Çünkü turizm meyve, sebze ve içeceklerin yoğun olarak tüketildiği bir hizmet sektörüdür. Turizm sektörü yerli ve yabancı turistlerin temel yeme içme ihtiyaçlarının giderilmesi için üretim esnasında temel girdilerinin büyük kısmını tarım sektöründen elde etmektedir. Tarım ürünlerinin çeşitlilik arz etmesi aynı zamanda o ülkeye yönelik turizm talebini olumlu olarak etkileyebilmektedir (Çıkmın vd., 2009:4). Bu nedenle ilde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi doğrudan veya dolaylı olarak turizmin de canlanmasına neden olacaktır. Adıyaman ilinde yapılan ekonomik faaliyetlere baktığımızda tarım ve hayvancılığın ağırlıklı bir yer kapladığı görülmektedir. 766.431 hektarlık toplam alanı içinde tarım alanının payı yaklaşık %40'dır. Yörede yapılan veya yapılmakta olan sulama amaçlı projelerle tarım arazisinin %12'si sulama olanağına sahiptir. Su kaynaklarının varlığı dikkate alınır ise bu oranın düşük olduğu söylenebilir.

İklim koşulları ve sulama olanaklarının yetersizliği ürünlerin verim düzeyini kısıtlamakta ve ürün çeşitlemesini engelleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla tarım arazisinin büyük kısmı tarla alanı olarak kullanılmakta, sebze, meyve ve bağ gibi sulamanın zorunlu olduğu bitkiler için kullanılan arazi, toplam tarım arazisinin ancak %14,7'sini oluşturmaktadır. İlde hububat ürünlerinden buğday, arpa ve çavdar, endüstriyel bitkilerden pamuk, tütün ve şekerpancarı, baklagillerden nohut ve kırmızı mercimek, meyvelerden ise elma, üzüm, antepfıstığı ve nar en çok üretimi yapılan ürünlerdir (Kafalı, 2003:104).

Adıyaman'da, bitkisel üretim çoğunlukla tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere dayanmaktadır. Tahılların ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarlarına bakıldığında 2009-2013 yılları arasında %15,4'lük artış olduğu görülmektedir. 2013 yılında, toplam tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi içinde tahıl üretiminin payı %69,4 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 10).

Tablo 10: Adıyaman İlinde Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları (2009-2013)

Ürünler	Yıllar (Ton)				
	2009	2010	2011	2012	2013
Parfümeri, eczacılık vb. alanda kullanılan bitkiler	612	343	185	158	199
Patates, Kuru Baklagiller, Kök ve Yumrular	40 651	46 177	42 155	48 478	40 049
Saman ve Ot Bitkileri (Yem Bitkileri)	38 608	49 234	56 135	61 882	112 767
Tahıllar	458 048	400 279	505 158	437 235	474 390
Yağlı Tohumlar	32 419	29 662	44 868	39 821	27 786
Şeker İmalatında Kullanılan Bitkiler (Şekerpancarı)	1 878	4 379	1 893	2 071	1 844
Toplam	592 728	549 906	679 674	618 849	683 862

Kaynak: TÜİK

Adıyaman'da toplam meyve üretim miktarına bakıldığında ise 2009-2013 yılları arasında yaklaşık %95,7 oranında artış olduğu görülmektedir. Bu yıllar arasında en fazla üretilen meyve üzüm olmuştur. 2013 yılında meyve üretimi, Türkiye meyve üretimi içinde %0,5'lik bir paya sahiptir (Tablo 11). Kırsal turizm kapsamında meyve ürünlerinin bakımı, toplanması ve işlenmesi turistlerin ilgisini çekebilecek aktivitelerdir.

Tablo 11: Adıyaman İlinde Meyvelerin Üretim Miktarları (2009-2013)

Ürünler	Yıllar (Ton)				
	2009	2010	2011	2012	2013
Üzüm	33.178	53.355	50.065	63.547	70.462
Muz, İncir, Avokado ve Kivi	802	882	898	882	894
Diğer Meyveler, Taş Çekirdekli ve Yumuşak Çekirdekli	9.426	10.865	11.805	12.779	13.070
Zeytin ve Diğer Sert Kabuklular	6.714	13.119	11.691	9.645	12.121
Baharat Bitkileri (İşlenmemiş)	0	4.000	1.800	1.593	1.553
Toplam	50.120	82.221	76.259	88.446	98.100

Kaynak: TÜİK

Son yıllarda uygulanan modern tarım teknikleri ve sulamanın yaygınlaşması ile tarımsal üretimde artış olmuştur. Ancak ilin tarım potansiyeli düşünüldüğünde sulu tarım ile birlikte üretim de daha fazla artış yaşanacaktır. Üretim artışı pazarlanan değeri de artıracak ve yöre insanın ekonomisine katkı sağlayacaktır. Bu katkıda ilin turizm potansiyelinin de etkisi olacaktır. Çünkü turizm hareketlerine bağlı olarak gerçekleşen ek talep, turistin yiyecek-içecek ihtiyacını karşılayacak tarım ürünlerine olan talebi de olumlu yönde etkileyecektir.

Hayvancılık faaliyetleri ise geleneksel uğraş alanlarındandır. Önceki yıllarda mera hayvancılığı şeklinde yapılan koyun ve keçi yetiştiriciliğinde son yıllarda kültür ırkı sığırlara doğru yönelme ve besicilik faaliyetlerinde artış yaşanmaktadır. Pazar için üretimin yanı sıra ailenin hayvansal besin ihtiyacı, çiftçilerin ikinci faaliyet olarak hayvancılığa yönelmesine neden olmuştur. Birçok sektörde olduğu gibi hayvancılık sektöründe de turizmin çoğaltıcı etkisi vardır. Turist sayısındaki artış hem tarımsal, hem de hayvansal ürün tüketimini artıracak ve sonuç olarak tarım sektöründe çalışanlar daha fazla gelir elde edecektir.

Ayrıca üretilen tahıllar, bitkisel ürünler, meyveler ve hayvansal ürünler kırsal turizm/tarımsal turizm kapsamında değerlendirilebilir. Söz konusu ürünlerin üretim aşamalarını turiste tanıtmının, taze veya işlenmiş olarak satışının, yöresel yemekler olarak sunmanın, hasat şenliklerinin ayrı bir önemi vardır ve bunların birçoğu Adıyaman köylerinde gerçekleştirilebilir.

2.3.3. Sanayi

Her ne kadar turizm, hizmet sektörü içerisinde yer alsada, turizm büyümesinin bir etkisi de sanayi sektöründe görülmektedir. Turist sayısının ve turizm aktivitelerinin artması, aynı zamanda birtakım doğrudan ve dolaylı maliyetleri de beraberinde getirmektedir. Artan turist sayısı, daha çok otel, lokanta, gayrimenkul kiralama ve ulaşım gibi ihtiyaçları doğurmaktadır. Ayrıca bu yapılanmalar, hizmetin kalitesini arttırmak için söz konusu bölgeye olan kamu harcamalarının da artmasını gerektirmektedir. Bu yapılanmalar, sanayi sektörünün bir alt dalı olan inşaat sektörünü canlandırmakta ve dolayısıyla demir-çelik sanayisinin de büyümesine olanak tanımaktadır (Yamak vd., 2012:206).

Bugün itibariyle il genelinde merkez ve ilçeler dâhil, değişik alan ve sektörde sanayi sicil belgesi almış 245 işletme mevcut olup, toplam 278 işletmede 10.271 kişi

istihdam edilmektedir. İl genelinde sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına baktığımızda, %32,73 ile tekstil ürünleri imalatı ve %21,22'lik bir oran ile gıda ürünleri imalatı sektörlerinin ilk iki sırada olduğu görülmektedir (Tablo 12).

Tablo 12: Adıyaman İlinde Mevcut İşletmelerin Sektörel Dağılımı (2014)

Sektör	Toplam İçindeki Oranı (%)
Tekstil Sanayi	32,73
Gıda Ürünleri İmalatı	21,22
Seramik, Kil, Madencilik ve Taşocakçılığı	16,91
Ham Petrol ve Doğalgaz	6,83
Kauçuk ve Plastik Ürünler	4,32
Makine İmalatı, Tarım Makineleri ve Elektrikli Aletler	3,66
Demir Çelik ve Demir Dışı Metaller	3,69
Mobilya	2,52
Cam	2,08
Diğer	6,04
Toplam	100

Kaynak: Adıyaman Valiliği (2014)

İlin ekonomisinde tarımsal faaliyetlerin ağırlıklı bir yeri olduğundan, sanayileşme çabalarında da önceliği tarımsal sanayi oluşturmuştur. Doğal olarak tahıl üretimi un, unlu gıda ve yem üretiminin gelişmesini sağlarken, bu alanda birçok tesis faaliyete geçmiştir. Un ve yemin dışında gıda sanayinde küp şeker, süt ürünleri ve kaynak suyu üretimi yapılmaktadır. Ekonomik katkı bakımından ikinci sırayı tekstil sektörü almaktadır. Maden potansiyeli bakımından zengin olan ilde yeni keşfedilen, kısmen veya dönemsel olarak işletilen, 2 demir, 15 kromit, 14 manganez, 7 bakır, 2 kurşun-çinko, 2 linyit, 1 muskovit, 10 mıcır, 38 kum-çakıl, 4 torf, 23 mermer ocağı bulunmaktadır. Bunların yanı sıra çok sayıda çimento ve tuğla kiremit hammaddesi, kireçtaşı, fosfat ve muskovit (beyaz mika) zuhurları yer alır. İl merkezinde bulunan Organize Sanayi Bölgesinde mermer, mobilya, ağaç işleri, plastik ürünleri, konfeksiyon, gıda ürünleri, süt mamulleri gibi sanayi kuruluşları yer almaktadır. Merkez ilçe dışında Gölbaşı, Kâhta ve Besni ilçelerinde de küçük sanayi siteleri yer almakta ve çok sayıda işyeri faaliyet göstermektedir.

Turizmde önemli bir değer olan el sanatlarına yönelik olarak kilim, savan ve el dokuma halıları üretilmekte ve çevre illerle birlikte diğer illere gönderilmektedir. Yukarıdaki sanayi kuruluşlarının tamamı olmasa da önemli bir kısmı turizmden

pozitif yönde etkilenebilir. Bunların başlıcaları otellerde tüketilmesi yönünden et-süt ürünleri ve tarım ürünleri, binaların yapılmasında kullanılması yönünden çimento ve diğer inşaat malzemeleri ve mobilya sektörü şeklindedir.

2.4. TARİHSEL GELİŞİM-TURİZM İLİŞKİSİ

Sahip olduğu coğrafik özellikleri, kültürel zenginliği, konuksever insanları, kendine özgü mutfağı ve özellikle toprakları üzerinde farklı medeniyetlerin bıraktığı zengin tarihsel eserler ile önemli bir turizm kenti olan Adıyaman'ın, tarihsel süreci de aynı şekilde zengindir. Bu zengin tarihsel süreç, bölgeye gelen turistlerin geçmişe tanıklık etme yaklaşımı ile ele alındığında yörenin turizmi için önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle turizm sektörünün gelişmekte olduğu ülkeler, tarihi geçmişlerinden kalan bu zengin miraslarını temel çekicilikler olarak kullanmaktadırlar. Bu bağlamda Paleolitik Dönem'den günümüze sürekli yerleşmeye sahne olmuş ve birçok turizm bölgesine göre zengin sayılan bu değerlerin, tarihsel süreç içerisinde Adıyaman'ın tarihi ile ilgili olarak bilinmesi gerekmektedir.

Tarih ve kültür etkileşimi ile ortaya çıkan bu tarihi mirası ve Adıyaman tarihini izah etmeden önce, Adıyaman isminin nereden geldiğine dair açılım yapmak uygun olacaktır. Adıyaman'a Bizanslılar Dönemi'nde "Pordoniom" denilmekteydi. Süryaniler ise ilk dönemlerde Adıyaman'ı "Klevdiye" olarak adlandırmıştır. Adıyaman M.757 yılında Halife El Mansur yönetimindeki Araplar tarafından ele geçirilmiş ve Mansur'a izafeten "Hısn-ı Mansur" olarak adlandırılmıştır. Bundan sonra Osmanlılara kadar "Hısn-ı Mansur" olarak yani "Mansur'un Kalesi" olarak adlandırılmıştır (Dalyan, 2007:1). "Hısn", kale veya korunacak yer anlamına gelmektedir. Evliya Çelebi, bu kalenin küçük ama gayet çetin bir kale olduğunu, Mısır halifelerinin, sürgün edecekleri kimseleri buraya sürüp hapsedtiklerini belirtir (Çelebi, 1976:827). Başka bir rivayete göre ise bu isim Abbasi Halifesi Ebu Cafer el-Mansur'un adından gelmektedir. Ayrıca, Harun Reşid'in halife olmadan önce burayı yeniden imar ve inşa ettirdiği de bilinmektedir. Adıyaman ismi ise Cumhuriyet'ten sonra verildiği için kaynağı hakkında bir kayıt bulunmamaktadır (Halaçoğlu, 1988:377).

Anadolu ile Mezopotamya arasında geçiş bölgesi olan Adıyaman, çağlar boyu sürekli yerleşime sahne olmuştur. Ele geçen maddi kültür kalıntıları, bölgede

Paleolitik Dönem'den itibaren (MÖ 600.000-10.000) günümüze kadar sürekli bir yerleşimin olduğunu göstermektedir. İnsanların avcılık ve toplayıcılıkla geçindiği Paleolitik Dönem izlerine Adıyaman'ın 7 km kuzeyinde bulunan Palanlı Mağarası'ndaki yaban keçisi betimlerinde rastlanmaktadır.

Neolitik Dönem (MÖ 8.000-5.500) ile birlikte tarıma ve yerleşik düzene geçildiğini ise Gritille ve Hayaz höyük buluntuları göstermektedir. Kalkolitik dönem (MÖ 5.500-3.500) ile birlikte çanak ve çömleğin günlük yaşantıya yoğun olarak girdiğini yine Hayaz ve Samsat höyük buluntuları göstermektedir. Tunç Çağı'nda (MÖ 3500-1200) bölge de M.Ö. 3.000 sonlarında Hurrileri, MÖ 2500-2000 arasında yerli kavim Hattileri görmekteyiz. MÖ 2.000'de ise Anadolu sanatına damgasını vuran Hititler vardır. MÖ 1460-1380 arasında Hurri/Mittanni egemenliğini görüyoruz. Tunç Çağı ve Hitit Dönemi'ni Samsat, Tille ve Hayaz höyük buluntuları göstermektedir.

MÖ 1200'den sonra Anadolu'nun güneyinde Geç Hitit krallıkları kurulur. Bunlardan biride MÖ 1180 yılında kurulan ve bugünkü Adıyaman ilinin de sınırları içinde yer alan Kummuh Krallığı'dır. Asur kralı I. Tiglatplaser MÖ 1117 yılında Fırat'ı geçerek bölgede Asur hâkimiyetini kurar. Geç Hitit ve Asur dönemlerini Tille höyük buluntuları belgelemektedir. MÖ 764 yılında Urartu kralı II. Sardur, Kummuh'u ele geçirerek kral Kundaşpi'yi boyun eğmeğe zorunlu bıraktığından bahseder. MÖ 708 yılında Kummuh kralının Asur devletine ihanet ettiği gerekçesi ile Asur devletine bağlı bir eyalet haline getirilir.

MÖ 550 yılında Pers kralı Kyros, Med kralı Astiyeges'i yenerek İran yaylasından Trakya'ya kadar ele geçirir. Bölge 200 yılı aşkın Pers egemenliği altında kalır. MÖ 333 yılında Pers kralı Darius'u, İssos savaşında yenen Makedonya Kralı III. Alexandros (Büyük İskender) bölgeyi egemenliği altına alır. MÖ 323 yılında İskenderin ölümü üzerine bölge, merkezi Suriye olan Selevkoslar sülalesinin yönetimine geçer. Yaklaşık 300 yıl süren ve Hellenistik dönem olarak da adlandırılan bu dönemin izlerini Samsat, Gritille ve Tille höyük buluntuları belgelemektedir.

M.Ö. I. yüzyılda güçlenen Roma Devleti, her geçen gün topraklarını genişleterek bu bölge sınırına kadar ilerler. Aynı tarihte bölgedeki Selevkoslar yönetiminde iç karışıklıklar sürmektedir. Anne tarafı Makedon, baba tarafı Perslere akraba olan Mithridates Kallinikos bu karışıklıktan faydalanarak bu bölgede MÖ 69

yılında başkenti Samosata (Samsat) olan Kommagene Krallığını kurar. Kral Mithridates Kallinikos'dan sonra tahta geçen oğlu Antiochos Epiphanes döneminde krallık altın çağını yaşar. Nemrut Dağı kutsal alanından, Arsameia kutsal alanına kadar pek çok yer bu kral döneminde yapılmıştır.

Romalı General Pompeus, MS 64 yılında Selevkos krallığına son verdikten sonra Kommagene Krallığını ise Roma'nın vassal'ı yapar. MS 72 yılında Partlarla ilişkisi olduğu gerekçesiyle Kommagene egemenliğine son verilir ve bölge Roma imparatorluğunun Suriye eyaletine bağlanır. Antik Cendere Köprüsü, bölgedeki Roma hâkimiyetini simgeleyen yapıların en görkemli örneğidir. MS 260 yılında, bölgede Sasanilerin egemenliği görülmektedir.

Roma İmparatorluğu'nun, 395 tarihinde Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması üzerine Doğu Roma imparatorluğu mirasını Bizans devralır. Bu tarihten sonra bölgede Bizans hâkimiyeti devam eder. Emevi sultanı El -Velid bin Abdülmelik (705-714) döneminde bölge İslam hâkimiyeti altındadır. Emevi yönetiminin zayıfladığı dönemde Abbasiler güçlenir. Abbasi sultanı Mehdi tarafından gönderilen oğlu Harun-i Reşit komutasındaki bir ordu, 780 yılında bölgeyi ele geçirir. 856 yılında ise Bizans İmparatoru Petranos, Sümeysat'ı (Samsat) ele geçirir.

Bölge bu tarihten sonra Bizans-İslam yönetimleri arasında sürekli el değiştirir. 926 ile 958 yılları arasında bölgede Hamdanilerin egemenliğini görmekteyiz. Dandanakan Savaşı ile bağımsız bir devlet haline gelen Selçuklu Devleti, Anadolu'ya akınlar yapar ve 1065 yılında bölgeyi ele geçirirler. Yüzyıllardan beri İslam orduları akınlarına sahne olan fakat tam olarak fethedilemeyen Anadolu, Selçuklu sultanı Alparslan tarafından 1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Türklerin eline geçer. 1122 tarihinde bir Türk beyliği olan Artuklu sınırları içinde yer alan bölge, 1233 tarihinde Zengi hâkimiyetine girer. Moğolların saldırısından sonra 1298'de Memlukların egemenliği görülmektedir. Kâhta'da bulunan Yeni Kale bu dönem izlerini taşımaktadır. Bölge, 1337-1521 yılları arasında yine bir Türk beyliği olan Dulkadiroğulları Beyliği'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Merkez ilçede bulunan Ulu Camii bu dönemde yapılmıştır.

1518 tarihinde Osmanlı Padişahı I.Selim (Yavuz Sultan Selim), Dulkadiroğulları Beyliği'ne son vererek bölgeyi Osmanlı İmparatorluğu topraklarına

dâhil etmiştir. Bu dönem izlerini yansıtan birçok Osmanlı yapısı bulunmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:6-8).

Osmanlı topraklarına katılan Adıyaman, başlangıçta merkezi Samsat'ta bulunan bir sancakla Maraş Beylerbeyliği'ne bağlandı. 1531 tarihinde Elbistan sancağına bağlı bir kaza haline getirilen Hısn-ı Mansur, 1563'te yeniden Maraş'a bağlandı ve muhtemelen 19. yüzyıla kadar bu teşkilat içinde kaldı.

Tanzimat'tan sonraki idari düzenlemelerde 1841'de kaza, 1849'da Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak durumuna getirildi. 1859'da Malatya sancağına, 1883'te Ma'mûretü'l-'Aziz (Elazığ) vilayetine bağlandı. Cumhuriyet'in ilanına kadar bu statüde bulunan Hısn-ı Mansur, 1923'ten 1954'e kadar Malatya'nın ilçesi olarak kaldı. Adıyaman 1 Aralık 1954'te Besni, Gerger, Çelikhane ve Kâhta ilçeleriyle birlikte on altı nahiyeden oluşan bir il durumuna getirildi. Daha sonra, 1958'de Gölbaşı, 1960'ta Samsat ve 1990 yılında ise Tut ilçesi yapılarak Adıyaman'a dâhil edilmiştir (Halaçoğlu, 1988:377-378)

Tablo 13: Adıyaman İlinin Kronolojisi

Dönem	Tarih Aralığı
Paleolitik	MÖ 40.000 - M.Ö. 7.000
Neolitik	MÖ 7.000 - M.Ö. 5.000
Kalkolitik	MÖ 5.000 - M.Ö. 3.000
Hititler	MÖ 3.000 - M.Ö. 1.200
Asurlular	MÖ 1.200 - M.Ö. 750
Frigler	MÖ 750 - M.Ö. 600
Persler	MÖ 600 - M.Ö. 334
Makedonlar	MÖ 334 - M.Ö. 69
Kommagene Krallığı	MÖ 69 - M.S. 72
Roma İmparatorluğu	72 - 395
Doğu Roma (Bizans)	395 - 670
Emeviler	670 - 758
Abbassiler	758 - 926
Hamdaniler	926 - 958
Bizanslılar	958 - 1114
Eyyubiler	1114 - 1204
Anadolu Selçuklu Devleti	1204 - 1298
Memlûklular	1298 - 1516
Osmanlı İmparatorluğu	1516 - 1923

Kaynak: [www. adiyamankulturturizm.gov.tr](http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr).

3.BÖLÜM: ADIYAMAN İLİNİN TURİZM ÇEKİCİLİKLERİ

3.1. ÇEKİCİLİKLER

Çekicilik genel anlamda, tercihlerin ve isteklerin belli bir yöre üstünde yoğunlaşma derecesidir. Çekicilik aynı zamanda turizmin temel unsurları olan erişilebilirlik, konaklama ile birlikte turizmin önemli arz unsurlarındandır. Bir destinasyonda¹ turizmin gelişmesi ve başarılı olabilmesinde çekiciliklerin göz ardı edilemeyecek bir rolü vardır. Çekicilikler destinasyonda, turistlere görme-gezme ve deneyim yaşama imkânı sağladıkları gibi, seyahat için de bir çekici güç oluşturmaktadır (WTO, 1997:14).

Prideaux göre; “Dünya ülkelerinin birçoğunda yapılmış olan anketlerde, ortaya çıkan sonuç turizmin yeni gözdelelerinin doğal, tarihi ve kültürel çekicilikler olduğu yönündedir. Deniz, güneş ve kum üçlüsüne bağlı olarak gelişen ve kitleleri etkileyen turizm olgusu, günümüzdeki turizm eğilimleri doğrultusunda, alternatif arayışlar içine yönelmişlerdir. Bu bağlamda bütün turizm destinasyonları bu yeni pazardan pay alabilmek için doğal, tarihi ve kültürel değerlerini korumak ve geliştirmek suretiyle doğrudan veya dolaylı bir şekilde turizm amacına yönelik kullanma çabası içine girmişlerdir. Bu amaçla, dini ibadet yerleri (cami, kilise gibi), müzeler, sanat tarihi açısından değerli yapılar, yöresel mimari ve diğer tarihi eserler değerlendirilerek turizme kazandırılmıştır. Kazandırılan bu çekicilikler içinden iyi bilinen, büyük ve önemli olanları bölgeye geniş anlamda bir ziyaretçi ilgisi doğurabilir ve o bölge ziyaret için bir ilk adım veya yer yapabilir. Zamanla bölgenin çekicilik gücünün artması ile birlikte, iyi bilinen bu çekicilik bir bakıma turistlerin ziyaret etmeleri için bir zorunluluk oluşturabilir” (Prideaux, 2003’den aktaran, Alaeddinoğlu, 2006:104).

Turizm araştırmacıları farklı çekicilik sınıflandırmaları ortaya koymuşlardır. Bunlardan Peters, turizmde önemli olan çeşitli çekicilikleri 5 ana kategoride toplamıştır. Bu çekicilikler şunlardır (Robinson, 1976:41):

1. Kültürel çekicilikler: Arkeolojik önemi olan sitler ve alanlar, tarihi bina ve anıtlar, tarihi önemi olan mekanlar, müzeler, modern kültür, politik ve eğitim kurumları, din,

¹ Destinasyon: Yerel olmayan turist veya günübirlikçilerin hizmetine sunulmuş farklı doğal güzellikleri, özellikleri ve çekicilikleri olan alanlara denir (Keskin, 2008: 29).

2. Gelenekler ile ilgili çekicilikler: Ulusal festivaller, el sanatları, müzik, folklor, yaşam tarzı ve gelenekler,
3. Manzara ile ilgili çekicilikler: Çarpıcı görünüm ve doğal güzelliği olan alanlar, milli parklar, yaban hayatı, flora ve fauna, plaj alanları, dağlık alanlar,
4. Eğlence ile ilgili çekicilikler: Spor olaylarına katılmak ve izlemek, eğlence ve rekreasyon parkları, hayvanat bahçesi, sinemalar ve tiyatrolar, gece hayatı, yemek kültürü,
5. Diğer çekicilikler: İklim, sağlık ile ilgili alanlar ve kaplıcalar, başka yerde bulunmayan eşsiz çekicilikler.

Araştırma sahamız da yukarıda verilen çekicilik kategorilerinden en dikkat çekici olanı kültürel çekiciliklerdir. Bununla birlikte diğer çekicilik kategorileri de önem arz etmektedir.

Gunn ise çekicilikleri ikiye ayırmıştır; bunlardan ilki uzun süre kalmayı gerektiren çekicilikler, ikincisi ise çevre turları şeklindedir. Birinci çekicilikler bir bölge veya alanda toplu olarak bulunan, uzun süre kalmayı gerektiren, aynı ziyaretçiler tarafından tekrar kullanılabilen çekiciliklerdir. İkinci grup ise, tur talebi yaratan ancak tekrar kullanılmayan çekiciliklerdir (Gunn., 1988:113).

Tablo 14: Çekiciliklerin Sınıflandırılması

Kalış Yaratacak Çekicilikler	Tur Yaratan Çekicilikler
Resortlar	Yol Boyu Manzeralı Alanlar
Kamp Alanları	Doğal Alanlar
Avcılık ve Su Sporları Alanları	Kamp Alanları
Tatil Kompleksleri	Su Turlarının Yapıldığı Alanlar
Festival ve Kutlamalar	Akraba ve Arkadaş Evleri
Kongre ve Toplantı Yerleri	Özgün Yapılar
Kumar Merkezleri	Dini ve Kültürel Alan ve Yapılar
Spor Arenaları	Yiyecek, İçecek ve Eğlence Yerleri
Ticaret Alanları	Tarihi Bina ve Alanlar
Bilim ve Teknoloji Merkezleri	Alışveriş Alanları
Eğlence Parkları	Etnik Alanlar

Kaynak: Gunn, C. A., (1988). ‘‘Tourism Planning, Second Edition’’, *Taylor & Francis*, New York, s.113.

Adıyaman'da kalış yaratacak çekiciliklerden çok, tur yaratan çekicilikler mevcuttur. Bu nedenle ziyaretçilerin kalış sürelerini artırmak için başta yerel yöneticiler olmak üzere yatırımcılar, ilgili kurum ve kuruluşlar kalış yaratacak çekiciliklere benzer faaliyetler geliştirmelidir. Turizm talebini oluşturmak ve ekonomik gelişme sağlamak için hem ürün ve hem de pazar eğilimli yaklaşımların birleştirilmesi ve ona göre bir strateji belirlenmesi zorunluluğu vardır. Eğer bu yönde çalışmalar yapılır, turistlerin ilgisini çekecek veya yapmaktan hoşlanacakları faaliyetlerin listesi çıkarılır ve bu atraksiyonları yapma fırsatı verilirse hem ziyaretçilerin kalış süreleri uzatılmış olur hem de memnuniyet derecesi arttırılmış olur.

Turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmediğini düşündüğümüz araştırma sahamız da iyi bir planlama çalışması ile kendine özgün doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin sınıflandırılması yapılmalı ve turist beğenisine ve profiline göre değerlendirme yapılarak turizm pazarı ile ilişki kurulmalıdır. Bu pazarın iyi değerlendirilmesi, turizm potansiyelini ortaya çıkaracak ve turizmin yöre ekonomisine katkısını arttıracaktır.

Araştırma sahasında 86 adet arkeolojik sit alanı, 51 adet dini ve kültürel yapı, 71 adet sivil mimari yapı, 3 adet askeri yapı ve 7 adet doğal sit alanı olmak üzere toplam 218 adet çekicilik oluşturan kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır (Tablo 15). Bu varlıklardan turizm değeri olanlar doğal, tarihi ve kültürel çekicilikler başlıkları altında ele alınacaktır.

Tablo 15: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Bulunduğu Yer	Arkeolojik Sit Alanları	Dini ve Kültürel Yapılar	Sivil Mimari Yapılar	Askeri Yapılar	Doğal Sitler	Toplam
Merkez	26	22	49	-	1	98
Besni	46	14	11	1	-	72
Kâhta	4	7	1	1	-	13
Gölbaşı	4	-	9	-	4	17
Gerger	2	2	1	1	-	6
Samsat	-	5	-	-	-	5
Çelikhan	1	-	-	-	1	2
Sincik	1	-	-	-	-	1
Tut	2	1	-	-	1	4
Genel Toplam	86	51	71	3	7	218

Kaynak: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2015)

3.2. DOĞAL ÇEKİCİLİKLER

“Doğal anıtlar veya doğal harikalar olarak adlandırılan yer şekilleri, turizm için zengin kaynak alanlar oluşturmaktadır” (Doğaner, 2001:107). Turizm alanlarına yapılan seyahat amacının önemli bir kısmı doğal çekiciliklerle ilişkilidir. Bu çekiciliklerin var olması turistlerin o bölgeye gelmeleri için önemli bir çekim gücü oluşturmaktadır.

Günümüzde sanayileşmenin gelişmesiyle ortaya çıkan hızlı ve plansız kentleşme, çevre kirliliği ve gürültü gibi olumsuzluklardan kaçma isteği insanları özellikle doğal ve kültürel seyahatlere yönlendirmiştir. Son yıllarda turizm endüstrisi içinde hızla gelişme göstermeye başlayan doğa turizmi de bu yönelimlerin sonuçlarından birisi olarak ortaya çıkmıştır. Turizm literatüründe kültürel turizm, macera turizmi, eko turizmi, yeşil turizm, sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm gibi pek çok şekilde anılan doğa turizmi kavramının ortaya çıkışı henüz yenidir (Yılmaz, 2008:55).

Doğa temelli turizm türleri çeşitli kıstaslara göre gruplandırılır. Bu kıstaslar turizmde kullanılan araçlar (bisiklet, balon, raft, at) gidilen yerin doğası (dağ, yayla,

mağara) yapılan etkinliğin özelliği (akarsu, av, bilim, trekking) gibi çeşitlilik gösterir (Erdoğan, 2003:120).

Doğal çekicilikler günümüz dünyasında turist eğilimlerinin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Dağlar, yaban hayatı, göller, akarsular, bitki örtüsü, mağaralar, vadiler, mesire alanları ekolojik turistlerin ilgilerini oldukça çekmektedir. Bu bağlamda araştırma sahamızda özellikle eko turizme hitap edecek çok sayıda doğal çekicilik alanları bulunmaktadır. Zira ekolojik turistlerin aradığı, fiziksel aktivite, doğayla baş başa kalmak, yeni yaşam tarzları, macera yaşama, mümkün olduğunca çok şey görebilme, benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışma gibi motivasyonların var olduğu çalışma sahamız, bu konuda eko turizmin gelişmesi için ciddi bir mekandır. Çünkü Adıyaman ziyaret edilmeye değer çekiciliklerin yoğunluğu, eşsizliği, farklılığı ve özellikle de yabancı turistler için büyük değer taşıması gibi özellikleri sayesinde, önemli bir doğal turizm merkezi olmaya adaydır.

3.2.1.Dağlık Alanlar

Araştırma sahamız coğrafi açıdan zengin özellikler göstermektedir. Bu zenginliklerden bir tanesi de dağlık alanlardır. Doğaner'e göre; "Turizm destinasyonu belirlenirken coğrafi görünüm büyük önem taşımaktadır. Coğrafi görünümün önemli belirleyicilerinden biri şüphesiz ki, dağlık alanlardır. Dağlık alanların turizme açılması, dağcılara ulaşım konaklama, ağırlama ve rehberlik gibi hizmetlerin verilmesi sayesinde olmuştur. Dağlar macera, heyecan ve değişiklik arayanlara çeşitli rekreasyonel faaliyetler ve yeni sporlar sağlamaktadır" (Doğaner, 2001:176-177). Dağlık alanlar, sahip oldukları potansiyeller (topoğrafik yapı, iklim özellikleri, biyolojik çeşitlilik, kültürel ve etnik çeşitlilik, eşsiz peyzaj değerleri vb.) ile dünya genelinde küresel öneme sahip alanlardır (Gürer ve Eke, 2012:125).

Dağlık alanlar için turizm ve rekreasyon, gerek yerel, gerekse bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli anahtar değerlerdir. Kültürel miras değerlerini koruyan dağlık bölgelerde, bu değerlerin yanı sıra sunulan doğal yiyecek ve içecek olanakları, benzer kentsel merkezlerden insanları bu bölgelere çeken cazibe merkezleri oluşturmaktadır. Artan oranda kentleşen dünyada hızlı nüfus artışının getirdiği kirlilik ve gürültü, kentlerde yaşayan insanlar için doğal niteliklerini kaybetmemiş tahrip olmamış alanları çekici hale getirmekte, kişiler şehirlerin gürültüsünden uzak dinlenebilecekleri yeni mekânların arayışına girmektedir. Dağlık

alanlar bu anlamda günümüzde çekici bölgeler konumunda olup, kişilere sundukları huzurlu ve kaliteli peyzaj nitelikleri ile tercih edilen bölgeler haline gelmiştir (FAO, 2005:9).

Araştırma sahamızın yaklaşık olarak %52'si dağlık olup, dağlık alanın büyük bölümü ilin kuzeyinde yer almaktadır. Başlıca dağları: Akdağ (2551 m.), Dibek Dağı (2549 m.), Ulubaba Dağı (2533 m.), Gördük Dağı (2206 m.), Nemrut Dağı (2150 m.), Borik Dağı (2110 m.), Bozdağ (1200 m.) ve Karadağ (1115 m.) dır (Tablo 16).

Tablo 16: Adıyaman İlinde Bulunan Başlıca Dağlar

Dağın Adı	Yükseklığı (m)
Akdağ	2.551
Dibek Dağı	2.549
Tucak-Ulubaba Dağı	2.533
Gördük Dağı	2.206
Nemrut Dağı	2.150
Borik Dağı	2.110
Bozdağ	1.200
Karadağ	1.115

Kaynak: Adıyaman İl Çevre Durum Raporu (2003)

Araştırma sahasındaki dağlık alanlar endemik türlerin görülmesi ve yeni türlerin keşfedilmesi amacıyla bilimsel gezilerin yapılmasına uygun yerlerdir. Ayrıca yamaç paraşütü, dağ yürüyüşleri ve tırmanışları açısından da elverişli yerlerdir. Günümüzde Tut ilçesinin kuzeyindeki Toroslardan ilçe merkezine doğru yamaç paraşütü aktivitesi yapılmaktadır. Ayrıca Nemrut Dağı Milli Parkı alanı da hem doğa yürüyüşleri hem de yamaç paraşütü aktiviteleri açısından değerlendirilebilecek dağlık alanlardandır.

Dağlık alanların geniş yer kapladığı Çelikhan ilçesinde yapılması planlanan kayak merkezi kış turizmi açısından önem arz edecektir. Ayrıca Çelikhan'daki Akdağ ve Ulubaba dağlarında av turizmi potansiyeli mevcuttur. Bu potansiyel doğru bir planlama ile hem turizm olgusunun çeşitlenmesine hem de arz kapasitesinin gelişmesine bağlı olarak ilin ekonomik kalkınma ve sosyal yaşamına da katkı sağlayacaktır.

Söz konusu dağlık alanların, yerel halkın ekonomik refah seviyesinin yükseltmesi için çekici bölgeler konumuna getirilmesi gerekmektedir. Bunun

gerçekleşebilmesi adına bu alanların sahiplenilmesinin ve korunmasının sağlanması, istenilen sürdürülebilirliği sağlamada etkili bir yöntem olacaktır. Bu süreçte turizm sektörü, içsel dinamikleri ve yapısı gereği sürdürülebilir kalkınmayı destekleyici ve kalkınmada ivme verici bir sektör olarak değerlendirilebilir.

3.2.2.Akarsular

Ülkemizde akarsular, doğal ve kültürel özellikleri bakımından farklı özellikler arz ederek, değişik rekreasyonel kullanım olanakları sunmaktadır (Bulut ve Yılmaz, 1998). Ülkemizdeki akarsuların büyük bölümü “akarsu turizmi” olarak adlandırılan rafting, kano ve nehir kayağı için çok elverişlidir. Araştırma sahamız akarsularının boylarının kısa ve debilerinin az olması nedeniyle rafting, kano ve nehir kayağı gibi su sporları açısından çok zengin değildir. Yılın üç ayı (mart, nisan, mayıs) Cendere Çayı ile Kâhta Çayı’nda kısa mesafede rafting yapma imkanı mevcuttur. Fırat Nehri’nin bir kısmında da akarsu turizmi yapılabilir. Ayrıca, Fırat Nehri, Kâhta Çayı ve Cendere Çayı’nda olta balıkçılığı yapılabilecek atraksiyonlardandır (Tablo 17).

Tablo 17: Adıyaman İlindeki Akarsuların Başlıca Özellikleri

Akarsuyun Adı	Toplam Uzunluğu	İl İçindeki uzunluğu	Toplam Uzunluğa Oranı	Debisi (m ³ /sn)
Fırat Nehri	2800	180	6	959
Göksu Çayı	118	90	76	63,42
Besni-Akdere Çayı	59	59	100	1,27
Kâhta Çayı	58	45,5	78	31,71
Sofraz Çayı	51	51	100	2,25
Keysun Çayı	45	45	100	1,65
Halya Deresi	41	41	100	0,76
Çakal Çayı	37,5	37,5	100	0,87
Birimşe Çayı	35	35	100	7,55
Eğri Çayı	32	32	100	1,25

Kaynak: DSİ 20.Bölge Müdürlüğü 203.Şube Müdürlüğü.

Akarsuların denizler ve göller gibi başlıca çekici kaynağı suyun oluşturduğu estetikdir. Yer şekilleri, bitki örtüsü ve çağlayanlarla artan bu çekicilik doğa turizmine konu olurken, insanın akarsu kıyılarında oluşturduğu kültürlerin kalıntıları kültür turizminin ilgi alanı içine girmektedir (Doğaner, 2001:94). Söz konusu kültür

kalıntılarını ören yerleri, tarihi köprüler, kaleler, tümülüsler ve höyükler de görebilmekteyiz.

3.2.3.Kanyonlar

Kalkerli kayalar içinde akarsuyun derine aşındırması sonucu oluşan bu doğal yapılar önemli doğal çekiciliklerdendir. Araştırma sahasında doğa turizminde özellikle ekolojik turistlerin ilgi duyduğu başlıca kanyonlar şunlardır;

Cendere Kanyonu: Kâhta Çayı'nın bir kolu olan Cendere Çayı üzerinde oluşan kanyon, doğal çekiciliği ile yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek güzelliktedir. Kuzey de Sincik ilçesine bağlı Çarhanek köyünden başlayan kanyon vadi, Cendere Köprüsü'ne kadar yaklaşık 2 km'lik uzunluğa sahiptir.

Cendere Köprüsü mevkiinde antiklinal kanadı üzerinde açılmış olan kanyon vadi, oluşum yönünden son derece ilginçtir. Burada kireçtaşları üzerindeki genç tortullar üzerinde kurulmuş olan akarsu, yatağını derinleştirerek altta bulunan kireçtaşından oluşmuş temele saplanmış (Atalay v.d., 2002: 356). Kanyona gelen ziyaretçiler piknik yapma, balık tutma ve yüzme aktiviteleri ile birlikte kanyon üzerinde bulunan ve tarihi çekiciliğe sahip olan Cendere Köprüsü'nü görme imkânına sahiptir. Ancak mevcut altyapı sorunları, tanıtım eksikliği ve konaklama sorunlarından dolayı turistik gezilerin istenilen düzeyde olmadığını söyleyebiliriz (Foto 1).

Gerger Kanyonu: Gerger ilçesinin sınırları içerisinde, Atatürk Barajı ile Fırat Nehri'nin birleşme noktasında yer almaktadır. Doğal görüntüsüyle alternatif turizm potansiyeline sahip olabilecek olan kanyon, keşfedilmeyi bekleyen önemli bir eko turizm alanıdır. Mağaraların ve dik kayaların bulunduğu kanyon çok zengin bir görselliğe sahiptir. Gerger ilçesine bağlı Budaklı köyü Şahintepe Mesire Alanı ile kanyon gezisine başlanıp, Nissibi Köprüsü'nün yakınında yer alan Güzelsu köyünde sona erecek tekne gezisiyle, kanyonun sahip olduğu güzellikler görülebilir. Bu güzellikler doğaseverler ve fotoğraf tutkunları için çekicilik oluşturacaktır. 2014 yılında kabul edilen 'Gerger Kanyonu Projesi' hayata geçirildiği takdirde kanyonun turizme kazandırılması ile Adıyaman'ın ve sosyo-ekonomik yapısı zayıf olan Gerger ilçesinin ekonomisi ivme kazanacaktır (Foto 2).

Foto 1: Cendere Kanyonu

Foto 2: Gerger Kanyonu (www.gergerhaber.net)

İndere (Zey) Köyü Kanyon Vadisi: Adıyaman'ın 7 km kuzeyinde bulunan İndere (Zey) köyünde bulunmaktadır. İndere Çayı'nın açmış olduğu kanyon vadi, yaklaşık 3 km uzunluğunda, 25 m genişliğindedir. Vadinin yamaçlarında Erken Hristiyanlık dönemlerinde kullanıldığı iddia edilen mağaralar vardır. Sözü edilen vadinin çıkış ağzındaki Zey köyü yerleşme ve mesken özellikleri bakımından dikkate değerdir. Ayrıca, köyde düzgün kalker taşlarından yapılmış tarihi özelliklerini koruyan su kaynağı başındaki cami ve köyü akarsu üzerinden birbirine bağlayan iki adet taş kemerli köprü önem arz eder. Kanyon vadi, çevre düzenlemesi yapıldıktan sonra yürüyüş parkuru olarak değerlendirilebilir (Foto 3).

Foto 3: İndere (Zey) Köyü Kanyonu

Foto 4: Göksu Kanyonu

Göksu Kanyonu: Merkez ilçeye 67 km uzaklıkta bulunan Gümüşkaya köyüne ve Besni'ye 48 km uzaklıktaki Kızılin köyüne yakın bir yerde bulunmaktadır. Kızılin Köprüsü'nün bulunduğu vadi, Fırat Nehri'ne yaklaştıkça derinleşerek kanyon özelliği göstermektedir. Kızılin Köprüsü'nden Fırat Nehri'ne kadar kanyon vadinin uzunluğu yaklaşık 2 ile 3 km devam etmektedir. Vadinin yamaçlarındaki doğal ve

beşeri özellikteki mağaralar hem depo hem de barınma ve konaklama amaçlı olarak kullanılmıştır. Köprü başlangıcından itibaren Atatürk Barajı'na kadar yapılacak tekne turları vadinin daha iyi görünmesinde etkili olacaktır. Göksu kanyonu tarihi Roma köprüsünün, vadinin ve yerleşme noktalarının göz alıcılığıyla önemli turizm değerlerindedir (Foto 4).

3.2.4. Göller

Turizmde su ve özellikle de deniz ki; buna güneş ve kum da eklenince kitlelerin ilgisini çekmiştir. Ancak insanların suya ilgisi sadece denizle sınırlı kalmamış, iç kısımlarda yer alan çeşitli büyüklükteki bütün göller ilgi alanı içine girmiştir. Göller de denizler gibi suya dayalı rekreasyonel faaliyetlere (yüzme, su kayağı, balıkçılık, yelken, kürek çekme, kano, dinlenme v.b.) olanak tanımaktadırlar. Ayrıca göller denizlerden uzak yerlerin bu gereksinimini karşılamaları yanında, deniz kıyılarından farklı olarak sessiz ve sakin ortam sunması, kitle turizmüne açılan deniz kıyısından kaçanlara eko turizm olanağı sunmaktadırlar (Doğaner, 2001:8). Araştırma sahamızdaki doğal göller; Gölbaşı Gölü (2.19 km²), İnekli Gölü (1.09 km²), Azaplı Gölü (2.72 km²) ve Abdülharap Gölü (5 km²)'dür. Yapay göl olarak da Atatürk Baraj Gölü bulunmaktadır.

Gölbaşı, Azaplı ve İnekli Gölleri: Kahramanmaraş ile Gölbaşı üzerinden gelerek, Erkenek-Malatya istikametine doğru giden kırık hattının bu civarda çökmesi sonucu kuzeydeki Toroslardan gelen suların kaynak oluşturarak buraya dolması ile Gölbaşı, İnekli ve Azaplı gölleri meydana gelmiştir. Oluşum bakımından tektonik-karstik göller grubuna girmektedir. Adıyaman ili Gölbaşı ilçesi hudutları dâhilinde söz konusu göllerin içerisinde bulunduğu 16.870 dekarlık alan, 2873 sayılı Mili Parklar Kanununun 3. maddesine göre 28.06.2008 tarihinde Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı olarak ilan edilmiştir.

Foto 5: Gölbaşı Gölü (Gölbaşı Belediyesi)

Gölbaşı, Azaplı ve İnekli gölleri, iletim kanalları ile birbirlerine bağlanmış bulunmaktadır. Göl turizminde birbirine yakın göller söz konusuysa göller arası bir network kurularak kano turları, göller arasında bisiklet yolları, gezi turları vb. organizasyonlarla turizm aktiviteleri yapılabilmektedir. İnekli Gölü'nden Çelik köyü tren istasyonuna kadar yaklaşık 2 km yaya yürünerek yaban hayatı gözlem noktasına ulaşılmaktadır (Adıyaman Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023:124).

Ayrıca Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi arasındaki en önemli sulak alanı oluşturan tatlı su ekosistemi içerisinde zengin biyolojik çeşitliliğe sahip olan söz konusu göller, Afrika ile Avrupa arasındaki göçmen kuşların kullandığı göç yolu üzerinde yer almaktadır. Göllerin çevresindeki yoğun sazlık alanları göçmen kuşların yuvalanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda bu göller, kuş gözlemcileri için önemli bir eko turizm alanıdır. Kuş gözlemciliği için tabiat parkının içerisine gözlem kulesi, gözlemevi ve seyir terasları yapılmıştır.

Tabiat parkındaki Gölbaşı, İnekli ve Azaplı göllerinde her mevsim ziyaretçilerin ilgisini çeken parktaki ağaç yapraklarının sarıdan kıvıla doğru kadar farklı tonlara bürünmesi, güzel görüntüler ortaya çıkarmaktadır. Bu güzellikler özellikle sonbahar mevsiminde fotoğraf tutkunları ve doğaseverler için önemli turizm çekiciliği oluşturmaktadır.

Abdülharap Gölü: Adıyaman'a 59 km, Çelikhan ilçesine 3 km uzaklıkta bulunan gölün yüzölçümü 5 km²'dir. Gölün üzerinde yapımına 1985 yılında başlanıp 1996 yılında biten Çat Barajı bulunmaktadır. Baraj suyunun yapılacak tünellerle Çelikhan ve Bulam ovalarını sulaması planlanmaktadır. Gölün su seviyesi iklim şartlarına ve beslendiği su kaynaklarına göre değişmektedir. Hiçbir atık suyun karışmadığı gölün suyu oldukça temiz olup, olta balıkçılığı için idealdir.

Foto 6: Abdülharap Gölü

Ayrıca göl yüzeyinde yaklaşık iki bin yıllık süreçte oluşan yoğun saz ve otlarla kaplı onlarca yüzen ada bulunmaktadır. Bu özellikleriyle Abdülharap Gölü hem dinlenme alanı hem de sportif olta balıkçılığı açısından değerlendirilmesi gereken doğal güzelliklerimizdendir. Bu doğal güzelliğin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi için göldeki yüzen çim adacıkların yerel ve ulusal basında tanıtılması ve korunması gerekmektedir.

Atatürk Baraj Gölü: Araştırma sahamızdaki önemli göllerden bir tanesi de şüphesiz yurdumuzun her bakımdan en büyük, dünyada da gövde hacmi bakımında dördüncü, su hacmi bakımından dokuzuncu sırada yer alan Atatürk Baraj Gölü'dür. 817 km²'lik baraj gölü su sporları yapmak için oldukça elverişlidir. Bu amaçla il merkezine 18 km uzaklıkta bulunan 'Gazihan Dede Mesire Alanı' yakınlarında Adıyaman Valiliği tarafından Gazihan Dede Su Sporları Merkezi yapılmıştır. 175.000 m²'lik su sporları merkezinde antrenör odası, soyunma odaları, sporcu dinleme odaları, tekne ve kanolar için iskeleler yapılırken, çevre düzenlemesi ve

ağaçlandırma çalışmaları devam etmektedir. Sporcuların dinlenmesi için bungalow tipi evler (genellikle ahşaptan yapılan tek katlı ev) yapılması planlanmaktadır. Su sporları merkezinde yapılacak olan etkinliklerin, ulusal ve uluslararası organizasyonlar ile ilin turizm tanıtımına katkıları sağlayacaktır.

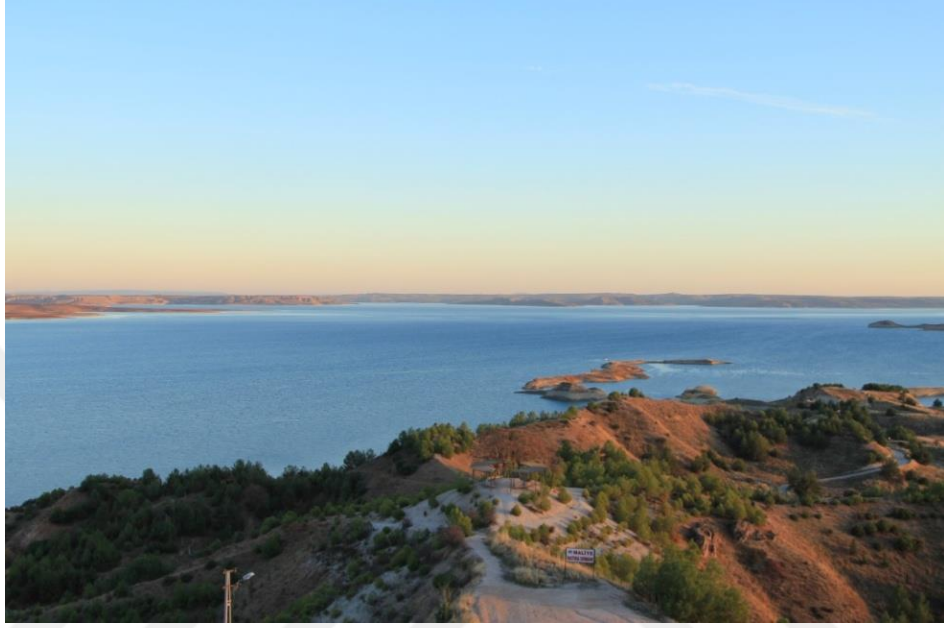

Foto 7: Atatürk Baraj Gölü'nden Görünüm

Foto 8: Atatürk Baraj Gölü'nde Bulunan Gazihan Dede Su Sporları Merkezi

Ayrıca, Adıyaman ve Şanlıurfa il sınırları içerisinde yer alan Atatürk Baraj Gölü'nde sportif olta balıkçılığı da yapılabilir. Gölde yapılabilecek olan sportif ve rekreasyonel faaliyetler, konaklama süresini uzatacak ve dolayısıyla turizmin il ekonomisine katkısını arttıracaktır.

3.2.5. Sulak Alanlar ve Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)

Kuş gözlemciliği, kuşları doğal ortamlarında gözleme ve tanımlama faaliyetidir. Kuş gözlemcileri, eğitilmiş ve yüksek gelir seviyeli en büyük eko-turist grubunu oluşturduklarından dolayı, eko-turizm gelirinin en iyi kaynaklarından biridir.

Kuş gözlemcilerinin hevesinden ve bu aktiviteye yatırdıkları kaynaklardan dolayı, kuş gözlemciliği hızlı bir şekilde gelişmekte, eko-turizmin çevre bilinci yüksek olan bir bölümünü oluşturmakta ve tüm dünyada tehdit altında olan birçok doğal alan için umut kaynağı olmaktadır (Şekercioğlu, 2002:282). Bu bağlamda eko-turizm için önemli sulak alanlara sahip olan Adıyaman ili kuş gözlemciliği turizmi için avantajlı bir konumdadır.

Araştırma sahasımızda kuş gözlemciliği açısından en önemli alan Gölbaşı, Azaplı ve İnekli göllerinin oluşturduğu Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı'dır.

Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı: Kuş gözlemciliği turizmi için önemli bir sulak alan olan park, il merkezine 59 km uzaklıkta bulunan Gölbaşı ilçesi hudutları dâhilinde bulunmaktadır. Göller başlığı altında da değinildiği üzere, Gölbaşı, Azaplı ve İnekli gölleri 1687 hektarlık alanı ile 2008 tarihinde "Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı" olarak ilan edilmiş sulak alan ekosistem vasfındadır. Ülkemizde bulunan 184 adet tabiat parkı alanlarından bir tanesi olan "Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı" birçok kuş türüne de ev sahipliği yapmaktadır. Tabiat Parkı'nda toplam da 316 adet kuş bulunmakla beraber en çok görülen kuş türleri; Yeşilbaş, Kaşıkaga, Bahri, Sakarmeke, Van Gölü Martısı, Küçük Batağan, Boz Ördek, Çamurcun, Turaç, Saz Delicisi, Saz Tavuğu, Karabaş Martı, Büyük Akbalıkçıl ve Gri Balıkçıl kuşlarıdır (Tablo 18). Yerli ve göçmen çok sayıda kuş türü için yumurtlama, yavru çıkarma ve mevsimlik yaşam alanı olan bu göller, ötücü ve su kuşlarının yani sıra başta balık türleri olmak üzere ve sucul canlılarını da bünyesinde bulundurmaktadır.

Tablo 18: Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı Kuş Envanteri

Latince Adı	Türkçe Adı	Gölbaşı Gölü/Adet	İnekli Gölü/Adet	Azaplı Gölü/Adet	Toplam Kuş Adedi
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	Küçük Batağan	1	12	0	13
<i>Podiceps cristatus</i>	Bahri	5	0	41	46
<i>Egretta alba</i>	Büyük Akbalıkçıl	3	0	0	3
<i>Ardea cinerea</i>	Gri Balıkçıl	0	2	1	3
<i>Anas strepera</i>	Boz Ördek	0	0	5	5
<i>Anas crecca</i>	Çamurcun	0	3	0	3
<i>Anas platyrhynchos</i>	Yeşilbaş	70	25	0	95
<i>Anas clypeata</i>	Kaşıkgaga	0	10	60	70
<i>Circus oeruginosus</i>	Saz Delicisi	0	0	3	3
<i>Gallinula chloropus</i>	Saz Tavuğu	1	0	2	3
<i>Fulica atra</i>	Sakarmeke	14	0	5	19
<i>Larus ridibundus</i>	Karabaş Martı	1	1	0	2
<i>Larus armenicus</i>	Van Gölü Martısı	0	12	4	16
<i>Milvus migrans</i>	Kara Çaylak	0	0	1	1
<i>Buteo buteo</i>	Şahin	1	0	1	2
<i>Francolinus francolinus</i>	Turaç	2	0	0	2
	Tanımsız Ördek	10	0	0	10
	Tanımsız Sukuşu	20	0	0	20
Toplam		128	65	123	316

Kaynak: www.adiyaman.ormansu.gov.tr.

Doğudan batıya doğru geniş bir vadi tabanı durumundaki Gölbaşı gölleri havzası; sulak alanların kurumaya yüz tuttuğu günümüzde göçmen kuşların geleceği için potansiyel bir alan durumundadır. Bu potansiyelin değerlendirilebilmesi amacıyla tabiat parkındaki göllerin korunması önem arz etmektedir. Gelen ziyaretçilerin fotoğraf çekebilmesi ve gözlem yapabilmesi için parkın içinde kuş gözlem kulesi, kuş gözlemevi, seyir terası ve sunum binası yapılmıştır.

Foto 9: Kuş Gözlem Kulesi

Foto 10: Kuş Gözlemevi

Konaklama yaratan bir turizm aktivitesi olan kuş gözlemciliği, mutlaka planlama çalışmalarına katılmalı ve konaklama sayısının artırılması yönünde bir turizm değeri olarak kullanılmalıdır.

3.2.6. Mağaralar

Mağaraların görsel, sportif, sağlık ve kültür açısından sahip olduğu özellikler, turizme kaynak olarak mağara turizmini ortaya çıkarmıştır. Mağara turizmi, sportif ve bilimsel amaçlı olarak mağaracıların, mağara içlerinin doğal güzelliklerini keşfetmeleri ve tanıtılmaları ile başlamıştır. Mağaralar sarkıt ve dikitler, traverten v.b. oluşumlarla süslü salonları, gölleri, yeraltı dereleri ile doğa turizminin, mikro klimasıyla sağlık turizminin, yerleşik ve dini ibadet yeri olarak kültür ve inanç turizminin konusu içine girmektedir (Doğaner, 2001:163).

Araştırma sahamızdaki doğal mağaralar gerek tarih öncesi gerekse tarih sonrası devirlerde yerleşme ve ibadet yeri olarak kullanılmıştır. Söz konusu doğal mağaralar aşağıdaki gibidir.

Palanlı Mağarası: Merkez ilçeye bağlı Palanlı köyü sınırları içerisinde olup, Pirin Çayı vadisinin doğu yamacında bulunmaktadır. Merkez ilçeye yaklaşık 10 km, yol güzergâhı üzerinde bulunan Perre Antik Kenti'ne ise 3 km uzaklıkta bulunmaktadır. Palanlı mağarası, insanların henüz avcılık ve toplayıcılık yaparak yaşamını sürdürdüğü dönem olan Paleolitik Dönem (MÖ 40.000) insanları tarafından kullanılmıştır. Mağara duvarları üzerine kazıma tekniği ile yapılmış dağ keçisi figürleri, insanlık tarihinin günümüze ulaşmış az sayıdaki somut örneklerinden biridir. Günümüzde Güney Doğu Torosların çok engebeli yerlerinde hayatlarını

devam ettiren ve yer yer av turizmi kapsamında avlanan yaban keçilerinin varlığı bu figürlerin anlamını kuvvetlendirmektedir.

Geçmişe tanıklık etmesi ile önemli bir kültürel çekicilik oluşturan Palanlı Mağarası Adıyaman turizmi için önemli bir yere sahiptir. Palanlı Mağarası'nın önemini anlamak için dünyada ve ülkemizde bulunan ve yerleşme olarak kullanılan doğal mağaralara örnekler vermek uygun olacaktır. Bunlardan bir tanesi Fransa'da bulunan ve 1979 yılında Dünya Miras Listesi'ne alınan Lascaux Mağarası'dır. Bu mağaranın, MÖ 20.000 yılına ait olduğu tahmin edilmektedir. Bir diğeri, İspanya'da bulunan ve 1985 yılında dünya miras listesine alınan Altamira Mağarası'dır. Bu mağaranın da MÖ 15.000 yılına ait olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde yer alan ve içinde insan yaşamış en büyük doğal mağara olarak kabul edilen, Karain Mağarası da doğal mağara olarak önemli bir yere sahiptir. Dünya miras listesine alınması teklif edilen Karain Mağarası'nın, MÖ 50.000 yılına ait olduğu tahmin edilmektedir. Yukarıda adı geçen ve yerleşme amaçlı kullanılan doğal mağaraların her yıl binlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edildiğini düşündüğümüzde, aynı potansiyele sahip ve doğal sit alanı olarak tescillenen Palanlı Mağarası'nın da gerekli çevre düzenlemeleri yapıldığı takdirde aynı ilgiyi göreceği muhakkaktır.

Foto 11: Palanlı Mağarası

‘Gap Bölgesi Turizm Master Planı’ kapsamında, Palanlı Mağarası ile Perre Antik Kenti arasında ulaşım bağlantısı kurulması önerilmektedir. Bu yolun iki alan arasında yaya ulaşım bağlantısı olarak planlanması ve vadi içindeki doğal kaynaklarla doğa turizmi kapsamında çekicilik oluşturması hedeflenmektedir. Ayrıca, yolun bitim noktasının Palanlı Mağarası olarak planlanması ve mağaranın bulunduğu tepenin alt kotlarında vadi içlerinde günübirlik tesis alanı yapılması önerilmektedir (Gap Bölgesi Turizm Master Planı, 2011:38). Mağarayı ziyaretimizde bulunduğu yer itibariyle sarp vadi yamacında yer almasından dolayı ulaşımının zor olduğunu gözlemledik. Bu nedenle hem mağaraya giden stabilize yolun asfaltlanması hem de yoldan mağaranın bulunduğu vadi yamacına doğru merdivenlerin yapılması gerekmektedir.

Zey (Demirkale) Mağaraları: Adıyaman’ın yaklaşık 7 km kuzeyinde yer alan tarihi bir yerleşim yeri olan Zey (İndere) köyünde, mevcut izlerden hareketle ilk iskânın Erken Hristiyanlık dönemine kadar indiği anlaşılmaktadır (Sucu, 1993:44). Köyün içerisinden geçen derenin yaklaşık 1-1,5 km kadar yukarısında, oldukça sarp kayalara oyulmuş mağaralar yer almaktadır. İndere Çayı’nın açmış olduğu kanyon vadinin yamaçlarında bulunan söz konusu mağaraların insanlar tarafından konut olarak yapıldıkları ve kullanıldıkları sanılmaktadır. Bir patika yolla ulaşılan mağaralar belirli bir yükseklikten itibaren dört katlı olarak yapılmıştır. Zey mağaralarına ilaveten bu bölgede Culfa Mağarası ve Kitap Mağarası adıyla iki mağara daha bulunmaktadır.

Gümüşkaya(Palaş)Mağaraları: Araştırma alanımızda yer alan doğal mağaralardan Gümüşkaya mağaraları, Adıyaman’ın 40 km kadar güneybatısında, Göksu nehrinin açmış olduğu kanyon vadinin yamaçlarında bulunmaktadır. Bulduğu köy ile aynı adı alan Gümüşkaya (Palaş) mağaraları, kayaların oyularak çok sayıda tünel yapılması ve bu tünellerin birbirine bağlanmasıyla oluşmuştur. Mağaranın MÖ 150 yıllarında yapıldığı düşünülmektedir. Mağaralar barınak olarak kullanılmıştır. Kuyulara, balkonlara ve bölmeli odalara sahip bu mağaralara bir kişinin geçebileceği kadar dar bir yolla ulaşılmaktadır (adiyamankulturturizm.gov.tr). Binlerce yıl ayakta kalan mağaralar yeterli tanıtımları yapılabildiği takdirde ziyaretçi çekebilecek doğal güzelliklerdendir.

Göksu Mağaraları: Göksu ırmağı boyunca yer alan 40-50 m yükseklikteki sarp kayalıklar üzerinde bulunmaktadır. Besni tarafında Kızılın ve Sarıkaya köyleri ile Adıyaman tarafında Gümüşkaya ve Mal Pınarı köyleri civarında yoğunlaşmıştır (adiyamankulturturizm.gov.tr). Bu mağaralar doğal çekiciliği yanında yerleşme yerleri olarak da kullanıldıkları için tarihi ve kültürel çekiciliğe de sahiptir.

3.2.7. Yüzen Adalar

Doğa temelli turizm anlayışı hızla gelişen bir turizm türü olarak dikkat çekmektedir. Kitle turizminin doğal çevre üzerinde yaratmış olduğu tahribat, kaynakların sürdürülebilir kullanımı hususunda artan bilinç, farklılık arayışları ve turizm sektörünün yeni pazarlar araması doğaya dayalı turizm türlerinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur (Özel, 2010:32). Doğa turizmi açısından önem arz eden ve oluşumu itibarıyla yaklaşık olarak 3000 yıl gibi uzun bir zamanda oluşabilen bu yüzen adalar, Adıyaman'a 56 km uzaklıktaki Çelikhan ilçesinde Çat Barajı Göleti üzerinde yer almaktadır. Doğu Anadolu Fayı'nın kırılmasına bağlı olarak meydana gelen depremde batan Abdülharap (Gölbağı) yerleşim yerinde oluşan göl üzerindeki bu doğal adalar, üzerinde keçemsi ve saz gibi birbirini tutan bitkilerin, sudan daha az yoğun bir kara kütlesi oluşturmasıyla ortaya çıkmıştır.

Foto 12: Abdülharap Gölü'ndeki Yüzen Adalar

Çat Barajında mevsimsel olarak su seviyesinin yükselip alçalması ve dalgalanmalar nedeniyle yüzer durumda olan, ülkemizde ve dünyada eşine çok az

rastlanan doğa harikası bu çim adacıklar kıyıya vurmaktadır. Baraj suyunun tarımsal amaçlı olarak kullanılması nedeniyle de su seviyesinin düşmesi sonucu kıyıda kalan ve korumasız durumda olan bu çimler halk tarafından tahrip edilerek yakılmakta veya çiçek gübresi olarak satılmaktadır. Bu nedenle böyle bir doğal güzelliğin turizme kazandırılması ve korunması için, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Adıyaman Üniversitesi ve Çelikhan Kaymakamlığı tarafından “ Üç Bin Yılda Oluşan Yüzen Adalar Üç Yılda Bitmesin Projesi” hazırlanmış ve proje İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından kabul edilmiştir.

Günümüzde adaları ziyaret eden turistler olmakla birlikte yeterli sayıda değildir. Bunun nedenleri arasında tanıtımının yeterince olmaması, ziyaretçiler için gölet etrafında konaklama ve dinlenme yerlerinin olmamasını ve çevre düzenlemesinin yapılmamasını sayabiliriz.

3.2.8. Mesire Alanları

Günümüzde doğa turizminde çekicilik oluşturan alanlardan bir tanesi de mesire alanlarıdır. Adıyaman bu bağlamda sahip olduğu iklim şartları ve bitki örtüsü ile eko turizme elverişli alanlara sahiptir. Bu alanlar daha ziyade yerli halkın ziyaret ettiği yerler olmakla birlikte, konaklama ve dinlenme hizmetlerini arttırabildiğimiz ölçüde dışarıdan gelen yerli ve yabancı turistler için de çekicilik oluşturabilecektir.

Beşpınar Mesire Alanı: Adıyaman’a 5 km mesafede, Adıyaman ile Kâhta’yı birbirinden ayıran Ziyaret Çayı vadisinde bulunmaktadır. İl merkezine yakın olması ve işlek bir yol (Adıyaman-Kâhta yolu) üzerinde olmasından dolayı, özellikle hafta sonları yerli halkın çok ziyaret ettiği yerlerdendir. Mesire alanında iki adet restaurant, oyun parkları, oturma yerleri ve piknik alanı bulunmaktadır. Alanda ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. Çayın vadi kenarlarına oturma yerleri ve yürüyüş yolları yapılmaktadır. Çevre düzenlemesi bittiği takdirde daha fazla ziyaretçi alacaktır. Mesire alanına yakın olan Ebuzer Gaffari türbesi buraya ayrı bir çekicilik kazandırmaktadır (Foto 13).

Gazihan Dede Mesire Alanı: Merkez ilçenin 18 km güneyinde bulunmaktadır. Atatürk Barajı’na nazır bir konumdadır. Mesire alanı içerisinde oturma yerleri, çocuk parkı, lavabolar ve işletme tesisi bulunmaktadır. Mesire alanı içerisindeki Gazihan Dede türbesi buraya ayrı bir çekicilik kazandırmaktadır. Mesire yeri adını bu türbeden almıştır. Özellikle hafta sonları yerli halkın piknik yapmak,

dinlenmek ve türbe ziyareti amacıyla gittiği yerlerdendir. Atatürk Baraj Gölü kıyısında mesire alanının yakınında erkekler ve bayanlar için iki adet yüzer havuz bulunmaktadır. Söz konusu havuzlar sıcak yaz günlerinde serinlemek isteyenler için ayrı bir çekicilik oluşturmaktadır. Baraj gölü kıyısında yeni yapılan Gazihan Dede Su Sporları merkezi faaliyete geçtiği takdirde mesire alanı daha fazla ziyaretçi alacaktır (Foto 14).

Foto 13: Beşpınar Mesire Alanı

Foto 14: Gazihan Dede Mesire Alanı

Kızılın Mesire Alanı: Besni ilçesinden tarihi Kızılın Köprüsü'ne giderken Fırat Nehri kıyısındaki Kızılın köyü sınırları içerisinde. Geçmiş dönemlerde uygun iklim şartları altında gelişen doğal meşe topluluklarından geride kalmış lekeler halindedir. Bu alan ortalama 550-600 m yükseltide olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan en alçaktaki meşe örtüsüdür. Besni merkezden başlayarak Sofraz köyündeki tarihi camiler ve tümülüsler gezildikten sonra Göksu Nehri üzerindeki Roma köprüsüne (Kızılın Köprüsü) gidilirken sözü edilen meşelik alan mesire yeri olarak düzenlenip dinleme veya piknik amaçlı değerlendirilebilir.

Karadağ Mesire Alanı: Merkez ilçede yer alan Karadağ mesire alanı orman, dağ, kırsal alan ve kentsel yerleşim peyzajlarına sahip olan bu kaynak değerleri yanında; manzara seyir terasları, piknik alanları ve barındırdığı farklı iklimik özellikleri ile önemli bir rekreasyonel alandır. Mesire alanında dinlenme ve eğlenme amaçlı ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik büfe, kır gazinosu, pişirim fırını, yağmur barınağı, çeşme ve çocuk oyun alanları bulunmaktadır.

Alıdağ Mesire Alanı: Merkez ilçeye 7 km uzaklıkta bulunan Alıdağı üzerinde bulunmaktadır. Ortalama 750 m yüksekliğinde bulunan mesire yeri, orman, dağ, kırsal alan, kentsel yerleşim alanları peyzajlarına sahiptir. Ayrıca seyir terasları, piknik alanları ve barındırdığı iklim özellikleri ile önemli bir rekreasyonel potansiyele sahiptir. Şehre yakınlığı sebebi ile ilkbahar ve yaz aylarında dinlenme, eğlenme ve piknik yapma amacıyla tercih edilen yerlerdendir.

Karagöl (Kırkpınar) Mesire Alanı: Gerger ilçesine bağlı Gürgenli köyü sınırları içerisinde. Kâhta ilçesine yaklaşık 45 km uzaklıkta, 63,5 ha büyüklüğünde bir mesire alanıdır. Mesire alanına gelenler hem göl manzarasını görmek hem de göldeki sülükleri alternatif tıp kapsamında değerlendirmek amacıyla Karagöl'e (Sülüklü Göl) de uğramaktadırlar. Mesire alanı meşe, alıç, yabani elma, armut, erik, melengiç, ceviz, akasya, kavak ağaçlarının bulunduğu vejetasyon örtüsüne sahiptir. Mesire alanının kuzeyindeki dağın alt tarafından yan yana çok sayıda karstik su kaynağı çıkmaktadır. Yaklaşık kırk adet su kaynağı çıktığı için Kırkpınar adı verilmiştir. Ziyaretçilerin dinlenmesi ve piknik yapması için ahşap masalar bulunmaktadır.

Değirmenbaşı: Kâhta ilçesinin 26 km kuzeyindeki Kocahisar köyünde bulunmaktadır. Köyün içerisinde geçilerek yaklaşık 1 km'lik stabilize yolla mesire

alanına gidilmektedir. Kâhta Çayı'nın kolunu oluşturan Değirmenbaşı Çayı'nın vadisinde olup doğal açıdan güzel bir görünüme sahiptir. Kayalıkların ve dağların arasından süzülerek akan suları, yeşil alanları, kanyon vadisi, karstik şekilleri ile görülmeye değer bir yerdir. Mesire alanında Kâhta ilçesinin içme suyunun sağlandığı kaynak suyu oldukça tatlı ve soğuktur. Ayrıca alanda bulunan iki adet tarihi Selçuklu köprüsü ve Kocahisar köyündeki Kâhta Yeni Kale buraya ayrı bir çekicilik kazandırmaktadır. Kanyon vadi içerisinde bulunan mesire alanı çevre düzenlemeleri yapıldığı takdirde dinlenme veya piknik yapma amacıyla rekreasyon alanı olarak değerlendirilebilir. Özellikle hafta sonları yerli halk tarafından ziyaret edilmektedir.

Zerban Mesire Alanı: Çelikhane ilçesinin 5 km kuzeybatısındaki Pınarbaşı beldesinde yer almaktadır. Özellikle yaz aylarında sıcağın bunalan yerli ziyaretçilerin uğrak yerlerinden olan Zerban Mesire Alanı Alevi vatandaşlar için kutsal sayılmaktadır. Burada bulunan türbe çevre il ve ilçelerden gelen Alevi ziyaretçiler için ayrı bir çekicilik oluşturmaktadır.

3.2.9. Milli Parklar

Bilimsel ve estetik bakımdan milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat ve gezinme parçaları (T.C. Orman Bakanlığı, 1993: 4), olarak tanımlanan milli parklar, aynı zamanda önemli turizm değerlerindedir. Ülkemizde, 40 adet milli park alanı bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de, araştırma alanımızda bulunan ve ilin önemli turizm değerlerinin bulunduğu Nemrut Dağı Milli Parkı'dır (Tablo 19).

Tablo 19: Türkiye’de Bulunan Milli Parklar

No	İli	Milli Park Adı	İlan Yılı	Alanı (Dekar)
1	Yozgat	Yozgat Çamlığı Milli Parkı	1958	2.669,02
2	Osmaniye	Karatepe - Aslantaş Milli Parkı	1958	41.429,09
3	Ankara	Soğuksu Milli Parkı	1959	11.870,69
4	Balıkesir	Kuşçenneti Milli Parkı	1959	170.583,65
5	Bursa	Uludağ Milli Parkı	1961	130.240,66
6	Bolu	Yedigöller Milli Parkı	1965	16.230,69
7	Aydın	Dilek Y. – B. Menderes D. Milli Parkı	1966	275.981,62
8	Manisa	Spil Dağı Milli Parkı	1968	68.010,26
9	Isparta	Kızıldağ Milli Parkı	1969	551.059,08
10	Antalya	Güllük Dağı - Termessos Milli Parkı	1970	66.999,77
11	Isparta	Kovada Gölü Milli Parkı	1970	65.507,09
12	Tunceli	Munzur Vadisi Milli Parkı	1971	426.744,86
13	Antalya	Beydağları Sahil Milli Parkı	1972	311.658,77
14	Antalya	Köprülü Kanyon Milli Parkı	1973	357.191,56
15	Kastamonu	Ilgaz Dağı Milli Parkı	1976	11.176,96
16	Afyon	Başkomutan Tarihi Milli Parkı	1981	409.477,83
17	Nevşehir	Göreme Tarihi Milli Parkı	1986	96.136,52
18	Trabzon	Altındere Vadisi Milli Parkı	1987	44.677,14
19	Çorum	Boğazköy – Alacahöyük Milli Parkı	1988	26.004,38
20	Adıyaman	Nemrut Dağı Milli Parkı	1988	138.272,77
21	Konya	Beyşehir Gölü Milli Parkı	1993	868.551,37
22	Balıkesir	Kazdağı Milli Parkı	1994	209.348,33
23	Rize	Kaçkar Dağları Milli Parkı	1994	529.700,78
24	Artvin	Hatila Vadisi Milli Parkı	1994	169.437,79
25	Artvin	Karagöl – Sahara Milli Parkı	1994	32.509,72
26	Antalya	Altınbeşik Mağarası Milli Parkı	1994	11.466,48
27	Niğde	Aladağlar Milli Parkı	1995	550.644,08
28	Muğla	Marmaris Milli Parkı	1996	292.060,22
29	Muğla	Saklıkent Milli Parkı	1996	16.432,95
30	Çanakkale	Troya Tarihi Milli Parkı	1996	135.171,87
31	Denizli	Honaz Dağı Milli Parkı	1998	94.289,76
32	Kastamonu	Küre Dağları Milli Parkı	2000	377.533,75
33	Kars	Sarıkamış-Allahuekber Dağları Milli Parkı	2000	225.198,85
34	Ağrı	Ağrı Dağı Milli Parkı	2004	880.148,04
35	Edirne	Gala Gölü Milli Parkı	2005	60.868,44
36	Kayseri	Sultan Sazlığı Milli Parkı	2006	243.576,99
37	Şanlıurfa	Tek Tek Dağları Milli Parkı	2007	193.352,41
38	Kırklareli	İğneada Longoz Ormanları Milli Parkı	2007	31.550,02
39	Erzurum	Nene Hatun Tarihi Milli Parkı	2009	3.874,23
40	Ankara	Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı	2015	138.504,64

Kaynak: www.milliparklar.gov.tr

Nemrut Dağı Milli Parkı: Kâhta ilçesinin sınırları içerisinde yer alan Nemrut Dağı Milli Parkı Adıyaman'a 43 km, Kâhta'ya 9 km mesafededir. Bu milli park, tarihi ve doğal değerler dikkate alınarak kurulmuştur. Nemrut Dağı ve çevresi, açık hava müzesi karakterinde olup, 11.12.1987 tarihinde UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır.

Nemrut Dağı Milli Parkı, 13.850 ha alana sahip olup, 07.12.1988 tarihli Bakanlar Kurulu'nun 88/13572 sayılı kararı ile kurulmuş, 07.01.1989 tarih ve 20052 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Milli Parkı alanına Karadut köyünden, Arsameia Ören Yeri'nden ve Malatya Belli Yayla mevki tarafından olmak üzere üç yönden gidilmektedir.

Milli parkın ana kaynak değerini, Nemrut Dağı'ndaki kültürel ve arkeolojik değerler oluşturur. Park alanı içerisinde MÖ I. ile MS I. yüzyıllar arasında bölgede hâkimiyet kuran Kommagene Krallığı dönemini yansıtan çok sayıda kültürel değer mevcuttur. Nemrut Dağı'nın üzerindeki Kommagene kralı Antiochos'un tümülüsü ve dev heykelleri, Arsameia (Eskikale), Kâhta Yenikale, Karakuş Tümülüsü ve Cendere Köprüsü Milli Park içerisinde kalan başlıca kültürel değerlerdir (Elmastaş, 2008:181).

Milli park alanındaki Cendere Kanyonu, Eski Kâhta kalesinin üzerinde yer aldığı kret, çevredeki kalkerler üzerinde gelişmiş olan lapy, dolin, mağara gibi karstik yerşekilleri park alanı içerisindeki başlıca jeomorfolojik değerlerdir. Park alanı içerisinde meşe ve ardıç türlerinden oluşan kuru ormanlar büyük oranda tahrip edilmiş ve bu formasyonun yerini antropojen stepler almıştır. Orman örtüsünün yeniden tesis edilebilmesi için milli park gelişme planında öngörülen kriterlere göre ağaçlandırma yapılmalıdır (Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, 2002:20). Öte yandan park alanında yaşayan ayı, kurt, çakal, tilki, porsuk gibi hayvan türleri yaban hayatı bakımından önem arz etmektedir. Yaban hayatının devam edebilmesi için orman örtüsünün yeniden tesis edilmesi gerekir (www.milliparklar.gov.tr).

Nemrut Dağı Milli Parkı'nda kır gazinosu mevcut olup, günübirlik ziyaretçilere hizmet vermektedir. Ziyaretçiler konaklama için Karadut ve Kâhta'daki pansiyonlardan yararlanmaktadır. Nemrut Dağı Milli Parkı'na gelen ziyaretçi sayılarına baktığımızda yerli ve yabancı turist sayısında dalgalanmalar olmakla

birlikte son yıllarda düzenli bir artışın olduğu görülmektedir. Dalgalanmalar üzerinde ekonomik nedenler etkili olabileceği gibi, özellikle sınır komşusu olduğumuz ülkelerdeki (Suriye ve Irak) iç karışıklıkların ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görülen terör olaylarının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Gelen ziyaretçi sayılarında, yerli turist sayısının en fazla 51.319 kişi ile 2014 yılında, yabancı turist sayısının en fazla 31.275 kişi ile 2011 yılında ve toplam ziyaretçi sayısının ise en fazla 80.608 kişi ile 2014 yılında olduğu görülmektedir (Tablo 20).

Tablo 20: Nemrut Dağı Milli Parkı'na Gelen Ziyaretçi Sayıları (1991-2014)

Yılı	Yerli Turist Sayısı	Yabancı Turist Sayısı	Toplam
1991	2.497	12.476	15.224
1992	1.322	19.007	20.329
1993	558	10.465	11.023
1994	245	1.989	2.234
1995	3.391	6.150	9.541
1996	7.218	9.644	16.862
1997	9.275	12.345	21.620
1998	11.459	14.692	26.151
1999	19.575	8.412	27.987
2000	25.262	12.783	38.045
2001	26.562	25.461	52.023
2002	22.003	27.351	49.354
2003	18.117	13.583	31.700
2004	36.690	17.475	54.165
2005	22.970	15.948	38.918
2006	21.692	4.316	26.078
2007	25.334	12.140	37.474
2008	46.840	14.171	61.011
2009	47.452	21.016	68.468
2010	47.875	31.042	78.917
2011	47.825	31.275	79.100
2012	39.523	22.134	61.657
2013	47.922	21.949	69.871
2014	51.319	29.289	80.608

Kaynak: T.C. Kâhta Kaymakamlığı, Kâhta Turizm Brifingi (2009)

3.2.10. Flora

Adıyaman sahip olduğu iklim şartları ile Doğu ve GÜneydoğu Anadolu bölgeleri arasında geçit konumunda, hatta kısmen Akdeniz Bölgesi özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle bitki örtüsü de söz konusu üç bölgenin özelliklerini göstermektedir. Yüksek rakımlı yerler genelde meşe ağaçları ile kaplanmış olmakla birlikte, bu alanların yer yer muhtelif nedenlerle çıplak hale geldiği görülür. Tarla alanlarının bulunduğu alçak rakımlı arazilerdeki bitki örtüsü ise büyük tahribe uğradığından, tamamen ortadan kalkmıştır. Yaz mevsiminin uzun ve kurak geçmesi nedeniyle orman içi bitki örtüsü yok denecek kadar azdır. Bu nedenle ilin florasında orman varlığının zengin olduğu söylenemez. Bu durum orman içine yapılabilecek olan turistik ziyaretleri olumsuz etkilemektedir. Tarım yapılmayan alanlar ise çayır, mera, yabancı ağaçlar ve makilerle kaplıdır.

Adıyaman'ın yüzölçümünün % 19,8'ini (150.757 ha) orman ve fundalık alanlar oluşturmaktadır. Ormanlar ağırlıklı olarak Merkez ilçede, kızılçam, meşe, ardıç, menengiç ve sakız ağaçlarından oluşmaktadır. Gölbaşı, Tut ve Besni ilçelerinde, kızılçam, meşe, ardıç ve sakız ağaçları oluşurken, Kâhta, Samsat ve Sincik ilçelerinde ise kızılçam, karaçam, sedir, sarıçam, meşe ve ardıç ağaçları bulunur. Çelikhan'da ise karaçam, meşe ve ardıç türleri yaygındır (Adıyaman 2012 Yılı İl Çevre Durum Raporu, 2013: 40).

Sincik ve Gerger ilçelerinde görülen yağış ve az da olsa sıcaklık değerlerindeki değişiklikler, dağlık alanlar, sulak alanlar, ovalar ve kısmen de olsa ormanlık alanlar ilin ekonomisi ve turizmi için önemli endemik bitki türlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi gerek süs bitkisi gerekse ilaç sanayisinde kullanılan Adıyaman lalesidir. Adıyaman lalesi, başta ülkemiz olmak üzere Filistin, Ürdün, Suriye, Irak, İran, Afganistan ve Kuzey Hindistan'ın dağlık bölgelerinde yayılış göstermektedir. Bu bitkinin ülkemizdeki yayılış alanı ise Adıyaman ili Sincik ve Gerger ilçeleri ile Hakkâri ili Yüksekova ve Şemdinli ilçeleridir. Adıyaman lalesi, 1 m kadar boya erişebilmekte ve her bitkide 40-45 çiçek bulunmaktadır. Çiçeklenme mart ayının sonlarına doğru görülür ve 20-25 gün devam eder.

Foto 15: Adıyaman Lalesi
(www.zengarden.com)

Foto 16: Ağlayan Gelin
(www.adiyaman.gov.tr)

Diğer önemli endemik bitki ise ağlayan gelin (ters lale) olarak bilinen bitki türüdür. Bu endemik soğanlı bitkide, Adıyaman lalesine benzer ekolojik isteklere sahiptir. Bu bitkinin boyu 50-55 cm kadar uzamakta ve mart ayı ortalarında çiçeklenmeye başlamaktadır (www.adiyaman.gov.tr).

Gerek Adıyaman lalesi gerekse ağlayan gelin, ilin ve ülkemizin yıllık 3 milyon dolar olan çiçek soğanı ihracatında önemli bir yere sahiptir. Ekonominin yanı sıra eko turizmin alt dalı olan botanik turizmi için de endemik türler önemli bir yere sahiptir. Söz konusu alanlara, botanik turizm meraklıları endemik türleri görmek, fotoğraf çekmek ve araştırma yapmak amacıyla turistik ziyaretler yapabilirler. Ayrıca araştırma sahasının sahip olduğu tarihi ve kültürel zenginliklerin varlığı, botanik turizm meraklıları için ayrı bir çekicilik uyandıracaktır.

3.2.11. Fauna

Araştırma alanımızda 7'si memeli, 31'i kuş, 6'sı sürüngen ve 104'ü omurgasız olmak üzere toplam 148 hayvan türü tespit edilmiştir. Bu türlerin hepsi geniş yayılışlı olup endemik değildir. Böyle olmakla birlikte, yer şekillerinin ve iklimin getirdiği avantaj sayesinde araştırma sahası av hayvanları açısından zengin sayılabilecek bir potansiyele sahiptir. Özellikle ilin kuzey kesiminde yer alan Toros Dağları'nın uzantısında bulunan Şengil-Hisar Dağı, Bezar Dağı, Hallof (Yarlıca) Dağı, Akdağ, Zivar Dağı, Çetirge, Kuru ve Ulubaba Dağı yaban keçisi avlanma alanları olarak önemli avlak alanlarıdır. Bu alanlarda avlanma kotaları da belirlenmiştir. Av turizmine uygun olan ilde şu anda yaban keçisi ve melez yaban

keçisi avı yapılmaktadır. Ayrıca yerli ve yabancı birçok kuş türünün bulunduğu Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı, kuş gözlemciliği için ayrı bir doğal çekicilik oluşturmaktadır.

3.2.12. Anıt Ağaçlar:

Uzun yıllar canlı kalmalarından dolayı pek çok tarihi olaya tanıklık eden ağaçlara anıt ağaçlar denilmektedir. Anıt ağaçları paha biçilemez yapan bu özellik, onları birer turistik çekim merkezi haline getirmektedir. Araştırma sahasında Doğanlı Çınarı ve Tut Çınarı olmak üzere 2 adet anıt ağaç bulunmaktadır.

Doğanlı Çınarı Tabiat Anıtı: Ülkemizde pek çok anıt ağaç bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Çelikhan ilçesine bağlı Doğanlı köyünde bulunan ve tahmini 550 yaşında olan Doğanlı Çınarı Tabiat Anıtı çınarıdır. Çınar, Adıyaman-Çelikhan karayolu üzerinde olup, Adıyaman'a 40 km uzaklıktadır. Doğanlı köyü vadisinde kuzeye bakan yamaç üzerindeki sürekli bir su kaynağının yanı başındaki çınar ağacı volkanik kumlu topraklar üzerinde gelişmiştir. Söz konusu anıt ağaç 40 m uzunluğunda, 3.82 m çapında olup, 12 m²'lik alan kaplamaktadır. Çevre ve Orman Bakanlığınca, 27.11.2006 yılında Tabiat Anıtı olarak tescil edilmiştir. Özellikle ilkbahar ve yaz aylarında yöre halkının piknik yapmak ve dinlenmek amacıyla ziyaret ettikleri eşsiz doğal zenginliklerdendir. Yeterli tanıtımı yapıldığı takdirde yerel ve yabancı turistlerin ziyaret edeceği yerlerden olacaktır (Foto 17).

Tut Çınarı Tabiat Anıtı: Tut ilçe merkezinde, Ulu Camii'nin yakınında yer almaktadır. Doğal su kaynağı başında bulunan ve yaklaşık olarak 600 yıllık olduğu tahmin edilen çınar ağacı doğal sit alanı olarak tescillenmiştir. Belediye tarafından anıt ağaca ait bilgiler tabela şeklinde hazırlanarak ziyaretçilerin bilgisine sunulmalıdır. Tut Ulu Camii'nin tarihi dokusunu görmek isteyen ziyaretçiler, aynı zamanda tarihi çınar ağacını görme imkânına da sahip olacaklardır (Foto 18).

Foto 17: Doğanlı ınarı Tabiat Anıtı

Foto 18: Tut ınarı Tabiat Anıtı

3.3. TARİHİ ÇEKİCİLİKLER

Araştırma sahasındaki diğer çekicilik alanlarını tarihi değerler oluşturmaktadır. Tarihi alanlar ilin turizm potansiyelinde önemli bir yer arz etmektedir. Bu alanlar yerli ve yabancı turistler tarafından oldukça rağbet görmektedir.

Geçmiş medeniyetlerin ve geçmiş çağların yaşayan fiziksel kalıntıları olarak tanımlanan tarihsel kaynaklar (Özgüç, 1998:80), özellikle ilin kültürel turizminde önemli çekicilikler oluşturmaktadır.

Robinson'a göre; "Bütün dünyada eğitim ve sosyal refahın artmasına paralel olarak ortaya çıkan yeni entelektüel insan tipi, geçmişin tarihsel birikimini ve yaşatılan kültürel değerlerini öğrenmek ve araştırmak eğilimi içine girmiştir. Bu eğilim dünyada hızla gelişen bir turizm çeşidi olan kültürel turizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu yeni turizm çeşidi, Anadolu gibi tarihi geçmişi zengin olan ülkeler için bir turizm çeşitliliği yaratmış ve turizmi hem alana hem de zamana yayarak turizm altyapısının verimli kullanılmasını sağlamıştır. Bu turizm çeşidinin başlıca çekicilikleri, eski uygarlıklara ait sanat eserleri, müzeler, tarihi yapıtlar ve tarihi sit alanları oluşturmaktadır." (Robinson, 1976'dan aktaran, Alaeddinoğlu, 2006:133). Bu çekiciliklere sahip birçok ülke, özellikle turizm endüstrisinin gelişmekte olduğu ülkeler, tarihi geçmişlerinden kalan mirası, turizm endüstrisinde temel turizm çekicilikleri olarak kullanmaktadırlar.

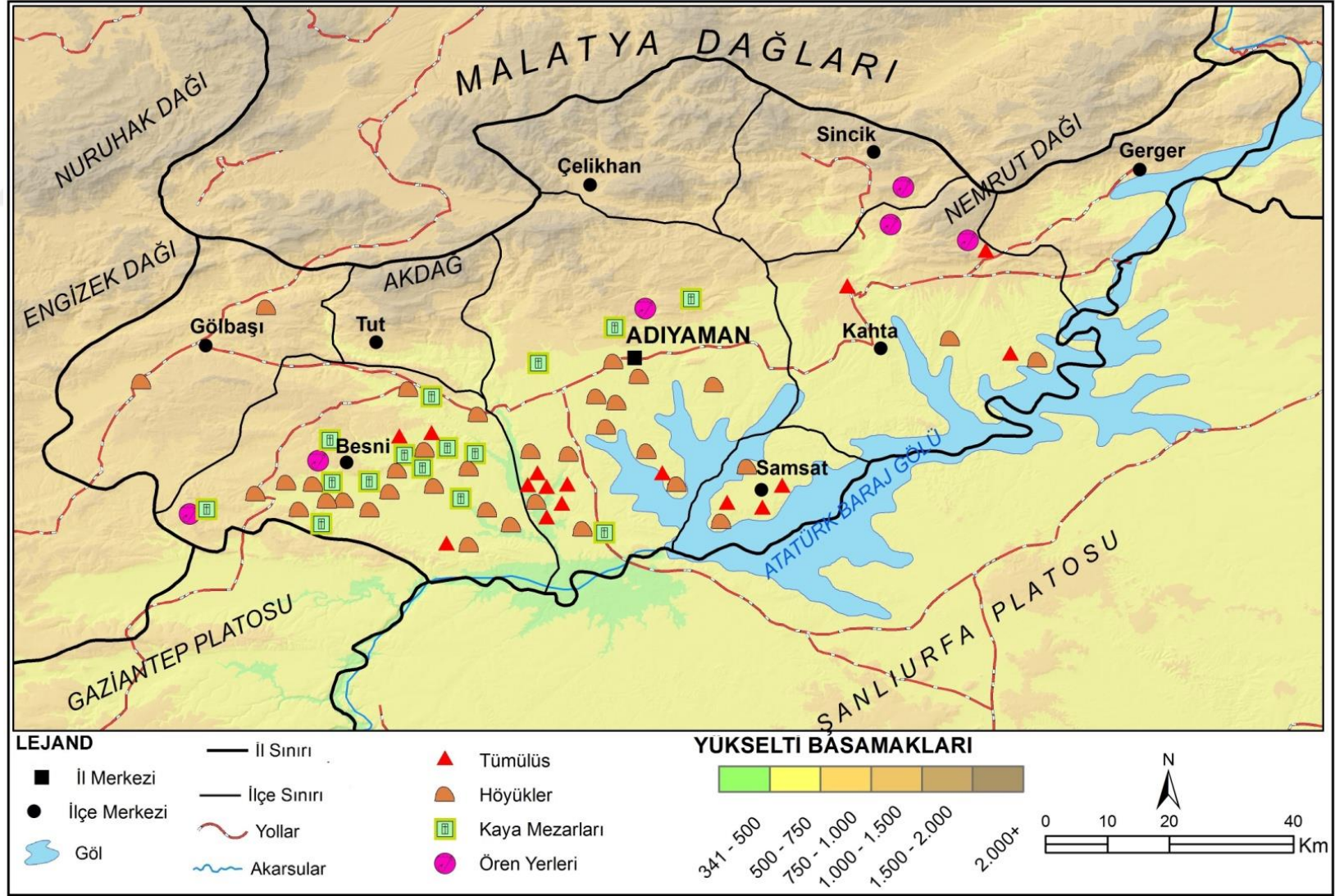
Kültürel turizmin gelişmesi bir destinasyonun tarihi ve kültürel kaynaklarına bağlıdır. Tarihi ve kültürel değerleri turistlere çekici gelen Adıyaman ili, kültür turizmi kapsamı içinde ele alınacak değerler açısından oldukça zengindir. Uygarlıkların doğduğu, yaşadığı ve kültür mirasını devraldığı bir ilimiz olan Adıyaman'da, oldukça değerli maddi kültür birikimlerinin bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Ancak bununla birlikte tarihi ve arkeolojik açıdan fevkalade zengin olan Adıyaman'da, geleneksel yapıların çoğunda kullanılan yapı malzemesinin dayanıksız olması, doğal afetler ve tahribat neticesinde tarihi eserlerin çoğunluğu günümüze bütün olarak gelememiştir. Bu eserlerin bir kısmı restorasyon ile ayağa kalkabilmiş, bir kısmı da restorasyon ile ayağa kalkıp kültür turizmine açılmayı beklemektedir. Araştırma sahasındaki tarihi çekicilikler on başlık altında ele alınacaktır.

3.3.1. Arkeolojik Sit Alanları

İnsanların varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlar olarak tanımlanan arkeolojik sit alanları, araştırma sahamızın önemli kültürel değerlerini oluşturmaktadır.

Kültürel turizmde yeni eğilimler ile birlikte turistler gerçeği arama isteği, geleceği algılama, atalarının topraklarını ve medeniyetlerini yerinde görme adına, binlerce kilometre seyahat etmektedirler. Geleceği inşa etme adına geçmişe ilgi duymaya başlayan insanlar arkeolojik alanlara ilgilerini arttırmaktadırlar. Bu nokta da önemli bir tarihi-arkeolojik turizm potansiyeline sahip olan Adıyaman ili, tarih bilinci öne çıkan turistlerin gezi alanlarından biri olabilecek potansiyele sahiptir. İl de tescil edilmiş 86 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Söz konusu arkeolojik sit alanları; ören yerleri, höyükler, tümülüsler ve kaya mezarlarından oluşmaktadır.

Harita 4: Adıyaman İli Arkeolojik Sit Alanları Haritası

3.3.1.1. Ören Yerleri

Ören yerleri, günümüzde daha çok mesire yeri, kırsal eğlence, dinlenme yeri ve turizm bölgesi olarak kullanılırken; tarih öncesi dönemde, kendine has özellikleri olan aynı zamanda tarihi, sanatsal özelliklere sahip kısmen ya da tamamen inşa edilmiş taş yapıları ifade etmektedir.

Araştırma alanımızdaki ören yerleri, ilin en çok turist çeken yerleridir. Kültür turizminde önemli çekiciliğe sahip olan bu alanlar, hem ulusal hem de uluslararası turizm değerlerine sahiptir. Bunlardan en önemlisi hiç kuşkusuz, UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'nde yer alan Nemrut Dağı Ören Yeri'dir. Alandaki diğer ören yerleri ise Pirin Antik Kenti, Arsameia Ören Yeri, Derik Kutsal Alanı, Eski Besni Ören Yeri ve İkizce Mevkii Ören Yeri'dir (Tablo 21).

Tablo 21: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Ören Yerleri

Ören Yeri Adı	Sit Derecesi	Bulunduğu Yer	Tescil Tarihi
Pirin (Perre) Ören Yeri	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Örenli	01.06.1990
Nemrut Dağı Ören Yeri	I. Derece Arkeolojik Sit	Kâhta-Karadut	13.03.1986
Arsameia Ören Yeri	I. Derece Arkeolojik Sit	Kâhta-Kocahisar	13.03.1986
Derik Kutsal Alanı	I. Derece Arkeolojik Sit	Sincik- Kaşgün	09.09.1978
Eski Besni Ören Yeri	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Merkez	16.04.1987
İkizce Mevkii Ören Yeri	Arkeolojik Sit	Besni- Suvarlı	28.06.2011

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

Nemrut Dağı Ören Yeri: Karadut köyü sınırları içerisinde olup, Merkez ilçeye 77 km, Kâhta ilçesine ise 43 km uzaklıkta bulunmaktadır. Ören yeri, Fırat Nehri geçitlerine ve ovaya hâkim bir tepe üzerinde yer almaktadır. Dünyanın başka hiçbir yerinde görülemeyecek 8-10 metre yükseklikte heykellerini, hala keşfedilmemiş bir kralın mezarını, dünyanın en eski ve dev boyutlu horoskopunu (yıldız falı sistemini), eski Grek ve Pers sanatı stili karışımı yapıtlarını bünyesinde barındıran Nemrut Dağı Ören Yeri, dünyanın sekizinci harikası olarak da değerlendirilmektedir (Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2003:95).

1987 yılında UNESCO tarafından insanlığın kültür mirası listesine alınmış olan ören yeri, görkemli mezar tepesi ve çevresi ile ülkemizde söz konusu listeye dâhil edilen 15 eserden biridir (Tablo 22).

Tablo 22: Türkiye’de UNESCO Tarafından Dünya Miras Listesi’ne Alınan Kültürel ve Doğal Varlıklar

Kategori	Adı	Bulunduğu Yer	Dünya Miras Listesine Alınma Tarihi
Kültürel	İstanbul'un Tarihi Alanları	İstanbul	1985
	Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası	Sivas	1985
	Hattuşaş-Hitit Başkenti	Çorum	1986
	Nemrut Dağı	Adıyaman-Kâhta	1987
	Xanthos-Letoon	Antalya-Muğla	1988
	Safranbolu Şehri	Karabük	1994
	Truva Antik Kenti	Çanakkale	1998
	Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi	Edirne	2011
	Çatalhöyük Neolitik Kenti	Konya	2012
	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı	İzmir	2014
	Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu	Bursa	2014
	Diyarbakır Kalesi Surları ve Hevsel Bahçeleri	Diyarbakır	2015
	Efes Antik Kenti	İzmir	2015
Kültürel ve Doğal	Göreme Milli Parkı ve Kapadokya	Nevşehir	1985
	Pamukkale-Hierapolis	Denizli	1988

Kaynak: www.korumakurullari.gov.tr.

İki bin yıldır güneşin doğuşu ve batışının en güzel seyredildiği yerlerden birisi olan Nemrut Dağı Ören Yeri’ndeki dev heykellerin sırrının çözülmesi için Kommagene’nin keşfine gitmek gerekir.

Kommagene Krallığı, Güneydoğu Toroslar’la Fırat Nehri arasında kalan, batıdan Kilikia, kuzeyden Kappodokia ile sınırlı bir bölgede kurulmuştur. Bu alan günümüzde Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş illerini kapsamaktadır. Asur ve Hitit egemenliklerini yaşayan krallığın Asur kaynaklarında, Geç Hitit Dönemi’nde "Kummuh" olarak adı geçmektedir. Büyük İskender’den sonra Selekiler’in egemenliğinde kalmıştır. MÖ 162 yılında Mithridathes Kalinikos tarafından bağımsız

bir devlet olarak kurulmuştur. Mithridathes, ataları olan Persleri, Makedonları ve bölgedeki diğer toplulukları bir araya getirerek kurduğu bu güçlü devlete Grekçe "Genler Topluluğu" anlamına gelen Kommagene adını vermiştir. Krallığın ilk merkezi Arsameia olup, başkenti Samosata (Samsat)'tır. Mithridathes'ten sonra başa gelen Kral I. Antiochos döneminde Kommagene Krallığı en görkemli devrini yaşamıştır (MÖ 69-36). Nemrut Dağı'nın 2150 m'lik doruğuna, gizemini hala koruyan tümülüsü yaptırmıştır. Bu dönemden günümüze gelebilen eserlerin büyük bir bölümü, I. Antiochos dönemine aittir. III. Antiochos'un ölümünden sonra, Tiberius zamanında bölge Romalıların eline geçerek Roma eyaleti haline getirilir (MÖ 17). Daha sonra kral olan Antiochos IV. Epiphanes'e, Roma İmparatoru Caligula Kommagene'yi geri verir (M.S. 38). Antiochos IV'ün ölümünden sonra, Vespasianus döneminde (MS 72) Kommagne Krallığı yeniden Roma İmparatorluğu'na bağlanır ve Suriye eyaletinin bir parçası olur (Adıyaman İl Çevre Durum Raporu, 2003:95-96).

Antiochos yeni düzenini kurmaya ilkin babası Mithradates Kallinikos için Nymphos Irmağı (Kâhta Çayı) kıyısındaki Arsameia (Eski Kâhta yakınındaki Eski Kale) kentinde tapınaksal bir mezar (Hierothesion) yaptırmakla başlamış, burayı Yunanca kült yazıları ve dinsel içerikli kabartma resimlerle donatmıştır. Daha sonra kendisi için, bölgenin 2150 m ile en yüksek noktası olan Nemrud-Dağ zirvesinde tapınaksal bir mezar yaptırmış ve burayı kendi adına kurduğu teokratik düzenin kült merkezi ilan etmiştir. Dağın tam zirvesine kayaya oydurarak yaptırdığı mezar odasını 150 m çapında ve 50 m yüksekliğinde bir tümülüs ile örttürmüştür. Tümülüs, doğudan, batıdan ve kuzeyden üç terasla çevrilmiştir (Şahin, 2006: 33-34).

Doğu terasında yaklaşık 10 m yüksekliğindeki tahtlar üzerinde sıralar halinde oturmuş dev tanrı heykelleri mevcuttur. Ancak günümüzde bu heykellerin baş kısımları teras alanına düştüğü için burada sergilenmektedir. Heykellerin yüzleri güneşe doğru bakmaktadır. Bu terasta sırasıyla Kommagene Krallığı'nın gökyüzü hâkimiyetini temsil eden koruyucu kartal, krallığın yeryüzü hâkimiyetini temsil eden koruyucu aslan, Kommagene Kralı I. Antiochos, Kommagene (Tyche), Zeus, Apollon ve Herakles heykelleri yer alır. Tahtların arkasında 237 satırdan oluşan Kral Antiochos'un dini ve sosyal içerikli vasiyeti (Nomos) bulunmaktadır. Terasın kuzey ve güneyinde Kommagene Kraliyet ailesi bireylerinin kabartma stelleri

bulunmaktadır. Yine bu terasta heykellerin önünde ateş sunağı (Altar) ve onun yanında oturur biçimde bir aslan heykeli bulunmaktadır. Nemrut'ta güneşin doğuşu bu terastan izlenmektedir.

Foto 19: Nemrut Dağı Doğu Terası

Foto 20: Nemrut Dağı Batı Terası

Batı terasında ise doğu terasında olduğu gibi tahtlarında oturan dev tanrı heykelleri ile birlikte Kommagene Kralı I. Antiochos'un heykeli ve tanrılarla tokalaşma kabartmaları yer alır. Ayrıca burada astroloji ile ilgili bir aslan horoskop

kabartması da bulunmaktadır. Aslan kabartması üzerinde yer alan ay ve yıldızlardan MÖ 7 Temmuz 62 tarihi okunmaktadır. Bu tarih Kral I. Antiochos'un tahta çıkış tarihidir. Nemrut'ta güneşin batımı bu terastan izlenmektedir (www.adiyamankulturturizm.gov.tr).

Teraslardaki yüzleri doğuya ve batıya çevrili bu beş büyük Pers ve Yunan tanrısı kuşkusuz Antiochos'un Doğu ve Batı kültürlerini birleştirme ideali ile ilişki içinde anlaşılmalıdır.

Antiochos, tanrı heykellerinin oturduğu tahtların arka yüzüne 200 satır uzunluğunda Hellenistik üslupta bir kült yazıtı kazıtmıştır. Bu yazıtta tümülüsün içinde kendi kutsal mezarı bulunduğunu açıkça belirtmiştir. Kutsal dağın çevresini atalarının resimleriyle süslediğini yazıtta söylemekle birlikte, bu iş için hazırlanmış olan 85'e yakın taş stel 'kuzey terası' olarak adlandırılan sahada bugün boş olarak durmaktadır. Kendinden sonra gelecek kraliyet ailesi mensuplarını tapınağı güzelleştirmek, saygınlığını korumakla görevlendirmiştir. Tapınak sahasında sık sık dini törenler yapılmasını, bu amaçla gelen halka görevli rahiplerin kutsal masalar üzerinde bol yiyecek ve içecek ikram etmelerini buyurmuştur. Taştan yapılmış olması gereken bu kutsal masalardan da keza bugün iz yoktur. Aynı törenlerin, ülkenin çeşitli yerlerinde inşa ettirdiği kült merkezlerinde de yapılmasını emretmiştir. Tapınak kölelerini törenler sırasında müzik yaparak halkı eğlendirmekle görevlendirmiştir. Kral Antiochos, eserini tamamlayamadan ölmüştür. Yerine geçen oğlu her ne kadar babasını onun vasiyetine ve törelere uygun olarak tümülüs içindeki mezar odasına gömmüş ise de, inşaata devam etmemiştir. Doğu terasında henüz tamamlanmadan ve ait olduğu heykel üzerine konmadan bırakılmış olan Kral Antiochos'un başı bunun en kesin delillerinden biridir. Öte yandan, kuzey terasındaki 85 stelin işlenmeden bırakılmış olması ve yazıtlarda geçen, 'kutsal' taş masalardan en küçük bir iz bulunmaması, eserin inşaat halinde bırakıldığını göstermektedir (Şahin, 2006:34-35).

Nemrut Dağı, üzerinde barındırdığı dev heykellerin ve anıt mezarın yanı sıra, dünyanın en muhteşem gündeğümü ve gün batışının seyredilebildiği yer olmasıyla da ilgi çekmekte ve her yıl ağırladığı konukları ile ülke turizmine renk katmaktadır. Ayrıca, "Dünya Turizm Yazarları ve Gazetecileri Federasyonu" (FİJET) tarafından 2004 yılında Nemrut Dağı Ören Yeri'ne dünyadaki en büyük üstün başarı

ödülllerinden birisi olan ve ‘‘Turizm Oscarı’’ sayılan ‘‘Altın Elma Ödülü’’ verilmiştir. Turizmin kalitesini artırdığı ve geliştirdiği için verilen bu ödül halen Adıyaman Müzesi’nde sergilenmektedir.

Nemrut Tümülüsü ve Kommagene Krallığına ait eserlerle birlikte, farklı dönemlere ait birçok kültür varlığı bulunan ilde, kültür turizmi odaklı potansiyel yeterince kullanılmamaktadır. Ayrıca Geç Hellenistik dönemden kalan bu mezar anıtının ve çevresindeki benzer anıtların bugünkü durumu, bu mirasa gerekli özenin gösterilmediğini anlatmaktadır. Sert iklim şartlarının oluşturduğu doğal tahribatlar, insanların bilinçli ya da bilinçsiz yaptığı tahribatlarla birleşince anıtların modern yöntemlerle korunması acil hale gelmiştir. Bu sorundan hareketle ODTÜ tarafından geliştirilen ‘Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı’ (KNKGP), Kültür ve Turizm Bakanlığına sunulmuştur. Bir dizi alt projeyi içeren programın başlatılması için iki kurum arasında 2006 yılında bir protokol imzalanmıştır (Güçhan, 2008:1).

Bu protokol çerçevesinde çalışmalarını sürdüren ODTÜ ekibince hazırlanan rapora göre Nemrut ve yakın çevresinde görülen sorunların tespiti şu şekildedir:

- * Doğal etmenler ve beşeri müdahaleler ile eserlerde bozulmaların olması,
- * Ülkemizde Nemrut Dağı Tümülüsü ile ilgili bir arşivin olmaması,
- * Tümülüsün bilimsel açıdan yeterince değerlendirilmemesi,
- * Alanın tanıtım ve sunumunda yetersizliğin olması gibi tespitler yapılmıştır (Güçhan, 2008:7-8).

Ören yerinde bulunan tümülüsün 1987 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi’ne alınmasından sonra, Adıyaman önemli bir turizm odağı haline gelmiş olmakla birlikte, gelişmişlik düzeyi açısından Türkiye sıralamasında oldukça gerilerde yer alır. Söz konusu sorunların giderilmesi ile birlikte ören yerinin korunması ve tanıtımının artması, kuşkusuz ilin turizm çekiciliğini arttıracaktır. Turizm çekiciliğinin artması ise sosyal ve ekonomik gelişmişlikte GAP’taki kentler içerisinde son sıralarda olan Adıyaman’ın sosyo-ekonomik yapısını canlandıracaktır.

Kâhta Kaymakamlığı ve Kâhta Belediye Başkanlığı tarafından ilki 1993 yılında gerçekleştirilen Uluslararası Kâhta Kommagene Festivali, her yıl 20-21-22 eylül tarihleri arasında düzenlenmektedir. Festival ile Nemrut Dağı’ndaki Kommagene Krallığına ait tarihi ve kültürel varlıkları tüm dünyaya tanıtmak, bir turizm cazibe merkezi olan Adıyaman’ı yurt içinde ve yurt dışında tanıtmaya

çalışmak hedeflenmektedir. Bu kapsamda festivalde panel, sergi, konser, sempozyum tertiplenmekte ve çeşitli sunumlar yapılmaktadır. Yapılan etkinlikler il, bölge ve ülke tanıtımına önemli katkılar sağlamaktadır.

İlin en çok ziyaretçi çeken önemli tarihi çekicilik alanlarından olan Nemrut Dağı Ören Yeri'ne, 2014 yılında 58.828 yerli, 21.270 yabancı olmak üzere toplam 80.548 ziyaretçi gelmiştir (Tablo 23). Nemrut Dağı'nın 2150 m rakıma sahip olması nedeniyle ziyaretçiler Nisan ve Ekim ayları arasını tercih etmektedir.

Tablo 23: Nemrut Dağı Ören Yeri'ne Gelen Ziyaretçi Sayısı

Aylar	Yerli	Yabancı	Toplam
Ocak			
Şubat			
Mart			
Nisan	11.800	2.140	13.940
Mayıs	19.009	3.141	22.150
Haziran	9.700	3.000	12.700
Temmuz	6.176	3.524	9.700
Ağustos	4.800	3.000	7.800
Eylül	3.090	3.915	7.005
Ekim	4.253	3.000	7.253
Kasım			
Aralık			
Toplam	58.828	21.720	80.548

Kaynak: Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2014)

Nemrut Dağı Ören Yeri'ne yapılan turlar; büyük tur, küçük tur ve normal tur olmak üzere üç ayrı şekilde yapılmaktadır.

* Büyük tur: Güneşin doğuşunu izlemek için Adıyaman'dan gece saat 02:00'de hareket edilir. Nemrut Dağı'nda güneşin doğuşu izlenerek, Arsameia, Yeni Kale, Cendere Köprüsü ve Karakuş Tümülüsü gezilerek dönülür. Bu tur yaklaşık 5 ile 6 saat arası sürmektedir. Güneşin batışını izleyecek olan ziyaretçilerin, Adıyaman'dan saat 14.00'te, Kâhta'dan ise saat 14.30'da ayrılmaları tavsiye edilir.

* Küçük tur: Yalnızca Nemrut Dağı'nı kapsayan turdur. Kommagene Uygarlığı'nın diğer kalıntıları görülmediği için yaklaşık 4 ile 5 saat arası sürmektedir.

* Normal tur: Güneşin doğuşunu ve batışını içine almayan turlardır. Genellikle sabah saatlerinde çıkılmakla birlikte günün her saati uygundur.

Pirin Ören Yeri (Perre Antik Kenti): Merkez ilçeye 5 km uzaklıktaki Örenli Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kommagene Krallığı'nın beş büyük kentinden biri olan Antik Perre Kenti, Melitene'yi (Malatya) başkent Samosata'ya (Samsat) bağlayan yol güzergâhı üzerinde olması nedeniyle geçmişte jeopolitik ve dinsel bir öneme sahipti. Çünkü antik kentin İznik'te toplanan İncil konsiline temsilci göndermesi aynı zamanda dini bir merkez olduğunu da göstermektedir. Bugün bile halkın kullandığı çeşmeden akan suyun güzelliği ve lezzetinden dolayı antik dönemde bu güzergâhtan geçen yolcular, kervanlar ve askerlerin mola verdiği Perre Kenti, Roma döneminde de Antik Toros yolları içinde önemini sürdürmüştür. Antik kentin asıl yerleşim kısmı üzerinde bugün Örenli Mahallesi olarak geçen ancak özünde köy görünümüne sahip geç dönem yerleşimi mevcuttur (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:10).

İlin önemli turizm alanlarından olan Pirin Ören Yeri'nin en dikkat çeken kalıntıları, Örenli Mahallesi girişinde yer alan kaya mezarlarıdır. Kayalıklar içine oyularak yapılmış oda mezarlar harika bir görünüm oluşturmaktadır. Ayrıca, 2009 yılında yapılan kazılarda ana kayaya oyularak yapılan tapınak ve 150 m² büyüklüğünde çeşitli figürlerin bulunduğu mozaik bulunmuştur. Roma dönemine ait olduğu tespit edilen mozaikte, evcil hayvan ve yabani hayvan figürlerinin yanı sıra, üzüm gibi meyve figürleri de bulunmaktadır. Mozağin bulunduğu yere korumaevi yapılmasından sonra üzerinin açılması ve ziyarete sunulması düşünülmektedir. Söz konusu alandaki çalışmaların 2016 yılı sonunda bitmesi hedeflenmektedir. Ören yerini 2014 yılında 12.570 kişi ziyaret etmiştir.

Foto 21: Pirin Ören Yeri'ndeki (Perre Antik Kenti) Nekropol Alanı

Arsameia Ören Yeri (Nymphaios Arsameia'sı): Kommagene Krallığı'nın yazlık yönetim merkezi olan Arsameia, Kâhta ilçesine bağlı Kocahisar ile Damlacık köyleri arasında, Kâhta Çayı'nın (Nymphaios) doğusunda yer almaktadır. Merkez ilçeye 60 km, Kâhta ilçesine 25 km uzaklıktadır.

Güneydeki tören yolu üzerinde Apollon Mithras'ın ve Kommagene kralının kabartma heykeli bulunmaktadır (Foto 22). Bunların üst kısmında soğuk hava deposu olarak kullanıldığı bilinen bir dehliz bulunmaktadır (Foto 23). Dehliz 10 m uzunluğunda merdivenle inilen, duvarı 6 m derinliğe dik olarak inen bir oda ile sonlanmaktadır. Buranın bir kült yeri olduğu sanılmaktadır (Dörner, çev. 1999: 192).

Foto 22: Kabartma Heykeli

Foto 23: Dehliz

Tören yolunun orta kısmında ise kayaya oyulmuş Anadolu'nun bilinen en büyük Grekçe yazıtı bulunmuştur (Foto 24). Yazıtta Komagene Kralı I. Antiochos'un babası Mithradates Kallinikos'a (güzel yenen) ait bir kült yeri "hierothesion" yaptırdığı, burayı müşterek bir kültün icrası için büyüttüğü ve güzelleştirdiği anlatılmıştır. Yazıtta kutsal mezar yerinin Kâhta Çayı'nın (Nymphaios) kıyısındaki Arsameia'nın kenar semtinde bulunduğu belirtilmektedir. Böylece o zamana kadar bilinmeyen ve edebi metinlerde de adı geçmeyen bir kraliyet merkezinden ilk kez söz edilmektedir (Dörner, çev.1999: 155).

Yazıttan anlaşıldığı üzere Mithradates hayatta iken mezarının bulunduğu bu kutsal alanı düzenlemiş, oğlu I. Antiochos bu yeri daha da güzelleştirmiş, Antiochos ve babasının yüceltilmesi için rahipler görevlendirilmişti. Baba ve oğlunun doğum günleri, her ay kurbanlar ve şenliklerle tüm yurttaşlarca kutlanacak, şenliklerin giderleri de rahiplerin yönettikleri krallık mülkünden karşılanacaktı. Yazıtın bulunduğu yerin alt kısmında 158 m uzunluğunda, basamakla inilen, küçük bir oda ile sonlanan ve dini amaçla kullanılmış bir dehliz bulunmaktadır (Dörner, çev.1999: 177).

Foto 24: Grekçe Yazıt ve Dehliz

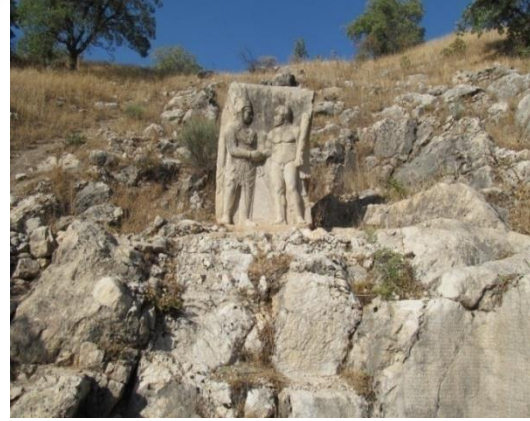

Foto 25: Kral Antiochos ve Herakles'in Tokalaşma Kabartması

Yazıtın üst kısmındaki kayalık alanda Kral Antiochos ve Herakles'in tokalaşma (deksiosis) sahnesinin yer aldığı bir kabartma stel bulunmaktadır (Foto 25). Yüksekliği 3.34 m, genişliği 1.80 m ve kalınlığı 0.82 m, sert kristalli kireç taşından yapılmış olan stel, yüz üstü düşmüş olarak bulunmuş ve bu nedenle iyi korunmuştur (Dörner, çev. 1999: 179).

Arsameia Ören Yeri, bakir arkeolojik bir alandır. Son kazı çalışmaları 1973 yılında tamamlanmıştır. Arkeolojik çalışmaların yapılması önemli eserlerin ortaya çıkmasını sağlayacak, turizmin daha fazla gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ören yeri, Nemrut Dağı Ören Yeri güzergahı üzerinde bulunduğu için buraya giden hemen hemen bütün ziyaretçiler tarafından görülmektedir. Bu özelliğinden dolayı Nemrut Destinasyonu'nun vazgeçilmez bir unsuru durumundadır. KNKGP (Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı) kapsamında belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde çevre düzenlemesinin yapılmasının, ziyaretçi artışına büyük katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Derik (Heron) Kutsal Alanı: Sincik ilçesine bağlı, Fatih Mahallesi'nde (Yukarı Kaşgün) yer almaktadır. Kâhta-Sincik yolu üzerinde bulunan kutsal alana 3 km'lik stabilize yol ile ulaşılmaktadır. Derik Kalesi olarak da bilinen kutsal alan iki tepe arasındaki düz bir alan üzerine yapılmıştır. Üç parça halinde bulunan kalenin MS 70'lerde Romalılar tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Kalenin içerisinde büyük bir mabet bulunduğu için burası kutsal alan olarak kabul edilmiş ve çevresinde yaşayan insanlarca ziyaret edilmiştir. Ayrıca alanda kutsal yapıların yanında sivil yapıların da bulunması buranın bir kült merkezi olduğunu göstermektedir.

Foto 26: Derik Kutsal Alanı

Foto 27: Kutsal Alandaki Sütun Parçaları

Ören yerinde bulunan tapınak kalıntısı, bütün muhteşemliği ile ilgi beklemektedir. Yivli sütunlarla yapılmış olan bu Roma tapınağı bütün parçaları ile dağılmamışken acilen toparlanıp restorasyonunun yapılması gerekmektedir. Restorasyon ve kazı çalışmaları ile kolayca ayağa kalkacak olan kutsal alandaki kale

ve tapınak, kültür varlıklarına önemli bir kazanım sağlayarak yörenin turizm çekiciliğini artıracaktır.

Eski Besni Ören Yeri: Besni ilçesinin yaklaşık 1-2 km güneyinde, Besni Deresi'nin açmış olduğu derin kanyonun kenarında kurulmuştur. Adıyaman'a 46 km uzaklıkta bulunan ören yeri, deniz seviyesinden 1050 m yükseklikte bulunmaktadır. Besni'nin kaderini ve tarihini Kommagene bölgesi belirlemiştir. Besni, Güneydoğu Anadolu bölgesinde antik dönemde Kommagene ismiyle bilinen bölgenin sınırları içerisinde yer almaktaydı. Kommagene, Fırat Nehri'nin suladığı tarım için elverişli, verimli topraklarıyla komşu ülkelerin sürekli olarak ilgisini çekmiştir. Bölge, bu bakımdan tarihin her döneminde önemli bir rol oynamıştır. Besni, Kommagene sahasının merkezinde, Kommagene'yi Suriye'ye ve İç Batı Anadolu'ya bağlayan yolların kavşağında stratejik öneme sahip bir alanda kurulmuştur. İlk kuruluş tarihinden itibaren doğulu ve batılı büyük siyasi güçlerin hâkimiyet bölgeleri arasında kalmıştır. Besni'nin ilk yerleşim yeri ve arkeolojisi henüz araştırılmamıştır. Orta Çağ dönemine ait kalıntıların kısmen korunduğu Eski Besni Ören Yeri'ndeki mevcut kalıntılar yüksek bir tepe üzerinde yer alan küçük bir kale ve çevresinde gelişmektedir (Zeyrek, 2006: 80-81).

Roma döneminde Samsat ve Zeugma Romalıların bölgedeki legion² merkezleridir. Bu iki merkez arasında yardımcı askeri birliklerin yerleştiği karakol kaleleri kurulmuştur. Yazılı belgelerde bölgedeki Roma karakol kaleleri arasında Octacuscum'un (Besni) ve Nisus/Cesum'un (Keysun) isimlerine de yer verilmiştir (Zeyrek, 2006: 85). Bu kalelerden bir tanesi de bugünkü ören yerinde bulunan tarihi Besni Kalesi'dir. İlçe merkezine 2 km mesafedeki eski Besni şehri, tarihi Besni Kalesi'nin etrafında derelerin kenarında ve tepelerin eteklerinde kurulu idi (Foto 28). Şehrin eski ticaret kenti oluşu, savunmaya elverişli kalesi, sulak alanları ve orman varlığı birçok medeniyeti bu sahaya çekmiştir.

² Legion: Eski Romalılarda, piyade ve süvarilerin oluşturduğu askeri birliktir.

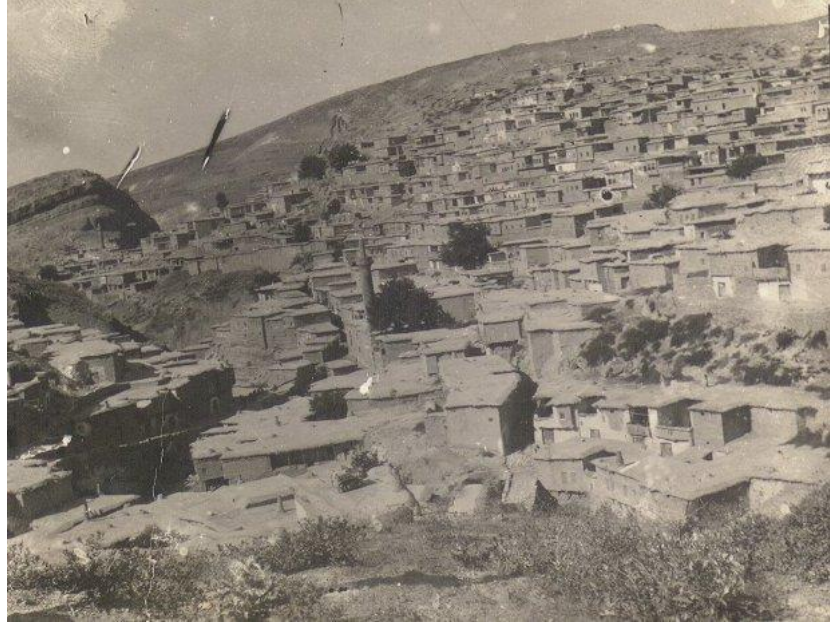

Foto 28: Eski Besni (www.besni.8k.com)

Foto 29: Besni İlçesinin Şimdiki Görünümü

Önemli bir kültürel mirasa sahip 50 dekarlık ören yerinde 5 köprü, 4 cami, 3 çeşme, 2 hamam ve 1 adet kale bulunmaktadır. Bu yapılar büyük ölçüde tahribata maruz kaldığı için, çok az bir kısmı kalıntıları ile günümüze kadar gelebilmiştir. Bunun nedeni, eski Besni yerleşiminde 1950'li yıllardan 1960'lı yıllara kadar

yaşanan çeşitli olumsuzluklardan (yerleşim yerinin topografik özellikleri, sel, heyelen olayları, aşırı yaz dönemi sıcakları, bazı öldürme olayları, yerleşimin eşkıya tarafından basılması, hırsızlık v.b.) dolayı, Besni halkının eski Besni'deki evlerini yıkarak şimdiki Besni'ye yerleşmeleridir. Besni halkı kuzeydeki yeni yerleşime bahsedilen süreçte geçerken yıktıkları evlerdeki malzemeleri de beraberinde götürerek yeni binalarının yapımında kullanmışlardır (Akyüzlür, 2007:9). Ören yerinin turizme kazandırılması için öncelikle arkeolojik kazı çalışmaları yapılarak tarihi değerlerin gün yüzüne çıkarılması gerekmektedir. Daha sonra restorasyon çalışmaları ile tahrip olan yapıların tarih ve kültür turizmine sunulması gerçekleştirilmelidir.

İkizce Mevkii Ören Yeri: Besni ilçesinin Suvarlı beldesi İkizce mevkiinde yer almaktadır. Dağlık bir alanın ortasında düz bir yerleşim biçimindedir. Burada mozaik zemine sahip yerleşim kalıntıları ve sarnıç bulunmaktadır. Sarnıç halen kullanılmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:118).

3.3.1.2. Höyükler

Günümüz turizm anlayışında, bazı turistler tarihsel bina ya da yerin dış görünümünden çok, arkeolojik alanların vermiş olduğu tarihsel anlamın çekiciliğine kapılmaktadır (Özgüç, 1998:81). Araştırma sahamız bu anlamda önemli potansiyele sahiptir.

Sevin'e göre höyükler; "İnsan topluluklarına ait yerleşmelerin aynı alanda uzun zaman boyunca üst üste kurulup yıkılmasıyla oluşan yapay tepelerdir." İnsanların inşa ettikleri yapıların, yangın, istila, doğal vb. çeşitli nedenlerle yıkılmasının ardından, yıkılan kalıntıların üzerine yeni yapılar inşa edilmektedir. Yerleşme taban seviyesinin zamanla yükselmesine neden olan kültür katları, üstten alta doğru, geç dönemlerden erken dönemlere dek tabakalaşmayı (stratigrafi) temsil eder (Sevin, 1999'dan aktaran Kortanoğlu, 2012:5).

Höyükler de yerleşmenin bir öncekiyle aynı alanda kurulmasının en önemli nedenleri; su kaynaklarına yakınlık, uygun iklim, stratejik konum gibi unsurların yanı sıra yapı malzemesini taşımak yerine var olan eskiyi değerlendirmektir (Kortanoğlu, 2012:6).

Araştırma sahasında, Merkez ilçede 12 adet, Besni’de 19 adet, Kâhta’da 3 adet, Gölbaşı’da 3 adet ve Samsat’da 2 adet olmak üzere toplam 39 adet höyük bulunmaktadır (Tablo 24). Söz konusu höyüklerden Levzin, Samsat, Hayaz, Tille ve Gritelle höyüklerde kazı çalışmaları yapılmıştır

Tablo 24: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Höyükler

Höyük Adı	Sit Derecesi	Bulunduğu Yer	Tescil Tarihi
Turuş Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Turuş	01.06.1990
Düdere Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Hasankendi	13.03.1992
Fırlaz Höyükleri	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe- Fırlaz	01.06.1990
Adıyaman Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Adıyaman	01.06.1990
Karapınar Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Adıyaman	01.06.1990
Kırmızı Tepe Höyüğü	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe- Hacı Halil	23.01.1990
Çiğit Tepe Höyüğü	Arkeolojik Sit	Merkez İlçe- ÇobanDede	23.01.1990
Külaf Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe- Külafhöyük	01.06.1990
Bozhöyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Bozhöyük	01.06.1990
Yassı Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Güzelyurt	01.06.1990
Battal Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Battalhöyük	01.06.1990
Karahöyük Höyüğü	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Paşamezrası	01.06.1990
Levzin Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- İznik	01.06.1990
Yukarı Söğütlü Höyüğü	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Yukarı Söğütlü	29.06.1995
Çakır Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Çakırhöyük	01.06.1990
İkiz Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Çakırhöyük	01.06.1990
Hürük Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Beşyol	01.06.1990
Hementil Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Sarıkaya	01.06.1990
Tekağaç Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Tekagaç	01.06.1990
İnlince Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- İnlince	01.06.1990
Fal Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Kutluca	01.06.1990
İznik Höyük	Arkeolojik Sit	Besni- Kutluca	01.06.1990
Mırıktıl Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Yoldüzü	01.06.1990
Köseceli Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Köseceli	01.06.1990
Şambayat Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Şambayat	01.06.1990
Zirce Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Yayıklı	01.06.1990
Kargalı Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Kargalı	01.06.1990
Hozgiş Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Hozgiş	01.06.1990
Taşlıyazı Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Taşlıyazı	11.06.1993
Tavaş Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Aşağı söğütlü	01.06.1990
Beşyol Höyük	II. Derece Arkeolojik Sit	Besni- Beşyol	14.01.1977
Kosan Höyük	Arkeolojik Sit	Kâhta- Kosan	23.01.1990
Hamili Höyük	Arkeolojik Sit	Kâhta- Oluklu	23.01.1990
Giriktepe Höyük	Arkeolojik Sit	Kâhta- Karatilbe	23.01.1990
Azaplı Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Gölbaşı- Balkar	13.11.2000
Kavkutlu Höyük	I. Derece Arkeolojik Sit	Gölbaşı- Harmanlı	20.05.2004
Ozan Höyük	Arkeolojik Sit	Gölbaşı- Ozan	14.08.2013
Kırmızı Tepe Höyüğü	Arkeolojik Sit	Samsat- Göltaarla	23.01.1990

Bircik Höyük	Arkeolojik Sit	Samsat- Bircik	23.01.1990

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

<http://www.korumakurullari.gov.tr>.

Levzin Höyük: Besni ilçesinin 25 km güneyinde bulunmaktadır. Adıyaman Müze Müdürlüğüne 1991 ve 1992 yıllarında Levzin Höyük'te gerçekleştirilen kurtarma kazılarında, Çanak Çömleksiz (M.Ö. 9500-8800) ve Çanak Çömleklili Neolitik Dönem (M.Ö. 7000-6900) tabakalar tespit edilmiştir (Zeyrek, 2006: 83). Levzin Höyük Neolitik buluntular içinde en büyük topluluğu, cilalı el baltaları ve çakmaktaşı aletler teşkil etmektedir. Cilalı taş baltaların yanında öğütme taşları, havan ve havan elleri, taş kap parçaları bol miktarda bulunmuştur. Çok miktarda hayvan kemiği ve boynuz elde edilmiştir. Orta Çağ'a ait kandil ve bir adet bronz haç, Geç Roma dönemine ait çift kulplu testi ve bronz sikkeler, Demir Çağı'na bronz iğne, fibula, ok ucu ve pişmiş topraktan hayvan figürü elde edilmiştir (Yener, 1991:351). Çıkarılan buluntular Adıyaman Müzesi'nde sergilenmektedir.

Hayaz Höyük: Samsat ilçesinin 17 km güneyindeki Hayaz Höyük'te ilk olarak 1977 yılında yüzey çalışması yapılmış, 1979-1983 yılları arasında ise kazı çalışmaları yapılmıştır. Höyük, günümüzde Atatürk Baraj Gölü altında kalmıştır. Höyükte kazı çalışmaları sonucunda Neolitik ve Kalkolitik Çağ'a ait yontma taş artıkları, ok uçları, orak bıçaklar, deliciler gibi çok sayıda çakmaktaşı malzemeler ile Eski Tunç Çağı'na ait kolye, bilezik, mühür, iğne, çanak ve matara gibi eserler bulunmuştur. Buluntular Adıyaman Müzesi'nde sergilenmektedir.

Gritille Höyük: Atatürk Barajı'nın suları altında kalmış olan Gritille höyük, Samsat ilçesinde, Fırat Nehri'nin kuzeybatı kıyısında bulunmaktaydı. Höyük'te 1981-84 yıllarında dört kazı mevsimi sürdürülen araştırmalarda dört ana yerleşme tabakası belirlenmiştir. Akeramik (çanak çömleksiz) Neolitik, İlk Tunç Çağı, Hellenistik ve Orta Çağ dönemlerine rastlanmıştır. Gritille'nin Neolitik ve Orta Çağ katlarına ait buluntular diğer katlara göre daha aydınlatıcıdır. Gritille ile Lidar (Fırat karşı kıyısındaki höyük) höyük yerel trafik ve kervanlar için karşıya geçişi sağlıyordu. Askeri birlikler de bu yolu kullanıyordu. Bu höyükler aynı zamanda bu kavşağın kontrolünü de ellerinde tutmaktaydı. Orta Çağ katında höyüğün tepesini ve kuzey kesimini içine alan bir kale kalıntısı bulunmaktaydı. Bu evrede Gritille, Lidar'la birlikte 8 km aşağıdaki Samsat'ı koruma görevini üstlenmişti. Surlar

içindeki yerleşme alanı, evlerden, depolama alanları ya da kışla olarak kullanıldığı düşünülen bir dizi avluyla küçük odalardan ve tahkim edilmiş bir iç kaleden oluşan, işlevsel olarak birbirinden farklı üç bölgeye ayrılmaktaydı (Ellis, 1981'den aktaran, Çorbacı, 2015:45). Höyükte mühürler, ok uçları ve iki adet mezar bulunmuştur. Taşınabilen buluntular Adıyaman Müzesi'nde sergilenmektedir.

Tille Höyük: Kâhta ilçesinin 30 km doğusunda, Fırat'ın batısında bulunmaktaydı. Höyüğün doğu, batı ve güney yamaçlarında eski adı Tille, günümüzdeki adı Geldibuldu olan küçük bir köy yerleşimi vardı. Höyük, bugün Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Atatürk Barajı sularının altında kalmıştır. Tille Höyük, 1983-1992 yıllarında yapımı sürdürülen baraj alanı içerisinde kalmış ve kurtarma kazıları sayesinde yapı katları ve buluntular hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Tille Höyük'te ilk kurtarma kazıları 1979 yılında başlamıştır. Kurtarma kazıları düzenli olmamış, kısa dönemler halinde yapılmıştır. 1988 ve 1989 yıllarında iki defa 3 aylık bir kazı çalışması yapılmıştır. Tille Höyük'teki araştırmalarda Kalkolitik Çağ, Tunç Çağı, Hitit Dönemi, Geç Hitit Dönemi ve Asurlulara ait buluntulara rastlanılmıştır. Çıkarılan buluntular Adıyaman Müzesi'nde sergilenmektedir.

Samsat Höyük: Samsat Höyük'te ilk kazılar 1964 ve 1967 yıllarında yapılmıştır. Atatürk Barajı yapımı nedeniyle 1978 yılından 1987'e kadar geniş bir alanda kazılar yapılmış, aşağı şehir ve onu çevreleyen surlar da dâhil olmak üzere yedi kesimde sürdürülmüştür. Kazı çalışmaları sonucunda Kalkolitik Çağ'dan Ortaçağ Dönemi'ne kadar çok sayıda yapı katlarına rastlanılmıştır. Höyükten çıkarılan çok sayıda arkeolojik eser Adıyaman Müzesi'nde sergilenmektedir. Samsat höyük taşıdığı öneme karşın, yeterli kazı çalışmaları yapılmadan baraj gölü altında kalıp yok olmuştur.

Diğer höyükler ise arkeolojik kazılar ile keşfedilmeyi beklemektedir. Bu alanlarda yapılacak yüzey araştırmaları ve kazılar ile insanlığın geçmişi ile ilgili bilgileri günümüze aktaran en somut bilgi kaynaklarının çıkarılması gerekmektedir. Arkeolojik kazılar sonucu taşınamayan eserler ise alanda değerlendirilerek tur oluşturan çekicilik olarak turizmde kullanılabilir.

Adıyaman Höyük: Şehir merkezinde Adıyaman Kalesi'nin bulunduğu yerde yaklaşık 25 m yüksekliğinde Adıyaman Höyük bulunmaktadır. Bu kaleyi 7. Yüzyıl

ortalarında Bizans saldırılarına karşı koymak amacıyla Emevi komutanı Mansur İbn-i Cavana yaptırmıştır. Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde bu kalenin siyah ve beyaz taşlardan yapıldığını, kalenin içinde kırk hane ve bir caminin yer aldığını kaydetmektedir. Şehir sonraki yıllarda kalenin bulunduğu bu höyük etrafında gelişme göstermiştir.

3.3.1.3. Tümülüsler

Latince bir sözcük olup (çoğulu tümülü), bir mezar ya da mezarlık içeren, toprak yığılarak oluşturulmuş tepelikler olarak adlandırılan tümülüsler önemli tarihi ve kültürel çekiciliklerdendir. Araştırma alanımızda Merkez ilçede 7 adet, Besni'de 3 adet, Kâhta'da 3 adet ve Samsat ilçesinde 3 adet olmak üzere 16 adet tümülüs bulunmaktadır (Tablo 25).

Tablo 25: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli Tümülüsler

Tümülüs Adı	Sit Derecesi	Bulunduğu Yer	Tescil Tarihi
1.no'lu Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Fırlaz	01.06.1990
2.no'lu Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Fırlaz	01.06.1990
3.no'lu Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Fırlaz	01.06.1990
4.no'lu Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Fırlaz	01.06.1990
5.no'lu Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Fırlaz	01.06.1990
6.no'lu Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Fırlaz	01.06.1990
Bağpınar Tümülüsü	Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Bağpınar	01.06.1990
Dikilitaş (Sesönk)Tümülüsü	Arkeolojik Sit	Besni-Yeniköy	01.06.1990
Sofraz Büyük Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni-Sofraz	01.06.1990
Sofraz Küçük Tümülüs	I. Derece Arkeolojik Sit	Besni-Sofraz	01.06.1990
Nemrut Dağı Tümülüsü	I. Derece Arkeolojik Sit	Kâhta-Karadut	13.03.1986
Akıncılar Tümülüsü	I. Derece Arkeolojik Sit	Kâhta-Akıncılar	16.09.2010
Karakuş Tümülüsü	Arkeolojik Sit	Kâhta-Çukurtaş	12.02.1977
Girişan Tepe Tümülüsü	Arkeolojik Sit	Samsat-Bağcılar	23.01.1990
Ramus Tepe Tümülüsü	Arkeolojik Sit	Samsat-Kumluca	23.01.1990
Girimeme Tepe Tümülüsü	Arkeolojik Sit	Samsat-Bağcılar	23.01.1990

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

<http://www.korumakurullari.gov.tr>

Nemrut Dağı Tümülüsü: Anadolu'nun en büyük tümülüslerinden olan Nemrut Dağı Tümülüsü, üç terasın çevirdiği orta kısımda yer almaktadır. Tümülüs, muazzam kırma taş yığınlarının-kült kitabesine göre-içinde Kral I. Antiochos'un mezar odasını

barındırdığı söylenen ve neredeyse yumruk büyüklüğündeki yığma taşlardan ve muazzam bir kaya külesinden oluşmaktadır (Şahin, 1991:28).

Kralın kemiklerinin ya da küllerinin anakayaya oyulmuş odaya konulduğu ve 50 m yüksekliğinde ve 150 m çapındaki tümülüs ile örtüldüğü düşünülmektedir. Yapılan araştırmalara göre; Antiochos, tanrı heykellerinin oturduğu tahtların arka yüzüne 200 satır uzunluğunda Hellenistik üslupta bir kült yazıtı kazıtmıştır. Bu yazıtta tümülüsün içinde kendi kutsal mezarı bulunduğunu açıkça belirtmiştir (Başgelen, 1998:42). Ancak, tümülüs açılmadığı için mezar odası gizemini korumaktadır ve orijinal yüksekliği 55 m olmasına karşın yüz yıllar boyu süren doğa ve insan tahribatı sonucu yüksekliği 50 m düşmüştür. Günümüzde tümülüsün korunması amacıyla etrafına 1 m yüksekliğinde duvar örülmüştür. Kral Antiochos'un mezar odasının yerini bulmaya yönelik kazı veya sondaj çalışmalarına başlamadan önce daha fazla bilimsel veriye ihtiyaç duyulduğu için, restorasyon ve çevre düzenleme çalışmaları tamamlanmadan, kazıya başlanması düşünülmemektedir.

Foto 30: Nemrut Dağı Tümülüsü

Karakuş Tümülüsü: Kâhta ilçesinin 10 km kuzeyinde bulunan anıt mezar Kommagene Kralı II. Mithrades tarafından annesi İsiyas, kızkardeşi Antiochis ile onun kızı adına yaptırılmıştır. Tümülüs güneyindeki sütun üzerinde 2.54 m yüksekliğindeki görkemli bir kartaldan dolayı Karakuş Tümülüsü olarak

anılmaktadır. Kuzeybatıdaki bir sütun başlığının tablasında (abaküs) II. Mithradates'in emriyle yapıldığı yazılmıştır (Dörner, çev. 1999: 47). Doğu, batı ve güney yönlerde dörder sütun varken günümüzde doğuda iki, batıda ve güneyde birer sütun kalmıştır. Doğu sütunun üstünde aslan ve kartal heykel kalıntıları, batıdaki sütunun üstünde selamlaşma steli vardır. Tümülüsün güney tarafında bulunan büyük çöküntü biçimli oyuk mezarın önceki devirlerde soyulduğunu göstermektedir. 1967 yılında tepeden bir sondajla tümülüsün içine girildiğinde mezarın içinin boşaltıldığı, ayrıca mezar odası yapımında kullanılan kesme taşların da söküldüğü görülmüştür. Bu taşların, hemen yakınındaki Cendere Köprüsü yapımında kullanıldığı sanılmaktadır (Dörner, çev.1999: 45).

Nemrut Dağı Milli Parkı'nın girişinde yer alan tümülüs, yol güzergahı üzerinde yer alması nedeniyle Nemrut Dağı'na gelen hemen hemen her ziyaretçi tarafından görülmektedir.

Foto 31: Karakuş Tümülüsü

Foto 32: Tümülüsdeki Kartal Sütunu

Dikilitaş (Sesönk) Tümülüsü: Kommagene uygarlığı dönemine ait olan Dikilitaş (Sesönk) Tümülüsü Besni ilçesine bağlı Zornağara ve Hozgişin köyleri arasındaki kayalık alanda ve yüksek bir tepe üzerinde yer almaktadır. Tümülüsün üzeri şekilsiz ve irili ufaklı taşlarla örtülmüştür. Mezar girişi basit rampa şeklinde ve basamaklıdır. Dromos denilen mezar girişi ve kareye yakın dörtgen planlı bir mezar odası planına sahiptir. Tümülüsün güney, kuzeybatı ve güneydoğusunda tamburlardan oluşan ikili sütunlar bulunmaktadır. Buradaki bazı buluntulardan sütunlar üzerinde kartal, kral ve kraliçeye ait heykeller olduğu anlaşılmaktadır. Tümülüsün Kommagene Kralı II. Mithridates'e ait olduğunu tahmin edilmektedir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:79).

Foto 33: Dikilitaş (Sesönk) Tümlüsü

Foto 34: Dikilitaş Sütunları

Sofraz Büyük Tümlüs (Sofraz Anıt Mezarı): Anıt mezar Merkez ilçeye 60 km, Besni ilçesine 15 km uzaklıktaki Üçgöz (Sofraz) beldesinin 2 km doğusunda bulunmaktadır. Tümlüs Besni Çayı'na nazır bir konumdadır. Yakınına gidildiğinde höyük görüntüsü veren tümlüsün güneyinden açılan kapının üzerindeki kemer, kaçak kazı yapanlar tarafından tahrip edilmiştir. Etrafı kalker taşlardan oluşan dikdörtgen bir kuyudan aşağıya 90°'lik bir açıyla (ahşap merdiven yardımıyla) inildikten sonra tümlüse ana kapıdan girilir. Uzunluğu fazla olmayan bir koridordan geçildikten sonra içinde iki lahit mezarın bulunduğu ana odaya geçilir. Kaçak kazı yapanlar tarafından her iki lahitin kapak kısımları baş tarafından kırılarak soyulmuştur. Günümüzde bu yapıyı koruyan bir bekçi vardır.

Foto 35: Sofraz Büyük Tümlüs (Sofraz Anıt Mezarı)

Foto 36: Tümülsün Giriş Kapısı

Foto 37: Tümülsüdeki Lahit Mezar

1992 yılında Adıyaman Müzesi tarafından kurtarma kazısı yapılmıştır. Kazılar sonucunda çıkarılan buluntulardan tümülsün Roma Dönemi'ne ait olduğu tahmin edilmektedir.

Sofraz Küçük Tümüls (Sofraz Anıt Mezarı): Besni ilçesine bağlı Üçgöz (Sofraz) beldesinde yer alan ve daha önce Adıyaman Müze Müdürlüğü'nce açılan Sofraz Büyük Tümüls'ün güneyinde bulunmaktadır. Besni Çayı'nın menderes çizdiği vadinin yamacındaki tümülüse toprak kalınlığının fazla olmadığı bir noktadan girilmiştir.

Foto 38: Sofraz Küçük Tümüls (Sofraz Anıt Mezarı)

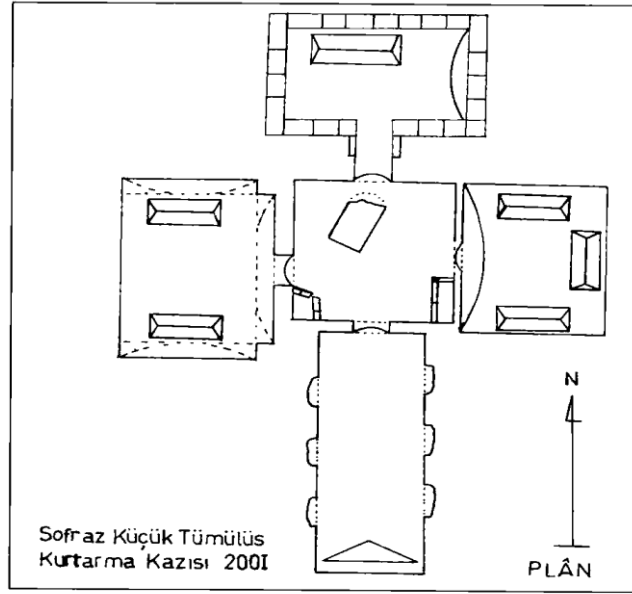

Foto 39: Küçük Tümülüs'ün Giriş Kapısı **Foto 40:** Tümülüs'deki Lahit Mezar

Uzun rampalı bir girişten sonra mezara girilir. Merdivenin her iki tarafında da yine ana kayaya oyulmuş üçer mezar bulunmaktadır. Ana kaya oyularak yapılmış alçak tonozlu mezar ön odasının sağında ve solunda birer mezar odası ve içinde lahitler bulunmaktadır. Ön odanın devamında ise düzgün kesme taştan yapımlı tonozlu bir oda ve içinde büyük bir lahit yer almaktadır. Buradaki oda daha geniş ve ihtişamlıdır.

2001 yılında Adıyaman Müzesi tarafından kurtarma kazısı yapılmıştır. Sofraz Küçük Tümülüs, kuzeydeki büyük tümülüse göre daha bakımsız kalmıştır. İçerisinde kuşların ve yarasaların kullanmasından kaynaklanan ağır bir koku ve nem bulunmaktadır. Ayrıca, kuşların ve yarasaların bıraktığı dışkıların asidik özelliği yapıya zarar vermektedir. Tümülüsün acilen temizlenmesi ve koruma altına alınması gerekmektedir.

Sofraz Küçük Tümülüs'de kurtarma kazıları sonucunda; 11 adet pişmiş toprak kandil, 1 adet cam koku kabı, 1 adet cam kadın bileziği, 1 adet cam çocuk bileziği, 1 adet bronz fibula, 1 adet bronz cımbız, 1 adet iğne, 1 adet bronz kemer tokası, 2 adet bronz Roma sikkesi ve 2 adet kireçtaşı yazıt parçası olmak üzere 25 adet eser ortaya çıkarılmıştır (Eraslan, 2001:122). Tümülüs çeşitli dönemlerde soyulduğundan çok fazla buluntu ele geçirilememiştir. Açığa çıkan buluntulardan mezarın Roma Dönemi'ne ait olduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 1: Sofraz Küçük Tümülüs'ün Planı (Eraslan, 2001:123)

Akıncılar Tümülüsü: Kâhta ilçesi Akıncılar beldesinde yer almaktadır. Tümülüs, belde yerleşiminin ortasında kalmıştır. Düz bir alan üzerinde ön tarafı konik arkaya doğru yayvan olarak yükselen bir tepe görünümündedir. Tümülüsün kazı çalışmaları ile turizme açılması gerekmektedir.

Fırlaz Köyü Tümülüsleri: Merkez ilçeye bağlı Fırlaz köyünde 6 adet tümülüs bulunmaktadır. Yükseklikleri 3 ile 6 metre arasında değişen, çevreden toplanmış çakıl taşları ile yapılmış olan tümülüsler, Roma Dönemi'ne ait soylu kişiler için yapıldığı tahmin edilmektedir. Söz konusu tümülüslerin kazı çalışmaları ile turizme açılması gerekmektedir.

3.3.1.4. Kaya Mezarları

İnsanlar ölümden sonraki yaşam inançları uyarınca kendileri ve aile fertleri için mezarlar yaptırmışlardır. Bunlar mezarı yaptıranın ait olduğu sosyal statüye, ekonomik güce ve dönemin gelenek-göreneklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Yapım maliyeti yüksek olan yeraltına oyulmuş bulunan mezar odaları ve kaya yamaçlarında bulunan oda mezarlar lüksü göstermektedir. Kommagene bölgesinin genelinde en parlak sürecin Geç Hellenistik ve Roma dönemlerinde yaşandığı düşünüldüğünde, bu mezarların Geç Hellenistik-Erken Roma dönemlerinde ilk olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Form açısından birbirine yakın benzerlik gösteren bu tip mezarlar toplumun sosyal statüsü yüksek ailelerince kullanılmış olmalıdır (Zeyrek v.d., 2006:179). Araştırma alanımızda Merkez ilçede 5 adet, Besni

ilçesinde 11 adet olmak üzere toplam 9 adet kaya mezarı, 2 adet dolmen³ ve 5 adet de nekropol⁴ alanı bulunmaktadır (Tablo 26).

Tablo 26: Adıyaman İlinde Bulunan Kaya Mezarları

Kaya Mezarının Adı	Sit Derecesi	Bulunduğu Yer	Tescil Tarihi
Pirin (Perre) Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Örenli	01.06.1990
Turuş Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Kuyulu(Turuş)	01.06.1990
Haydaran Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Taşgedik(Haydaran)	01.06.1990
Palanlı Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Merkez İlçe-Palanlı	01.06.1990
Karadağ Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Merkez-İndere(Zey)	01.07.2013
Atmalı Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Atmalı	18.11.1993
Suvarlı Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Suvarlı	27.12.2005
Üçgöz (Sofraz) Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Üçgöz	14.04.2007
Beşir Kaya Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Tekağaç	17.09.2007
Kargalı Dolmen Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Kargalı	17.09.2007
Oyratlı Dolmen Mezarları	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Oyratlı	17.09.2007
Dikilitaş Nekropolü	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Dikilitaş	19.10.2010
Ören Nekropolü	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Ören Köyü	19.10.2010
Karaağaç Nekropolü	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Karaağaç	19.10.2010
Yazıkarakuyu Nekropolü	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Yazıkarakuyu	19.10.2010
Tatarin Nekropolü	I.Derece Arkeolojik Sit	Besni-Yaylacık-Yukarı Söğütlü	19.10.2010

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

<http://www.korumakurullari.gov.tr>.

³ Dolmen:[Toprakta](#) yan yana aralıklı olarak dizilmiş birkaç büyük yassı taşla bunların üstüne yatay olarak yerleştirilmiş yine büyük yassı taşlardan oluşan ve genellikle mezar olarak kullanılmış olan [tarih öncesi](#) yapılardır (<http://www.wikipedia.org.tr>).

⁴ Nekropol: Arkeolojik şehirlerde mezarlıkların ve toplu mezar yerlerinin bulunduğu bölgeye verilen isimdir. Antik çağdaki şehirlerde mezar yerlerinin günümüz şehirlerinden farkı, günümüzde daha çok yerleşim yerlerine uzakta ve şehrin dışında olan mezarların, o dönemlerde şehirle iç içe olmasıdır (<http://www.wikipedia.org.tr>).

Araştırma alanımızdaki mezar alanlarından 2'si Bronz Çağı'ndan diğerleri ise Roma Dönemi'nden kalmıştır. Özellikle Besni yöresinde, Romalılardan bu kadar çok kaya mezarı, dolmen ve nekropol kalmasını, yörenin uzun yıllar Roma hâkimiyetinde kalmasına ve ölü gömme geleneğine bağlayabiliriz. Zira Roma Dönemi'ne tarihlenen coğrafya belgelerinde Samsat ve Zeugma kentlerinde bulunan iki legion kalesi ve bunların arasında yardımcı askeri birliklerin karakol kaleleri işaretlenmiştir. Söz konusu iki legion kalesini birbirine bağlayan askeri yol güzergâhı üzerinde Besni'nin ve Keysun'un buldukları bölgede yer almaktadır (Zeyrek v.d., 2006:32).

Araştırma alanımızda yerleşim alanlarının etrafında gelişen nekropoller, arazinin topografik yapısından kaynaklanan farklı tip ve karaktere sahiptir. Fırat Nehri ve Göksu Çayı ile bunlara bağlanan akarsu kollarının etrafındaki verimli tarım arazileri, birbirine yakın çok sayıda küçük yerleşmelerin kurulmasında etkili olmuştur. Düzlükteki tarım alanlarını mezarlara ayırmak yerine, yerleşim yerlerinin yakın çevresinde bulunan ve gömü yapmak için elverişli her yer nekropol alanı olarak kullanılmıştır. Ayrıca akarsuların sarp yamaçları, ovalardaki höyüklerin yakınında bulunan kayalık yamaçlar, yerleşmeyi kuşatan sırt ve tepelerin yamaçları kaya mezarları için değerlendirilmiştir (Zeyrek v.d., 2006:157). Söz konusu kaya mezarlarının bazılarının kaya konutu veya barınağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında kaya mezarı olup da sonradan pencere açılan ve göçebe halk tarafından geçici barınak fonksiyonlu kullanılan örnekler mevcuttur.

Pirin (Perre) Kaya Mezarları: Adıyaman şehir merkezine 5 km uzaklıkta bulunan Pirin (Perre) Antik Kenti içerisinde yer almaktadır. Roma Dönemi'ne ait nekropol (mezarlık) alanı antik kentin en çok dikkat çeken kalıntılarıdır. Mezarlar Kommagene'de alışlagelen şekilde kayaya oyulmuş odalar şeklindedir. Mezar odalarının oyulması ile çıkan kütleler yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Mezarlar dik duvarları olan galerilerin içine yerleştirilmiştir. Diğer Kommagene kentlerinin aksine Perre Nekropolü'nde çok fazla sayıda farklı mezar formlarını görmek olasıdır. En sık rastlanan mezar tipi arkosolien (mezar odasının duvarının alt kısmında, üstü kemer şeklinde oyulmuş mezar yatağı) içine ölünün defnedildiği mezardır (Eraslan ve Karaca, 2008: 184).

Mezar çeşitlerinin fazlalığı, mezar odalarının sayısı, büyüklükleri, bunların düzenlenmelerindeki başarı ve defin sayısı nekropolün önemini göstermektedir.

Arkosollerden başka mezar odasında yan yana açılmış oyukların içine konulmuş küvet tarzı mezar yatakları, ayrıca mezar odalarında ve mezar odalarının ön ve arasında tek başına duran lahitler de bulunmaktadır. Bunlar çatı biçimli kapakları olan bezemesiz basit sandıklar biçimindedir.

Nekropol alanında 2001 yılında Jupiter Dolichenus'a adanmış Yunanca yazıtlı stel kabartması çıkarılmıştır. Ayrıca Roma, Bizans, Osmanlı ve İslami Dönem'e ait sikkeler, steller, kandiller, takı ve süs eşyaları, cam ve pişmiş toprak ürünler bulunmuştur. Mezar buluntularına göre nekropolün, Geç Hellenistik Dönem'den başlayıp Erken Bizans Dönemi'ne kadar kullanıldığını belirtilmektedir (Eraslan, 2002:129-136). Çıkarılan buluntular Adıyaman Müzesi'nde sergilenmektedir.

Foto 41: Pirin Nekropol Alanı

Foto 42: Pirin Kaya Mezarları

Foto 43: Kaya Mezarları İç Görünüm

2006 ve 2007 yılı müze kurtarma kazılarında Perre Antik Kentinin batısında mozaikli bir Roma villası (M.S. II. Yüzyıl sonu) açığa çıkarılmıştır. Villada iki oda, salon, mutfak ve kiler bölümlerinin zemininde mozaikler ve çeşitli buluntular ele geçmiştir (Eraslan ve Karaca, 2008: 185-194). Söz konusu mozaığın üzerine koruma evi yapılmıştır. Mozaik tam anlamıyla gün yüzüne çıktıktan sonra ziyarete açılacaktır.

Turuş Kaya Mezarları: İl merkezine 40 km mesafede olan Kuyulu (Turuş) köyünün 1 km batısında yer almaktadır. Roma döneminde ‘Tharse’ olarak bilinen antik kentın nekropol (mezarlık) alanıdır. Ana kaya oyularak yapılmış 60 kadar mezar bulunmaktadır. Oda mezarlar içinde aile bireylerinin sayısına ve sosyal statüsüne göre lahitler bulunmaktadır. 1999 yılında Adıyaman Müzesi tarafından yapılan kazı ve temizlik çalışması ile 25 mezar açığa çıkarılarak ziyarete sunulmuştur. Kayaya oyulmuş merdiven basamakları ile inilen kaya mezarları giriş cephelerinde ve iç kısımlarda mitolojik, bitkisel ve boğa başı betimleri yer almaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:11).

Dolmenler: Araştırma alanımızda, Besni ilçesinin Oyratlı ve Kargalı köylerinde, toprakta yan yana aralıklı olarak dizilmiş birkaç büyük yassı taşla, bunların üstüne yatay olarak yerleştirilmiş yine büyük yassı taşlardan oluşan ve dolmen adı verilen mezarlara rastlanmaktadır.

Engelibeli kayalık arazilerin fazla eğimli olmayan yamaçlarında, tepelerde arazinin doğal yapısından güçlkle ayırt edilebilen bu mezarlar mevcut zemin seviyesinden aşağıda kalacak biçimde toprağa açılmış çukurlardan oluşmaktadır. Bu çukurların iç kenarları, işlenmemiş yassı blok taşlar ile çevrilmiştir. Yakın çevrede bulunan mevcut yerel malzeme isteğe bağlı biçimde değerlendirilmiştir. Büyük doğal blok taşların birbirine çatılmasıyla oluşturulan bu mezarlar Anadolu’da tarih öncesi ölü gömme geleneğini göstermesi açısından önemli mezar tiplerindedir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:106-107).

Tatarın Nekropolü: Besni ilçesi Yukarı Söğütlü ve Yaylacık köyleri arasında bulunmaktadır. Anakaya oyularak hipoje tipi mezarlar yapılmıştır. Bazı mezarlarda kabartma figürleri görülmektedir. Bölgede şimdiye kadar, günümüzdeki arkeoloji anlayışı ve bilimsel çalışma esaslarına uygun olarak geniş bir araştırma yapılmamıştır. Sadece Yukarı Söğütlü merkezinde, Adıyaman Müze Müdürlüğüne

1983 yılında kurtarma kazısı çalışmaları yapılmıştır. Bu kazılar sırasında taban mozaiklerine ait kalıntılar açığa çıkarılmıştır (Zeyrek, 2007:195).

Araştırma sahasındaki diğer önemli kaya mezarları ve nekropol alanları; Karadağ kaya mezarları, Palanlı kaya mezarları, Haydaran kaya mezarları (Merkez ilçe); Atmalı kaya mezarları, Suvarlı kaya mezarları, Üçgöz (Sofraz) kaya mezarları, Beşirli kaya mezarları, Dikilitaş nekropolü, Ören nekropolü, Karaağaç nekropolü, Yazıkarakuyu nekropolü (Besni ilçesi)'dür.

Araştırma alanımızdaki kaya mezarlarının, nekropollerin ve dolmenlerin arkeolojik kazı ve temizlik çalışmaları ile turizme kazandırılmaları gerekmektedir. Taşınamayan eserlerin ise alanda turizme sunulması sağlanmalıdır.

3.3.2. Dini Yapılar

Araştırma sahasındaki dini yapıları camiler, türbeler ve kiliseler oluşturmaktadır. Kültür turizmi açısından önemli olan söz konusu tarihi çekicilikler, aynı zamanda inanç turizmi açısından da önem arz etmektedir.

3.3.2.1. Camiler

İslam akınlarının başlaması ile birlikte, İslam kültürünün yayılma alanı bulunduğu Adıyaman ve çevresi, kısa sürede, bu kültürün de önemli bir beşiği konumuna gelmiştir. Daha sonra sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Selçuklular, Artuklular, Zengiler, Eyyubiler, Memlûklular, Dulkadiroğulları, Timur İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalan Adıyaman ili ve çevresi, özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait zengin tarihi kültür varlıkları ile dikkat çekmektedir.

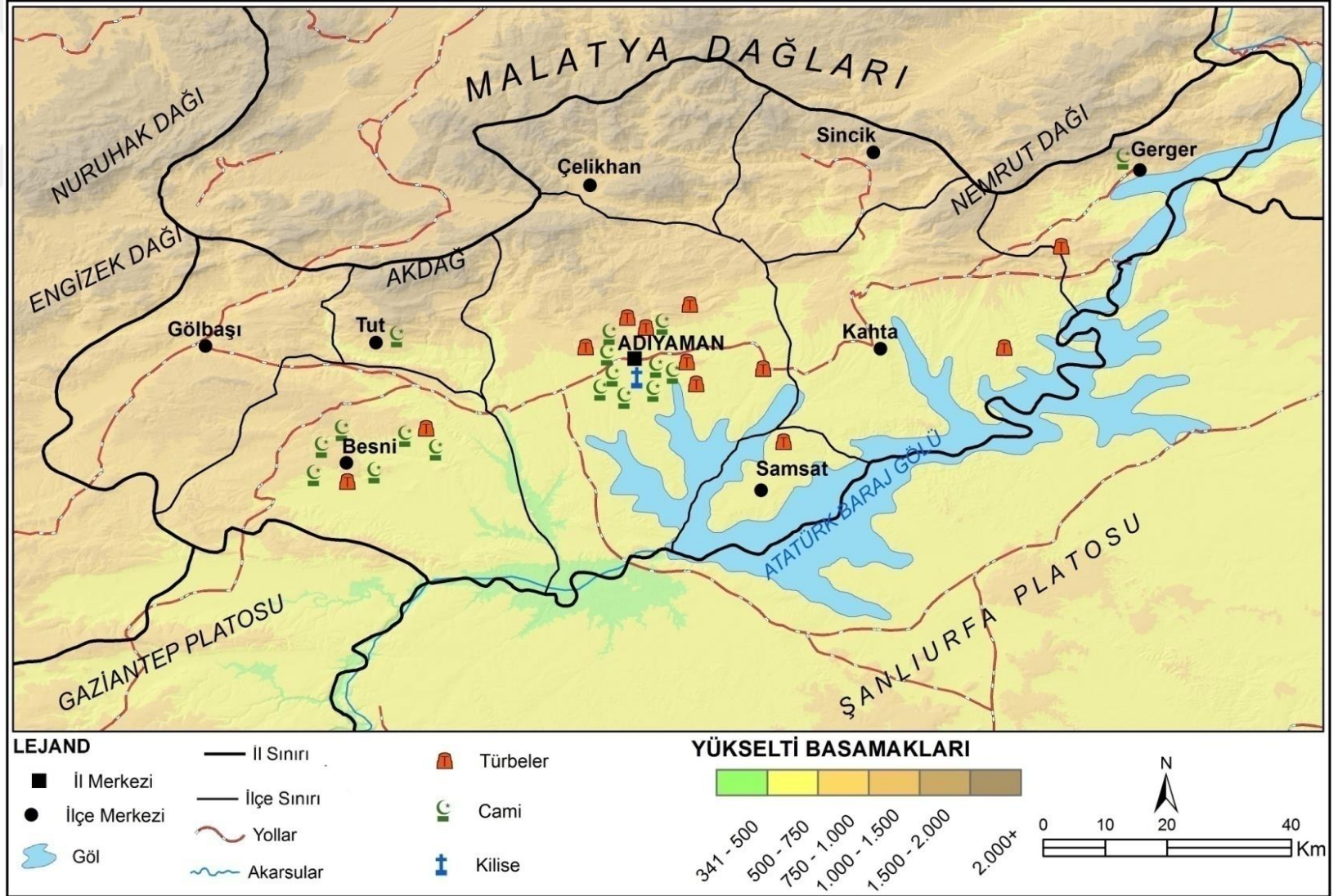
Dini ibadethanelerin yerli ve yabancı turistler tarafından ziyaret edilmesi, hem bu turizm çekiciliklerinin korunmasını hem de bu kültürel değerlerin yaşatılmasını sağlamaktadır. Merkez ilçede 9 adet, Besni'de 6 adet, Gerger'de 1 adet ve Tut ilçesinde ise 1 adet olmak üzere toplam 17 adet tarihi camii bulunmaktadır (Tablo 27). Söz konusu camilerden 14 adet tescilli olup, 4 adet ise tescil edilmeyi beklemektedir.

Tablo 27: Adıyaman İlinde Bulunan Tescilli ve Tescilsiz Camiler

Bulunduğu Yer	Caminin Adı	Yapım Tarihi	Tescil Tarihi
Merkez İlçe	Adıyaman Ulu Camii	1506	12.02.1977
	Adıyaman Çarşı Camii	1558	12.02.1977
	Musalla Camii	?	Tescilli değil
	Eski Saray (İbrahim Paşa) Camii	1638	12.02.1977
	Yeni Pınar Camii (Hacı Mehmet Mescidi)	1720	24.01.2007
	Hacı Süleyman Mescidi	1720	Tescilli değil
	Kap (Hacı Ali) Camii	1768	26.12.1991
	Hoca Ömer Camii	?	Tescilli değil
	İndere (Zey) Köyü Camii	1640	21.12.2010
Besni İlçesi	Kızılcaoba Camii	15.yy	16.04.1987
	Kurşunlu (Külhanözü) Camii	18.yy	16.04.1987
	Tahtaoba (Ali Paşa) Camii	15.yy	16.04.1987
	Besni Ulu Camii	15.yy	16.04.1987
	Üçgöz (Sofraz) Mustafa Paşa Camii	17.yy	24.03.2005
	Üçgöz (Sofraz) Hasan Paşa Camii	18.yy	24.03.2005
	Üçgöz (Sofraz) Besni Öksüz Minare	16. yy	24.03.2005
Gerger İlçesi	Gerger Büyük Camii	16.yy	Tescilli değil
Tut İlçesi	Tut Ulu Camii	1634	23.02.2010

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

Harita 5: Adıyaman İli Dini Yapılar Haritası

Adıyaman Ulu Camii: Merkez ilçede, Ulucamii Mahallesi'nde bulunmaktadır. Adıyaman Kalesi'nin eteklerinde, yerleşim merkezinin ortasında yer alan Ulu Camii'nin, ilk olarak ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin biçimde bilinmemekle birlikte, bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Dulkadirli Beyi Alauddevle tarafından inşa ettirildiği fikri, ileri sürülen görüşlerden ilkidir. Ancak Başbakanlık Arşivi'ndeki bir vesika ile Adıyaman ve çevresinin son Dulkadirli Beyi Bozkurd zamanında (1479-1515), oğlu Durak (Turak) Bey tarafından idare edildiği bilgisine göre, yapının 1506-1515 yılları arasında, Dulkadirli Beyi Durak Bey tarafından yaptırılmış olabileceği fikri akla daha yatkın gelmektedir. Caminin, kitabelerdeki bilgilere göre cemaatin yardımıyla 1832 yılında tamir edildiği bilinmektedir. Ancak, minaresi 1890 yılında deprem sonucu tekrar yıkılınca, Kolağası Mustafa Ağa tarafından 1895-96 yılında yeniden yaptırılmıştır (www.akademiktarih.com).

Camii, 19. yüzyıl batılılaşma üslubuna uygun özellikler taşımakla birlikte plan şeması bakımından klasik Osmanlı mimarisinin bir devamı niteliğindedir. Merkezi planlı ana mekân beş gözlü cemaat yeri ve minareden oluşmaktadır. Bir merkezi kubbe, dört yönden dışa kırma çatı ile örtülü beşik tonozlarla desteklenmiş ve ayrıca dört köşede de küçük kubbeler yer verilmiştir. Dış mimaride en dikkat çekici kısım cephelerin üst kısmındaki çatı kornişinin dışa yansıyış biçimidir. İç mekânda uygulanan merkezi plan şemasının sonucu olarak orta kubbeyi dört yönden destekleyen ve klasik örneklerdeki yarım kubbelerin yerini tutan tonozlar, dışarıya Grek tapınaklarında görülen üçgen alınlıklar biçiminde, kırma çatılı birer korniş şeklinde aksettirilmiştir. Ceviz ağacından olan kapıları 1900 yılında Bahaytarzâde Mustafa bin Ömer el-şehir tarafından yaptırılmıştır. Mihrap kesme taştan yapılmış olup üzerinde yazıt ve geometrik bezeme vardır. Orjinal yapıdan günümüze ulaşan tek mimari eleman olan minare kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:45), (Foto 44).

Kab (Hacı Ali) Camii: Merkez ilçede, Kab Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1768 yılında, Hoca Ali tarafından yaptırılan caminin giriş kapısı üzerindeki kitabeden 1923 yılında Hacı Mehmet Ali tarafından yenilendiği anlaşılmaktadır. 2008-2009 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilen caminin yanında bir de yazlık camii bulunmaktadır. Camii düzgün kesme taştan yapılmış olup

bölgedeki tek örnek olarak üzeri bağdadi sıvalı ahşap bir kubbe ile örtülüdür. Kuzey kısmında ise iki mihrabiyeli ve üzeri düz ahşap tavanlı son cemaat yeri bulunmaktadır. Kible duvarında bulunan mihrap mukarnas⁵ kavsaralı ve kesme taştan yapılmıştır. Caminin minberi ceviz ağacından yapılmıştır. Kuzeybatı kısmında bağımsız olarak yer alan minare kare kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:48), (Foto 45).

Foto 44: Adıyaman Ulu Camii

Foto 45: Kab (Hacı Ali) Camii

Eski Saray (İbrahim Paşa) Camii: Merkez ilçede, Eskisaray Mahallesi'nde bulunan cami, H.1148/M.1638 tarihinde İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Mevcut yapıda sadece doğu cephenin bir kısmı ile güney cephe ilk yapıya ait olup diğer bölümler yapılan onarımlarla değiştirilmiştir. Orijinal camiden kalan mihrap oldukça gösterişli olup mukarnaslarla sonlanmaktadır. Cami birçok defa onarım görmüştür (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:44), (Foto 46).

Hoca Ömer Camii: Merkez ilçede, Hoca Ömer Mahallesi'ndeki yapının Hoca Ömer adında birisi tarafından yaptırıldığı ve eski yapının 1919 ve 1951 yıllarında onarım gördüğü sanılmaktadır. Dolayısıyla orijinalliğini büyük oranda kaybetmiş olan cami, düz damlı bir harim⁶ ile silindirik gövdeli tek şerefeli bir minareden meydana gelmektedir (Bayhan ve Salman, 2010:76), (Foto 47).

⁵ Mukarnas: İslam sanatında mimari yapılarda görülen geometrik bir bezeme çeşididir. Kademeli çıkıntıları olan basamaklı çatma tavan veya kubbe anlamına gelmektedir(<http://www.diyantislamansiklopedisi.com/mukarnas/>)

⁶ Harim: Osmanlı camilerinde dış avluya verilen isimdir.

Foto 46: Eskisaray Camii

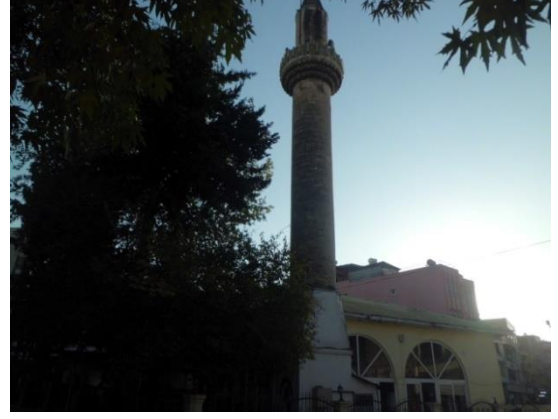

Foto 47: Hocaömer Camii

Yeni Pınar Camii (Hacı Mehmet Mescidi): Merkez ilçede, Yeni Pınar Mahallesi'ndeki Cami, H.1133/M.1720 tarihinde Hacı Mehmet tarafından yaptırılmıştır. 1890 yılındaki depremde bir kısmı yıkılmış olan minare, 1899 yılında tamir edilmiştir. 1986 yılında ise cami tamamen yıkılarak yeniden yapılmıştır. Mevcut haliyle dört ayağa oturan merkezi bir kubbe ve on bir adet küçük kubbeyle örtülü plana sahiptir. (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:46), (Foto 48).

Musalla Camii: Merkez ilçede bulunan caminin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Deprem sonucunda minaresinin 1890 tarihinde yıkıldığı rivayet edilmektedir (Sucu, 1993:47). Bu nedenle daha önceden inşa edilmiş olmalıdır. Yapıyı tarihlemeye imkân sağlayan tek veri, mimari ve plan düzenidir. Yakın çevreden Şanlıurfa'daki Birecik Çarşı Camii (1754-1755) ve Antakya'daki Habib Neccar Camii (17. yüzyıl ikinci yarısı) ile olan benzerliklerinden dolayı Musalla Camii, Osmanlı devrinde 17. veya 18. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. 1972 tarihine kadar cezaevi olarak kullanılan cami, bu tarihte Vakıflar İdaresi tarafından restore edilerek ibadete açılmıştır (Bayhan ve Salman, 2010:58), (Foto 49).

Foto 48: Yeni Pınar Camii

Foto 49: Musalla Camii

Adıyaman Çarşı Camii: Merkez ilçede, çarşı içerisindeki attar pazarında yer alan cami, şehrin en eski mabetlerinden birisi olmalıdır. Üzerindeki kitabelere göre yapı, ilk olarak 1558 tarihinde Hacı Muhammed b. Seyfettin tarafından yaptırılmıştır (Bayhan ve Salman, 2010:47). Cami, eskiden düz ahşap örtülü iken, mevcut yapı dört payenin taşıdığı ahşap merkezi kubbe ile onun etrafında düz ahşap tavanla kapatılmış durumdadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:45).

Hacı Süleyman Mescidi: Merkez ilçede, Yeni Pınar Caddesi'nde bulunan mescit, 1720 tarihinde yaptırılmıştır. 1890 ve 1899 tarihlerinde ise onarım görmüştür. Giriş kapısının üzerindeki 'Mâşâallah 1342' ibaresinden 1923 tarihinde yenilendiği anlaşılan camiye 1995 tarihinde silindirik gövdeli tek şerefeli bir minare ilave edilmiştir (Bayhan ve Salman, 2010:68).

Kurşunlu (Külhanönü) Camii: Eski Besni Ören Yeri'nin kuzeyinde, Aşağı Oba Mahallesi'nde yer alan caminin ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Fakat eserde kullanılmış olan yapı malzemesi ve mimari yapı itibarıyla 18. yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Tamamen düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kare planlı mekânın önceden tek kubbe ile örtülü olduğu tahmin edilmektedir. Ancak sonradan yan duvarlardaki payandalara dayandırılmış yatay iki sivri kemerle kible duvarına paralel üç nefli bir plana dönüştürülmüştür. İki kemerli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan minaresi kare kaide üzerinde çokgen gövdeli ve tek şerefelidir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:123). Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, 2005-2006 yılları arasında restore edilen cami, ibadete açık olarak yerli ve yabancı ziyaretçilerini beklemektedir (Foto 50)

Tahtaoba (Ali Paşa) Camii: Eski Besni'nin kuzeyden girişinde bulunan Kurşunlu (Külhanönü) Cami'nin doğusunda, Kâhta Mahallesi'nin Tahtaoba mevkiinde Besni Deresi yatağının hemen yanında yer almaktadır. Minaresi dışında yapı tamamen tahrip olmuştur.

Caminin uzun, dikdörtgen şekilli bir mekândan ibaret olduğu, üzerinin düz toprak damla örtüldüğü ve meyilli bir arazide yerleştirildiği sanılmaktadır. Mevcut minaresi kare kaideli ve silindirik gövdelidir. Minare üzerinde herhangi bir kitabe mevcut değildir (Bayhan ve Salman, 2010:29). Tahtaoba Camii'nin aslına uygun şekilde restorasyonla turizme açılması gerekmektedir (Foto 51).

Foto 50: Kurşunlu (Külhanönü) Camii

Foto 51: Tahtaoba (Ali Paşa) Camii

Besni Ulu Camii: Eski Besni Ören Yeri'nde, Aşağı Oba mevkiinde bulunmaktadır. Cami kısmı yıkılmış olup minaresi mevcuttur. Camiye ait eski bir fotoğrafta yer alan kitabesinden caminin 15. yüzyıl sonlarında Dulkadirli veya Memlûklular tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Minaresi kare kaideli ve silindirik gövdelidir. Minaredeki kitabeye göre minarenin, 1565 yılında mimar Numan el-Osmani tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:126).

Ulu Cami'nin boyuna dikdörtgen planlı, kible duvarına paralel bir harim mekânına sahip olduğu ve doğu cephesinde minare kaidesi ile birlikte bir son cemaat yeri bulunduğu anlaşılmaktadır (Akyüzlüer, 2007:17-21). Yalnızca minaresi ayakta kalan cami zaman, tabiat şartları, terk edilmişlik, kontrolsüzlük ve koruma bilincinin olmayışından dolayı büyük bir tahribat yaşamıştır. Camiyi yeniden ayağa kaldırmak/yeniden inşa edebilmek için, geriye kalan duvar izleri takip edilerek planı çıkarılmış, tanıkların anlattıklarına dayanılarak ve eski biçimi belirlenerek gerekli restitüsyon çizimleri hazırlanmıştır (Akyüzlüer ve Erten, 2008:70). Hazırlanan çizimler ışığında gerekli restorasyon çalışmaları yapılabildiği takdirde Besni Ulu Camii turizme açılacaktır (Foto 52).

Kızılcaoba Camii: Eski Besni Ören Yeri'nde, Toktamış Tepesi'nin güneybatı kesiminde yer alan Kızılcaoba Camii'nin kitabesi ve tarihçesi belli değildir. Ancak mimari özellikleri bakımından camii Dulkadirli Oymağı olan Kızılcaoba Beyleri tarafından 15. yüzyılın sonlarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Caminin doğu ve kuzey duvar kısmı ile minaresi yarı yüksekliğine kadar ayakta kalmıştır. Minarenin kaidesi kare kesitli olup gövde silindirik formludur (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:122). Bu caminin de Eski Besni Ören Yeri'ndeki diğer camiler gibi restorasyon ile ayağa kalkması ve turizme açılması gerekmektedir (Foto 53).

Foto 52: Besni Ulu Camii

Foto 53: Kızılcaba Camii

Üçgöz (Sofraz) Mustafa Paşa Camii: Besni ilçesinin Üçgöz (Sofraz) beldesinde yer alan cami yenilenmiş, ancak minaresi eskidir (Sucu, 1993:63). Caminin bazı bölümleri kaba yonu taş malzemedен yapılmışken, bazı bölümleri de betonarmedir. Camiye bitişik olarak güneybatı köşeye kare kaideye oturtulmuş silindirik gövdeli ve tek şerefeli minaresi bulunmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:128), (Foto 54).

Üçgöz (Sofraz) Hasan Paşa Camii: Besni ilçesinin Üçgöz (Sofraz) beldesinde bulunmaktadır. Minaresi orijinal olup camii kısmı sonradan yenilenmiştir. Taş malzeme ile inşa edilmiştir; fakat günümüzde beton sıva ile sıvandığı için orijinal görüntüsünü yitirmiştir üst örtüsü de yine betonarme ve düz damdır. Minaresi kare kaide üzerine oturan tek şerefeli, mukarnaslı ve çokgen gövdeli biçimindedir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:129), (Foto 55).

Foto 54: Üçgöz Hasan Paşa Camii

Foto 55: Üçgöz Mustafa Paşa Camii

Besni Öksüz Minare: Besni ilçesinin Üçgöz (Sofraz) beldesinde bulunmaktadır. Belde yerleşiminin biraz uzağında ve doğusunda yer almaktadır. Camii kısmı tamamen yıkılmış olup sadece minaresi ayakta. Minare kare bir kaide üzerine oturan silindirik bir yapıya sahiptir. Minarenin külah kısmına yakın yerde alt

kısmı mukarnaslı bir şerefesi bulunmaktadır. Minare düzgün kesme taş malzemeden yapılmıştır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:127).

İndere (Zey) Köyü Camii: Merkez ilçeye yaklaşık 7 km mesafede bulunan İndere (Zey) köyündeki caminin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Şeyh Abdurrahman Erzincani adına yaptırılan cami, düzgün kesme taş malzemeden yapılmıştır. Güney cephenin altında, doğu tarafta bir su kaynağı vardır. Burada büyük kemerli bir dehlizle suyun kaynağına kadar ulaşılmaktadır. Suyun iki kenarında sekiler mevcut olup yaz günleri halk burada oturarak serinlemektedir. Eskiden düz toprak damla örtülü olan cami, günümüzde dıştan kiremitli meyilli çatı, içten düz ahşap tavanla kapatılmıştır. Caminin minaresi yaklaşık 7 metre uzaklıkta avlunun kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Minare silindirik gövdeli olup, tek şerefelidir. Minare camiye 1948 yılında ilave edilmiş ve bu tarihte cami tamir görmüştür (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:49).

Tut Ulu Camii: Tut ilçesinde bulunan Ulu Cami, minaresindeki kitabesine göre 1634 tarihinde Hacı Hasan tarafından yaptırılmıştır. Düzgün kesme taştan yapılmış minareye sahip caminin doğu ve güney cephe beden duvarları da kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yeri iki kemerlidir. Caminin üzeri düz dam olup sac ile örtülüdür. Caminin içinde dörtgen ayaklara ve sütunlara oturan üç sıra kamerli yapı mevcuttur ve tavanı ahşap kaplamadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:191).

Gerger Büyük Camii: Gerger ilçesinde, şimdiki Oymaklı köyü yakınlarında yer alan cami, kaynaklarda Eski Gerger'de bulunduğu ifade edilen 'Büyük Cami' olmalıdır. Günümüzde sadece minaresinin bir kısmı ile duvar yıkıntıları görülebilmektedir. Duvar izlerinden hareketle kuzey-güney istikametinde dikey olarak uzanan dikdörtgen şekilli bir yapı sergileyen caminin mimari durumu, kazı yapıldığı takdirde ortaya çıkarılabilecektir. Düzgün kesme taştan yapılmış olan minare yarı gövdeye kadar ayaktaadır (Bayhan ve Salman, 2010:46).

3.3.2.2. Türbeler

Adıyaman ili için yükselen bir değer olan inanç turizminde önemli bir yere sahip olan türbeler Merkez ilçe, Besni, Kâhta, Gerger ve Samsat ilçelerinde bulunmaktadır (Tablo 28). Türbeler, daha çok yöre ve bölge halkı tarafından çeşitli dileklerde bulunmak, adak adamak ve hastalıklardan şifa bulmak amacıyla ziyaret edilmektedir. Türbelerin, çevre düzenlemeleri ve tanıtımları yapılabildiği takdirde

ülke içi ve dışından daha fazla ziyaretçi çekecektir. Kimi türbe kimi makam olan bu alanlar yalnızca ziyaret edilen kutsal mekânlar değil, aynı zamanda kültürümüzün, efsanelerimizin ve menkıbelerimizin süslediği dini ve kültürel miras yerlerimizdir.

Tablo 28: Adıyaman İlinde Bulunan Türbeler

Bulunduğu Yer	Türbenin Adı	Yapıldığı Dönem	Ziyaret Nedeni
Merkez İlçe	Abdurrahman Erzincani Türbesi	15. y.y.	Akıl ve sinir hastalarının şifa bulması ve değişik dileklerde bulunarak adak adamak
	Ebu Zer-i Gaffari Türbesi	15. y.y.	Çeşitli dileklerde bulunmak, düğün ve sünnet törenlerinden sonra dua etmek
	Mahmut el-Ensari Türbesi	15. y.y.	Dilekte bulunmak ve adak adamak
	Zeynel Abidin Türbesi	15. y.y.	Dilekte bulunmak ve adak adamak
	Hasan-ı Mekki Türbesi	?	Felç, korku ve uyuz hastalıklarından kurtulmak
	Aziz Dede Türbesi	?	Romatizma hastalıkları ve çocuk sahibi olmak
	Kazgan (Gazihan Baba) Türbesi	?	Genç kızların evlenmesi ve çocuğu olmayanların çocuk sahibi olması
Besni İlçesi	Hacı Ali Bey Türbesi	?	Felç hastalığından kurtulmak ve dileklerde bulunmak
	Cüneyd Dede Türbesi	?	Çeşitli dileklerde bulunmak ve dua etmek
	Çarşı Zeyvası Türbesi	?	Çeşitli hastalıklar, özellikle felç hastalığı için ve dileklerde bulunmak
	Tılamaz Baba Türbesi	?	Çeşitli dileklerde bulunmak ve dua etmek
	Mustafa Baba Türbesi	1987	Çeşitli dileklerde bulunmak ve dua etmek
	Halil Baba Türbesi	1946	Çeşitli dileklerde bulunmak ve dua etmek
	Hacı Zeyrek Türbesi	?	Çeşitli dileklerde bulunmak ve dua etmek
Kâhta İlçesi	Hacı Yusuf Türbesi	20. y.y.	Çeşitli hastalıklardan şifa bulmak
Gerger İlçesi	Üzeyir Peygamber Türbesi	19. y.y.	Dilekte bulunmak, dua etmek ve hastalıktan şifa bulmak
Samsat İlçesi	Safvan Bin Muattal Türbesi	1970-2011	Dua etmek ve dilekte bulunmak

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

Adıyaman Yüzev Araştırması (2010), s.76-79, Adıyaman.

Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları (2007), s. 24-34, Ankara.

Safvan Bin Muattal Türbesi: Samsat ilçesine bağlı Taşkuyu köyünde bulunan türbe, bir tepenin üzerine inşa edilmiştir. Yöre halkının ‘Sahabe-i Paki’ şeklinde isimlendirdiği Safvan Bin Muattal, Ben-i Süleym Kabilesi’nde doğmuş, Hz. Peygamberin hicretinden yaklaşık 4 yıl sonra Medine’ye gelerek müslüman olmuş bir sahabedir. Zor zamanlarda Müslüman olan Safvan Bin Muattal, Hz. Peygamber tarafından ‘Sâkatu’l-Ceyş’(ordu artçısı) olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca İslam tarihinde ‘İfk Olayı’ olarak bilinen olaya adı karışmış ve bu olayda adı ayetlerle temize çıkarılmıştır. İslam ordusu ile birlikte Şam, Irak ve Cezire çevresine yapılan sefere katılarak, Urfa civarına gelmiştir. Ordunun bir kısmı doğuya Diyarbakır bölgesine, bir kısmı da kuzeye, yani Adıyaman bölgesine yönelmiştir. 640 tarihinde Adıyaman bölgesine yönelen ordunun başında, Hz. Safvan Bin Muattal bulunuyordu. Bölgenin fethedilmesinden sonra, buraya yerleşmeye karar vermiştir. Emeviler döneminde yöreye vali olarak görevlendirilen büyük sahabe, ömrünün kırk yılını burada geçirmiş ve İslamiyet’in yayılması sırasında, Bizanslılarla yapılan savaşta yaralanmış ve bu topraklarda 679 tarihinde şehit düşmüştür (Azimli, 2008:22-67).

Anadolu coğrafyasında sahabe mezarlarının bir kısmı konusunda şüpheler bulunmasına rağmen, Adıyaman’da bulunan Hz. Safvan b. Muattal’ın kabri konusunda hiçbir ihtilaf bulunmamaktadır. Bütün İslam tarihi kaynakları Hz. Safvan b. Muattal’ın Adıyaman’da vefat ettiği konusunda mutabıktırlar (Adıyaman İnanç Turizmi Raporu, 2014:17). 2011 yılında türbesi yenilenen ve çevre düzenlemesi yapılan alanda ‘‘Hazret-i Safvan Bin Muattal Türbesi ve Cami Külliyesi ile Çevre Düzenleme Projesi’’ kapsamında donanımlı bir külliye yapılması hedeflenmektedir. Her yıl binlerce ziyaretçi alan türbe, projenin gerçekleşmesi ile daha fazla ziyaretçi çekecektir.(Foto 56).

Ebu-Zer-î Gaffari Türbesi: Adıyaman şehir merkezine 5 km mesafede, Adıyaman-Kâhta karayolu üzerindeki Ziyaret köyü civarında bulunan türbenin IV. Murat’ın Bağdat Seferi dönüşünde, onun emriyle yapıldığı ve 1725 tarihinde de yenilediği sanılmaktadır (Sucu, 1993:48). Yörede en çok ziyaret edilen türbelerdendir. Kapısındaki yazıt Hicrî 1136 tarihlidir. Bir iddiaya göre 1939 -1940

yıllarında türbede bulunan sancak, yetkililer tarafından Malatya müzesine götürülmüştür.

Çocuğunun olmasını, çocuklarının evlenmesini isteyenler veya başka dileği olanlar buraya gelip adak adamaktadırlar. Dileği gerçekleştiren kurbanlarını keserek burada pişirip türbede bulunanlara dağıtırlar ya da türbenin bulunduğu yerde kesip eşine dostuna dağıtır. Çocuğunun olmasını isteyip de oğlu olanlar oğullarına bu zatın adını verirler. Bu sebepten Adıyaman'da "Abuzer" ismi çoktur. Ayrıca sünnet olan çocuklar veya evlenen çiftler düğün günü bu ziyarete getirilir ve burada dualar okunur (Özcamus, 2007:25), (Foto 57).

Foto 56: Hz.Safvan Bin Muattal Türbesi

Foto 57: Ebu-Zer-î Gaffari Türbesi

Abdurrahman Erzincani Türbesi: Türbe, şehir merkezine 7 km uzaklıktaki İndere (Zey) köyünde bulunmaktadır. Şeyh Abdurrahman Erzincani; Erzincanlı olup, Adıyaman'a gelerek Zey köyünde yaşamıştır. Doğum tarihi net olarak bilinmemekle beraber rivayetlere göre IV. Murat zamanında yaşadığı sanılmaktadır (Adıyaman İnanç Turizmi Raporu, 2014:22). Şeyh Abdurrahman Erzincani, kaynakların rivayetine göre Safiyüddin Erdebili'nin müridi ve halifesidir. Malatya'ya bağlı Darende'de metfun olan Şeyh Hamidi (Somuncu Baba) ile görüşen ve dostluk kuran velilerden birisidir (Sucu, 1993:46-47).

Türbesi köye hâkim bir tepe üzerine kurulmuştur. Günümüzde bir ziyaret mahalli olarak kullanılması nedeniyle türbenin etrafı çeşitli ilavelerle kuşatılmıştır. Üstelik yeşil boya ile boyanarak tarihi dokusu kaybolmuştur (Bayhan ve Salman, 2010:76).

Türbenin içinde kendisinin ve ailesinin sandukaları vardır. Muhammed isimindeki oğlu Adıyaman'ın Tut ilçesinde medfundur. Halk arasındaki inanışa göre,

türbeyi ziyaret edenlerin akıl ve sinir hastalıklarından şifa bulacağına inanılmaktadır. Hasta olarak gelenler bir gece burada kalmaktadırlar. Hayırsever vatandaşlar, misafirler için 100 adet yatak temin etmişlerdir. Buraya sadece hastaların iyileşmesi için değil, dilek dilemek ve adak adamak için gelenler de vardır (Özcamus, 2007:26), (Foto 58).

Üzeyir Peygamber Türbesi: Adıyaman'a yaklaşık 60 km mesafede, Nemrut Dağı-Gerger yol ayrımından yaklaşık 1 km sonra Gerger yolu üzerinde yer almaktadır. İsmi Kur'an-ı Kerim'de geçen peygamberlerden olan Hz. Üzeyir'in (a.s.) makamının burada olduğuna inanılmaktadır. Türbesinin yanında bir de cami bulunmaktadır. 1984 yılında türbe restorasyonla betonarme yapı ile tekrar yapılandırılmıştır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:168).

Türbe özellikle yerli halktan ziyaretçi almakla birlikte, Nemrut Dağı yol ayrımına 1 km uzaklıkta olmasından dolayı, il dışından gelen ziyaretçilerin de ilgi gösterdiği mekânlardandır. Buraya genel olarak dua etmek için ve ziyaret amaçlı gelir. Hastaların şifa bulacağına inanıldığı için hastalar da getirilmektedir (Foto 59).

Foto 58: Abdurrahman Erzincani Türbesi **Foto 59:** Üzeyir Peygamber Türbesi

Mahmut el-Ensari Türbesi: Adıyaman merkeze yaklaşık 7 km mesafede, Adıyaman-Kâhta yolu üzerinde bulunmaktadır. Ali (Ensar) Dağı'nın tepesinde yer alan türbe, rivayetlere göre Bağdat Seferi dönüşünde IV. Murat'ın emriyle yaptırılmıştır. Kapıdaki kitabede H.1126/M.1715 tarihi vardır (Sucu, 1993:48). Bu tarihin türbenin tamir edildiği tarih olabileceği düşünülmektedir. Sahabeden olduğu ve Medine'den buraya İslamiyet'i yaymak için geldiği sanılmaktadır (Özcamus, 2007:25). Çevre düzenlemesi yapılan türbe, aynı zamanda mesire yeri olarak da

kullanılmaktadır. Adıyaman çevresinde halkın ziyaret ettiği önemli mekânlardan olan türbeye genellikle çeşitli dileklerde bulunmak ve adak adamak için gidilmektedir. Dilekleri gerçekleştirenler ise cuma veya pazar günleri gelip adaklarını gerçekleştirirler (Foto 60).

Hacı Yusuf Türbesi: Kâhta ilçesinin güneyinde, 20 km mesafedeki Sarıdana köyünde bulunmaktadır. Nakşinbendi tarikatından Hacı Yusuf adlı zata ait olduğuna inanılır. Önceleri bir ev içinde yer alan mezar üzeri betonarme ile kapatılmıştır. Hacı Yusuf'a ait sanduka ile birlikte dört adet sanduka bulunmaktadır. (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:159). Hacı Yusuf Baba aslen Mekkelidir. Mekke'den Erzincan'a, Erzincan'dan da Adıyaman'a gelmiştir. Adıyaman'ın Bildiyan ve Kınık köylerinde uzun süre yaşamıştır. Kınık köyünde vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine eski adı Bozmuş olan Hacı Yusuf köyüne gömülmüştür. Köyün eski adı Bozmuş olup köyün adı bu ünlü ziyaretten dolayı Hacı Yusuf olarak değiştirilmiştir. Birkaç yıl önce türbe yenilenmiş, şimdiki görüntüsünü almıştır (Yaşar, 2010:87). Hacı Yusuf türbesi sadece Kâhta'da değil, Adıyaman genelinde bilinen bir ziyaretir. Genellikle hastalıklarından şifa bulmak amacıyla ziyaret edilir (Foto 61).

Foto 60: Mahmut el-Ensari Türbesi

Foto 61: Hacı Yusuf Türbesi

Zeynel Abidin Türbesi: Adıyaman-Kâhta karayolu güzergâhında, Adıyaman'a 15 km uzaklıkta küçük bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Hz. Ali'nin torunu Zeynel Abidin'in ya da İmam Hüseyin'in 16. göbekten torunu Zeynel Abidin'in türbesi olduğuna inanılmaktadır (Özcamus, 2007:25). Rivayetlere göre Bağdat Seferi dönüşünde IV. Murat'ın emriyle yaptırılmıştır (Sucu, 1993:49). Türbenin çevresinde dinlenme ve piknik amaçlı çam ağaçları ve meyve ağaçlarından oluşan mesire alanı bulunmaktadır. Halk arasındaki inanışa göre; dilekte bulunup adak adamaya

gelenlerin türbenin etrafındaki ağaçlardan meyve yiyebilecekleri, ancak hiçbir şekilde yanlarına alıp evlerine götürmemeleri gerekmektedir.

Kazgan (Gazihan Baba) Türbesi: Şehir merkezine 18 km uzaklıkta Kuyucak köyü Gazihan Dede mesire alanında bulunmaktadır. Türbenin mesire alanında bulunması ziyaretleri artırmaktadır. Gazihan Dede Türbesi, Osmanlı arşivlerinden anlaşıldığı üzere bir dönem zaviye olarak kullanılmıştır. Kazgan (Gazihan) Baba'nın ermiş bir yönetici veya kadı olduğu sanılmaktadır. Türbeye ziyaretler genellikle cuma, cumartesi ve pazar günleri yapılmaktadır. Halk arasındaki inanişe göre; çocuk sahibi olmak isteyenler türbeyi ziyaret eder, türbeden bir kaşık alır giderler. Kız veya erkek çocukları olduğunda da bir takım kaşık getirip türbeye bağışlarlar. Ayrıca türbeye çocuk sahibi olmak için gelenlerden erkek çocuğu olanlar, bebeğin adını "Gazi Han ya da Gazi" koymaktadır (Adıyaman İnanç Turizmi Raporu, 2014:20).

Hasan-ı Mekki Türbesi: Merkez ilçede Hoca Ömer Mahallesi'nde bulunan türbe, Hasan-ı Mekki'nin mezarı üzerine 1996'da yapılmıştır. Hasan-ı Mekki sahabelerden olup, Hz Ömer döneminde bölgenin fethi için gelen ordunun sancaktarı olduğu ve burada şehit düştüğüne inanılmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010:79). Türbeyi ziyaret edenler felçli hastalarının iyileşeceğine inanırlar. Korku ve uyuz hastalıkları için de gelinmektedir.

Aziz Dede Türbesi: Merkez ilçeye bağlı Yedioluk köyü yakınındaki bir tepe üzerinde türbesi bulunmaktadır. Aziz Dede türbesinin olduğu Yedioluk (Eski adı Şahmir) Alevi-Bektaşî inancına sahip bir köydür. Aziz Dede Ağuçan sülalesinden olup, Ağuçanlı Hasan Efendi'nin oğludur. Ehlibeyt'ten olan ve keramet sahibi, hem zahiri, hem de batını yönü gelişmiş bir zat olduğu söylenmektedir. Övünmeyi sevmediği için, doğduğu yer olan Çelikhan'ın Bulam beldesini terk edip köy köy dolaşp, Yedioluk köyünde kalmıştır. Daha sonra 1966 yılında burada vefat etmiştir. Değişik dileklerde bulunmak için ziyaret edilen Aziz Dede adına her yıl 11 Mayıs tarihinde 'Ob Aziz Şenlikleri' düzenlenmektedir. Türbeye genellikle cuma günleri gidilmektedir. Özellikle romatizma hastalığı olanlar ile çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir (www.sosyodenemeler.blogspot.com).

Hacı Ali Bey Türbesi: Besni ilçesi Üçgöz (Sofraz) beldesinde bulunmaktadır. Türbe bir avlu içerisinde yer almaktadır. Türbe betonarme olup küçük bir odadan oluşmaktadır. Önde iki kare ayağa oturan dörtgen bir eyvanı (sundurma) vardır.

Sanduka mermerden yapılmıştır. Türbenin hemen bitişğinde mutfak ve kiler olarak kullanılan küçük bir odası da bulunmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:130). Türbeye felçli hastalar üç defa getirilir. Türbe ziyaretinden sonra şifa bulanlar adaklarını yerine getirmektedirler (Özcamus, 2007:34).

Çarşı Zeyvası: Eski Besni Ören Yeri'nde bulunmaktadır. Türbe, 'Ah Ali Baba' olarak da bilinir. Cuma günlerinin yanı sıra pazar günleri de gidilmektedir. Hastalıklardan şifa bulmak ve çeşitli dileklerin gerçekleşmesi için ziyaret edilmektedir. Dilekler gerçekleşince adaklar getirilir ve burada kesilir. Özellikle felçli hastalar için gelmektedir. Çarşı Zeyvası'nın üç kardeş olduğu söylenmektedir. Birisi mezarlıkların içinde, Gaziantep-Adıyaman karayolunun karşısında bulunan yamaçtaki türbede yatan zat ile diğer kardeşi Üçgöz (Sofraz) köyündeki Haceli Baba'dır (Yaşar, 2010:61).

Halil Baba Türbesi: Besni ilçesinde bulunan mezarlıkta medfundur. Yöre halkı tarafından 'Halo Baba' olarak isimlendirilmektedir. 1873 yılında Besni'de doğmuş, 1946 yılında vefat etmiştir. Aslen Türkmen olup, Ormankıran aşiretindedir. Kadiri şeyhlerinden olup, Adıyamanlı Sarışeyhzade Mustafa Efendi'nin mürididir. Türbesinin üstü açıktır ve değişik dileklerde bulunmak için ziyaret edilir (Yaşar, 2010:63).

Mustafa Baba Türbesi: Besni ilçe merkezinde, Dumlupınar Mahallesi'ndeki Mustafa Baba Camii'nin avlusunda bulunmaktadır. Besni'de çok bilinen bir türbedir. Halo Baba (Halil Baba)'nın oğludur. 1907'de Besni'de doğmuş, 1987 yılında vefat etmiştir. Çeşitli işlerde çalışmış ve kendisinin yaptırdığı ve türbesinin de içinde bulunduğu camisinde imamlık yapmıştır. Kendisi babasından devraldığı Kadiri ve Rufai halifeliğini 41 sene tekkesinde devam ettirmiştir. Halk arasında çok sayıda kerameti bilinmektedir (Yaşar, 2010:65).

Cüneyd Dede Türbesi: Besni ilçesi, Süphane köyünde bulunmaktadır. Köy yerleşiminin dışında bulunan türbeye, bir patika yolla ulaşılmaktadır. Etrafi briket duvarla örülmüş olan mezarlık içinde yer almaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:131). Cüneyd-i Bağdadi'nin savaş sırasında burada yaralandığı veya konakladığı rivayet edilir. Daha ziyade yöre halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Hacı Zeyrek Türbesi: Besni ilçesine 4 km uzaklıkta bulunan Eski Besni Ören Yeri'nde bulunmaktadır. Betonarme olan türbe, eğimli bir arazi üzerine yer

almaktadır. Çeşitli dileklerde bulunmak ve dua etmek için ziyaret edilir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:131). Türbenin içerisinde, ziyaretçilerin yatmaları için döşenmiş halı ve minderler bulunmaktadır. Türbede duaların kabul olması için duvarlara yazılan dilekler dikkat çekmektedir (Yaşar, 2010:61).

3.3.2.3. Kiliseler

Mor Petrus-Mor Pavlus Kilisesi: Merkez ilçede, Mara Mahallesi'nde bulunan kilisenin ilk olarak ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği bilinmemekle birlikte, M.S. 4. veya 5. yüzyılda yapılmış olabileceği sanılmaktadır. Kilisede Süryanice olarak yazılmış kitabeler bulunmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010:81-82). Adıyaman tarihinde Süryaniler önemli bir yere sahiptir. Adıyaman'ın eski adının Süryanicede Hesnod'Mansur olması, Süryanilerin bu bölgedeki köklü varlığına işaret etmektedir. Adıyaman Süryani kilisesinin bulunduğu alan, ilk kez 1701 yılında metropolitlik kurulmak amacıyla atılan Meryemana Kilisesi'nin temelleridir. O tarihten itibaren bu kilise Adıyaman'da bulunan süryanilere hizmet vermiştir. Bu kilise, 1883 yılında Meryemana Kilisesi'nin yıkılması sonucu başka bir isimle kurulmuştur. Yani kurulan kilise, yukarıdaki tarihte Şanlıurfa'dan getirilen süryani taş ustalarının eseridir. Kilisenin mimari yapısı incelendiğinde, Şanlıurfa'daki kilise ile benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir (www. adiyamanmetropolitligi.org).

Foto 62: Mor Petrus-Mor Pavlus Kilisesi

Foto 63: Kilisenin İç Avlusu

Mor Petrus-Mor Pavlus kilisesi, 1905 ve 1953 yıllarında restore edilmiştir. 2001 yılında ise proje çalışmaları ile yeniden restore edilen kilise, Süryani metropolitliği olarak kullanılmaya başlanmıştır. Adıyaman metropolitliği, yaklaşık 500 km²'lik alanda, toplamda 150 aileye hizmet vermektedir. Metropolitliğin merkezi Adıyaman olup, Gaziantep, Şanlıurfa, Malatya, Elazığ, Adana, Mersin ve

Antakya illerini kapsamaktadır. Bu nedenledir ki ‘Çevre İller Metropolitliği’ denilmektedir. Metropolitikte 1 metropolit, 1 rahip, 1 rahibe ve resmi okul okuyan yaklaşık 10 kişi bulunmaktadır (www. adiyamanmetropolitligi.org). Türkiye’de bulunan dört metropolitlikten bir tanesi olan Adıyaman metropolitliği inanç turizmi açısından, süryani vatandaşlar için önemli bir değerdir.

3.3.3. Müzeler

Ülkemizdeki müzeler genellikle kısa turlarla gezildiğinden, kültürel turizmin gelişmesi için daha etkin kullanılması gerekmektedir. Zira müzeler, turistik ziyaretlerin yanı sıra, ekonomik, kültürel ve sosyal rolleri ulusların kültürlerine ilişkin dilsel, ırksal kimlikleri ve gelenekleri yansıtması açısından da değerlidir. Bölgesel, yerel ve milli kimliği yansıtan müzeler, geleneksel kültürel değerlerdeki değişimi objektif bir yaklaşımla izleyen yerler olarak (Emekli,2003:7) ulusal, bölgesel ve yerel olarak turizmin gelişimine katkı sağlayabilirler.

Foto 64: Adıyaman Müzesi

1978 yılında, Aşağı Fırat Projesi doğrultusunda Atatürk Barajı Gölü alanı içinde kalan yörede yerli ve yabancı ekipler tarafından yapılan kurtarma kazıları sonucu ortaya çıkarılan eserlerin, İl Halk Kütüphanesinde depolanmasıyla Adıyaman’da ilk müzecilik faaliyetleri başlamıştır. 1982 yılında kendi hizmet binasına kavuşan müze, bu tarihten sonra kendi binasında hizmet vermeye başlamıştır. Müze binası, konum olarak şehir merkezinin en güzel yerinde, geniş-

bahçeli, bodrum kat üzerine yapılmış tek katlı bir binadır. Eserler iki büyük salon ve bu salonu birbirine bağlayan ara salon ile iç bahçede sergilenmektedir. Müze de Paleolitik Döneme ait el baltaları, delici ve kesici aletler; Kalkolitik Döneme ait pişmiş topraktan yapılan kaplar, Tunç Çağı'na ait süs eşyaları; Roma, İslam, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemine ait eserler sergilenmektedir. Farklı tarihi dönemlere ait mühürler, kadın ve erkek takıları, insan ve hayvan figürleri, mozaikler, altın, gümüş ve bronz sikkeler ile yöreye ait etnografik eserler sergilenmektedir. Ayrıca, Perre Antik Kenti'ndeki kazılarda bulunan Jupiter Dolichenus kabartmasındaki savaşçının elbisesinden esinlenerek tasarlanan deri kıyafet, Kommagene savaşçısı minyatürü üzerinde sergilenmektedir (Adıyaman Müze Müd.).

Adıyaman müzesinde 8.118 adet arkeolojik eser, 14.049 adet sikke ve 456 adet etnografik eser bulunmakta olup, yaklaşık 2.000 adet eser sergilenmektedir. Zengin bir eser yelpazesine sahip olan müzeyi 2014 yılının ilk dokuz ayında (ocak-eylül arası), ücretli ziyaretçi olarak 1.162 kişi, ücretsiz ziyaretçi olarak 12.216 kişi, müze kartı ile ise 22 kişi olmak üzere, toplam da 13.400 kişi⁷ ziyaret etmiştir.

3.3.4. Kaleler

Tarihin eski dönemlerinde stratejik yol üzerinde, geçitlerde ve dar boğazlarda, askeri önemi olan şehirlerde, gerekli askeri kuvveti barındırarak, savunma ve güvenliği sağlamak amacıyla yapılan kalın duvarlı, burçlu ve mazgallı yapılara kale adı verilirdi. Araştırma sahasının kuzeyindeki Güneydoğu Toroslarda ve Eski Besni Ören Yeri'nde bu amaçla önemli kaleler yapılmıştır. Adıyaman'da tarihi ve kültürel destinasyon alanlarına sahip 5 adet kale bulunmaktadır (Tablo 29). Bu yapılar, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmakla birlikte, kent savunmalarında da etkin rol oynamışlardır. Kaleler, aynı zamanda geçmişe tanıklık etmelerinden dolayı, tarihin izlerini görmek açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

⁷ Veriler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Müze ve Ören Yeri, 2014 Yılı İstatistikleri'nden alınmıştır.

Tablo 29: Adıyaman İlinde Bulunan Kaleler

Kalenin Adı	Yapıldığı Dönem	Bulunduğu Yer
Hısn-ı Mansur (Adıyaman Kalesi)	Emeviler	Merkez İlçe
Besni Kalesi	?	Besni
Kâhta Yeni Kale	Hititler	Kâhta-Kocahisar
Gerger Kalesi	Geç Hitit	Gerger-Oymaklı
Mihribabil Kalesi	Romalılar	Tut-Kaşlıca
Taşkale	?	Sincik-Taşkale

Kaynak: Adıyaman Yüzey Araştırması (2010), s.10-27, Adıyaman.

Kâhta Yeni Kale: Adıyaman'a 60 km uzaklıkta, Kâhta ilçesinin 26 km kuzeyinde, Kocahisar köyünde bulunmaktadır. Eski Kâhta'daki Yeni Kale, yani Kâhta Çayı (Nymphaios) kıyısındaki Arsameia Kalesi önce Komagene krallarının yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. Eski Kale'nin tören yolundaki duvar yazıtında I. Antiochos, atası Arsames'in bu tepe üzerinde kimsenin alamadığı bir kale yaptırıp ilave binalar ve restorasyonlar yaptırdığını belirtmektedir (Dörner, çev. 1999: 177). İlk yapılış tarihi Hititlere kadar giden kalenin bugünkü şekli Memlûklular döneminden kalma olup, Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Kalenin Urartu, Part, Kommagene, Roma, Sasani ve Arapların eline geçtiği bilinmektedir. Kalenin; kapı girişi üzerinde, mescit'te, doğu burcunda ve sarayın giriş kapısında olmak üzere çok sayıda kitabesi mevcuttur. Kale giriş kapısı üzerinde yer alan yazıtta Memlûk sultanı Kalavun'un, mescitte bulunan yazıtta Melik Eşref Selahaddin Halil, sarayın giriş kapısındaki kitabede ise Melik Nasır'ın adları geçer. Kale içinde mescit, hapisane ve zindan, posta güvercinlerinin yetiştirildiği kule, sarnıçlar, hamam ve Kâhta Çayı'na (Nymphaios) inen gizli bir su yolu bulunmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:164).

Nemrut Dağı Milli Parkı içerisinde ve Nemrut Dağı tur güzergâhı üzerinde bulunan kale, restorasyonu tamamlandıktan sonra turistlerin ziyaret edebileceği önemli tarihi çekiciliklerden olacaktır.

Foto 65: Kâhta Yeni Kale

Gerger Kalesi: Merkez ilçeye 117 km, Kâhta ilçesine ise 85 km uzaklıktaki Gerger ilçesine bağlı Oymaklı köyünde bulunmaktadır. Tarihi Geç Hitit dönemine kadar dayanır. Kâhta Çayı kıyısındaki Arsameia'dan ayırmak için Fırat kıyısındaki Arsameia olarak adlandırılan yerleşim dik kayalık bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Eski Gerger kentinin M.Ö. 3. yüzyılda Arsames adında Selevkos kralı zamanında kurulduğu bilinmektedir. Daha sonra Kommagene Krallığı devrinde (M.Ö.69-M.S.72) 'Aşağı Arsames' ismiyle kışlık kent olarak önem kazanmıştır.

Foto 66: Gerger Kalesi

H. von Moltke ve W. F. Ainsworth'ten sonra O. Puchstein ve F. K. Dörner'in Gerger Kalesi'ndeki araştırmalarında bu yöre ile ilgili bilgiler veren yazıtlar bulunmuştur. Burada bulunan bir kaya duvarı üzerindeki yazıta göre I. Antiochos'un atalarından biri olan Arses, şehrin ve kalenin kurucusuydu ve şehir onun adını taşıyordu. I. Antiochos buradaki Hierothesia (kutsal mezar alanı) için Nemrut Dağı'ndaki kült işlemlerinin yapılması konusundaki aynı talimatları uygulamak üzere bir rahip tayin etmişti. İkinci bir kitabe ise Samos'un tasviri altındadır. I. Antiochos, büyük babası kral Samos'un (veya Sames) bir tasvirinin kendisinin emri üzerine yapıldığını belirtmektedir (Dörner, çev.1999: 21-22).

Daha sonraki dönemlerde Memlûkluların Gerger Kalesi'nde uzun bir süre hüküm sürdükleri ve imar çalışmalarında buldukları bilinmektedir. İslami dönemde de kullanılan kalenin içerisinde cami, dükkân, su sarnıçları ve benzeri sosyal yapıların kalıntılarını görmek mümkündür (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:170). Kalenin bulunduğu yerin kaya düşmesine elverişli olması, heyelanların olması, yetersiz su imkânı ve toprakların icat edilmesi ile kaleye olan ihtiyacın eskiye oranla azalması gibi nedenlerle, kaledeki kent kuzeyde 20 km uzaklıkta şimdiki Gerger ilçesinin bulunduğu yere taşınmıştır.

Gerger kalesinin restorasyon çalışmaları ile turizme kazandırılması gerekmektedir. Turizme kazandırabildiği takdirde, tarihe tanıklık eden yapısı ve yanı başındaki Atatürk Baraj Gölü manzarasının doğal güzelliğiyle kale, ilin turizm çekiciliğini arttıracaktır.

Besni Kalesi: Besni ilçesinin yaklaşık 2 km güneyinde, Eski Besni Ören Yeri'ndeki kalenin ilk olarak kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Tarihi kale, Besni Çayı ve kolları ile faylanmalar sonucu dört tarafı derince yarılan antiklinal tepenin üzerine kurulmuştur. Eski Besni kasabası, söz konusu antiklinal tepenin etrafına kurulmuştur.

Besni şehri, geçmiş dönemlerde Akadlar, Hurriler, Mitaniler ve Asurluların hâkimiyetinde kalmış, daha sonra Perslerin, İskender'in ve Romalıların yönetimine girmiştir. Arap kuvvetlerinin de akınlarına hedef olan Besni Kalesi, Kahramanmaraş ve çevresindeki pek çok yerleşim yerini ellerinde bulunduran Dulkadiroğulları devrinde Karadeniz'in karşı kıyısındaki dağlardan göç edip gelen Çerkezlerin iskânına sahne olmuştur (Taşdemir, 1992:540-543). Kalede mevcut olan yapıların,

Memlûklular zamanında yapıldığı burç üzerindeki kitabe yazıtlarından anlaşılmaktadır. Günümüzde büyük oranda yıkılmış olan kalede, düzgün kesme kireçtaşından örülmüş burç kalıntısı ile kalenin tepesinde çifte mancınık denilen yapı kalıntısı bulunmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010:12).

Etrafında eski yerleşim yerlerinin bulunduğu kalenin, turizme açılması için restore edilerek, çevre düzenlemesinin yapılması gerekmektedir. Yapılacak çalışmalar ile kale tur oluşturan çekicilik kapsamında kültür turizminde değerlendirilebilir.

Foto 67: Besni Kalesi'nin Giriş Kapısı

Foto 68: Kaledeki Sur Kalıntıları

Hısn-ı Mansur (Adıyaman Kalesi): Adıyaman şehir merkezinde bulunan ve şehrin ilk kurucusu olarak bilinen Emevi kumandanı Mansur b. Ca'vene'nin adına nispetle Hısn-ı Mansur (Mansur Kalesi) olarak da anılan kale, Bizans saldırılarına karşı yapılmıştır. Evliya Çelebi, bu kalenin küçük ama gayet çetin bir kale olduğunu, Mısır halifelerinin, sürgün edecekleri kimseleri buraya sürüp hapsedtiklerini belirtmektedir (Çelebi, 1976:827). Bugün şehir halkının mesire yeri olarak kullandığı Adıyaman Kalesi, yüksekçe, şehre hâkim bir tepenin üzerinde, etrafındaki surları hatırlatan birkaç sıra taşla örülmüş çevre duvarının oluşturduğu yuvarlak şekilli bir alandan ibarettir. Görünürde hiçbir kalıntı barındırmamasına karşın Evliya Çelebi'nin rivayetine göre kalenin içerisinde 40 hane ve 1 cami bulunmaktaydı (Bayhan ve Salman, 2010:11). Günümüzde kalenin çevre düzenlemesi ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır.

Mihribabil (Kaşlıca) Kalesi: Tut ilçesine bağlı Kaşlıca köyünün doğusunda aşağı evler denilen mevkide bulunmaktadır. Düz ve uzun bir vadi üzerinde yaklaşık 50 metre yüksekliğinde bir kayalığın üzerinde yer almaktadır. Genel olarak kaleler

yüksek yerlere kurulmasına karşılık burada vadi içerisine inşa edilmiştir. Kale duvarları moloz taş örgü ile yapılmıştır. Kalenin girişinin sağında ise sarnıç bulunmaktadır. Kaşlıca Kalesi olarak da bilinen kale içerisinde halkın karakol ya da gözetleme yeri dediği kalıntılar mevcuttur (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:188). Kalenin restorasyon ile turizme kazandırılması gerekmektedir.

Taşkent: Adıyaman'a bağlı Sincik ilçesinde, Malatya ili ve Nemrut Dağı'nın kesiştiği dağlık bir coğrafyaya hâkim bir bölgede yer alan Taşkale köyünde bulunmaktadır. Deköy Mezrası'nın alt tarafındaki kaleden bazı duvar parçaları dışında herhangi bir iz mevcut değildir. Bu nedenle buradaki kalenin tarihini belirlemek mümkün değildir (Bayhan ve Salman, 2010:27). Taşkent kalesinin tarihini belirlemek mümkün olmamakla birlikte, duvar kalıntılarında hareketle restorasyon çalışmaları yapıldığı takdirde, kale turizme kazandırılabilir.

3.3.5. Köprüler

Tarihin her döneminde öneme sahip olan, nehir veya vadi gibi geçilmesi güç bir engelin iki kıyısını bağlayan veya herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan köprüler kurulmuştur. Araştırma sahasında Merkez ilçede 3 adet, Besni ilçesinde 6 adet, Gölbaşı ve Kâhta ilçelerinde 2 adet olmak üzere toplam 13 adet köprü bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı günümüze kadar ayakta kalabilmişken, bir kısmı ise onarım görerek turizme kazandırılmayı beklemektedir (Tablo 30).

Tablo 30: Adıyaman İlinde Bulunan Köprüler

Bulunduğu Yer	Köprünün Adı	Yapıldığı Dönem
Merkez İlçe	Göksu (Kızılın) Köprüsü	M.S. 2.y.y.
	İndere (Zey) Doğu ve Batı Köprüleri	17. y.y.
Besni İlçesi	Celladın Köprüsü	17. y.y.
	Tahtaoba Köprüsü	15. y.y.
	Nazhatun Köprüsü	17. y.y.
	Tabakhane Köprüsü	17. y.y.
	Mağaraönü Köprüsü	17. y.y.
	Çomak Köprüsü	17. y.y.
Tut İlçesi	Vijne Köprüsü	18. y.y.
Gölbaşı İlçesi	Altınlı Köprü	18. y.y.
Kâhta İlçesi	Eski Kâhta Selçuklu Köprüleri	13. y.y.
	Cendere Köprüsü	M.S. 2.y.y.

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

Cendere Köprüsü: Adıyaman iline 55 km, Kâhta ilçesine 20 km uzaklıkta bulunan köprü, Karakuş Tümlüsü'nün kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Kâhta Çayı'nın bir kolu olan Cendere Çayının en çok daraldığı yerde iki ana kaya üzerinde tek kemerli, 92 iri taştan yapılmış olan Cendere Köprüsü görkemli bir güzelliğe sahiptir. Köprü'nün sütunları üzerindeki yazıta göre, Roma Lejyonu Septimus Severus tarafından (M.S.193-11) eşi Julia Domna ve oğulları Caracalla ile Geta onuruna sütunlar konulmuştur. Geta'nın öldürülmesinden sonra kendisi için dikilen sütun ortadan kaldırılmıştır. Romalıların yaptığı ikinci en geniş kemerli olan köprü, 2004 yılına kadar her türlü araç geçişine açık halde iken, 2005 yılında yapılan yeni köprü'nün hizmete girmesiyle araç trafiğine kapatılmıştır. Köprü, depreme karşı korunacak şekilde, sütunlara ve köprüye esneklik payı verilerek inşa edilmiştir. 1997-1998 yıllarında restorasyon çalışmaları ile yenilenmiştir (Kâhta Turizm Brifingi, 2009:5). Söz konusu tarihi köprü'nün Arsameia Antik Kenti'ne, Eski Kâhta Kalesi'ne, Değirmen Başı Mesire Alanı'na yakın olması ve Nemrut Dağı güzergâhı üzerinde yer alması önemini artırmaktadır.

Cendere Köprüsü'nün üzerinde bulunduğu Cendere Çayı'nın ve kanyon vadinin rekreasyon alanı olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak, yeterli çevre düzenlemesi ve koruma yapılmadığı için yerel ziyaretçiler tarafından köprü'nü altı ve çevresi piknik yapma veya dinlenme amaçlı olarak gelişigüzel kullanılmaktadır.

Foto 69: Cendere Köprüsü

Kızılın (Göksu) Köprüsü: Merkez ilçeye bağlı Gümüşkaya köyü ile Kızılın köyü arasında, Göksu Nehri üzerinde yer almaktadır. Köprüye, Adıyaman-Şanlıurfa karayolu üzerinde bulunan merkez ilçeye 67 km uzaklığındaki Gümüşkaya köyü üzerinden veya Besni'nin 48 km güneyinde bulunan Kızılın köyü üzerinden gidilebilmektedir. Göksu vadisinin daraldığı bir noktada ana kaya üzerine oturtulan Göksu Köprüsü Roma dönemine ait olup, orta kemeri dışında genel olarak sağlam durumdadır. Düzgün kesme taştan yapılmış olan köprü, bir ana kemer ikisi tahliye kemeri olmak üzere toplam üç kemerden oluşmaktadır.

Foto 70:Kızılın (Göksu) Köprüsü

Foto 71: Kızılın Köprüsü Yakınında Konaklama Amaçlı Yapılan Mağaralar

Antik dönemde Besni (Ostacuscum) ile Samsat'ın (Samosata) geçişini sağlayan köprüdür. Mimari yapısı Kâhta'daki Cendere Köprüsü'ne de benzeyen köprüde diğer köprülerde olmayan özellik, doksan derecelik rampalı bir girişe sahip

olmasıdır. Orta kemerinin, savaş döneminde stratejik geçişi engellemek için yıkıldığı söylenmektedir. (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:138).

Köprüünün içinde yer aldığı kanyon vadinin her iki yamacında insanlar tarafından yapılmış mağaralar (Göksu mağaraları) bulunmaktadır. Söz konusu mağaraların geçmişte ticari yol üzerinde hizmet amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Köprüünün yapılacak restorasyon çalışmaları ile turizme kazandırılması gerekmektedir.

Eski Kâhta Selçuklu Köprüleri: Selçuklu köprüleri, Kocahisar köyünün sınırları içerisinde ve Kâhta Yeni Kale'nin güney tarafında bulunmaktadır. Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yapılan bütün tarihi köprülerde çoğunlukla kalker taşı kullanılmıştır. Bu özelliği Selçuklu köprülerinde de görmekteyiz. Kâhta Çayı üzerinde yer alan ve halk arasında 'Selçuklu köprüleri' olarak isimlendirilen köprüler iki gözlüdür. Çayın menba ve mansap yönünde bulunan her iki köprüünün de ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Selçuklu Yukarı Köprü'ye 'Değirmenbaşı Köprüsü', Selçuklu Aşağı Köprü'ye 'Şeytan Köprüsü' de denilmektedir. Muhtemelen Eski Kâhta-Malatya kervan yolu üzerinde 13. y.y.'dan kalma bir Anadolu Selçuklu eseridir (Bayhan ve Salman, 2010:111-112). Günümüzde köprüler üzerine yapılmış olan asfalt ve aşağı köprüdeki korkuluklar tarihi köprülerle olumlu bir uyum göstermemektedir.

Foto 72: Selçuklu Yukarı Köprüsü

Foto 73: Selçuklu Aşağı Köprüsü

Altınlı Köprü: Gölbaşı ile Elbistan arasındaki ulaşımı sağlayan köprü, Göksu Çayı üzerindedir. Köprüye ilçe merkezinin 8 ile 10 km kuzeyindeki Karagüney, Karahasan ve Miçolar köyü yol güzergâhından gidilmektedir. Köprüünün büyük bir kemeri ve kademeli olarak küçülen üç kemeri daha vardır. Köprü, taşlar harç kullanılmadan sıkıştırma stiliyle yapılmıştır.

Altınlı Köprü, muhtemelen Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Besni-Elbistan kervan yolu için kullanılmıştır. Ayrıca 16. y.y. Osmanlı arşiv kayıtlarında bu güzergâhın ‘Adıyaman-Behisni-Gölbaşı-Elbistan-Maraş güzergâhı’ ya da ‘Karasungur yolu’ olarak kaydedilmesi, bu yolun önemini ve sürekliliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir (Taştemir, 1999:151). Gölbaşı ilçesinin simgesi haline gelen köprünün tarihi çekicilik kapsamında değerlendirilmesi için, tanıtımının yapılması gerekmektedir. Ayrıca, köprüye giden yaklaşık 2 km’lik stabilize yolun asfaltlanması ve yol güzergâhı üzerine tanıtım tabelalarının konulması ulaşımı kolaylaştıracaktır (Foto 74).

Vijne Köprüsü: Tut ilçesinin Çamiçi Mahallesi’nde yaya yolu ile ulaşılabilen bir bölgededir. Birisi büyük, diğeri küçük iki kemerli köprünün küçük kemeri yıkılmış durumdadır. Mevcut yapısından kemerlerin düzgün kesme taşlardan, diğer yerlerinin ise moloz taşlardan örüldüğü gözlenebilmektedir. Bu özellikleri ile köprünün, Osmanlı devrinde 18. yy.’da yapıldığı sanılmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010:117). Köprünün küçük kemer kısmının üzeri çöktüğü için tahta malzemeler konularak yaya ulaşımı sağlanmaktadır. Göksu Irmağı üzerinde yer alan köprünün ticaret kervanlarına hizmet verdiği belirtilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde önemli bir ticaret merkezi olan Tut ilçesi ile Gölbaşı ilçesini birbirine bağlayan tarihi Vijne Köprüsü’nün restore edilerek turizme kazandırılması gerekmektedir (Foto 75).

Foto 74: Altınlı Köprü

Foto 75: Vijne Köprüsü

Tahtaoba Köprüsü: Eski Besni Ören Yeri'nde yer alan tarihi köprü, Besni Deresi üzerinde yer almaktadır. Sivri kemerli olan köprü tek gözlü olarak yapılmıştır. Kemer kısımları düzgün kesme taş malzeme ile diğer kısımlar ise kabayonu taş malzeme ile yapılmıştır. Hemen yakınında Tahta Oba Camii minaresi ve Tabakhane Köprüsü yer almaktadır. Günümüzde üst kısmı asfalt malzeme ile kaplanmıştır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:139), (Foto 76).

İndere (Zey) Köyü Doğu Köprüsü: Merkez ilçeye bağlı İndere (Zey) köyünün doğu tarafında, girişte bulunmaktadır. Kemer kısmı düzgün kesme taş, diğer yerler moloz dolgu malzemeyle inşa edilmiştir. Köprü'nün üstündeki yol son zamanlarda betonla kaplanmıştır ve orijinal şeklini kaybetmiştir. Yapım tarihi ve kim tarafından inşa ettirildiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, köydeki diğer tarihi eserler dikkate alındığında, 17. yy. sonlarında yaptırıldığı sanılmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010:112), (Foto 77).

Celladin Köprüsü: Eski Besni Ören Yeri'nde yer alan köprü, Besni Deresi'nin iki yakasını birbirine bağlamaktadır. Tek kemerlidir ve kabayonu taş malzemedен yapılmıştır. Kemer ayakları doğrudan iki yakada da ana kayaya oturtulmuştur (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:138), (Foto 78).

Nazhatun Köprüsü: Eski Besni Ören Yeri'nde yer almaktadır. Köprü, Besni Deresinin iki yakasını doğu-batı yönlü birbirine bağlamaktadır. Tek kemerlidir ve kemer kısımları düzgün kesme taş malzeme ile diğer kısımlar ise kabayonu taş malzeme ile yapılmıştır. Kemer ayakları doğrudan iki yakada da ana kayaya oturtulmuştur (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:140), (Foto 79).

Foto 76: Tahtaoba Köprüsü

Foto 77: İndere (Zey) Köyü Doğu Köprüsü

Foto 78: Celladın Köprüsü

Foto 79: Nazhatun Köprüsü

İndere (Zey) Köyü Batı Köprüsü: Merkez ilçeye bağlı İndere (Zey) köyünün içerisinde bulunan derenin üzerinde, caminin güneybatı tarafında yer almaktadır. Yuvarlak kemerli tek açıklığa sahip olan köprünün kemer ve çevresi düzgün kesme taş, diğer yerler de iri moloz taşlarla örülmüştür. Köydeki diğer tarihi eserler dikkate alındığında, İndere köyü doğu köprüsü gibi, bu köprünün de 17. yy.'da yaptırıldığı tahmin edilmektedir (Bayhan ve Salman, 2010:112-113).

Tabakhane Köprüsü: Eski Besni Ören Yeri'nde yer almaktadır. Köprü tek kemerlidir ve kemer kısımları düzgün kesme taş malzeme ile diğer kısımlar ise kabayonu taş malzeme ile yapılmıştır. Kemer ayakları doğrudan iki yakada da ana kayaya oturtulmuştur (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:141).

Mağaraönü Köprüsü: Eski Besni Ören Yeri'ndeki köprünün inşa tarihi, yapanı ve yaptıranı tam olarak bilinmemekle birlikte mimarisinden hareketle köprünün 17. yy.'da yapıldığı sanılmaktadır. Köprünün kemer kısmı düzgün kesme

taş, diğer yerler ise moloz taş malzemeden yapılmıştır (Bayhan ve Salman, 2010:115).

Çomak Köprü: Besni ilçesi bağlı Çomak köyünde yer almaktadır. Köprünün ayakları iki taraftan da alçak ve küçük bir köprüdür. Köprü üç kemerli olup bir kemeri büyük oranda diğer iki kemeri ise yarıya kadar oranda toprak altında kalmıştır. Köprünün kemer kısımları düzgün kesme taştan diğer yerleri moloz taş malzemeden yapılmıştır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:145).

3.3.6. Çeşmeler

Kaynaktan çıkan suyun bir depoda toplanarak veya kaynaktan borularla getirilmesiyle, suyun toplandığı lüleli veya musluklu bir hazne şeklinde taştan, mermerden veya herhangi bir malzemeden yapılmış umumi su alma yerlerine çeşme denilmektedir. Araştırma sahamızda yapıldığı dönemlerde insanların su ve temizlik ihtiyaçlarını karşılayan ve birçoğu günümüzde de kullanılan önemli çeşmeler bulunmaktadır. Söz konusu çeşmeler Merkez ilçe’de 5 adet, Besni ilçesinde 3 adet ve Gerger ilçesinde ise 1 adet olmak üzere, toplam 9 adetten oluşmaktadır (Tablo 31).

Tablo 31: Adıyaman İlinde Bulunan Çeşmeler

Bulunduğu Yer	Çeşmenin Adı	Dönemi
Merkez İlçe	Pirin (Perre) Antik Roma Çeşmesi	Roma Dönemi
	Gazhane Çeşmesi	1168
	Elmas Hatun Çeşmesi	?
	Rızvan Bey (Meryem Ana) Çeşmesi	18. y.y.
	Bağpınar Çeşmesi	19. y.y.
Besni İlçesi	Tahtaoba Çeşmesi	15-16. y.y.
	Kızılcaoba Çeşmesi	?
	Vakkas Emiroğlu Çeşmesi	20. y.y.
Gerger İlçesi	Köklüce Çeşmesi	19. y.y.

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

Pirin (Perre) Antik Roma Çeşmesi: Merkez ilçeye bağlı Örenli (Pirin) Mahallesi’nde bulunmaktadır. Pirin Antik Kenti’nin kaya mezarlarında bulunduğu Örenli Mahallesi’nin güneyindeki karstik kaynaktan çıkan sular, çeşmenin bulunduğu noktaya tünelle taşınmış ve suyun yüzeye çıktığı yerde tarihi Roma

Çeşmesi kurulmuştur. Düzgün kesme taş malzemeden yapılmış olup kemerli yapıya sahiptir. Antik dönemde asker, kervan ve yolcuların geçiş güzergâhında yer alan çeşmenin suyunun lezzeti tarihi kaynaklarda geçmektedir. İç kısımda geniş bir su deposu bulunmaktadır. Çeşme günümüzde hala kullanılmaktadır.

Foto 80: Pirin (Perre) Antik Roma Çeşmesi

Gazhane Çeşmesi: Şehir merkezinde Musalla Mahallesi'nde köy garajı içinde bulunmaktadır. Çeşme düzgün kesme taş malzeme ve moloz taş malzemeden yapılmıştır. Kuzey-güney doğrultuda yapılmış olan çeşme dikdörtgen plana sahiptir. Çeşmenin girişi doğu yönde olup yuvarlak kemerli iki eyvan şeklindeki bölümden sağlanmaktadır. Üst örtüsü içten beşik tonoz ve çapraz tonoz karışımıdır. Yapı üzerinde iki adet kitabe bulunmaktadır. Kitabelerin birinde H.1168/M.1754 tarihinde Ahmet Ağa tarafından yapıldığı belirtilmektedir. H.1173/M.1760 tarihinde ise Hacı Kasım tarafından tamir ettirilmiştir. Çeşmeye, güney yönde yer alan bir taş merdivenle çıkılmaktadır. Çeşme yakın zamanda restore edilmiştir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:68).

Rızvan Bey (Meryem Ana) Çeşmesi: Merkez ilçe de, Mara Mahallesi'ndeki Çimen yolu üzerinde bulunmaktadır. Kitabesine göre Hacı Hasan tarafından yaptırılan çeşme, 1830 yılında torunu Mahmut tarafından onarılmıştır. Düzgün kesme taş malzemeden yapılmıştır. Orta kısım tonozlu eyvan biçimindedir. Duvarında dörtgen bir niş ve üzerinde iki tane Arapça bir kitabesi bulunmaktadır. Çeşme tek kemerli ve bu kemerin her iki tarafında dışa doğru hafif çıkıntılar dikdörtgen

kolonlar şeklinde yukarı doğru uzanmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:72). Çeşmeden günümüzde su akmamaktadır.

Elmas Hatun Çeşmesi: Adıyaman şehir merkezine 3 km mesafede, güney tarafında, çimen yolu üzerinde yer almaktadır. Muhtemelen eski bir tarihte yaptırılan çeşme, kitabesine göre H.1284/M.1867 tarihinde Elmas Hatun tarafından tamir ettirilmiştir. Arka ve yan yüzleri betonla sıvanmış olan çeşme, müstakil çeşme tipini yansıtmaktadır (Bayhan ve Salman, 2010:98). Günümüzde yol yapım çalışmaları nedeniyle çeşme tahrip edilmiştir.

Tahtaoba Çeşmesi: Eski Besni Ören Yeri'nde bulunan çeşme, Tahtaoba (Ali Paşa) Camii'nin doğu duvarına gömülü olarak inşa ettirilmiştir. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak camiden günümüze kalan minarenin mimari özelliklerine dayanarak çeşmenin cami ile aynı dönemde yapıldığı söylenebilir (Bayhan ve Salman, 2010:91). Bununla birlikte Osmanlı arşiv belgelerinde 'Vakf-ı Çeşmeha-i Behisni' adıyla kaydedilen vakfa göre Besni'deki diğer çeşmeler gibi bu yapının da 16. yy.'dan sonra yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Taştemir, 1999:232-233). Çeşmeden günümüzde su akmaktadır. Ancak, çeşme üzerine yazılan yazılar tarihin görünümünü bozmaktadır.

Bağpınar Çeşmesi: Merkez ilçeye bağlı, Bağpınar köyü içerisinde bulunmaktadır. 19. yüzyıldan kaldığı düşünülmektedir. Çeşme kare planlı ve tek eyvanlıdır. İçeriden ahşap tavanlı olan yapı, dıştan düz damlı ve betonarme bir örtüye sahiptir. Güney ve batı cepheler düzgün kesme taş malzemeyle yapılmıştır. Doğu ve batı cepheler ise moloz taş malzemeyle yapılmıştır. Çeşme tek kemerli olup derin bir eyvanı bulunmaktadır. Eyvanın üst kısmında iki tarafta kabartma yıldız motifi yer alıyor (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:73).

Kızılcaoba Çeşmesi: Eski Besni Ören Yeri'nde, Kızılcaoba Mahallesi'nde bulunan çeşmenin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yakınında bulunan ve aynı adla anılan camiden ayrı olarak yapılan çeşme, 16. yy.'dan sonra yapılmış olmalıdır. Yakın tarihlerde tamir edilmiş olan yapı, tek cepheli çeşmeler tipinde olup, müstakil yapılmıştır (Bayhan ve Salman, 2010:92).

Vakkas Emiroğlu Çeşmesi: Besni ilçesine bağlı, Kargalı köyünde bulunmaktadır. Köyün ağası Vakkas Emiroğlu tarafından hemen yakınındaki Kargalı Konağı ile birlikte yaklaşık yüz yıl önce yaptırılan çeşme, düzgün kesme taştan

yapılmış olup tek kemerli ve tonozlu yapıya sahiptir. Çeşmenin üst kısmında dışa çıkıntı yapan ve çeşmeye estetik görünüm kazandıran bir silme vardır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:144).

Köklüce Çeşmesi: Gerger ilçesine bağlı, Köklüce (Holbiş) köyünde yer almaktadır. Tek kemerli ve tonozludur. Çeşme düzgün kesme taştan yapılmıştır. Günümüzde halen kullanılmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:171).

Araştırma sahasındaki çeşmeler, mimari yapısı, tarihi özellikleri ve kültürel çekiciliği ile ziyaretçilerin ilgisini beklemektedir. Söz konusu bu çeşmelerin çoğunun uğramış olduğu tahribattan dolayı, restorasyon ile turizme sunulması gerekmektedir.

3.3.7. Kaya Yazıtları:

Araştırma sahasında kurulan medeniyetler hakkında bilgi veren ve onları tanıtan tarihi çekiciliklerden bir tanesi de kaya yazıtlarıdır. Günümüze kadar gelebilen kaya yazıtlarından Merkez ilçede 2 adet, Gerger ilçesinde ise 1 adet bulunmaktadır (Tablo 32).

Tablo 32: Adıyaman İlinde Bulunan Kaya Yazıtları

Bulundu yer	Kaya Yazıtının Adı	Yapıldığı Dönem
Merkez - Durak Köyü	Malpınar Kaya Yazıtı	Geç Hitit
Merkez - Taşgedik köyü	Haydaran Kaya Kabartması	Kommagene
Gerger - Oymaklı köyü	Gerger Kalesi Kaya Anıtı	Kommagene

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri, 2014

Haydaran Kaya Kabartması: Merkez ilçeye bağlı Haydaran (Taşgedik) köyü sınırları içinde yer almaktadır. Köy yerleşiminin yaklaşık 1 km güneyinde yer alan dağlık bir alan içinde bir kaya üzerinde yer alır. Kaya kabartması, Kommagene Krallığı dönemine ait olup, dikdörtgen bir çerçeve içinde yapılmıştır. Karşılıklı olarak ayakta duran iki figür şeklinde tasvir edilmiştir. Kabartmada güneş tanrısı Helios ve Kommagene Kralı Mithridates Kallinikos tokalaşır vaziyettedir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:42).

Gerger Kalesi Kaya Anıtı: Gerger ilçesine bağlı Oymaklı köyündeki Gerger Kalesi içerisinde bulunmaktadır. Büyük bir kaya yüzeyinde Kommagene Kralı Mithridates Kallinichos'un babası ve Antik Kommagene Krallığı'nın başkenti Samosata'nın (Samsat) kurucusu Kral Samos'un (M.Ö.140-100) devasa büyüklükteki bir kabartması ve Grekçe yazıtlar yer almaktadır (Adıyaman Kültür

Envanteri, 2014:166). I. Antiochos, büyük babası kral Samos'un (veya Sames) bir tasvirinin kendisinin emri üzerine yapıldığını belirtmektedir. Uzaktan bile görünmesi amaçlanan bu kabartma, yaklaşık 30 cm derinlikte 4 m yükseklikte, 2.70 m genişliğinde bir nişten⁸ oyularak yapılmıştır. Bu noktadan Nemrut Dağı'nın zirvesinin görünmesi de tesadüf değildir, özellikle bu şekilde planlanmıştır (Dörner, çev.1999: 142).

Malpınar Kaya Yazıtı: Merkez ilçeye bağlı, Durak köyü, Malpınar mezrasında Göksu Çayı kıyısında bulunmaktadır. Yazıt hiyeroglif kitabe olup Geç Hitit Dönemine aittir. 182 x 85 cm ebatlarında olan yazıt doğal kaya üzerine kazınarak yazılmıştır. Yazıt altı satırdan oluşmaktadır. Yazıtın sağında ayakta durur biçimde uzun giysili bir figür yer almaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:39).

3.3.8. Hamamlar:

İnsanoğlunun yaşamsal gereksinimlerinden biri olan suyun sağlık amacıyla kullanımı, hamam ve kaplıca gibi su mekânlarının yapımına yol açmıştır. Bu yapı türlerinden biri olan hamamlar, insanların özellikle yıkanma ve temizlenme ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Bunun yanı sıra, hamamlar her dönemde toplumların dini inançları doğrultusunda mimari şekillenme göstermiş ve sosyal yaşantıların bir parçası olmuştur. Adıyaman'da tarihi öneme sahip, şehir merkezinde 1 adet ve Eski Besni ören yerinde 2 adet olmak üzere toplam 3 adet hamam bulunmaktadır (Tablo 33).

Tablo 33: Adıyaman İlinde Bulunan Hamamlar

Bulundu yer	Hamamın Adı	Yapıldığı Tarih
Merkez İlçe	Paşa (Kab) Hamamı	?
Besni	Bekir Bey Hamamı	16. yy.
Besni	Külhanönü (Meydan) Hamamı	17. yy.

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

Paşa (Kab) Hamamı: Merkez ilçede, Kab Camii Mahallesi'nde, Kab Camii bitişiğinde yer almaktadır. Camii ile birlikte yapıldığı tahmin edilen hamam üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Hamamın giriş kapısının üzerindeki figürlü kabartma ve geometrik bezemeden hareketle Memlûklular, Selçûklular veya Osmanlılar döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir.

⁸ Niş: Mimari yapılarda duvar içine bırakılan oyuklara verilen addır.

Foto 81: Paşa Hamamı Ön Tarafı

Foto 82: Paşa Hamamı Arka Tarafı

Hamamın soğukluk kısmı tromplara oturan bir kubbe ile örtülüdür. Soğukluğun batısında yer alan soyunmalık kısmının üzeri çapraz ve beşik tonozla örtülüdür. Buradan sıcaklığa geçilmektedir. Sıcaklığın orta kısmı kubbeli ve dört eyvanlı olup ayrıca halvet hücreleri yer almaktadır. Külhan kısmı güneydedir. Düzgün kesme taştan yapılmış kemerli giriş kapısının iki yanında aslan figürü ve ortada rozetler yer almaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:61). Hamam, günümüzde hizmet vermektedir.

Bekir Bey Hamamı: Besni ilçesi, Eski Besni Ören Yeri'nde bulunmaktadır. Kalenin hemen karşısında ve Ulu Camii'nin bitişiğinde yer almaktadır. Hamamın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Bekir Bey adında bir sultanın cami, medrese ve hamamdan oluşan bir külliye yaptırdığı ve sonra bu yapıları yaşatmak için, vakıf tesis ettiği belirtilmektedir. 16. yy. vakıf kayıtlarında da 'Medrese-i Bekir Bey' adıyla bir vakfa rastlanmaktadır. Bekir Bey, tarafından yaptırılan medresenin, Besni'nin Memluklar devrinde önemli bir eğitim ve öğretim merkezi olduğundan hareketle 16. yy.'dan önce yanındaki hamamla birlikte inşa edildiği düşünülmektedir (Taştemir, 1999:99), (Foto 83).

Hamamın soyunmalık bölümü yuvarlak planlıdır. Mekânın ortasında soğuk su havuzu bulunmaktadır. Soyunmalıktan bir kapı ile dörtgen planlı olan ılıklik bölümüne geçilmektedir. Külhanın önünde bulunan sıcaklık bölümü dörtgen planlı olup üzeri kubbe ile örtülüdür (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:135). Hamamda kazı çalışması yapılmıştır. Proje kapsamında yanındaki Ulu Camii ile birlikte restorasyon çalışmalarının tamamlanıp, turizme kazandırılması beklenmektedir.

Külhanönü (Meydan Hamamı): Besni ilçesinde, Eski Besni Ören Yeri'nin kuzeyinde, Kurşunlu Camii'nin doğu tarafında bulunmaktadır. Hamamın yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak yapı olarak 17. veya 18. yy.'da yapıldığı tahmin edilmekle birlikte, Evliya Çelebi'nin Besni'deki eserlerden bahsederken hamamlar arasında Meydan Hamamı'nı zikretmesi yapının 17. yüzyılın ortalarından önce yapılmış olabileceğini düşündürmektedir (Bayhan ve Salman, 2010:90).

Soyunmalık kısmı tamamen yıkık durumdadır. Doğu kısımda yer alan bir kapı ile ılıklığa geçilmektedir. Ilıklık doğu-batı istikametinde bir alandan ibarettir. Alanın güneybatı köşesindeki kapıdan sıcaklık kısmına geçilir. Kubbeli sıcaklığın üç tarafında eyvanlar ile diğer köşelerinde halvet hücreleri bulunmaktadır (www.kulturportali.gov.tr). Hamamın restorasyon ile turizme açılması gerekmektedir (Foto 84).

Foto 83: Bekir Bey Hamamı

Foto 84: Külhanönü (Meydan) Hamamı

3.3.9. Sivil Mimari Yapılar:

Araştırma sahasında Osmanlı Dönemi'nde yapıldığı düşünülen 5 adet sivil mimari yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan sadece Değirmenli Ev'in (Şaziye Keleş Evi) restorasyonu tamamlanmıştır. Sahip olduğu tarihi dokuları ile kültür turizminde önemli yeri olan bu yapıların, acilen onarılması ve turizme açılmaları gerekmektedir.

Tablo 34: Adıyaman İlinde Bulunan Sivil Mimari Yapılar

Bulundu yer	Sivil Mimari Yapılar	Yapıldığı Dönem
Merkez İlçe	Tuzhanı	Osmanlı Dönemi
Merkez İlçe	Değirmenli Ev (Şaziye Keleş Evi)	Osmanlı Dönemi
Merkez İlçe	Çevre Kahvesi	Osmanlı Dönemi
Merkez - Durukaynak Köyü	İsmet (Ali) Tanrıverdi Evi	Osmanlı Dönemi
Besni - Kargalı Köyü	Vakkas Emiroğlu Konağı	Osmanlı Dönemi

Kaynak: Adıyaman Kültür Envanteri (2014)

Tuzhanı: Merkez ilçede, Kap Camii Mahallesi'nde, oturakçılar pazarı içindedir. 19. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Tuzhanı, ortada büyük bir avlu etrafında dizilmiş mekânlardan oluşmaktadır. Düzgün kesme taş ve sivri kemerlerden oluşan revakların arkasında atların barındığı ahırlar ve misafirlerin konakladığı odalar ve depolar bulunmaktadır. Bazı kısımlar ise iki kattır. Tuzhanı'na batı yönünde bulunan bir kabaltıdan girilmektedir. Hanın etrafında tonozlu dükkânlar bulunmaktadır. Batıda yer alan dükkânların üzerinde ise Adıyaman'ın en eski oteli bulunmaktadır. Otel iki katlıdır. Kısmen yıkık olan han için restorasyon projeleri hazırlanmıştır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:63). Günümüzde çay ocağı olarak ve sohbet etme amaçlı kullanılmaktadır. Develerle tuz taşındığı için bu adın verildiği han, yapılacak restorasyon çalışmaları ayağa kalkmayı beklemektedir.

Foto 85: Tuzhanı Güneyden Görünüm

Foto 86: Tuzhanı İç Avlusu

Değirmenli Ev (Şaziye Keleş Evi): Merkez ilçede, Ulu Camii Mahallesi'nde yer alan yapı, Adıyaman Kalesi'nin güneydoğusunda bulunmaktadır. Eskiden Hristiyan mahallesi olan bir bölgede bulunan ev, mülk sahibinin oğlu tarafından

verilen bilgilere göre yaklaşık 100 yıl önce yapıldığı tahmin edilmektedir (Bayhan ve Salman, 2010:123).

Düzgün kesme taştan yapılmış ev iki katlı olarak yapılmış olup, alt katta değirmen bulunmaktadır. Cephe tarafından kapalı cumba şeklinde dışa taşırılmış bölme bulunmaktadır. Üst katta bir salon ve buna bağlı odalardan oluşmaktadır. Alt kattaki değirmende, üst katı taşıyan geniş ayaklar ve kemerlerden oluşmaktadır. Dış cephelerde kaş kemerli ve dilimli pencereler dikkat çekmektedir. Döneminde alt kısım değirmen, üst kısım ise konak olarak kullanılmıştır. Yapı günümüzde restorasyon görmüştür (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:65).

Foto 87: Değirmenli Ev

Foto 88: Vakkas Emiroğlu Konağı
(www.Adıyaman.gov.tr)

Vakkas Emiroğlu Konağı: Besni ilçesine bağlı Kargalı köyünde bulunmaktadır. Köyün ileri gelenlerinin verdiği bilgilere göre yaklaşık 100 yıl önce yapılmıştır. İki katlı konağın alt katı dikdörtgen şekilli bir mekândan ibarettir. Dışarıya kemerlerle açılan ortadaki sofanın iki yanındaki mutfak, oda, tuvalet ve banyodan ibaret olan üst katın altında, giriş bölümü ve yan mekânlardan oluşan bir düzenleme bulunmaktadır (Bayhan ve Salman, 2002:58). Konağın turizme açılması için restorasyon çalışmaları ile yenilenmesi gerekmektedir.

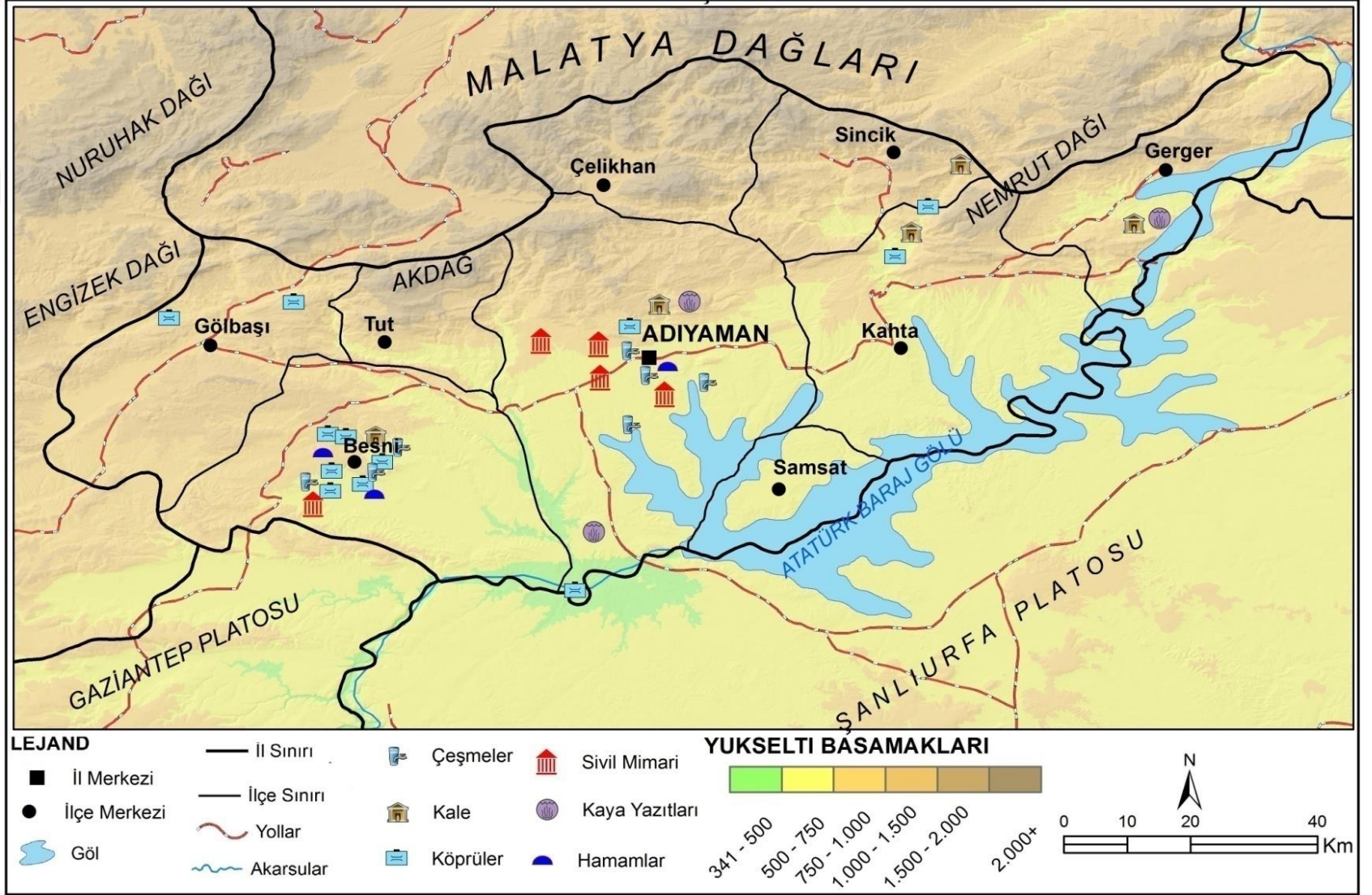
İsmet (Ali) Tanrıverdi Evi: Merkez ilçeye bağlı Durukaynak (Pişinik) köyünde yer almaktadır. Önünde büyük bir bahçesi olan konak farklı tarihlerde yapılmış olan iki bölümden oluşmaktadır. Sol taraftaki bölüm, kitabesinde göre İsmet Tanrıverdi'nin amcası Kahraman Ağa tarafından 1909 tarihinde yaptırılmış, sağdaki

ikinci kısım ise kendisi tarafından 1953'te yaptırılmıştır (Bayhan ve Salman, 2010:124). Restorasyon çalışmaları ile turizme açılması gerekmektedir.

Çevre Kahvesi: Merkez ilçede, Kab Camii Mahallesi'nde bulunmaktadır. Oturakçı pazarının içerisinde yer alan çevre kahvesi, Hısn-ı Mansur çayevi olarak da adlandırılmaktadır. Düzgün kesme taşla yapılan yapının üst örtüsü yivli tonoz biçimindedir. Duvarda kemerli nişler bulunmaktadır. Günümüzde de çayevi olarak hizmet veren yapının 19. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:62). Oturakçı pazarını ziyaret edenlerin dinlenebileceği ve çay içip sohbet edebileceği tarihi mekânlardandır.

Harita 6: Adıyaman İli Tarihi Çekicilikler Haritası

3.3.10. Diğer Tarihi Değerler:

Eski Askerlik Şubesi: Merkez ilçede, Varlık Mahallesi'nde bulunmaktadır. Askeri alan sınırları içerisindeki yapının, giriş kapıları üzerinde bulunan kitabeleri kazındığı için tam olarak ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Mimari yapısı ile muhtemelen Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edildiği düşünülmektedir (Bayhan ve Salman, 2010:142). Eski Askerlik Şubesi'nin günümüze kadar ulaşabilmesinin en büyük nedeni şu anda kullanılan yeni askerlik şubesi ile aynı parsel içinde bulunmasıdır. Bunun binaya etkisi; askerlerin disiplin anlayışı çerçevesinde, askeri alandaki maddi ve manevi tüm değerleri korumaları olmuştur (Sağır, 1999:16). Yapı, düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup, günümüzde güzel sanatlar galerisi olarak hizmet vermektedir. Galeride yıl boyunca resim, fotoğraf, heykel, el sanatları vb. sergiler açılmaktadır. Ayrıca, gönüllülerden oluşmuş olan Türk halk müziği ve Türk sanat müziği çocuk ve karma koroları da burada kurs ve etkinlik çalışmalarını sürdürmektedir. 2011 yılında 11 sergi açılmış ve bu sergileri 11.900 kişi ziyaret etmiştir.

Cumhuriyet İlkokulu: Merkez ilçede, Sıratut Mahallesi'nde, Adıyaman müzesinin bitişiğinde yer almaktadır. Yapı düzgün kesme taş malzemeden yapılmış olup, kuzey-güney doğrultuda uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. İki katlı olan yapı her cephesinde birçok pencere barındırmaktadır. Üst örtüsü günümüzde kırma çatı olan yapının ilk katını ikinci kattan ayıran ve boydan boya dolanan bir şerit çevrelemektedir. Bütün pencereler çerçeve içine alınmıştır ve üst kısımları oval, alt kısımları ise dikdörtgen olacak şekilde köşeli olarak tasarlanmıştır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:59). Cumhuriyet devrinde inşa edilmiş olan yapı, günümüzde okul olarak kullanılmaktadır.

Gölbaşı Tren İstasyonu Yapıları: Gölbaşı ilçesinde tren istasyonunda bulunmaktadır. İdari binalar ve su deposu binalarından oluşmaktadır. 20 yüzyıl başlarında yapıldığı düşünülen binaların bazıları yıkılmış, yıkılmayanlar ise özgün yapıdadırlar. Binalar kesme taştan yapılmış olup yakın dönemde sıvalar yapılmıştır. Köşe taşlarında kapı etraflarında ve alt pencerelerinde dışa çıkıntılar bulunmaktadır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:184).

Burç Anıtsal Yapıt: Merkez ilçeye bağlı, Burç köyü içinde yer almaktadır. 12 x 12 m ebatlarında olan yapı kare planlı olup, düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Doğu - Batı yönünde bir koridor ve üç odası bulunmaktadır. Odalar dikdörtgen planlı olup, doğu odada bir sarnıç bulunmaktadır. Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen yapı, askeri kontrol merkezi olarak kullanılmıştır (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:40).

Burç Kaya Yerleşimi: Merkez ilçeye bağlı, Gümüşkaya köyü, Ağcin mezrasında Göksu Irmağı üzerinde bulunmaktadır. Vadi yanında yüksek kayalık alan oyularak odalar yapılmıştır. Bazı yerlerde odalar üst üste yapılmış olup merdiven mevcuttur. Erken Hristiyanlık döneminde yapıldıkları ve kullanıldıkları bilinmektedir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:108).

Oyalı Mozaikli Yapı: Besni ilçesinin Oyalı köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Besni-Gölbaşı yol güzergâhına 1 km mesafede yer almaktadır. Yaklaşık 5 m uzunluğunda 3 m genişliğinde olan yapının 70 x100 cm ölçülerindeki duvarları günümüze kadar gelebilmiştir. Moloz duvar yerleşim yerinin zemini mozaikle kaplıdır. Yapının Roma Dönemi'nden kaldığı tahmin edilmektedir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:100).

Halil Baba Mezarlığı: Besni ilçesinde, Çat Mahallesi'ndeki Eski Besni Ören Yeri'nin karşısında yer almaktadır. İslami anlayışın Türk anlayışıyla sentez oluşturduğu mezar taşlarının yoğun şekilde kullanıldığı mezarlıktır. Mezar taşlarının bazılarının üzerinde Osmanlıca yazılar görülmektedir. Bu mezarların eski olanlarının bazılarında şahide kısmı sarık şeklinde yapılmıştır. Günümüzde halen defin işlemleri devam etmektedir (Adıyaman Kültür Envanteri, 2014:117).

Eski Besni Ören Yeri Mezarlığı: Eski Besni Ören Yeri'nde Besni Kalesi'nin güneyindeki karşı yamaçta bulunmaktadır. Mezar taşlarının üzerinde yazılar bulunmamakla birlikte, çeşitli şekiller görülmektedir. Bazı taşların üzerinde silah ve kılıç şekilleri vardır. Mezar taşlarının üst kısımlarına ölen kişilerin cinsiyetine veya sosyal statüsüne göre şekiller verilmiştir. Eski Besni Ören Yeri'ni ziyaret sırasında görülmesi gereken tarihi yerlerdendir. Mezarlığın çevre düzenlemesiyle turizme açılması gerekmektedir.

3.4. KÜLTÜREL ÇEKİCİLİKLER

Günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte, iletişim-ulaşım araçlarındaki gelişmeler ve küreselleşmenin artması, insanların başka kültürleri görme, tanıma ve öğrenme arzusunu körüklemiş bu merak kültürel turizmin oluşmasını sağlamıştır. Kültürel turizmin alanına ise bir ülke veya bölge halkının yaşam tarzı, gelenek-görenekleri, değer yargıları, dini, dili, kıyafeti, mutfağı, mimarisi ve el sanatları gibi dışa yansıyan özellikleri girmektedir (Özgüç, 2013:150-151).

Ancak her kültürel ürün, müze ya da tarihi bir alan belirgin bir turizm çekiciliği yaratmayabilir. Kültürel çekiciliği turistik ürün haline getirmek, imaj ve marka oluşturma, planlama ve tanıtım çalışmalarını gerektirmektedir. İnsanlar eski uygarlıkların veya kültürlerin izlerini görmenin yanında, kendi kültürleri dışında bulunan yerel kültürleri de görmek ister hale gelmişlerdir. Doğa şartlarına bağlı kalmaksızın turizmi tüm yıla yaymak, turizme canlılık kazandırmak, ülke ya da bölge kültürünü yerli ve yabancılara tanıtmak, korumak, geçmişe ve geleceğe sahip çıkmak için kültürel turizmin geliştirilmesi önemli bir avantaj sağlamaktadır Kültürel turizm günümüzde küreselleşme ile birlikte yeniden önem ve değer kazanmıştır. Kültürel turizmdeki ürünlerin temelini kültürel çekicilikler oluşturmaktadır (Emekli, 2006:54-56).

Araştırma alanımız, zengin bir kültür turizmi potansiyeline sahip olduğundan kültür turizmi amaçlı turizm hareketine katılan turistler için eşsiz bir mekândır. Çünkü ilde bir kısmı geçmişte yaşanmış ve bir kısmı da günümüze kadar gelebilmiş gelenek ve görenekler, din, dil, yaşam tarzı ve sanata ilişkin çok sayıda değer yer almaktadır. Bu değerlerin her biri turistleri bölgeye çekmede önemli çekim faktörleri olarak rol oynayabilirler. Bu bağlamda iyi bir tanıtım ve pazarlama ile kültür turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi söz konusu olabilecektir.

3.4.1. Yöresel El Sanatları

El sanatları, insanoğlunun var olduğu günden bugüne kadar doğanın koşullarına bağlı olarak insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Daha sonra gelişerek çevre şartlarına göre değişim gösteren el sanatları, toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtarak geleneksel hale gelmiştir. Aynı zamanda üretildiği çağa tanıklık eden belgeler olarak geleceğe ışık tutan ve geçmişle bağlantı kurmamızı sağlayan turizm değerleri olması açısından da

önemli kültürel çekiciliklerdendir. Özellikle kültür turizmi kapsamında korunarak pazarlanabilecek kültürel miras konumundaki yöresel el sanatları bir yörenin kalkınabilmesi için değerli bir araçtır (Bayazit vd., 2012:899). Dolayısıyla hem turistik yöre ve hem de turist için önemli olan hatıra eşya üretim ve satışı, turizmin önemli bir sektörü haline gelmiştir.

Adıyaman'da el sanatları uygulamaları olarak günümüzde; halı, kilim, cicim, zili, keçecilik, tülü, oya, dantel, sepet örücülüğü, ağaç oymacılığı, yemenicilik, bakırcılık, semercilik ve son yıllarda turistik amaçlı nemrut heykelcikleri ile birçok dokuma ve süsleme unsurlarının bir arada kullanıldığı dekoratif duvar süslemeleri yapılmaktadır. Dekoratif süslemelerde heybeler ön plana çıkmaktadır. Eskiden ihtiyaç gereği dokunan heybeler, günümüzde süsleme amaçlı üretilmektedir. Yöreye özgü bu eserler şehir merkezinde bulunan Oturakçılar Pazarında bulunmaktadır.

Foto 89: Yöresel El Sanatlarının Bulunduğu Oturakçılar Pazarı

19. yüzyıldan günümüze, el dokumacılığı üretiminin en yoğun olduğu bölge Pişinik (Durukaynak) köyüdür. Ancak köyde halı tezgâhı yapmayı bilen birkaç usta kalmış ve dokuma yapan ailelerin sayısı oldukça azalmıştır. Dokuma yapanlarda ev içinde dokunması kolay olan halı yastıkları üretmektedir (Yıldız, 2012:146-151). Pişinik köyünde Güneydoğu Torosların güneye bakan etekleri üzerinde otlak alanların bol olduğu bir sahada olduğundan dolayı hayvancılık gelişmiştir. Hayvanların kılırları birçok amaçla kullanılmasına ek olarak heybe, kilim ve yastık yüzü yapımında da kullanılır. Halı ve kilim arası bir dokuma türü olarak tanımlanan

tülüler, ilde ve köylerde ‘haladerik, hala, kızılheşi, bermal, eşkebermal, carcım (cicim)’ isimleriyle tanınır. Yer tezgâhları yok denecek kadar azalmış olup, yerlerini dikey tezgâhlara bırakmışlardır. Tülü dokumaların kullanım şekli geçmişte kullanımdan fazla farklılık göstermemektedir. Tülüler çoğunlukla; beşik örtüsü, divan örtüsü, minder örtüsü, yatak (yükük) örtüsü, günlük yaygı, seccade, yolluk, gelin perdesi, süslemeler (halılar) olarak kullanılmaktadır (Özkan, 2012:468-474).

Ayrıca, Merkez ilçe, Çelikhan, Besni, Kâhta, Gerger, Tut, Samsat ve Gölbaşı ilçelerinde çeşitli kaynaklar kullanılarak, Halk Eğitim Müdürlüğü bünyesinde usta öğreticiler nezaretinde halıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. Geleneksel el sanatları, yöreyi ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek önemli kültürel değerlerdir. Söz konusu kültürel değerleri satın alacak turistlerin, yöre ekonomisine katkı sağlayacağı şüphesizdir. Ayrıca, turistlerin turizm yöresinden almış oldukları eşyaları evlerine götürdüklerinde o turizm yöresini anmaları aynı yerin tekrar ziyaret edilmesini sağlayabilmektedir. Adıyaman da turizme yönelik üretim ve pazarlama sorunları çözülebildiği takdirde yöresel el sanatlarının kültürel çekiciliğe etkisi artacaktır.

Foto 90: El Dokuması Halı Yastığı

Foto 91: El Dokuması Heybeler

Foto 92: Bakırcılık

Foto 93: Semercilik

3.4.2.Festivaller ve Yerel Etkinlikler

Günümüzde festivaller, ulusal ve uluslararası turizm hareketlerinde olduğu kadar, yerel turizmin gelişmesinde de etkin bir rol oynamaktadırlar. Festivaller; ziyaretçilerine, hiç tanımadıkları bir yöreyi görme, farklı bir kültürü öğrenme ve yaşam tarzları farklı olan insanlarla bir araya gelme fırsatları vererek, ülke ve yerel turizmin gelişmesine önemli düzeyde hizmet etmektedirler (Gül vd., 2013:214). Ayrıca festivaller ve yerel etkinlikler; turizm pazarlamasında, bir eğlence etkinliği olarak, ilin sosyal ve kültürel zenginliğinin yansıtılmasında önemli organizasyonlardır. Genelde kapsamı dar, mahalli ya da bölgesel organizasyonlar olmalarına rağmen, bir bütün olarak ele alındıklarında, önemi gittikçe artan bir turizm çekiciliği olabilmektedir.

Araştırma sahasında düzenlenen festival ve etkinliklere baktığımızda, etkinlikleri düzenleyen kişi ve kuruluşlar etkinlik zamanını belirlerken; doğanın canlanması, ürünlerin yetişmesi, havaların ısınması, okulların tatil olması ve yörede yaşayanların yanı sıra, yörede doğmasına rağmen gerek yurt dışı veya yurt içine göç edenlerin kolayca gelebilmelerinin kolaylaştırılması için özellikle yaz mevsimini tercih etmektedir. Yerli ve yabancı turistlerin kolayca gelmeleri de önemli bir etken olarak sayılabilir (Kızılırmak, 2006:187).

Tablo 35: Adıyaman İlinde Düzenlenen Festival ve Yerel Etkinlikler

Etkinliğin Adı	Yer	Tarih
Uluslar arası Kâhta Kommagene Festivali	Kâhta	20-22 Haziran
Yamaç Paraşütü ve Hava Sporları Festivali	Tut	5-6 Temmuz
Bal, Kültür ve Turizm Festivali	Çelikhan	13-16 Ağustos
Geleneksel Jari Şenlikleri	Çelikhan	10-11 Ağustos
Zerban Şenliği	Çelikhan-Pınarbaşı	Ağustos
Besni Eğitim Bayramı	Besni	Eylül
Gölfest (Tarım, Kültür, Sanat, Turizm, Eğitim, Spor ve Yardımlaşma Festivali)	Gölbaşı	Ekim'in 1. Haftası

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü (2014)

Adıyaman'da düzenlenen festival ve yerel etkinliklerden 'Uluslararası Kâhta Kommagene Festivali' 1993 yılından itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin ilk ve tek uluslararası etkinliği olarak kutlanmaktadır. Kommagene medeniyetinin adıyla tertiplenen ve geleneksel hale getirilen festival kapsamında ulusal ve uluslararası kültürel, sportif ve akademik etkinlikler sergilenmektedir. Festivalde yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde sergilenen etkinlikler il, bölge ve ülke tanıtımına önemli katkılar sağlamaktadır (www.kâhta.gov.tr).

Ayrıca Çelikhan ilçesinde Bal, Kültür ve Turizm Festivali, Geleneksel Jari Şenlikleri ve Zerban Şenliği; Tut ilçesinde Yamaç Paraşütü ve Hava Sporları Festivali; Besni ilçesinde Eğitim Bayramı; Gölbaşı ilçesinde ise Gölfest Festivali düzenlenmektedir. İlde düzenlenen festival ve etkinliklerin turizm açısından çekiciliğini arttırabilmek için, yörenin sahip olduğu diğer turistik ürünler ile entegre edilerek, turistik ürün paketine dönüştürülmesi gerekmektedir. Bunun için başta yerel halk olmak üzere kamu ve özel sektör kuruluşlarında gerekli bilincin oluşturulması sağlanmalıdır. Ayrıca, yerel etkinliklerin yurt içi ve yurt dışında tanıtımının yapılarak yeterli talep oluşturulabilmesi amacıyla, çalışmaların yapılması gerekmektedir.

3.4.3. Yemek Kültürü (Gastronomi)

Turizm sektörünün birincil bütünleyicisi yiyecek ve içecek faaliyetleridir. Benzersiz bir yeme ve içme deneyimi müzeler, eğlence ve alışveriş gibi turistleri cezp etme gücüne sahiptir. Gastronomi turizmi yıllardır seyahat endüstrisi içinde ortaya çıkmaya çalışan en gözde adaydır. Çünkü yemek ziyaretçilerin yeni ve egzotik yerleri tanınması için en iyi yollarından biridir. Başka bir ülkeyi ziyaret eden insanların beklentileri arasında, yeni yerler görmenin ve yeni kültürleri tanınmanın yanında, yeni tatlarla tanışma ve farklı tecrübeler yaşama arzusu da yatmaktadır. Seyahat ederken turistlerin hemen hemen tamamı için yemek, en büyük üç favori turistik faaliyetten biridir (Cömert ve Özkaya, 2014:63).

Birçok bilim insanına göre farklı deneyimler yaşamak için seyahate katılan turistler, gittikleri yerlerde alacakları zevki en üst düzeye çıkarmak için çaba gösterirler. Bu bağlamda düşünüldüğünde turistlerin destinasyonda aradıkları asıl deneyimin yanında onu tamamlayan deneyimlere de ihtiyaçları vardır. Bu noktada yerel yiyeceklerin turistlerde uyandıracığı zevk bazen asıl deneyimin bile önüne geçebilmekte ve turistlerin bölgeyi tekrar ziyaret etmesini sağlayabilmektedir (Alaeddinoğlu, 2006:162).

Araştırma sahamız olan Adıyaman'ın, zengin ve bir o kadar lezzetli olduğunu düşündüğümüz yiyecekleri, diğer temel çekicilikleri destekleyici ve turistlerin en üst düzeyde zevk almasını sağlayıcı bir özellik gösterebilir. Coğrafi konumundan dolayı hem Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu hem de Akdeniz bölgelerinin ürünlerini ve yemeklerini yöre mutfağında görmek mümkündür. Adıyaman'da etli köfteler Güneydoğu Anadolu mutfağını, hamur işleri ve et yemekleri Doğu Anadolu mutfağını, sebze yemekleri ise Akdeniz mutfağını göstermektedir.

Adıyaman yemeklerinin temel maddeleri buğday ürünleri, kuru baklagiller, patlıcan, domates, biber ve lahanadan oluşmaktadır. Diğer sebzeler de kullanılır. Tat verici olarak çoğunlukla yemeklerde soğan, sarımsak, salça, pul biber, maydanoz, kuru nane ve diğer baharatlar kullanılır. Yemekler genellikle etli yapılıdır. Bulgur ve simit (ince bulgur) ile yapılan yiyeceklerin fazlalığı dikkat çeker (Sucu, 2008:82).

Adıyaman'da simit ile yapılan çiğ köfte uzunca süre ev yemeği olarak kullanılırken, son yıllarda ticari yemek olarak da sevilen tatlar arasına girmiştir. Zengin bir köfte listesi bulunan, hatta köfteler üzerine kurulmuş inanmaları olan -

örneğin, köfte yoğrulurken dışarı sıçrarsa konuk geleceğine inanılır- Adıyaman mutfağı daha çok, zırhla çekilmiş ve genellikle çiğ köftelik et ve köftelik bulgurun ana malzemeler olduğu köfteler sunmaktadır. Bunlar içinde en çok bilinenleri; basala, dolmalı (içi kıymalı), ekşili, gelin yüzü, patlıcanlı etli, kel, çullu, sıcak, soğuk ve mercimekli köftedir (Aras, 2007:9).

Adıyaman'da etle yapılan köfteler dışında, yörenin kebabı ve tavaları da mutfağında önemli bir yere sahiptir. Üstelik kebab ve fırın yemekleri için şehrin her mahallesinde taş fırınlar bulunmaktadır. Şişik ya da şişik da denilen Adıyaman kebabı, Adıyaman tavaşı ve Besni tavaşı yöreye özgü ve yaz aylarında çokça tüketilen etli yemeklerdendir. Adıyaman'ın diğer yöresel yemekleri ise, panik, karıştırmalı pilav, sarımsaklı bulgur pilavı, meyir, telhev, danreş, bamya sulusu, kavurmali hitap, ot hitabı (kullanılan otlar; körmən, nanecük, hardal vb.), dövmeç, semsek, katmer, besmet ve taplama sayılabilir. Tatlılardan; peynirli helva, top helva, şıllık, kesme, pestil, tene helvası ilin yöresel tatlıları arasındadır.

Yemek kültürünün zengin olduğu şehirde, Kültür ve Turizm Bakanlığından işletme belgeli birinci sınıf 1 adet restaurant (Makara Restaurant) bulunmaktadır. Bunun dışında işletme belgesi olmayan, yöresel yemeklerin yapıldığı çok sayıda lokanta ve restaurant, yerli ve yabancı turistler için hizmet vermektedir.

3.4.4. Halk Oyunları

Binlerce yıllık zengin Adıyaman kültürünün bir ifadesi olan halk oyunları, oyun çeşitleri, giysileri ve figürleri ile yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek kültürel zenginliklerdendir. Nitekim 1986 yılında Fransa'nın Dijon kentinde düzenlenen dünya uluslararası halk oyunları yarışmasında ülkemizi temsil eden halk oyunları ekibi, Adıyaman yöresi oyunu ile 37 devlet arasında birincilik elde etmiştir.

Adıyaman halk oyunları kadın ve erkeğin yan yana yer aldığı bir koreografiye sahiptir. Halk oyunlarında sergilenen oyun çeşitleri şunlardır:

Sal Oyunu: Fırat Nehri'nde salla geçilen düğün alayını konu alır.

Düz Oyun: Fırat kenarındaki köyün birinde yaşayan adamın kızına aşık olan, fakat kızı alamayan ve sevdasından hastalanan bir gencin serüvenini konu alır.

Oyuna Davet: Düğünlerde gençlerin birbirlerini oyuna davet etmelerini anlatır.

Hasat Oyunu: Bir çiftçi ailenin ekin biçmesini, hasattan sonra yakınlarını ziyaret etmesini ve şölen düzenlemesini konu alır.

Kımıl Oyunu: Kımıl (Süne) böceğinin ekinlere zarar vermesini sonucu meydana gelen kıtlığı ve halkın kımıl ile mücadelesini konu alır.

Göçer Oyunu: Hayvancılıkla uğraşan köylülerin yaz aylarında yaylalara göç etmelerini ve burada başlarından geçenleri konu almaktadır.

Helle Can: Helle adlı bir bey kızı ile rüyasında gördüğü ve daha sonra var olduğunu öğrendiği Can adlı gencin evlenerek mutlu olmalarını konu alır.

Ağırlama: Düğünlerde yaşlı ve hatırı sayılır kimselerin ağır ve gösterişli bir tempo ile oynadıkları oyunu konu alır.

Hallaç Oyunu: Pamuk atmaya gittiği evin kızına aşık olan bir hallacın serüvenini konu alır.

Türkan Oyunu: Sevdiği gencin dışında birine verilen Türkan adlı bir kızın yolda müsaade alarak iki rekât namaz kılıp o esnada ölmesini konu alır.

Barış Oyunu: Birbirlerine düşman aile ya da aşiretlerin barışmalarını konu alır.

Kaynana Oyunu: Düğünde kaynananın gelinin önünde eline çömçe (kepçe) ve ayna alarak oynamasını konu alır.

Halk oyunlarında, kadın oyuncu giysilerinde; *yemeni (çarık), çorap, şalvar, iç gömlek, zıbın, taç* ve *keten* kullanılmaktadır. Erkek oyuncu giysilerinde ise; *yemeni (çarık), şalvar, kuşak, gömlek, kırk düğme yelek* ve *fes* kullanılmaktadır (www.adiyamankulturturizm.gov.tr).

Foto 94: Kadın Oyuncu Giysileri
(www.folklor.gen.tr)

Foto 95: Erkek Oyuncu Giysileri
(www.folklor.gen.tr)

Foto 96: Adıyaman Halk Oyunları Ekibi (www.tgd.turkey.com)

3.4.5. Halk Müziği

Adıyaman, birçok medeniyete ev sahipliği yapması nedeniyle çok zengin ve geçmişini çok eskilere dayanan müzik birikimine sahiptir. Arkeolojik kazı çalışmalarında eski medeniyetlere ait birçok müzik aletine rastlanmıştır. Çeşitli vurmali ve üflemeli çalgılar buna örnek verilebilir. Bu bulgular Adıyaman müzesinde sergilenmektedir.

Yöre halkı arasında geçmişten günümüze kadar süregelen müzikli toplantılara “Harfane” denilmektedir. Harfane, müzikli toplantı işlevine sahiptir. Osmanlı döneminde kurulmuş olan “Ahilik” teşkilatının üyeleri olan esnafın, hafta sonlarında toplanarak yorgunluk ve stres atmak amacıyla düzenlemiş oldukları toplantılar zamanla halk arasında da yaygınlaşmıştır. Bu toplantılarda günün konuları ile ilgili sohbetler yapılmakta, şarkı, türkü, mani ve gazeller söylenmekte ve çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Bunlarla birlikte çeşitli yiyecek ve içecekler de ikram edilmektedir (adiyamankulturturizm.gov.tr).

Adıyaman’ın tarihi mekânlarından olan eski askerlik şubesindeki restore çalışmasının ardından, Adıyaman Valiliği ve İl Kültür Turizm Müdürlüğü koordinesinde kentin gelenek ve göreneklerini yaşatma adına harfane programları burada yapılmakta ve gelen konuklara Adıyaman yöresine has müzikler icra edilerek, çiğ köfte ve yöresel yemeklerden sunulmaktadır. Bu tür etkinlikler, ilin gelenek ve göreneklerinin yansıtılması, kültürünün ve müziğinin tanıtımı açısından önemli yer tutmaktadır.

Adıyaman’da geçmişte icra edilen tekke ve tasavvuf müziği günümüzde de görülmektedir. Tekkelerde okunan bu ilahi ve gazellerin eşlik çalgısı çoğunlukla bend (helile), def ve kudüm olmuştur. Yörede kullanılan sazlar; cümbüş, tanbur, keman, ud, kanun, kaval, ney, bağlama, def ile halay ezgilerinin baş sazları olan davul ve zurnadır (adiyamankulturturizm.gov.tr).

4.BÖLÜM

ARAŞTIRMA SAHASINDA GELİŞTİRİLEBİLECEK TURİZM DEĞERLERİ

4.1. KIRSAL TURİZM

Kişilerin doğal ortamlarda dinlenmek ve değişik kültürlerle bir arada olmak amacıyla bir kırsal yerleşmeye gidip, orada konaklamaları ve o yöreye özgü etkinlikleri izlemeleri ya da katılmalarıyla gerçekleşen bir turizm türüdür (Soykan, 2000:21).

Kırsal alanlar birçok açıdan turistlere çekicilik sunmaktadır. Bu kapsamda; çiftlik evlerinde konaklama, buna bağlı olarak üretilen ürünlerin satılması, turistlere; kamp yapma, atlı gezi, doğa yürüyüşü ve dağ bisikleti gibi olanaklar sunulması, bağ bozumunun, yöreye özgü yemeklerin ağırlık kazandığı, yöredeki halkın gelenek ve göreneklerinin yaşatılması vb. şekillerde kırsal turizmin çeşitli uygulamaları söz konusu olmaktadır (Ukav, 2012:78). Kırsal alanların sahip olduğu bu potansiyelin turizm yoluyla değerlendirilmesi geri kalmış kırsal yerleşim birimlerinin kalkınmasına yardımcı olmaktadır.

Adıyaman, pek çok kültüre merkezlik etmiş olan bir kültür ve turizm kentidir. Coğrafi özellikleri ve iklimsel faktörleri kırsal turizm çeşitliliğini arttırmaktadır. Adıyaman’ın marka kent olarak tescillenmesi, Kâhta’nın 2023 yılına kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Kâhta Turizm Kenti” ilan edilmesi; diğer ilçe, belde ve köylerin taşıdığı potansiyel, turizm sektörü kapsamında özellikle de kırsal turizm için eşsiz fırsatlar yaratmaktadır.

Adıyaman’ın kırsal bölgelerinde yetişen tarımsal ürünler hasat dönemleri itibariyle ve ürünlerin işlenme sürecinde kırsal turizm yönünden önemli bir potansiyel yaratmaktadır. Örneğin Antep fıstığı yetiştiriciliğinde Adıyaman 3. sırada

yer almaktadır. Derim dönemlerinde uygun köyler bu işlem için seçilerek gerekli düzenlemeler yapılabilir. Bağ bozumu dönemi ayrı bir fırsat yaratmaktadır. Özellikle Besni üzümü ülkemizde çok iyi bilinmektedir. Hasadın başlangıcından üzümlerin kurutma aşamasına kadar bir seremoniyle turistlerin bu sürece katılmaları ilgi çekecektir. Üzümler kurutulması yanında ezilerek pekmez yapılır. Pekmez yapılırken odun ateşindeki büyük bakır kazanlarda kaynatılır. Pekmez yapımı veya şire, pestil, sucuk vb. ürünlerin üretim aşaması her anıyla yaşatılabilir. Bu ürünler şire pazarında ziyaretçilere sunulmaktadır.

Adıyaman'da hayvancılık tarımın ayrılmaz bir parçasıdır. Hayvancılık yapılan köylerde hayvan besleme, hayvansal ürünleri (süt sağımı, yoğurt, peynir yapımı, yün kırkma vb) elde etme ve değerlendirme etkinliklerini turistler izleyebilir ya da bizzat katılabilirler. Bu özelliği olan köyler kırsal turizmde yerini alabilir, böylece gerileyen hayvancılığa da büyük destek sağlanabilir. Sincik ilçesinde arıcılık da yapılmaktadır. İlginç deneyimler yaşamak isteyen yerli veya yabancı turistler arı sağımını gerçekleştirmek isteyebilirler (Ukav, 2012:78-80).

Kırsal turizmde tarımsal yerel ürünlerin değerlendirilmesi kapsamında; ürünün üretim aşamalarını turiste tanıtmının, taze veya işlenmiş olarak satışının, yöre yemekleri olarak sunmanın, hasat şenliklerinin ayrı bir önemi vardır ve bunların birçoğu Adıyaman köylerinde gerçekleştirilebilir.

Çelikhhan ilçesinde tütünün tarladan hasadı, kurutma aşamasına getirilmesi yine benzer bir süreçle turistlere yaşatılabilir. Tut ilçesindeki köylerde badem, ceviz, dut, üzüm gibi meyvelerin toplanması süreci de kırsal turizm katılımcıları için unutulmaz deneyimler olabilecektir. Bu ürünlerin dikimi, bakımı, toplanması gibi aşamalar katılımcıların ilgisini çekmesi için eğlenceli oyunlara dönüştürülebilir. Kâhta ve Gerger ilçelerinin köylerinde çeşitli meyvelerle birlikte nar önemli derecede üretimi yapılan bir üründür. Narın toplanması ve daha sonrasında nar suyu elde edilmesi de belli bir emek gerektirmektedir. Bu süreçte de dileyen turistler bu sürece eşlik edebilirler (Ukav, 2014:27).

Foto 97: Pekmez Yapılan Bakır Kazan

Foto 98: Şire Pazarı

Foto 99: Tütün Kurutma İşlemi

Foto 100: Narın Toplanması

4.2. SAĞLIK TURİZMİ

İnsanların tedavi amacıyla ikamet ettiği yerden başka bir yere gitmesi ile ortaya çıkan sağlık turizmi, ilde yer alan içmeceleri ve alternatif tıp kapsamındaki sülüklü gölü ile değerlendirilmesi gereken turizm değerlerindedir.

Tablo 36: Adıyaman İlinde Bulunan Sağlık Turizmi Değerleri

Adı	Bulunduğu Yer	Ziyaret Edilme Nedeni	Ziyaret Edildiği Dönem
Çelikhan İçmesi	Çelikhan – Esenli köyü	Mide, Bağırsak, Karaciğer, Safra Kesesi Hastalıkları, Böbrek Taşı, Gut, Şişmanlık ve Diabet Hastalığı	Nisan-Eylül arası

Besni (Çörmük)İçmesi	Besni	Böbrek Taşları, Kabızlık, Bağırsak ve Mide Hastalıkları	Nisan-Ekim arası
Kotur İçmesi	Merkez - Akçalı köyü	Mide ve Bağırsak Hastalıkları	Nisan-Ekim arası
Sülüklü Göl (Karagöl)	Gerger - Gürgenli köyü	Romatizmal Hastalıklar, Eklem Ağrıları, Cilt Hastalıkları ve Damar Tıkanıkları	Mayıs-Eylül arası
Kâhta Küçük Sülüklü Göl	Kâhta - Kozağaç köyü	Romatizmal Hastalıklar, Eklem Ağrıları, Cilt Hastalıkları ve Damar Tıkanıkları	Nisan-Eylül arası

Kaynak: Adıyaman İl Çevre Durum Raporu (2003)

Adıyaman Doğa Turizm Master Planı (2013-2023)

Sülüklü Göl (Karagöl): Sülükler çok eski çağlardan beri bazı hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Tıbbi sülüklerin birkaç türü olup, Türkiye’de *Hirudo medicinalis* ve *Hirudo verbananın* yaşadığı bilinmektedir. Sülüklerin tedavi edici özellikleri kan emilirken vücuda verilen salgıda gizlidir. Bu salgı, 100’ün üstünde farklı bioaktif madde içerir. Bu maddeler kanın pıhtılaşmasını engelleyici, oluşmuş pıhtıyı eritici, ağrı kesici, mikrop öldürücü, tansiyon dengeleyici, kas gevşetici, bağışlık sistemini düzenleyici ve stres giderici etkilere sahiptir (Gödekmerdan vd., 2011:234).

Adıyaman il merkezine 74 km mesafede olan sülüklü göl, Gerger ilçesine bağlı Gürgenli köyünde, 1200 m yükseklikte yer almaktadır. Köyün girişindeki yol ayrımından sonra, 1 km’lik stabilize yol ile ulaşılmaktadır. Söz konusu göl, Güneydoğu Torosların güney eteği üzerinde karstik erimeye (dolin) bağlı olarak meydana gelmiştir. Yaz ile kış mevsimleri arasında göl seviyesinde 1 ile 2 m’lik seviye farkı ortaya çıkmaktadır. 75x100 m ebatındaki oval görünümlü gölün derinliğinin 3-4 m arasında olduğu tahmin edilmektedir. Gölün çevresinde doğa turizmine hitap eden, kalkerin saflığına bağlı olarak oluşan, çok güzel kanalcıklı lapyalar görülmektedir.

Gölde bulunan sülüklerin, vücuttaki yaraları iyileştirdiği, romatizmal hastalıklara ve eklem ağrılarına iyi geldiği, ameliyat izlerini giderdiği belirtilmektedir. Yılda birkaç defa göle gelen ziyaretçilerin ayaklarına ya da hastalık olan yerlerine yapışan sülükler, yaklaşık olarak 20 ile 45 dakika deri üzerinde kalmaktadır. Daha ziyade yerli halktan ziyaretçi gelmektedir. (Adıyaman Doğa Turizm Master Planı, 2013-2023:108).

Foto 101: Sülüklü Göl (Karagöl)

Kâhta Küçük Sülüklü Göl: Kâhta ilçesine 18 km uzaklıkta bulunan Kozağaç köyünde bulunmaktadır. Göl, kaynak olarak kar ve yağmur sularının yanı sıra suyunu buraya boşaltan küçük bir dere den de beslenmektedir. Daha çok yöre halkı tarafından kullanılmaktadır. Yöre halkının yanı sıra çevre il ve ilçelerden de göle gelerek sülük tedavisi yapan ziyaretçiler bulunmaktadır. Gelen ziyaretçiler gölün kenarında tedavi yapabildiği gibi, gölden sülük toplayarak evde tedavi olabilmektedir. Ancak bu şekilde gölden sülük toplamak, göldeki sülük sayısını azalttığı için gölün geleceğiyle ilgili tehlike arz etmektedir (Doğan, 2014: 49). Yaz mevsiminde suyu çok azaldığı için ilkbahar aylarında ziyaret edilmelidir.

Foto 102: Göldeki Sülükler

Foto 103: Sülükle Yapılan Tedavi

Foto 104: Kâhta Küçük Sülüklü Göl

Gerger'de yer alan Karagöl (Sülüklü Göl) ve Kâhta'da bulunan Küçük Sülüklü Göl, yöre halkı ve çevre illerden gelen insanların tedavi amacıyla rağbet ettikleri önemli ekosistemlerdir. Bu ekosistemler, gerek coğrafi anlamda gerekse sağlık açısından, ülkemiz adına önemli doğal zenginliklerimizdendir. Ancak, buraya gelerek tedavi olmak isteyen vatandaşlar sülük tedavisi hakkında gerekli bilince sahip olmadıkları için kendi sağlıklarını tehlikeye attıkları gibi, gölden gelişigüzel sülük toplayıp götürdüklerinden göllerin geleceğini de olumsuz etkileyebilmektedir. Bu anlamda göllerin çevresinde bilgilendirici levhaların asılması ve sülüklerin tıbbi analizlerinin yapılması gerekmektedir. Alternatif tıp kapsamında önemli bir sağlık

turizmi çekiciliği olan göller, çevresine yapılacak konaklama tesisleri, dinlenme yerleri, sağlık kabinleri ve gezinti yerleri ile daha fazla ziyaretçi çekecektir.

Çelikhan İçmesi: Çelikhan ilçesinin 23 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Korucak Deresi'nin yamaçlarından çıkan içme suyu Esenli köyü civarında yer alır. Çelikhan İçmesi'nin içme suyunun, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro Klimatoloji Kürsüsünün 23.11.1981 tarih ve 1008/81 sayılı yazısında verilen rapor da şu hastalıklara şifa verdiği belirtilmektedir; “Mide, bağırsak ve safra salgısının azaldığı hastalıklar, mide asidi azalması veya artmasına bağlı hazım bozukluklarında, gastrit veya ülser geçirmiş, ülser ameliyatı olan kişilerde, asabi nedenli ishaller ve kabızlıklar, karaciğerin ve safra kesesinin kronik nezlevi iltihap ve yetmezlikleri, safra kesesi ameliyatı sonrası şikayetleri, şişmanlık, gut ve diabette, böbrek taşlarında, bağırsak parazitlerinde kullanılması yararlıdır.”

Foto 105: Çelikhan İçmesi

Gelen ziyaretçilerden aldığımız bilgilere göre; her gün yemeklerden evvel 150 veya 200 cc olarak içilmesi suretiyle 3-4 haftalık kürler ciddi ve olumlu sonuçlar vermektedir. Her yıl temmuz ve ağustos aylarında yerel halk ile çevre il ve ilçelerden şifa arayan 3.000 ile 4.000 kişinin bu içmeye geldiği sanılmaktadır. Burada ulaşım ve konaklama imkânları son derece kısıtlıdır. Sadece iki gözlü betonarme bir yapı mevcut olup, kullanılamaz halde bulunmaktadır. Çevredeki meşe ağaçlarından koparılan dallarla çadır görevi görebilen bir baraka yapılmıştır. Ayrıca gelenlerin bir bölümü çadırlar kurarken, bazıları da gününbirlik gelip geri dönmektedirler. Çelikhan

gibi küçük bir ilçenin sosyo-ekonomik hayatını değiştirecek böyle bir kaynağın çevre düzenlemesinin yapılması ile birlikte sağlık turizmi kapsamında çok fazla ziyaretçi alacağı muhakkaktır.

Foto 106: İmedeki Metruk Yapı

Foto 107: Dallardan Yapılan Baraka

Besni (örmük) İçmesi: Merkez ilçeye 48 km, Besni ilçesine 6 km mesafede yer alan içme, Adıyaman-Besni yol güzergâhı üzerindedir. Yazın kuruyan kışın akışa geçen Akdere Çayı'nın batı yamacından çıkan suyun bir havuzda biriktirilmesiyle yaz mevsiminde hem şifa hem de piknik amacıyla kullanılmaktadır. 2014 yılında Tilek köyü muhtarlığınca işletilen soğuk kaplıcanın havuzu 11x5 m ebatındadır. [İstanbul](#) Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidro Klimatoloji Bölümü Kürsüsü tarafından Besni İçmesi'nin suyunda yapılan araştırmada suyun birçok hastalığa şifa olduğu tespit edilmiştir. İçme suyunun böbrek taşlarına, kronik kabızlık, bağırsak ve mide iltihapları hastalıklarına iyi geldiği belirtilmektedir.

Foto 108: Besni Çiçmesi İ Görünüm

Özellikle Adıyaman, Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa ve diğere çevre illerden gelen vatandaşlar, hem şifalı suyun altına girerek serinlemekte, hem de bu suyu tüketerek hastalıklarına şifa aramaktadır. Her yıl temmuz ayı başları ile ağustos ayının sonlarına doğru kokusu daha da artan ve yoğunlaşan soğuk su sayesinde Adıyaman alternatif tıp konusunda bu tür alanlarda yapılacak ciddi sağlık yatırımlarıyla birlikte önemli gelişme kaydedecektir. İmenin yanı başındaki Çörmük Ahmet Baba türbesi buraya ayrıca çekicilik kazandırmaktadır. Ulaşım özel araçlarla sağlanabileceğı gibi, Adıyaman-Besni arasında çalışan ticari minibüslerle de sağlanabilmektedir.

Foto 109: Besni Çiçmesi Dış Görünüm

Kotur İçmesi: Merkez ilçeye 25 km, Akçalı köyüne 5 km mesafede bulunan içme şifalı bir soğuk su içmesidir. İçme suyunun bazı mide ve bağırsak hastalıklarına iyi geldiği belirtilmektedir. Özel araçlarla ya da ticari otomobillerle bölgeye ulaşmak mümkündür (adiyamankulturturizm.gov.tr). Ancak son yıllarda suyunun azalmasına bağlı olarak fazla ziyaretçi almamaktadır.

4.3. AV TURİZMİ

Av turizmi; turizmin değişik bir uygulama şekli olup avcı niteliğine sahip kişilerin avlanma amaçlarını gerçekleştirmek üzere belirlenmiş ilkelerle yaptıkları etkinliklerdir. Avcılar, av turizmi faaliyetleri ile yaban hayvanlarının boynuz, diş, post benzeri hatıra değeri taşıyan kısımlarına sahip olmakla birlikte, değişik kültürleri tanıma ve değişik yerleri görme olanağı elde etmektedirler. Kırsal alanlarda yaşayan insanların sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan yapısını değiştirecek biçimde gelir ve refah seviyesinin iyileştirilmesi, dengesizliklerin giderilmesi ve yörede üretilen ürünlerin değerlendirilmesi, av turizmi ile söz konusu olabilmektedir.

Adıyaman coğrafi yapısı, iklimi, bitki örtüsü ve yaban hayatı yönünden av turizmine en uygun illerimizden birisidir. Son yıllarda yapılan düzenlemeler sonucu av turizminde büyük bir hareketlilik yaşanmaktadır. Her geçen yıl bilinçli koruma sayesinde yaban keçisi sayısında artışlar görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda yaban keçisi popülasyonunda Adıyaman'ın önemli bir potansiyele ulaşacağı anlaşılmaktadır. Buna paralel olarak avlanabilecek dağ keçisi sayısında da artışlar olacaktır. Adıyaman'da 9 adet devlet avlak alanı bulunmaktadır. Yöre bu yönüyle yabancı avcılar açısından bir çekim merkezi niteliği taşımaktadır. Adıyaman'a başta ABD ve Alman vatandaşları olmak üzere Avusturyalı, Danimarkalı, Hollandalı, Meksikalı, Rus ve Fransız avcılar avlanmak üzere gelmektedir (Ukav, 2012:4-16).

Tablo 37: Adıyaman İlinde Bulunan Devlet Avlak Alanları

Devlet Avlağı Adı	Hektar	Tescil Tarihi
Ulubaba-Bezar Devlet Avlağı	13.834	2012
Akdağ Devlet Avlağı	11.346	2010
Sincik Devlet Avlağı	36.231	2015
Tut Devlet Avlağı	31.671	2015
Kuzey Gerger Devlet Avlağı	30.364	2015
Harmanlı Devlet Avlağı	34.851	2015
Güney Besni Devlet Avlağı	28.402	2015
Gilisi Besni Devlet Avlağı	26.287	2015
Gerger Devlet Avlağı	29.847	2015

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı 15. Bölge Müd. Adıyaman Şube Müdürlüğü (2015)

Adıyaman’da her yıl düzenli olarak av turizmi kapsamında yerli ve yabancı avcılara 8 yaş ve üzeri erkek yaban keçisi avlattırılmaktadır. 2013-2014 av yılı, av turizmi kapsamında Adıyaman genelinde 3191 adet yaban keçisi bulunmakta olup, 27 adet yaban keçisi, 13 adet melez yaban keçisi ve 7 adet hatalı boynuz/şelek yaban keçisi olmak üzere toplam 47 adet yaban keçisi kotası tahsis edilmiştir. Tahsis edilen kotalar yabancı avcıya ihale yoluyla, yerli avcıya bakanlık tarafından tahsis yoluyla verilmiştir. İhale yoluyla yabancı avcıya verilen kotalardan 99.485 TL, yerli avcılardan ise 36.650 TL olmak üzere toplam 136.135 TL gelir elde edilmiştir (Adıyaman Doğa Turizm Master Planı, 2013-2023:126-127). Adıyaman’da yıllar itibariyle yaban keçisi envanter bilgilerine baktığımızda, av turizmi açısından yeterli sayıda yaban keçisinin bulunduğu görülmektedir (Tablo 38).

Tablo 38: Adıyaman İlinde Yıllar İtibariyle Yaban Keçisi Envanter Bilgileri

Yılı	Yaban Keçisi	Melez	Toplam
2012-2013	2785	232	3017
2013-2014	2913	277	3191
2014-2015	3023	250	3273
2015-2016	2515	285	2800

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı 15. Bölge Müd. Adıyaman Şube Müdürlüğü (2015)

Adıyaman’da turizm faaliyetleri nisan ve ekim ayları arasında gerçekleşmektedir. Av turizminin ise ağustos-mart ayları arasında yapılması turizmin sezonluk özelliğinin getirmiş olduğu bazı olumsuzlukları ortadan kaldırmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca, av turizmine katılan turistler harcama eğilimi yüksek olan kişilerdir ve alışverişlerde yüksek oranlarda harcama yapabilmektedirler. Araştırma sahasındaki yerleşim birimlerinde turistlere hitap eden köy konakları yapıldığı takdirde, avcılarının hizmetine sunulacak konaklama ücreti ile birlikte, üretilen ürünler ve köylü kadınların yaptıkları yemekler yöre için önemli gelir kaynağı oluşturabilecektir.

Foto 110: Adıyaman da Av Turizmi (www.adiyaman.ormansu.gov.tr)

4.4. İNANÇ TURİZMİ

İnanç turizmi Adıyaman ili için yükselen bir değerdir. İsmi Kuran-ı Kerim’de geçen Hz. Üzeyir Peygamber’in makamı, Eyyüb El Ensari ile birlikte yeri kesin olarak bilinen iki sahabelen birisi olan Safvan Bin Muattal’ın türbesi, Abuzer Gaffari, Mahmut el-Ensari, Abdurrahman Erzincani gibi birçok veli ve ermişe ait türbeler, kent merkezinde bulunan Ulu Camii, Kap Camii, Eskisaray Camii, Yenipınar Camii, Musalla Camii ile ülkemizdeki dört metropolitlikten bir tanesi olan Mor Petrus ve Mor Pavlus kiliseleri ve çok sayıda ziyaretçi çeken Kâhta ilçesindeki menzil dergahı Adıyaman’ın önemli inanç turizmi değerlerindedir (Adıyaman İnanç Turizmi Raporu, 2014:11). Bu değerler tarihi çekicilikler olarak cami, türbe ve kiliseler adı altında izah edildiği için aşağıda sadece menzil dergâhına değinilecektir.

Menzil Dergâhı: Merkez ilçeye 85 km, Kâhta ilçesine 50 km mesafede bulunan menzil (bugünkü adıyla Durak) köyünde bulunan menzil dergâhı, Anadolu'nun en büyük Nakşibendi cemaatine ev sahipliği yapmaktadır.

Dergâhın kurucusu Abdülhâkim Hüseyini (Erol), 1902 yılında, Bitlis'e bağlı Baykan ilçesinin Kermete köyünde dünyaya gelmiştir. Dedeleri Bilvanis'li olduğu için 'Gavs-ı Bilvanisi' diye anılır. Abdülhakim Hüseyini, tarikat faaliyetlerini Taruni ve Bilvanisi köylerinde sonra Bitlis'in Narlıdere nahiyesinde, daha sonra da Siirt'in Kozluk ilçesine bağlı Gadiri Köyü'nde sürdürmüştür. Son olarak Menzil köyüne gelmiş ve gelir gelmez geniş topraklar satın aldığı Menzil'de bir yıla yakın kalabilmiştir. 1972 yılında vefat eden Abdülhakim Hüseyini'den sonra, dergâhın başına oğlu Muhammed Raşid Erol geçmiştir. Yaptığı irşat faaliyetleri ile menzil dergâhını asıl ününe kavuşturan Muhammed Raşid Erol, 1993 yılında Afyon'da vefat etmiş ve dergâhtaki türbeye defnedilmiştir. Onun yerine kardeşi Seyyid Abdülbaki Erol geçmiştir. "Sultan Hazretleri" veya "Seyda Hazretleri" adıyla anılan Şeyh Abdülbaki, tarikatın çizgisini aynı şekilde devam ettirmektedir (Yıldırım, 2009:37).

Foto 111: Menzil Dergâhı

Foto 112: Menzil Dergâhındaki Külliye

Türkiye'nin her yerinden otobüslerle her yıl ortalama 500.000 insanın tövbe etmek için ya da meraktan geldiği dergâh, özellikle yeni bir hayata başlamak isteyen alkol ve kumar bağımlılarının 'tövbe kapısı' olarak bilinmektedir. Nüfusu ortalama 1.000 civarında olan 130-140 hanelik köyün günlük ziyaretçi sayısı 1.000-1.500'ün altına düşmemekte ve bu sayı hafta sonunda 10.000, bayram ve kandillerde 15.000'e çıkmaktadır. Ziyaretçilerin çoğu cumadan gelip cumartesi ikindi namazından sonra Şeyh Abdülbaki Erol'dan tövbe alarak, geceyi Menzil'de sohbet ortamında geçirdikten sonra pazar öğlene doğru geri dönmektedirler. Gece konaklamak

isteyenler köyün 7.000 kişilik camisinin altındaki yatakhane, yetmezse caminin içinde misafir edilmektedir. Köy meydanında bulunan pastane, lokanta, fırın, bakkal, hediyelik ve hatıra eşya dükkânları ziyaretçiler için hizmet vermektedir. Ayrıca menzil dergâhında medrese talebesi yetiştirmek amacıyla yaklaşık 1.000 kişilik yeni bir külliye inşa edilmiştir (Adıyaman Doğa Turizm Master Planı, 2013-2023:101). Menzil dergâhına yapılan ziyaretler tarikat liderinin burada bulunmasına göre farklı zamanlarda olmaktadır. Yaz mevsiminde bu saha sıcak olduğu için tarikat lideri (mensublarına göre, Seyda) daha serin yerlere mevsimlik olarak göç etmektedir. Seydanın dergâh da bulunduğu dönemlerde yurt içi ve yurt dışından bu tarikata ziyaretler daha fazla olmaktadır.

4.5. DAĞ VE YAYLA TURİZMİ

Kendine özgü coğrafyası, farklı mikro klima iklim bölgelerine sahip olması ve zengin kültürel yaşam, ülkemizde dağ ve yayla turizmini oldukça önemli bir yere koymuştur. Bu anlamda bu renkliliği ve zenginliği yansıtan illerden biri olan Adıyaman, yer şekilleri, florası, faunası ve kültürel birikimi ile önemli potansiyele sahip önemli illerimizdendir. Özellikle son yıllarda doğal güzellikleri ve daha da önemlisi sosyal etkinlikleri ile ön plana çıkan dağlar ve yaylalar önemli bir atraksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dağ ve yayla turizmi kapsamında değerlendirilebilecek önemli dağlık alanlar; Akdağ (2551 m), Dibek Dağı (2549 m), Ulubaba Dağı (2533 m), Gördük Dağı (2206 m), Nemrut Dağı (2150 m), Borik Dağı (2110 m), Bozdağ (1200 m), Karadağ (1115 m)'dir. Önemli yaylalar ise, Gerger ilçesinde Çet, Kürdek, Ovacık, Kımıl Dağı ve Beyaz Çeşme yaylaları; Çelikhhan ilçesinde ise Jari ve Koyunpınarı yaylasıdır.

Foto 113: Gerger Kurdek Yaylası
(www.gergerpostasi.com).

Foto 114: Çelikhani Jari Yaylası
(www.celikhannet.com).

Adıyaman'da bulunan potansiyel dağ ve yayla turizm alanları uzaklık, ulaşım imkânlarının yetersizliği, uzun süreli konaklama işletmelerinin olmayışı, altyapının bulunmayışı ve hatta günü birlik rekreatif faaliyetler için dahi yetersiz oluşları nedeniyle değerlendirilememişlerdir. İlde gerçekleştirilecek planlı ve toplu bir turizm yapılanması ile bu çekicilikler gerekli yatırımlar yapılmak suretiyle değerlendirilebilir. Zira yakın zamana kadar hayvancılık amacıyla kullanılan bu alanlar, özellikle doğal görünüşleri, temiz havası ve farklı insani ilişkileri açısından alternatif turizm kapsamında düşünülmesi gereken doğal değerlerdendir.

4.6. SPOR TURİZMİ

Modern insan; ileri teknolojiyle yarattığı bir çevrede yaşamakta ve doğallıktan gittikçe uzaklaşmaktadır. Bu süreçte; hem kendini geliştirmek hem de rahatlamak için sporun, günlük hayatın bir parçası haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. İnsanların doğa içerisinde spor yapma alışkanlığını edinmeleri ise; gerçek manada bir yenilenme anlamına gelmektedir. Spor; fiziksel ve psikolojik hazlar veren, toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlayan, insanların ve farklı kültürlerin birbirlerini daha iyi tanımalarına olanak veren, insanlık tarihi kadar eski bir faaliyettir (Uluçeçen, 2011:96). Araştırma sahamızda sportif faaliyetler kapsamında su sporları, yamaç paraşütü ve kayak yapılabilecek önemli aktivitelerdendir.

Atatürk Barajı, 817 km²'lik alanı ile su sporları yapmak için oldukça elverişlidir. 1995 yılından beri barajda yüzme, su kayağı, sörf, yelken, kano ve kürek dallarında çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Bu etkinliklerin artırılması amacıyla Gazihan Dede mevkiinde su sporları merkezi yapılmıştır.

Tut ilçesinin coğrafi ve jeolojik yapısı yamaç paraşütü için son derece uygun bir alandır. İlçenin kuzeyinde, doğu-batı istikameti boyunca uzanan Güneydoğu Toroslar'dan ilçe merkezine doğru yamaç paraşütü yapılmaktadır. Bu etkinliklerde yerli ve yabancı ziyaretçiler, başta tut pekmezi ve sarımsak olmak üzere ilçedeki yöresel ürünlere ve organik tarım ürünlerine büyük ilgi göstermektedir. Çelikhán ilçesindeki 2.510 m rakımlı Akdağ zirvesi, kayak sporu için uygun bir alan olup, önümüzdeki yıllarda tesisleşme faaliyetlerinin başlatılması hedeflenmektedir (Adıyaman İnanç Turizm Raporu, 2014:11).

Foto 115: Tut İlçesinde Yamaç Paraşütü (Adıyaman İnanç Turizm Raporu)

Foto 116: Baraj Gölünde Kürek Sporü (www.trthaber.com)

Söz konusu aktivitelerin diğér doğa sporları ile birlikte araştırma sahamızda bir planlama çerçevesinde gerçekleştirilerek ele alınması gerekmektedir. Bu tür sportif ve rekreasyonel faaliyetler, konaklama süresini uzatır ve dolayısıyla turizmin ilin ekonomisine katkısını artırır. Zira Adıyaman'da turizmin en önemli sorunlarından biri, turistlerin konaklama süreleri ile ilgilidir.

4.7. KARST TURİZMİ

Günümüzde ayrı bir turizm kolu olarak gelişmeye başlayan karst turizmi, kireçtaşlarından oluşan karstik sahalardaki şekilleri görmeye yöneliktir. Kireçtaşlarının karbondioksitli sularla kimyasal yoldan çözünmeye uğramasıyla

mağara, yer altı akarsu kanalları, tüneller, karstik çukurlar ve taşların üzerinde oluklar (lapyalar) oluşmaktadır.

Araştırma sahasında, Nemrut Dağı'nın doğu kesiminde 1 km genişliğinde 2 km uzunluğunda, kireçtaşları üzerinde zengin bir karst topoğrafyası görülmektedir. Nemrut Dağı'nın kuzeybatısında başlayan kireçtaşları geniş bir kuşak şeklinde Kâhta Çayı'na kadar uzanmaktadır. Yörede karst topoğrafyasına ait dolinler, lapyalar, su yutanlar ve kanyon vadiler bulunmaktadır.

Nemrut Dağı'nın özellikle doğusunda güneye doğru eğimli kireçtaşları üzerinde erime sonucu oluşmuş yer yer 10-15 m derinliğinde, 8-10 m çapında dar ve derin çok sayıda dolin gelişmiştir. Büyük dolinlerin tabanlarının muhtelif kısımlarında, yeraltına geçen suların aşındırması ile oluşmuş silindirik derin su yutanlar mevcuttur. Cendere Köprüsü mevkiinde ise antiklinal kanadı üzerinde açılmış olan kanyon vadi, oluşum yönünden son derece ilginçtir. Burada kireçtaşları üzerindeki genç tortullar üzerinde kurulmuş olan akarsu, yatağını derinleştirerek altta bulunan kireçtaşından oluşmuş yatağa saplanmış. Buradaki karstik şekiller turistlerin çok ziyaret ettiği İspanya'nın Akdeniz'deki Mayorka adasındaki karstik şekillere benzemektedir (Atalay v.d.,2002:355-356).

Foto 117: Nemrut Dağı'nın Doğu Kesiminde Görülen Lapyalar

Adıyaman'da en çok turistin ziyaret ettiği Nemrut Dağı destinasyonu üzerinde yer alan, 'karst yolu' olarak da nitelendirilebileceğimiz güzergâh, barındırdığı karstik şekiller ile turistlerin ilgisini çekebilecektir.

4.8. SPORTİF OLTA BALIKÇILIĞI

Araştırma sahasında bulunan 3 adet baraj gölü, 4 adet doğal göl ve 7 adet gölet (toplam göl alanı 30.514 hektar) ile akarsularda yapılabilecek önemli bir atraksiyonda sportif olta balıkçılığıdır. Bu su sahalarında Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü tarafından 1990-2005 yılları arasında toplam 8.635.000 adet balıklandırma çalışması yapılmıştır (Yıldız ve Doğan, 2006:392). Balıklandırma çalışmaları su ürünleri avcılığı için yapılmış olmakla birlikte sportif olta balıkçılığı için de değerlendirilebilir. Adıyaman'ın yıllık 726 tonluk tatlı su ürünleri üretimi ile 81 il içerisinde 12. Sırada yer alması bu atraksiyonun önemini artırmaktadır. Şüphesiz Adıyaman'ın balık üretim miktarı açısından üst sıralarda yer alması, 817 km²'lik göl alanı ile büyük bir su potansiyeli oluşturan Atatürk Baraj Gölü'nün %61'lik kısmının sınırları içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Atatürk Barajı'nda 11 adet ve Çelikhane ilçesinde bulunan Çat Sulama Barajı ile Çamgazi Barajı'nda 2 adet olmak üzere toplam 13 adet avlak bölgesi bulunmaktadır. Göllerde avlanan balık türlerinin başında sırası ile siraz (karaca), bizir (sarıgöz), sazan, Mezopotamya yayını ve şabut (süre) gelmektedir (Bayhan vd., 2014:37-38).

Son yıllarda artan eko turizm aktivitesine katılan insanlar, doğayla baş başa kalma ihtiyaçlarını çeşitli spor aktiviteleriyle bütünleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu aktivitelerden biri de ziyaretçiler için sportif olta balıkçılığı olabilir. Bu bağlamda Adıyaman'da bulunan göl ve göletlerin bu aktivite için uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 39: Adıyaman’da Bulunan Baraj Gölü, Göl ve Göletlerin Alanı ile Balıklandırma Çalışmaları (2006)

Baraj Gölü, Göl ve Göletler	Toplam Alanı (Ha)	Toplam Balıklandırma Miktarı (adet)
Atatürk Baraj Gölü	27.234	970.000
Çamgazi Baraj Gölü	555	420.000
Çat Sulama Barajı	1.935	100.000
Gölbaşı Gölü	219	2.775.000
Azaplı Gölü	272	845.000
İnekli Gölü	109	530.000
Kara Göl	13	-
Mülk Göleti	46	125.000
Dot Göleti	27	565.000
Kınık Göleti	25	495.000
Hasancık Göleti	13	515.000
Karahöyük Göleti	31	700.000
İncesu Göleti	22	425.000
Gözebaşı Göleti	13	170.000
Toplam	30.514	8.635.000

Kaynak: Adıyaman İli’nin Su Ürünleri Potansiyeli ve İlin Ekonomik Kalkınmasına Etkisi (2006)

4.9. BOTANİK TURİZMİ

Günümüzde şehirlerin betonları arasında bunalan insanlar, bitkileri görebilecekleri, inceleyebilecekleri ve rahatlayabilecekleri yerlere gitmektedir. Botanik turizmi, belli bir bölgede yetişen, özellikle de endemik türlerin görülmesi ve incelenmesi için yapılan eko turizm uygulamalarındandır.

Adıyaman sahip olduğu endemik bitki türleri ile botanik turizmde değerlendirilmesi gereken yerlerdendir. Özellikle Adıyaman lalesi ve ağlayan gelin (ters lale) hem ekonomik değeri olan hem de botanik turizmi kapsamında önemli endemik türlerdendir. Özellikle Nemrut Dağı Milli Parkı, önemli endemizm alanlarındandır. Adıyaman’da yayılış gösteren 82 adet endemik taksonun 43 tanesi Nemrut Dağı’nda yetişmekte ve endemizm oranı %17,2’dir. Bu alandaki kuzey-güney yönünde uzanmış derin vadi ve kanyonlar, botanik turizmi açısından zengin bir ortam oluşturmuştur. Ayrıca, Nemrut Dağı’nın Güneydoğu Toros dağları

silsilesinde olması, iki fitocoğrafik bölgenin kesiştiği yerde bulunması, bölgenin iklimsel özelliği, toprak yapısı, coğrafik durumu, jeolojik ve habitat özellikleri endemizm oranının artmasında etkili olmuştur (Tel, 2009:36-59). Söz konusu alanlara, botanik turizm meraklıları endemik türleri görmek, fotoğraf çekmek ve araştırma yapmak amacıyla turistik ziyaretler yapabilirler. Bunun için, endemik türlerin yaygın olduğu alanlarda koruma zonları oluşturulmalı, ziyaretçiler için yürüyüş parkurları yapılmalı, uyarı levhaları asılmalı ve turist rehberleri öncülüğünde ziyaretler yapılmalıdır.

Tablo 40: Nemrut Dağı Milli Parkı ve Yakın Çevresinde Yayılış Gösteren Bazı Endemik Bitki Taksonları

Familya ve Takson Adı	Türkçe Adı	Milli Park İçindeki Dağılımı	Bölgedeki Dağılımı	Habitatı
<i>CARYOPHYLLACEAE</i> <i>Arenaria uninervia</i> Mc. Neill	Kum Otu		Adıyaman: Malatya ve Kâhta arasında, Akdağ 2500-2670 m	Ağaçlandırma sahası içi Kayalık yamaçlar
<i>Arenaria drypida</i> Boiss	Kum Otu	Nemrut Dağı Zirve 1960- 2170 m. Tümüls çevresi		Step Taşlı yamaçlar
<i>ASTRAGALEAE</i> <i>LEGUMINOSAE</i>	Tavşancıl Tırnağı, Keven		Nemrut Dağı Büyüköz Köyü üstü 1400 m.	Step
<i>Mimartia dlanthifolia</i> subsp. <i>cataonica</i> Mc. Neill	Koru Otu, Minuatya		Adıyaman: Akdağ ile Malatya ve Kâhta arasında, 2500-2670	Kayalık alanlar
<i>Astragalus campylosema</i> Boiss, subsp. <i>campylosema</i>	Tavşancıl Tırnağı, Keven	Kaya dibi köyü 1250- 1300 m.		Step
<i>Astragalus lamarckii</i> Boiss	Tavşancıl Tırnağı, Keven			Step
<i>T. tauricolom</i> Boiss & Hausskn		Nemrut Dağı 2250 m.		
<i>UMBELLIFERAE</i> <i>Kundmanniana svriaca</i> Boiss		Nemrut Zirve 1960- 2170 m. Tümüls çevresi		Ağaçsız dağ stepleri
<i>Gallium Incanum</i> subsp. <i>Pseudocomigrum</i>	Yoğurt Otu		Arsemia 770 m.	Kaya yarıkları
<i>Galium lasiocarpum</i> Boiss. Syn. <i>G. incanum</i> Sm. var. <i>alpinum sensu</i> Hand-Mazz	Yoğurt Otu		Nemrut Dağı 2140 m.	Ağaçsız dağ stepleri
<i>LABIATAE</i> <i>Ballota latibracteolata</i> Davis & Doroszenko		TRT Vericisi- (1800m.) Kaya dibi köyü arası (1330m.), SEVİ TEPE (Horik Yol ayrımı- Verici) 1700 m.		Kaya üzeri yamaçlar
<i>Cvclotrichium niveum</i>		Diyarın Pınarı		Ağaçlandırma sahası içi,

(Boiss.) <i>M oden & Sehene</i>		(1350m) Zeus Otel, Damlacık, Gedik Mevki		Kayalık ve kireçli yamaçlar, stepler ve taşlık
<i>Nepeta aristata</i> Boiss & <i>Kotschyex</i> Boiss.	Kedi Otu, Kedi Nanesi	Nemrut Dağı 1900 m.		Eğimli kayalıklar, kaya yarıkları
<i>Origanum haussknechtii</i> Boiss. Syn: <i>Amaracus haussknechtii</i> (Boiss), <i>Briq.</i>			Akdağ Cataoniae supra Adıyaman. 1525m.	Dağ kuşağı
<i>Phlomis linearis</i> Boiss & <i>Bal.</i>	Kudus Adaçayı, Alevdudak	Nemrut Dağı 2200 m.		Stepler, volkanik kaya ve yamaçlar
<i>Stacfrvs rupestris</i> Aucher.	Karabaş, Çin Enginarı	Kaya dibi-Arsemia arası 1070 m.		Kaya yarıkları
<i>Campanula strigillosa</i> Boiss	Çan Çiçeği	TRT Vericisi- (1800m.) Kayadibi Köyü arası (1330m)		Quercus Infectoria çalılığı içi
<i>Centaurea tomentella</i> Hand. Mazetti	Gelin Düğmesi, Peygamber Çiçeği	Şeytan Köprüsü 620m.		Nehir kenarları gölgeli sahalar
<i>Serratula oligocephala</i> DC.	Serratula	Kayadibi köyü 1250- 1300m.		Quercus infectoria çalılığı içi
<i>A.nemrutdaghense</i>	Soğan, Sarımsak	Nemrut Dağı KD. 1950-2100 m.	Nemrut Dağı 2100 m.	Zirvedeki kayalık sahalar
<i>Asphodeline damacena</i> (Boiss) Baker subsp. <i>gigantea</i>	Yalancı Çiriş	Nemrut Dağı		Kayalık ve taşlı yamaçlar, alpin çayırlar, stepler, açık ormanlar
<i>Pseudonubigena</i> Mathew		Ağaçlandırma Alanı içi 800-850.m Cendere 500-550.m	Açık kayalık yamaçlar, çalılıklar	
<i>Crocus leichtlini</i> CD. <i>Dewer Bowles</i>	Safran	Cendere 500-550m.		Nemli sahalar
<i>Hvacinthus orienthalis</i> ssp. <i>chionophilus</i>	Bahçe Sünbülü, İnci Sünbülü	Nemrut Dağı 1700m	Nemrut Dağı	Açık stepler
<i>Scilla leepii</i>	Ada Soğanı, Mavi Yıldız	Çingil Ağaçlandırma Alanı içi 800-850 m.		Ağaçlandırma sahası, kayalık stepler
<i>Amblyopyrum muticum</i> Syn <i>Aegilops Ioli ace a</i>			Adıyaman: Gölbaşı'nın 14 km. kuzeydoğus u 900m Endemik	Stepler, volkanik tepeler, alüvyonlu ve kireç taşlı yamaçlar
<i>Festuca callieri</i> subsp. <i>Zederbaueri</i> . Syn: <i>F. ovina</i> L. var. <i>argaea</i> , <i>F. argaea</i>	Fetük	Nemrut Dağı		Kayalıklar
<i>Festuca cataonica</i> Syn: <i>F. Ovlna</i> .	Fetük		Adıyaman: Akdağ, Malatya'nın güneyi	P. nigra ormanlarındaki taşlı topraklar

Kaynak: 15. Orman ve Su İşleri Bölge Müd. Adıyaman Şube Müdürlüğü

(2015)

4.10. MADEN TURİZMİ

Maden turizmi kapsamında değerlendireceğimiz Adıyaman bölgesi, petrol kuyuları açısından Batman bölgesinden sonra, Türkiye'nin ikinci büyük üretim yapılan bölgesidir. Ülkemiz genelinde çıkarılan ham petrolün % 20'ye yakın kısmı Adıyaman'daki kuyulardan elde edilmektedir. Adıyaman'daki petrol üretimi sadece TPAO tarafından değil, bölgede faaliyette bulunan özel sektöre ait işletmeler tarafından da yürütülmektedir. Petrol kuyuları çalışma şekilleri ve görünüşleri ile yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek özelliklere sahiptir. Gerek geçmişte kullanılan petrol üretim kuyularının terk edilmiş noktaları, gerekse halen üretim yapılan petrol kuyuları farklı bir turizm aktivitesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 41: Adıyaman İlinde Bulunan Petrol Kuyuları

Saha Adı	Kuyu Sayısı
Adıyaman	19
Çemberlitaş	14
Doğu Çemberlitaş	3
Batı Fırat	7
Karakuş	25
Güney Karakuş	21
Kuzey Karakuş	16
Doğu Karakuş	5
Cendere	15
Beşikli	17
Tokaris	11
İkizce	10
Ozan Sungurlu	2
Lilan	1
Akpınar	2
Akgün	4
Eskitaş	1
Batı Gökçe	8
Gölgeli	5
Şambayat	11
Elbeyi	6
Bölükyayla	2
Dikmetaş	1
Kuzey Akçeli	1
Kuzey Eskitaş	1
Batı Sarısöğüt	1
Toplam	209

Kaynak: TPAO Adıyaman Bölge Müdürlüğü (2011)

4.11. KAMP-KARAVAN TURİZMİ

Doğa ile iç içe olmak, istenildiği yerde mola verebilmek gibi özellikleri nedeniyle doğa tutkunları tarafından gerçekleştirilen bu turizm şekli, ekonomik anlamda az katkısı olmakla beraber çevreye duyarlılık adına teşvik edilmesi gereken bir turizm çeşididir. Bu turizm çeşidinde seçilen kamp yerleri genellikle karayolu güzergâhlarına ve içme suyu kaynaklarına yakın, zemin açısından çadır kurmaya elverişli dağ yamaçları veya göl-deniz kenarlarında doğayla baş başa ama teknolojinin de konforuyla desteklenmiş alanlardır. Kamp yerleri kurulurken tura katılanların kendilerini mümkün olduğunca doğaya yakın hissetmelerini sağlamak için katılımcıların bu faaliyetlere iştiraki sağlanmaktadır (Alaeddinoğlu, 2006:174).

Kamp-karavan turizmi için elverişli alanlara sahip olan Adıyaman, tarihi çekiciliği, kültürel zenginliği, doğal güzellikleri ve iklimi ile önemli turizm merkezlerindedir. Ancak bu artıların yanında nitelik yönünden tesisleşmenin yetersizliği, aynı zamanda bu turist türlerine yönelik hizmet veren tesislerin ya hiç olmayışı veya olanlarında, standartların çok altında ve konfordan yoksun oluşu gibi eksiklikleri bulunmaktadır. Kamp-karavan turizmi için kültürel turizmde çekicilik oluşturan Nemrut Dağı çevresi ile Atatürk Baraj Gölü kıyısı uygun alanlar olarak kullanılabilir.

4.12. ATLI DOĞA YÜRÜYÜŞÜ

Eko turizmin alt dallarından olan atlı doğa yürüyüşü, yüksek döviz girdisi elde edilebilecek aktivitelerdendir. Bu aktivite, Adıyaman'ın coğrafi yapısı, tarihi ve kültürel dokusu nedeniyle ilgi görebilecek faaliyetlerdendir. Nemrut Dağı Milli Parkı içerisinde yer alan Kâhta Çayı kıyısı boyunca atlı doğa yürüyüşü yapılabilecek atraksiyonlardadır. Kâhta Çayı'nda bulunan Cendere Köprüsü ve Cendere Kanyonu turistler için ayrı bir çekicilik oluşturacaktır. Bu bağlamda, turistlerin atraksiyon motivasyonlarını artırabileceğimiz ve daha çok çekicilik sunabildiğimiz sürece onların konaklamasını sağlayabiliriz. Atlarla yapılacak olan bu turların turistlerin konaklama taleplerini arttıracığı muhakkaktır.

5.BÖLÜM

ADİYAMAN İLİNİN TURİZM ALTYAPISI

Turizm altyapısı, çekicilikler ile birlikte, ziyaretçi memnuniyetini sağlamak amacıyla turizm yerleri için vazgeçilmez temel unsurlardandır. Bu bağlamda turizm altyapısı, destekleyici ve teşvik edici özelliği ile kendi evinden uzakta bulunan ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar. Bu nedenle çekicilikler kadar, turizm altyapısı da üzerinde durulması gereken bir konudur.

Turistik ürünün ikincil elementleri veya arz faktörleri olarak da kabul edilen turizm altyapısını oluşturan unsurlar ise şunlardır (WTO, 1997:5):

- a. Ulaşım
- b. Konaklama
- c. Diğer turizm olanak ve hizmetleri

Yukarıdaki söz konusu elementler bir destinasyonun gelişmesinde önemli rol oynarlar ve bunlar olmadan, turist çekmede, çekiciliklerin bazı zorluklarla karşılaşması muhtemeldir. Turizm arzında en önemli unsur olan çekicilikler ziyaretçileri çekerken, ulaşım imkânları turistlerin bölgeye gelmesine olanak sağlar, diğer olanak ve hizmetler ise kendi evlerinden uzakta olan ziyaretçilerin beklentilerini karşılamayı amaçlar (Mill 1985'ten aktaran Günel, 2006:187-188).

5.1. ULAŞIM

Bir ülke ya da bölgenin turizm kaynakları (çekicilikleri) ancak turist oraya erişebilirse kullanılabilir. Ulaşım, her şeyden önce, turizm gelişmesinin etki ve tepkisi olmuştur. İyileşen ulaşım kolaylıkları turizmi teşvik ederken, turizmin yayılma ve gelişmesi de ulaşımı teşvik etmiştir. Turistlerin seyahatleri, mekânsal karşılıklı etkilenmeyi ve insanın yaşadığı ve çalıştığı yerden uzaklara taşınmasını ifade eder. Bu taşınmayı mümkün kılan ulaşım, bu nedenle, turizmin tamamlayıcı bir parçasıdır (Özgüç, 2013:89). Dolayısıyla denilebilir ki turizm, ulaştırma faktörü olmadan gerçekleşemez. Bu nedenle turizm, bir ülkenin ulaştırma ağı ile yakından ilgili bir sektördür. Yerli ve yabancı turistlerin bir yere yoğun olarak seyahat etmeleri ve orada konaklamalarının en önemli şartı destinasyonun ulaşılabilirlik olanakları ile doğrudan ilgilidir (Toskay, 1989:178).

Bundan dolayıdır ki Adıyaman'ın potansiyel çekiciliklerinin turizmde başarılı olması ve pazar oluşturması iki faktöre bağlıdır; bunlar ziyaret edilmeye değer çekiciliğin varlığı ve çekiciliğe ulaşılabilirlik olanaklarıdır. Turizm bölgesinde her ne kadar çekicilikler turizm hareketinin ilk tetikleyicisi ise de turizm hareketini sağlayan güç ulaşımıdır. Turistlere yönelik ulaşımın iyi duruma getirilmesi için öncelikle yeterli sayıda ve konforlu araçlara ihtiyaç olduğu gibi, havaalanlarından otellere transferden çevre gezileri ve şehir turlarına kadar birçok alanda, ulaşım olanaklarının da iyi olması gerekmektedir. Zira bu ulaşım olanakları yalnızca grupları değil aynı zamanda bireysel turistlerinde bölgeyi tercih etme nedenlerinden biri olabilir.

Adıyaman ilinde ulaşım karayolu, havayolu ve sınırlı oranda demiryolu ile sağlanmaktadır. 1998 yılında iç hat trafiğine açılan Adıyaman havaalanı, araştırma sahasına ulaşmada zaman açısından olumlu sonuçlar oluşturmaktadır. Yılda 8.760 uçağa hizmet verme kapasitesinde olan Adıyaman Havalimanı'nın şehir merkezine uzaklığı 22 km'dir. Havaalanı 2013 yılında tamamlanan yeni terminal binası ile 23.780 m² kapalı alanda iç ve dış hatlara hizmet verme kapasitesine sahiptir. Haftanın yedi günü İstanbul (hafta da 14 sefer) ve Ankara'ya (hafta da 14 sefer) uçuşlar yapılmaktadır. Yıllık yolcu taşıma kapasitesi 2.000.000 yolcu/yıl olan havaalanında 2012 yılında 100.522, 2013 yılında 118.062, 2014 yılında ise 159.268 adet yolcu trafiği gerçekleşmiştir.

Adıyaman'a karayolu ile Gaziantep, Şanlıurfa, Malatya, Kahramanmaraş ve Diyarbakır olmak üzere 5 güzergâhtan gelinir. Adıyaman'ın Gölbaşı ilçesi tam bir kavşak yeri olup, Malatya Kahramanmaraş-Gaziantep karayolu ulaşımı Gölbaşı ilçesi üzerinden sağlanmaktadır. Bu güzergâhlar üzerinde mevcut olan pek çok tarihi ve turistik eserler görülebilir. Adıyaman il sınırları içerisinde 764 km yol ağı mevcut olup bunun 266 km'si devlet yolu, 487 km'si ise il yoludur. İl yol ağının ise 638 km'si asfalt, 34 km'si parke, 27 km'si stabilize ve 65 km'si geçit vermeyen yoldur (Adıyaman İli 2013 Yılı Çevre Durum Raporu, 2013:87).

Adıyaman İl Özel İdaresi 2013 yılı performans programı verilerine göre, Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü'nün hizmet alanına giren 1.976 km. asfalt köy yolu, 1.383 km. stabilize köy yolu ve 27 km. tesviye köy yolu olmak üzere toplam 3.386 km.lik yol mevcuttur. Adıyaman ilinde, ulaşım açısından önem arz eden karayollarının iyi

nitelikte olması turizmi olumlu yönde etkileyecektir. Özellikle stabilize olan yolların asfaltlanması bu açıdan önemlidir.

Tablo 42: Adıyaman'ın Bazı İllere ve İlçelere Olan Karayolu Uzunluğu

Güzergâh	Mesafe/Km	Güzergâh	Mesafe/Km
Adıyaman-Şanlıurfa	109	Merkez İlçe-Kâhta	35
Adıyaman-Gaziantep	148	Merkez İlçe-Besni	44
Adıyaman-Malatya	185	Merkez İlçe-Samsat	49
Adıyaman-Diyarbakır	206	Merkez İlçe-Tut	59
Adıyaman-Kahramanmaraş	164	Merkez İlçe-Çelikhan	57
Adıyaman-Adana	333	Merkez İlçe-Gölbaşı	63
Adıyaman-Kayseri	437	Merkez İlçe-Sincik	69
Adıyaman-Ankara	756	Merkez İlçe-Gerger	102
Adıyaman-Antalya	889		
Adıyaman-İstanbul	1209		
Adıyaman-İzmir	1229		

Kaynak: Türkiye Karayolları Haritası (2010)

Ayrıca, Atatürk Baraj Gölü üzerine 2015 yılında inşa edilen Nissibi Köprüsü Adıyaman-Kâhta-Siverek-Diyarbakır karayolunu önemli ölçüde kısaltacaktır. Köprü'nün toplam uzunluğu 610 m'dir. Yörenin tarih ve kültür turizmi açısından yüksek potansiyeli, Nissibi Köprüsü'nün yapılması ile büyük bir ivme kazanacak ve köprü bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Özellikle Fırat'ın doğu yakasındaki yerleşme alanlarında yaşayan insanların menzil dergâhı ile olan münasebetleri daha önceleri feribotlar ile sağlanmaktaydı. Feribot ulaşımının zaman alması, tehlike arz etmesi ve ücretli olması gibi olumsuzluklar modern asma Nissibi Köprüsü'nün yapılmasıyla geride kalmıştır. Sözü edilen köprü Fırat Nehri'nin daha önce burada kazdığı kanyon vadinin en dar yerinde kurulmuş ve Adıyaman'ın doğusundaki illerden Nemrut Dağı Milli Parkı'nı görmek isteyen ziyaretçilerin ulaşımını kolaylaştırmıştır.

Demiryolu ulaşımı, Adıyaman'a 63 km uzaklıktaki Adıyaman-Gölbaşı ilçesinden geçmekte olup, Malatya-Fevzipaşa demiryolu bu ilçeden geçmektedir. Demiryolu hattı güzergâhından, Elazığ-Adana ve Diyarbakır-İzmir yurtiçi seferleri yapılmaktadır. Bu yönüyle doğu ile batıyı birbirine bağlayan önemli yurt içi tren hattının Gölbaşı ilçesinden geçmesi, Adıyaman'a gelecek olan turist sayısında artış sağlamalıdır. Bunun sağlanması için demiryolu ulaşımına olan talep artışının

gerçekleşmesi ve Gölbaşı ilçesine kadar olan demiryolu hattının il merkezine kadar getirilmesi gerekmektedir.

5.2. KONAKLAMA

Turizmin temel unsurlarından olan konaklama, geceleme ve beslenmeyi ifade eden bir kavramdır (Özgüç, 2013:102) Aynı zamanda bulunduğu yerden geçici bir süre için ayrılan turistin, en önemli ihtiyaçlarından biridir. Bir turizm destinasyonunun çok sayıda yabancı tarafından ziyaret edilip edilmemesi, orada konaklama imkânlarının bulunup bulunmaması ile yakından ilgilidir. Yani bir turistik yörenin alacağı turist sayısı bir anlamda konaklama tesislerinin kapasitesine bağlı olmaktadır (Toskay, 1989:228).

Ziyaretçilere uzun bir zaman kalma ve turistik mekân ve çekiciliklerden hoşlanma imkânı sağlayan konaklama, aynı zamanda turistin harcamasını da artırmakta, yeni iş imkânları doğurmakta ve böylece yerel ekonomiyi harekete geçirmektedir (Hall ve Page 1999'dan aktaran Günal, 2006:188). Bundan dolayı önemli turistik bölgeler, uluslararası standarttaki konaklama tesislerinden kamp yerlerine kadar, ziyaretçilerin isteklerine yönelik olarak, çeşitli konaklama şekillerini geliştirmek zorundadırlar.

Araştırma sahasında turistik konaklama tesisleri ihtiyacının önemli bir bölümünü oteller karşılamaktadır. Bununla birlikte ekonomik gücüne göre her kesimden ziyaretçiyi ağırlayacak çeşitlilikte konaklama tesisi (dört yıldızlı tesisten, öğretmenevine kadar) bulunmaktadır. Adıyaman ilinde 2015 yılı verilerine göre 8'i turizm işletme belgeli, 13'ü belediye belgeli olmak üzere toplam 21 adet otel bulunmaktadır. Bu tesisler toplam da 785 oda ve 1537 yatak kapasitesine sahiptir. Bu tesislerden turizm işletme belgesine sahip olanların ikisi 4 yıldızlı, dördü 3 yıldızlı ve ikisi 2 yıldızlı sahiptir (Tablo 43).

Adıyaman'ı ziyaret eden turistlerin büyük kısmı genellikle turizm belgeli otelleri seçmektedirler. Dolayısıyla diyebiliriz ki tesislerde donanım ve sunulan hizmetin kalitesinin artması, başta yabancı turistler olmak üzere bütün turistlerin ili ziyaret etmesinin ön şartlarından biri olacaktır. Bunun yanında Adıyaman'ı ziyaret eden turistlerin kültür turizmi çerçevesinde geldikleri düşünülürse, konaklama

tesislerinin önemi çok daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü kültür turizmüne katılan turistlerin ekonomik kaygıları kitle turizmüne katılanlardan daha azdır.

Tablo 43: Adıyaman İlinde Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri

Bulunduğu Yer	Tesisin Adı	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Merkez İlçe	Bozdoğan Oteli	****	78	157
Merkez İlçe	Grand İsias Oteli	****	66	132
Merkez İlçe	Antiochos Oteli	***	44	88
Merkez İlçe	Ünal Oteli	***	21	33
Kâhta	Zeus Oteli	***	66	132
Gölbaşı	Serhat Oteli	***	38	76
Kâhta	Nemrut Otel	**	78	156
Gölbaşı	Sadil Oteli	**	35	70

Kaynak: Adıyaman Turizm İl Müdürlüğü (2015)

Foto 118: Grand İsias Oteli

Foto 119: Bozdoğan Oteli

Adıyaman'da turizm işletme belgeli ve belediye belgeli otellerin dağılımına baktığımızda, il merkezinde 4 adet turizm işletme belgeli ve 5 adet belediye belgeli tesis olduğu görülmektedir. Bunun nedeni şehir merkezinin sahip olduğu sosyal ve ekonomik faaliyet potansiyeli ile turistlere hitap etmesi olmalıdır. Kâhta ilçesinde ise Nemrut Dağı Milli Parkı'nın varlığı, çok sayıda kültürel ve tarihi eserlere yakın olması nedeniyle 2 adet turizm işletme belgeli ve 4 adet belediye belgeli tesisin olduğu görülmektedir. Gölbaşı ilçesinde bulunan tabiat parkı ve ilçenin ulaşım kavşağı üzerinde yer alması, 2 adet turizm işletme belgeli ve 2 adet belediye belgeli tesisin kurulmasına olanak sağlamıştır. Besni ilçesinde ise sahip olduğu kültürel ve tarihi değerlere rağmen turizm işletme belgeli tesisin olmaması dikkat çekicidir. İlçe de 2 adet belediye belgeli tesisin olduğu görülmektedir (Tablo 44).

Tablo 44: Adıyaman İlinde Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri

Bulunduğu Yer	Tesisin Adı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Merkez İlçe	Yolaç Oteli	45	100
Merkez İlçe	Uyanık Oteli	20	40
Merkez İlçe	Beyazsaray Oteli	24	50
Merkez İlçe	Arsames Otel	50	94
Merkez İlçe	Grand İskender Otel	65	104
Kâhta	Euphrat Oteli	58	104
Kâhta	Kervansaray Oteli	14	28
Kâhta	Karadut Oteli	9	22
Kâhta	Kommagene Oteli	24	42
Gölbaşı	Güney Oteli	8	20
Gölbaşı	Yılmaz Oteli	8	21
Besni	Kent Oteli	10	20
Besni	Ustahan Oteli	24	48

Kaynak: Adıyaman Turizm İl Müdürlüğü (2015)

Adıyaman ilinde bulunan yatırım belgeli tesislere baktığımızda bir adet 5 yıldızlı, beş adet 4 yıldızlı, iki adet 3 yıldızlı tesisin olduğu görülmektedir (Tablo 45). Söz konusu tesislerin hizmete girmesi ile birlikte konaklamada tesis sayısının yeterli olacağı ön görülmektedir. Donanım ve hizmet kalitesi açısından hizmet verecek üst düzey tesislere ihtiyaç duyulduğu için bu tesislerin hizmete girmesi önemlidir.

Tablo 45: Adıyaman İlinde Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri

Bulunduğu Yer	Tesisin Adı	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Merkez İlçe	The Boss Hotel	*****	150	300
Merkez İlçe	Beyaz Yıldız Oteli	****	60	120
Merkez İlçe	Efe Otel	****	65	130
Merkez İlçe	Derecioğulları	****	90	180
Merkez İlçe	Karahan Oteli	****	160	334
Gölbaşı	Balkan Oteli	****	24	48
Merkez İlçe	Murathan Oteli	***	75	174
Merkez İlçe	Samos Oteli	***	63	126

Kaynak: Adıyaman Turizm İl Müdürlüğü (2015)

5.3. DİĞER TURİZM OLANAK VE HİZMETLERİ

Bu olanaklar ve hizmetler tur ve seyahat operatörleri, restoranlar, perakende alışveriş merkezleri, döviz büroları ve banka gibi turizmi destekleyen tüm hizmetleri içermektedir. Turistler de bu hizmet ve ürünlerin kendi evlerindekiyle daha fazla veya aynı oranda bulunmasını beklerler. Bundan dolayı herhangi bir bölgenin turizm planlamasını, hizmetler sektörünün planlamasını da zorunlu kılmaktadır. Başka bir anlamda bütünlüycü bir turizm planlaması, turistlerin bütün gezi deneyimleri boyunca kullandıkları her tür ve cinsteki hizmetleri önemsemelidir (Gunn, 1988:129-132).

Turizmde arz ile talep arasında hayati bir önem taşıyan seyahat acenteleri, turistlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında aracılık yapan ticari işletmelerdir. Seyahat acenteleri yüz yüze yaptıkları görüşmeler ile tüketicileri tatil seçenekleri hakkında bilgilendirerek tüketicilerin tatil kararı vermelerinde etkin rol oynamaktadırlar. Seyahat acenteleri, yaptıkları hizmetler bakımından A grubu, B grubu ve C grubu seyahat acentesi olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır. A grubu seyahat acenteleri, tüm hizmetleri yapmaktadır. B grubu seyahat acenteleri, uluslararası kara, deniz ve hava ulaştırma araçları ile A grubu seyahat acentelerinin düzenleyecekleri turların biletlerini satarlar. C grubu seyahat acenteleri ise, yalnız Türk vatandaşları için turlar düzenlerler. A grubu bir seyahat acentesi kitle turizmi organizasyonları, dışarıdan getirici tur, dışa götürücü tur ile uzmanlık gerektiren kültür turizmi, kongre turizmi, sağlık turizmi, yat turizmi ve av turizmi gibi bütün turizm dallarında faaliyet gösterebilmektedir (Alaeddinoğlu ve Can, 2007:54-55).

Araştırma sahasında 14 adet seyahat acentesi bulunmaktadır (Tablo 46). Söz konusu acenteler, A grubu statüsünde olmakla birlikte bu acentelerin turizmin geliştirilmesi sürecinde tam anlamıyla aktif rol oynadıkları söylenemez. Özellikle destinasyonun geliştirilmesi ve turistlerin bilgilendirilmesinde önemli misyonlar üstlenmeleri gerekmektedir.

Tablo 46: Adıyaman İlinde Bulunan Seyahat Acenteleri

Acentenin Adı	Bulunduğu Yer	Sınıfı
Adıyaman Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Demal Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
İnanlı Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Zeus Travel Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Misty Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Çiçek Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
İlke Tur Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Nogay Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Şefkat Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Erpak Travel Turizm Seyahat Acentesi	Adıyaman	A Grubu
Nemrut Tur Turizm Seyahat Acentesi	Kâhta	A Grubu
Zeus Travel Turizm Seyahat Acentesi	Kâhta	A Grubu
Semerkant Haşemi Turizm Seyahat Acentesi	Kâhta	A Grubu
Altınoluk Turizm Seyahat Acentesi	Kâhta	A Grubu

Kaynak: Adıyaman Turizm İl Müdürlüğü Kayıtları (2015)

Tarihi ve kültürel çekicilikleri bünyesinde barındıran, kendine özgü turizm özellikleri gösteren şehirlerde, hizmet veren alışveriş merkezleri ve yeme içme yerleri ve diğer yardımcı hizmet veren işletmeler, ilk etapta yerli halkın ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulurlar. Ancak bunların bir kısmının zamanla turistler tarafından kullanılması, ilgili sektörlerde canlanmaya neden olduğu gibi, istihdam ve hizmetin kalitesinde artışı beraberinde getirmektedir. Bütün bu olumlu tablolar sonuç olarak yerli halkın faydasına olmaktadır. Ancak bunlar içinde özellikle yeme içme yerleri ve hediyelik eşya satan işletmeler, turizm sektörü açısından en kritik olanlarıdır. Zira bu sektördeki çalışanların turiste bakış açısı, yaklaşımı ve davranış şekli destinasyona olan turist talebini olumlu veya olumsuz etkileyebilir (Alaeddinoğlu, 2006:209).

Araştırma sahasında turizmle ilgili malları üreten ve satan işletmelerin büyük bir kısmını şehir merkezinde Atatürk Bulvarı, Gölbaşı ve Harıkçı caddeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. İlde 47 adet lokanta, 3 sinema ve çok sayıda perakendeci ticarethane bulunmaktadır. Hediyelik eşya satan dükkânların bulunduğu oturma pazarında ise yöresel halı, kilim, cicim ve heybe gibi turistik ürünler satılmaktadır. Bu alanların turistler tarafından kullanılması yöre halkına ek bir gelir kaynağı sağlamaktadır. Ayrıca il genelinde 45 adet banka bulunmaktadır.

6.BÖLÜM

MEVCUT TURİZM TALEBİ

6.1. ADIYAMAN İLİNE GELEN TURİST SAYISI

Bir destinasyonun turizmde başarılı veya başarısız olması, o yöreye gelen turist sayısı ile doğru orantılı olmaktadır. Söz konusu yörenin turizmde hak ettiği yeri almasında turist sayısı önemli bir ölçüttür. Bu noktadan Adıyaman'ın sahip olduğu turizm potansiyeline karşılık gelen turist sayısının istenilen olduğu söylenemez.

İl Turizm Müdürlüğünden elde ettiğimiz verilere göre, Adıyaman'a gelen turist sayısında yıllara göre değişiklikler olmakla birlikte, yerli turist sayısında 2006 yılından itibaren düzenli bir artışın olduğu görülmektedir. Yabancı turist sayısında ise, 2011 yılında itibaren azalmanın olması dikkat çekicidir. Yerli turistin 172.755 kişi ile en fazla 2013 yılında, yabancı turist ise, 59.449 kişi ile 2002 yılında geldiği görülmektedir (Tablo 47). Ancak son yıllarda yabancı turist sayısında dramatik bir düşüş olmuştur. Bu düşüşte en önemli etken, Türkiye'nin komşu ülkeleri olan Suriye ve Irak'ta yaşanan iç savaşlardan dolayı oluşan güvenlik endişesidir. Özellikle 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş, bölgeyi sosyo-ekonomik yönden olumsuz etkilemekle birlikte, turizmi de olumsuz etkilemiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde meydana gelen terör olaylarının turist sayısının azalmasında olumsuz etkisi olmaktadır. Ayrıca son dönemde meydana gelen Türkiye ile Rusya arasındaki gerginliği artması da bölge ve il turizmini olumsuz etki edeceği düşünülmektedir.

Tablo 47: Yıllara Göre Adıyaman’a Gelen Turist Sayısı (1995-2014)

Yıllar	Yerli Turist Sayısı	Yabancı Turist Sayısı	Toplam
1995	3.391	6.150	9.541
1996	7.218	9.597	16.815
1997	9.275	12.390	21.665
1998	11.459	14.692	26.151
1999	19.575	8.410	27.985
2000	25.262	12.783	38.045
2001	113.942	54.132	168.074
2002	121.682	59.449	181.131
2003	82.901	20.115	103.016
2004	96.132	23.887	120.019
2005	92.670	28.387	121.057
2006	91.125	8.240	99.365
2007	104.851	19.079	123.930
2008	105.811	21.313	127.124
2009	118.984	29.835	149.819
2010	145.336	42.863	188.199
2011	157.361	42.092	199.453
2012	161.733	26.256	187.989
2013	172.755	29.344	202.099
2014	159.781	26.114	185.895

Kaynak: Adıyaman Turizm İl Müdürlüğü Kayıtları (2015)

6.2. ADIYAMAN İLİNE GELEN TURİSTLERİN KONAKLAMA VE GECELEME SÜRELERİ

Adıyaman ilinde turistlerin tesise geliş sayısına baktığımızda, en fazla il merkezindeki konaklama tesislerine giriş yapıldığını görmekteyiz. En fazla yabancı turist ise, Kâhta ilçesindeki tesislere giriş yaptığı görülmektedir. Kuşkusuz bunda en önemli etken, yabancı turistlerin Nemrut Dağı Milli Parkı’na olan ilgileridir. Ancak gelen yabancı turistlerin ortalama kalış sürelerinin az olduğu görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında; bölgenin yakınındaki Suriye ve Irak’taki iç karışıklıklar, terör olayları nedeniyle oluşan güvenlik endişesi, temel turistik çekiciliği olarak kullanılan enstrümanların tur oluşturan özelliklerde olması, konaklama tesislerinin sosyal ve sportif etkinliğe hizmet verecek şekilde donanım ve standarttan yoksun olması şeklinde sıralanabilir (Tablo 48).

Tablo 48: Adıyaman İlinde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Tesise Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranı (2013)

İlçeler	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Merkez	2.411	38.981	41.392	2.651	44.558	47.209	1,1	1,1	1,1	1,65	27,66	29,31
Gölbaşı	149	8.266	8.415	324	14.698	15.022	2,2	1,8	1,8	0,61	27,58	28,19
Kâhta	4.215	13.240	17.455	4.215	13.240	17.455	1,0	1,0	1,0	4,01	12,60	16,60
Toplam	6.775	60.487	67.262	7.190	72.496	79.686	1,1	1,2	1,2	2,25	22,69	24,94

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri (2013)

İlde bulunan belediye belgeli tesislerde ise, turistler daha çok Merkez ilçe ve Kâhta ilçesindeki konaklama tesislerini tercih etmektedir. Düşük standartlı bu tesislerin yerli turistler tarafından kullanıldığı, ancak ortalama kalış sürelerinin az olduğu görülmektedir. Ayrıca, Besni ilçesinde işletme belgeli tesis olmadığı için belediye belgeli tesislerde yabancı turistlerin konaklaması dikkat çekicidir. Gölbaşı ilçesinde ise, sadece yerli turistlerin belediye belgeli tesislere giriş yaptığı görülmektedir (Tablo 49).

Tablo 49: Adıyaman İlinde Belediye Belgeli Tesislerde Tesise Geliş Sayısı, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranı (2013)

İlçeler	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Merkez	54	33.195	33.249	54	35.279	35.333	1,0	1,1	1,1	0,03	22,12	22,15
Besni	399	374	773	690	374	1.064	1,7	1,0	1,4	3,94	2,13	6,07
Gölbasi	0	744	744	0	744	744	0	1,0	1,0	0	4,97	4,97
Kâhta	480	6.375	6.855	771	6.395	7.166	1,6	1,0	1,0	1,51	12,51	14,02
Toplam	933	40.688	41.621	1.515	42.792	44.307	1,6	1,1	1,1	0,62	17,60	18,23

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri (2013)

6.3. ADIYAMAN İLİNDE KONAKLAYAN YABANCILARIN MİLLİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Adıyaman dünyanın birçok ülkesinden gelen turistleri ağırlamaktadır. Bu çerçevede, Adıyaman'ın hedef pazarını oluşturan ilk on ülkeye baktığımızda birinci sırayı 4.007 (%15,3) kişiyle Almanyalı turistlerin oluşturduğunu görmekteyiz. İkinci sırayı 3.293 (%12,6) kişiyle İtalya, üçüncü sırayı 2.186 (%8,3) kişiyle Japonya, dördüncü sırayı 1.978 (%7,5) kişiyle Fransa, beşinci sırayı 1.865 (%7,1) kişiyle ABD, altıncı sırayı 1.325 (%5) kişiyle Hollanda, yedinci sırayı 968 (3,7) kişiyle İngiltere, sekizinci sırayı 950 (%3,6) kişiyle Avusturya, dokuzuncu sırayı 761 (%2,9) kişiyle İsveç, onuncu sırayı ise 753 (%2,8) kişiyle Koreli turistlerin aldığını görüyoruz (Tablo 50).

Tablo 50: Gelen Yabancı Turistlerin Milliyetlerine Göre Dağılımı (2015)

Ülkenin Adı	Toplam
Almanya	4.007
İtalya	3.293
Japonya	2.186
Fransa	1.978
ABD	1.865
Hollanda	1.325
İngiltere	968
Avusturya	950
İsveç	761
Kore	753
Belçika	726
Avustralya	699
Çin	670
Yeni Zelanda	543
Çek Cumhuriyeti	532
KKTC	317
İsviçre	219
Kanada	167
İsrail	101
Slovakya	101
İspanya	97
Irak	68
Brezilya	51
Norveç	48
Tayland	48
Polonya	45
Danimarka	39
İrlanda	33
Romanya	33
Macaristan	19
Rusya	17
İran	16
Finlandiya	10
Bulgaristan	8
Hindistan	6
Portekiz	2
Meksika	2
Ukrayna	1
Malezya	1
Diğerleri	3.409
Genel Toplam	26.114

Kaynak: Adıyaman Turizm İl Müdürlüğü (2015)

En çok turist gönderen on ülke incelendiğinde, Amerika'dan Avrupa'ya ve oradan da Uzakdoğu'ya kadar uzanan bu geniş yelpazenin, Adıyaman turizminin pazarı olduğu görülmektedir. Şayet bu pazar doğru kullanılır ve iyi yönetilirse geçmişte 60.000'ne (2002 yılı) yaklaşan yabancı turist sayısı artırılabilir. Turistlerin Adıyaman'ı ziyaret amaçlarına baktığımızda ise birinci sırayı tarihi ve kültürel çekicilikleri görmek olduğunu söyleyebiliriz.

7.BÖLÜM

ADİYAMAN İLİNDE TURİZMİN GELİŞİMİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Turizmin çok boyutlu bir sektör olması ve ekonomik boyutunun yüksek olması onu önemli bir konuma getirmektedir. Bu nedenle birçok açıdan turizmin geliştirilebilir bir sektör olması için bazı açılımların yapılması gerekmektedir. Bu açılımların başında planlı bir yaklaşım ve tabii ki geliştirilecek turizm türleri ve turizm alanına ilişkin sorunların ve önceliklerin belirlenmesi gelmektedir. Bu bağlamda Adıyaman'da turizmin geliştirilmesi için yapılması gereken çalışmalar şu şekilde sıralanabilir.

* Doğru bir planlama ile yöre halkı turizme dâhil edilmelidir. Çünkü yöre halkı turisti kabul etmezse turizmin gelişme şansı yoktur. Bu bağlamda başta turizmle ilgilenen işletmeciler olmak üzere ve diğer turizmden etkilenen kişilere Adıyaman Üniversitesi öncülüğünde seminerler verilerek turizm bilinci yükseltilmelidir. Bununla birlikte ilde turizmin geliştirilmesi amacıyla dinamik bir yapı oluşturulmalıdır. Bu yapı, bütün sivil toplum örgütlerinin katıldığı, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısına göre oluşturulmuş, yaptırım gücü olan, turizm işletmelerini kontrol edebilen ve gerektiğinde turizm adına yatırımlar yapabilen bir finans yapısına sahip, profesyonel yöneticilerin idare ettiği bir yapı olmalıdır. Çünkü dünyada özellikle lokal ölçeklerde turizmin geliştirilmesi yönündeki çabaların önemli bir kısmı yerli halkın oluşturduğu turizm örgütleri tarafından yapılmaktadır. Şayet bu turizm bilinci verilir ve bu örgütsel yapılar kurulursa, yerel turizm gelişim planları ile ulusal planlar birbirleri ile entegre olur ve sürdürülebilir bir gelişme sağlanabilir.

* Nemrut Dağı Tümülüsü, 1881 yılındaki keşfinden sonra aralıklarla farklı kazı ve araştırmalara konu olmasına rağmen, etkin şekilde korunması ve sunumu sağlanamamıştır. Tümülüs, arkeolojik açıdan önemli ölçüde tanımlanmış olmakla birlikte, alanın korunmasına yönelik araştırma ve uygulamalar sınırlı olup, yapılmış bazı uygulamalar esere zarar verici niteliktedirler. Eksik bilgiye dayalı, zarar verici nitelikteki bu müdahalelerin ayıklanması, mevzuata ve çağdaş koruma ölçütlerine uygun projelendirme süreçlerinin tanımlanarak, ivedilikle uygulanması ve bilimsel açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Ülkemizin önemli miras

alanlarından olan Nemrut Dağı Tümülüsü ziyaretçilere sağlıklı biçimde tanıtılıp, sunulmamaktadır. Alanda gerek eserlerin korunması ve gerekse ziyaretçilerin gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik ciddi eksiklikler vardır. Nemrut Dağı halen Kommagene kültürüne ait Arsemia, Karakuş Tümülüsü, Yeni Kale ile Roma dönemine ait Cendere köprüsü ile birlikte ziyaretçilere sunulmaktadır. Bu sınırlı sunum, Adıyaman'ı önemli bir turistik çekim merkezi haline getirmekle birlikte, ildeki konaklama süresi bir gece ile sınırlı olmaktadır. Tümülüsün, Adıyaman'daki kültür varlıklarının en önemli kısmını oluşturan ve sadece Anadolu'ya özgü bir kültür olan Kommagene Krallığı'na ait diğer eserlerle birlikte, daha geniş bir tarihi ve coğrafi bağlam içinde sunumu, ilin turizm potansiyelini artıracaktır.

*Adıyaman ili için Nemrut sadece bir kültürel kaynak değil, aynı zamanda ilin ulusal ve uluslararası düzeyde bir markaya dönüşebilecek önemli bir ekonomik potansiyeldir. Ziyaretçi sayısı açısından bakıldığında da Nemrut'un dünyadaki benzer dünya mirası alanlarına göre, oldukça gerilerde kaldığı görülür. Dolayısı ile Nemrut'un korunması konusu tek başına tümülüs ve eserlerin korunması sorunundan farklı biçimde ele alınmalı, bu kültürel kaynağın Adıyaman ili için olası sosyal ve ekonomik potansiyeli gözetilmelidir. Bu çerçevede hazırlanan Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP) projesi uygulamaya konulmalıdır. Nemrut Dağı'nda yer alan tümülüsün güneyine Nemrut festivalinin yapılabileceği amfiteyatrosu ve otopark düzenlemesi yapılmalı, engellilerin veya diğer ziyaretçilerin tümülüse rahat çıkabilmeleri için raylı sistem kurulmalıdır. Ayrıca bariyerler, bilgilendirme tabelaları, saha ofisi, peyzaj mobilyaları, seyir noktaları, dolaşım güzergâhını da içeren çevre düzenlemeleri yapılmalıdır.

* Nemrut Dağı güzergâhında ziyaretçilerin önemli uğrak yerlerinden olan ve Kommagene Krallığı döneminde yazlık yönetim merkezi olarak kullanılan Arsameia Ören Yeri'ne yaptığımız ziyaretlerde ören yerine giden yolun patika olmasından dolayı ziyaretçilerin ihtiyacına cevap veremediğini gözlemledik. Ayrıca Kral Antiochos ile Herkules'in tokalaşma rölyefi, eğrelti olarak ayakta durmaktadır. Bu nedenle herhangi bir deprem esnasında devrilmesi kuvvetle muhtemeldir. Dehlizin üst tarafında yer alan Anadolu'nun en büyük yazıtı durumunda olan kaya yazıtının çatlama, yazıtın kaybolması tehlikesini doğurmaktadır. Dehlizlerde ışıklandırma ve havalandırma sistemi olmadığından ziyaretçilerin buralara girmeleri mümkün

olmamaktadır. Bu olumsuzlukların Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP) projesi kapsamında yapılacak çevre düzenlemesiyle acilen giderilmesi gerekmektedir.

* Araştırma sahamız önemli dinlenme alanlarına sahiptir. Fakat bu alanlar gelişi güzel kullanılmaktadır. Halbuki bu alanlar kaynak ve pazar ilişkisine bağlı olarak yapılacak bir düzenleme ve çevreyle uyumlu basit tesisleşmelerle hem ilin hem de çevre il ve ilçelerin rekreasyon alanı olarak kullanılabilirler. Bu anlamda başta Atatürk Baraj Gölü, Gölbaşı, İnekli, Azaplı ve diğer sulama göletlerinin çevreleri, akarsu boyları, ormanlık sahalar, Nemrut Dağı çevresi başta olmak üzere bazı tarihi saha ve yapıların çevreleri düzenlenmeli ve yeni mesire alanları açılmalıdır. Aynı şekilde tarihi çekicilik alanlarının da çevre düzenlemesi yapılmalı ve bu alanlara rekreatif amaçlı gelen turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla basit hizmet birimleri oluşturulmalıdır.

* Adıyaman tarihi ve kültürel zenginliklerinin yanında coğrafik konum itibariyle de doğal zenginlikleri olan ve bünyesinde birçok biyolojik ve hidrolojik öge barındıran sulak alanlara sahiptir. Bu sulak alanlardan bazıları sahip oldukları özellikler nedeniyle rekreasyon, balıkçılık, sulama, avlanma ve tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Tedavi amaçlı kullanılan göllerimiz 1. derece mesire alanı ilan edilen Büyük Sülüklü Göl (Karagöl) ve Küçük Sülüklü Göl'dür. Rekreasyon ve sulama amaçlı kullanılan Çat Baraj Gölü'nde sular kabarınca ortaya çıkan Yüzen Adalar (Çelikhan) ve Gölbaşı Gölleri (Gölbaşı, Azaplı ve İnekli)'dir. Sulak alanlarımızda tüm dünyada olduğu gibi küresel ısınma ve bilinçsiz insan müdahaleleri sonucu çeşitli sorunlar ortaya çıkmakta, giderek ekolojik dengesi bozulmaktadır. Bu çerçevede bu göllerimizin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması konusunda karar vericiler ve yöneticiler başta olmak üzere tüm sektörlerin, kamuoyunun ve sulak alanlarla iç içe yaşayan halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

* Adıyaman'ı ziyaret edenlerde tekrar ili ziyaret etme arzusunu uyandırmak ve kalış sürelerini uzatmak amacıyla aktivitelerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, ortalama olarak 1-2 gün konaklayan ziyaretçilerin bir gününü Atatürk Barajı Göleti üzerinde geçirerek bu süreyi uzatmak olasıdır. Tekne ya da yatla yapılacak olan gezilerde, şu anda sular altında bulunan Kommagene Krallığının

Başkenti Samosata (Samsat), Atatürk Barajı, Gerger Kalesi, Gerger Kanyonu, boğaz ve dağ manzaralarının gezdirilmesi sağlanmış olacaktır. Bu sayede, bölgede konaklama gün sayısı da artırılmış olacaktır. Atatürk Baraj Gölü aynı zamanda çeşitli su sporlarının yapılmasına da son derece elverişli bir mekândır.

* Adıyaman'ın kırsal yerleşimleri, doğal özellikleri ve uygun koşulları ile kırsal turizme büyük bir üstünlük sağlamaktadır. Köylerin kuruluş yeri olarak, Atatürk Baraj Gölü ve ova kenarlarında yamaç köyü, orman köyü, dağ ve yayla köyü gibi özellikler göstermesi ilgi çekici manzara güzellikleri oluşturmaktadır. Başta Fırat vadisi olmak üzere yöredeki göl ve ırmakların vadilerine bakan yamaçlarında yer alan köylerin hem ulaşımı kolay, hem de aşağıdaki ovalara hâkimiyetleri, panoramik görüntülerin seyredilmesine olanak tanır. Bölgenin su kaynakları, ormanları, dağları ve yaylaları çeşitli spor olanakları için, kırsal turizm kapsamında yeterli bir kapasiteye sahiptir. İklim özellikleri açısından neredeyse yılın tüm aylarında, kırsal turizm yapılabilir. Bütün bunlar kırsal turizm potansiyelinin önemli bir bölümünü oluşturan Adıyaman'ın kırsal yerleşimlerinin tarımsal zenginliği, köylerde konaklamaya imkân verecek bir kırsal/tarımsal turizm ile değerlendirilmeyi beklemektedir. Kırsal turizmde tarımsal yerel ürünlerin değerlendirilmesi kapsamında; ürünün üretim aşamalarını turiste tanıtmının, taze veya işlenmiş olarak satışının, yöre yemekleri olarak sunmanın, hasat şenliklerinin ayrı bir önemi vardır ve bunların birçoğu Adıyaman köylerinde gerçekleştirilebilir. Bu avantajların gerçekleştirilmesi için kırsal turizm potansiyeline sahip köyler belirlenmeli ve envanterleri çıkarılmalı, bu köylerde kırsal turizm tanıtılmalı, istekli işletmelere bilgi ve deneyim paylaşımı için uygulamalı eğitim (staj imkânı) sunulmalı, işletmelerin ihtiyaç duyduğu altyapı ve teknik bilgi desteği verilmeli, bu işletmelere tanıtım desteği sağlanmalı, köylerde yöresel ekolojile uyumlu barınma imkânları geliştirilmeli, köy kültürünün yaşatılmasına dönük faaliyetler desteklenmeli, yörenin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatındaki gelişmelerini gösteren yerel eşyaların sunumuna yönelik altyapı hazırlanmalıdır.

* Turizmin çeşitlendirilmesi, yeni turistik alanlar eklenmesi ve buna bağlı olarak turist kalış süresinin uzatılması için Adıyaman şehir merkezinde turizm merkezi oluşturulmalıdır. Bu merkez kentte eksikliği hissedilen, Adıyaman'da turistlerin halkla buluşmasını sağlayacak ve turistlere (ve ayrıca yerel halka da) tüm

tarihi Adıyaman ve Kommagene'yi tanıtacak bir mekân olacaktır. Ayrıca kente ve müzeye gelen turistlerin tarihi kent merkezini gezmelerine de olanak tanıyacaktır. Turistler önce buraya gelip Kommagene hakkında bilgilenecek, yapının terasında yemek yiyecek alt katta hediyelik eşya dükkânlarını gezerek buradan Adıyaman merkezindeki Tuzhan ve Oturakçılar pazarına yürüyerek ulaşacak, oradaki tarihi çevreyi ve yapıları ziyaret edip deneyim elde edeceklerdir. Turizm merkezinde, kütüphane, Nemrut-Kommagene arşivi, tanıtım (sergi salonu, film/dia salonu, bilgi belge merkezi), eğitim (derslikler, toplantı salonu), atölyeler (turistik el ürünlerin yapımı için eğitim atölyeleri), dükkânlar (turistik el ürünleri satışı) ve kafe gibi alanlar yer alabilir.

* İlin geleceğe dönük turizm yapılanmasında ağırlıklı atraksiyonlarından biri hiç şüphesiz Adıyaman Müzesi'dir. Bu anlamda müze daha geniş bir alana taşınmalı ve sergilenme fırsatı bulamayan eserler sergilenebilmelidir. Çünkü daha öncede ifade ettiğimiz gibi Adıyaman tarihi ve arkeolojik bulgular açısından oldukça zengin sayılır. Dolayısıyla bu eserlerin kazı sahalarında değil de müzelerde korunma altına alınarak sergilenmeleri ve kazı alanlarına gidemeyen turistlerin de bu fırsattan faydalanmasına olanak tanınması adına da anlamlı olur.

* Araştırma sahamızın sorunlarından bir tanesi de temelde ülkemizin de sorunlarından olan cehaletten ve/veya turizm bilincinden yoksun olmanın getirdiği, etik olmayan davranış şekillerinin varlığıdır. Bunların başında, özellikle hediyelik eşya satan işletmelerde malın gerçek fiyatının çok üstünde bir fiyat veya kalitesiz ürünü kaliteli diye satma alışkanlığı gelmektedir. Bu çarpık anlayışın giderilmesi noktasında sivil toplum örgütleri ve ilgili kamu kuruluşlarına büyük görev düşmektedir. Bu noktada üzerinde sıkça durduğumuz, otel, yeme içme, hediyelik eşya işletmelerinin tamamında nitelikli iş gücü eksikliği (kalifiye eleman olmayışı) önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla turistlerle bir şekilde muhatap olan bütün bu işletme sahipleri ve çalışanları turistleri birer döviz çantası olarak değil de, ülkemizi görmeye, tanımaya ve eğlenmeye gelmiş birer insan olarak görmeleri gerekmektedir. Bu bilinç verilmeli ve gerekirse kontrol edilmelidir.

* Araştırma sahamızda sanatsal ve eğlenceye yönelik etkinliklerin yerine getirilmesinde de önemli sorunlar vardır. İlimizi ziyaret eden turistlerin çoğunun sosyo-ekonomik yönden refah düzeylerinin yüksek olduğu düşünüldüğünde, onlar

için ihtiyaç olan eğlenceye yönelik etkinliklerin ve sanatsal faaliyetlerin düzenlenmesi için konser, sinema ve tiyatro salonları yapılmalıdır. Bu ihtiyacı gidermede başarılı olan turizm merkezleri turist çekmede ve konaklama oluşturmada başarılı olacaktır. Ayrıca hem sanatsal faaliyetlere hizmet verecek hem de bölgeye iş adamlarını çekebilecek, ulusal-uluslararası kongreler düzenlenebilecek donanımda bir kongre merkezi kurulması önemli ölçüde ilin turizmine katkı sağlayacaktır.

* Adıyaman'da turizmin temel çekicilikleri olan doğal, tarihi ve kültürel değerler, ekonomik kalkınmayı sağlayacak ve yerel halkı turizm konusunda bilinçlendirecek şekilde korunmalı, geliştirilmeli ve tanıtılmalıdır. Bütün bunlar bir plan çerçevesinde ve öncelikler sırasına göre yapılmalıdır. Bu bağlamda Adıyaman ilinde bulunan tarihsel ve arkeolojik eserler önem derecelerine göre ve aslına uygun olarak çevre düzenlemeleriyle birlikte restore edilmelidir. Restorasyona bağlı olarak tarihsel ve doğal değerlere ulaşım olanakları geliştirilmeli, işaretli gezi yolları düzenlenmeli, gezi haritaları hazırlanmalı ve turistlerin ziyaretine açılmalıdır.

* Araştırma sahamızda karşılaştığımız bir diğer sorun fiziksel altyapı hizmetlerinin yetersiz oluşudur. Turizmin gelişmesinde önemli bir rolü olan yol, su, elektrik, kanalizasyon, çöp, iletişim, güvenlik, sağlık hizmetleri gibi yer altı ve yer üstü yapılardan oluşan fiziksel altyapı hizmetlerinin yetersizliği turizmin gelişmesini engelleyen etkenlerdendir. Özellikle turizm destinasyonlarına yaptığımız ziyaretlerde ulaşımı sağlayan asfalt yolların iyi durumda olmadığı, dar olduğu ve bazı yerlerde stabilize yolların olduğunu tespit ettik. Bu sorunun yetkililerce çözülmesi turizmin kalitesini arttıracaktır. Böylece turistlerin beklediği ve istediği yüksek seviyede çevresel kalite de sağlanmış olacaktır.

* Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında Turizm açısından Adıyaman "Kültür Turizmi Marka Kenti" olarak, Kâhta ise "Turizm Kenti" projesi olarak değerlendirilmektedir. Bu strateji doğrultusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Adıyaman'da yürütülen çalışmalar şunlardır:

- Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Malzeme, Yapısal Durum, Jeolojik Araştırmalar ve Koruma Önerileri Geliştirme ve Yönetim Planı Oluşturma Projesi kapsamında hazırlanan restorasyon projeleri Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmıştır.

- Nemrut Örenyeri Restorasyon Projeleri doğrultusunda "Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Konsolidasyon ve Restorasyon Uygulaması" çalışmalarını yapmak üzere İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü görevlendirilmiştir.

- Nemrut Dağı, Tümülüsü ve Anıtları Çevre Düzenleme Uygulama Projeleri 30.12.2009 tarihinde onaylanmıştır. Uygulamaların ihalesi 18.10.2012 tarihinde yapılmış, sözleşmesi 02.11.2012 tarihinde imzalanmıştır. Fiziki gerçekleşmesi %50'dir.

- Yeni Kale Restorasyonu işi 23.09.2012 tarihinde tamamlanmış, 21.11.2012 tarihinde geçici kabulü yapılmıştır.

- Perre Antik Kenti Çevre Düzenleme Uygulamaları İşinin ihalesi 07.02.2013 tarihinde yapılmış olup, fiziki gerçekleşmesi %92'dir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü de kültür varlığı eski eserlerin korunması amacıyla restorasyon çalışmaları gerçekleştirmektedir. Adıyaman'da Merkez Kap Camii, Yenipınar (Hacı Mehmet) Camii ve Mahmut El Ensari Türbesi onarılmıştır. Bir adet kültür varlığı eski eserin onarım çalışması ise devam etmektedir. Söz konusu projelerin ve restorasyon çalışmalarının en kısa sürede bitirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Adıyaman tarih öncesi Paleolitik çağlardan başlayarak yerleşime açılan, kendine özgün kültürel değerlerinin yanında, coğrafi konumu gereği çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, kültürler açısından geçit yeri olan, bölgenin önemli illerinden biridir. Nemrut Dağı, Cendere Köprüsü, Samsat, Arsemia gibi önemli kalıntılara sahip olması da, doğu-batı kültürleri arasında bir köprü olma görevini üstlenmiş olduğunun bir kanıtıdır.

Adıyaman yer şekilleri bakımından dağları, platoları, vadileri ve ovaları ile çok farklı topoğrafik özelliklere sahiptir. Bu farklı topoğrafik alanda önemli doğal ve beşeri turizm çekicilikleri ortaya çıkmıştır. Toroslardan kaynaklanan akarsular sahada yer yer derin kanyon vadiler açmış, bu vadiler üzerinde ulaşımı sağlayabilmek için Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kalker taşından köprüler yapılmıştır. Aynı zamanda bu kanyon vadiler doğa turizmi açısından çekicilik oluşturmaktadır.

Adıyaman'ın sahip olduğu jeolojik ve jeomorfolojik yapı birçok doğal mağaranın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Akarsuların yarıldığı kanyon vadi yamaçlarında oluşan doğal mağaralar tarih öncesi ve sonrası dönemlerde hem yerleşim yerleri hem de ibadet yerleri olarak kullanılmıştır. Söz konusu doğal mağaralar günümüzde kültür turizmi kapsamında ilgi çeken doğal çekiciliklerdendir.

Araştırma sahasının kuzeyindeki Toros dağlarında yer şekilleri ve iklim şartlarının etkisiyle dağ ve yayla turizmi potansiyeli bulunmaktadır. Özellikle Gerger ve Çelikhhan ilçelerinde yaz mevsiminde yerel halk tarafından hayvancılık veya dinlenme amaçlı olarak kullanılan söz konusu yaylalar konaklama, ulaşım, altyapı hizmetleri ve yeterli tanıtımları yapılabildiği takdirde değerlendirilebilecek alternatif turizm çekiciliklerindendir.

Yer altı sularının yeryüzüne çıktığı dağlık alanlarda içmece ve soğuk kaplıcalar bulunmaktadır. Çelikhhan ilçesindeki Çelikhhan içmesi, Besni ilçesindeki Çörmük içmesi ve Merkez ilçedeki Kotur içmesi sağlık turizmi kapsamında değerlendirilmesi gereken yerlerdendir.

Farklı yer şekillerinin yanı sıra Adıyaman gölleri ile de doğa, spor ve kuş gözlemciliği turizmi açısından önemli çekicilikler oluşturmaktadır. Yüzen adaları ile Abdülharap Gölü; dinlenme ve kuş gözlemciği ile tektonik çökme alanı üzerindeki

Gölbaşı, İnekli ve Azaplı gölleri; sportif faaliyetleri ile Atatürk Baraj Gölü önemli turizm destinasyonlarıdır.

Tarım alanlarının hemen hemen ortadan kalktığı hayvancılığın ön plana çıktığı Toros dağlarındaki köylerde koyun ve keçi yünleri ile dokunan halılar, kilimler, yastık yüzleri ve heybeler el sanatları açısından önem arz etmektedir. Ayrıca köylerde yapılan yöresel yemekler, hayvansal ürünler, tarımsal faaliyetler kırsal turizm kapsamında değerlendirilmesi gereken çekiciliklerdendir.

Adıyaman'ın sahip olduğu farklı topoğrafik özellikler, iklim şartları, toprak yapısı ve habitat özellikleri endemik bitkilerin yetişmesine neden olmuştur. Özellikle Nemrut Dağı Milli Parkı zengin endemizm oranına sahiptir (Adıyaman'da ki 82 adet endemik taksonun 43 tanesi burada bulunmaktadır). Botanik turizm meraklıları hem endemik türlerin fotoğraflarını çekmek ve araştırma yapmak hem de milli park içindeki kültürel ve tarihi değerleri görmek amacıyla turistik ziyaretler yapmaktadırlar.

İklim şartları, toprak yapısı ve su kaynakları aynı zamanda asırlık çınar ağaçlarının da yetişmesine imkân sağlamıştır. Adıyaman-Çelikhan yolu üzerinde ve Tut ilçe merkezindeki yaklaşık 600 yıllık çınar ağaçları, anıt ağaçlar kapsamında doğal çekicilik olarak ilgi görmektedir.

Adıyaman aynı zamanda sahip olduğu coğrafi konumu, iklim şartları ve önemli ulaşım yolları üzerinde yer alması nedeniyle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerden çok sayıda höyük, ören yeri, tümülüs ve kaya mezarları kalmıştır. Söz konusu arkeolojik sit alanları tarih ve kültür turizmi açısından önem arz etmektedir.

Kuzeydeki Toroslarda güvenlik ve savunma endişesiyle birçok ören yeri ve kale yapılmıştır. Yine Toros dağları üzerindeki Nemrut Dağı üzerinde gündoğumu ve günbatımını esas alan tümülüste Kommagene Krallığı'nı sembolize eden kült merkezleri yapılmıştır. Tarihin ilerleyen dönemlerinde Besni, Kâhta, Samsat ve Gerger ilçeleri çeşitli nedenlerle buldukları topoğrafyadan farklı yerlere taşınmıştır. Besni ilçesi bulunduğu derin vadiden plato yüzeyine, Kâhta ve Gerger ilçeleri uzak düştüğü ana yolların yakınına, Samsat ise tamamen su altında kaldığından plato yüzeyine yeniden kurulmuştur. Yer değiştiren bu tarihi ilçelerin eski yerleşim noktaları kültür turizmi açısından önem arz etmektedir.

Adıyaman aynı zamanda sahip olduğu stratejik konumu gereği farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerin sahip olduğu dini inanç, bıraktıkları yapılara da yansımıştır. İşlam medeniyetlerinden kalan cami ve türbeler ile hristiyan medeniyetlerin bıraktıkları kiliseler de bu farklı inancın etkisiyle ortaya çıkan önemli turizm değerleridir. Merkez ilçede bulunan Ulu Cami, Çarşı Cami, Eskisaray Camii, Besni ilçesinde Eski Besni Ören Yeri'ndeki ve Sofraz köyündeki tarihi camiler; Merkez ilçedeki Abdurrahman Erzincani Türbesi, Ebu Zer-i Gaffari Türbesi, Samsat ilçesindeki Safvan Bin Muattal Türbesi ve Gerger ilçesindeki Üzeyir Peygamber Türbesi; Merkez ilçedeki Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi söz konusu dini yapılardan bazılarıdır. Ayrıca İşlam kültürünün geleneklerinden olan tarikat ekolleri de bu topraklarda yaşamış ve bugün Nakşibendi tarikatının kollarından olan Menzil Dergâhı halen varlığını devam ettirmektedir. Dergâha gerek Türkiye'nin farklı illerinden gerekse yurt dışından tarikat liderinin bulunduğu zamana göre çok sayıda ziyaretçi gelmektedir. Söz konusu dini yapılar ve Menzil Dergâhı inanç turizmi açısından oldukça ilgi görmektedir.

Kuzeydeki dağlık alanlarda engeli arazinin ve iklim şartlarının etkisiyle, geçmişten günümüze varlığını devam ettiren yabani dağ keçilerinin varlığı av turizminin ortaya çıkmasına neden olmuş ve özellikle yabancı turistler için farklı bir atraksiyon olarak, av turizminin gelişmesine imkân vermiştir.

Adıyaman yer şekilleri, iklim, akarsular, göller, yüzen adalar, anıt ağaçlar gibi doğal; arkeolojik değerler (ören yerleri, tümölüsler, höyükler ve kaya mezarları), kaleler, köprüler, dini yapılar gibi tarihsel; yöresel el sanatları, yemekleri, folkloru gibi kültürel değerler açısından zengin bir turizm çekiciliğine sahiptir. Ancak bu değerler çeşitli nedenlerle kısmen değerlendirilmiş veya hiç değerlendirilememiştir. Bu nedenlerin başında; turizm potansiyelinin yeterince belirlenememesi, bölgenin ve Adıyaman'ın sosyal ve ekonomik sorunlarının olması, turizm altyapısının ve turizm bilincinin yeterince gelişmemesi, potansiyel turizm pazarlarına uzak olması, bölge de kısmen yaşanan terör olaylarından dolayı güvenlik endişesinin olması gelmektedir. Turizmin gelişimini engelleyen söz konusu nedenler aşılabildiği takdirde, Adıyaman'ın gelecekte ekonomik kalkınmasını arttıracak ana sektör turizm olabilecektir. Bu durum söz konusu saha da yaşayanların mutluluğunu arttıracak, ekonomik döngünün neticesinde batıya yönelen göçü durdurarak, sosyo-ekonomik problemlerin zamanla azalmasına neden olacaktır.

KAYNAKÇA

Adıyaman Tanıtma Vakfı ve İpekyolu Kalkınma Ajansı, (2014). *Adıyaman Kültür Envanteri*, Adıyaman.

Adıyaman Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, (2003). *Adıyaman İl Çevre Durum Raporu*, Adıyaman.

Adıyaman Valiliği İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, (2011). *Adıyaman İl Çevre Durum Raporu*, Adıyaman.

Adıyaman Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, (2014). *Adıyaman İli 2013 Yılı Çevre Durum Raporu*, Adıyaman.

Akyüzlüer, G., (2007). *Eski Besni Yerleşim Bölgesi ve Kültür Varlıklarının Restitüsyonu Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü.

Akyüzlüer, G., Erten, E., (2008). “*Eski Besni Yerleşim Bölgesi ve Kültür Varlıklarının Restitüsyonu Üzerine Bir Araştırma*”, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Cilt:19-5, Adana.

Alaeddinoğlu, F., (2006). *Van İli'nin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alaeddinoğlu, F., Can, A.S., (2007). “*Türk Turizm Sektöründe Tur Operatörleri ve Seyahat Acenteleri*”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Ankara.

Aras, N., (2007). “*Yörelerimizden*” *Gastro Türkiye'nin En Lezzetli Dergisi*, Sayı: 42, 5-37.

Ardel, A., (1961). “*Güneydoğu Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler*”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:21, 140-148, Ankara.

Atalay, İ., Günek, H., Karadoğan, S. (2002). Nemrut Dağı'nın Doğal Ortam özellikleri ve Turizm Potansiyelleri, *Türkiye Dağları I. Sempozyumu*, 25-27 Haziran, Bolu.

Avcıkurt, C. (2003). *Turizm Sosyolojisi; Turist-Yerel Halk Etkileşimi*. Detay Yayınları 71, Ankara.

- Azimli, M., (2008). *Hız Safvan Bin Muattal ve Adıyaman Bölgesinin İslamlaşması*, İstanbul: Step Matbaacılık.
- Başgelen, N. (1998). *Tanrılar Dağı Nemrut*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Battuta, İ. (2004). *İbn Battuta Seyahatnamesi (Cilt I)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayazit, M., Ceylan, U., Saylan, U., (2012). “Geleneksel El Sanatlarının Bölge Turizmine Etkisi: Güneydoğu Anadolu Bölgesi”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1.
- Bayhan, A.A., Salman, F., (2003). *Adıyaman İli ve İlçelerinde Yüzeysel Araştırması-2002*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, Ankara.
- Bayhan, A.A., Salman, F., (2010). *Adıyaman Yüzeysel Araştırması (2000-2004)*, Adıyaman İl Özel İdare, 1.Baskı, Adıyaman.
- Bayhan, Y. K., Korkmaz, S., Olgunoğlu, M. P., (2014). Adıyaman İli Balıkçılığının Mevcut Durumu ve Sorunları, *Yunus Araştırma Bülteni*, 37-46.
- Bulut, Y., Yılmaz, H., (1998). Rekreasyonel Turizm Örneğinde Akarsu Turizmi. *Doğu Anadolu Tarım Kongresi*, 14-18 Eylül, S.1545, Erzurum.
- Cömert, M., Özkaya, D. F., (2014). “Gastronomi Turizminde Türk Mutfağının Önemi”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2/2, 62-66.
- Çelebi, E., (1976). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Cilt III-IV)*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2013). *Adıyaman 2012 Yılı İl Çevre Durum Raporu*, Adıyaman.
- Çıkmış, A., Çeken, H., Uçar, M., (2009). “Turizmin Tarım Sektörüne Etkisi, Agro-Turizm ve Ekonomik Sonuçları”, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Sayı 15(1):1-8.
- Çorbacı, H., (2015). *Adıyaman’ın Arkeolojik Değerleri*, Fırat’tan Volga’ya Medeniyetler Köprüsü, Editör: Ramilya Yarullina Yıldırım, S: 23-46, Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.
- Dalyan, G. M., (2007). *Başlangıcından 1570 Yılına Kadar Adıyaman Tarihi*, Yeni Reform Matbaacılık, Ankara.

Doğan, H., (2012). *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında (1925-1928) Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Kâhta ve Besni Kazalarının Sosyal ve İktisadi Durumu*, Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine, Editör: Hamdi Doğan, s.146-154, Konya: Kömen Yayınları.

Doğan, E., (2014). "Kâhta Küçük Sülüklü Göl", *Akademi*, Yıl:3, Sayı:8, 49-52, Adıyaman.

Doğaner, S., (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitapevi.

Dörner K. F. (1999). *Nemrut Dağının Zirvesinde Tanrıların Tahtları*, Çev: Vural Ülkü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Elmastaş, N., (2008). "Kâhta Çayı Havzası'nda Arazi Kullanımı", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 6 (2), 159-190.

Emekli, G., (2003). Kültür Mirasının Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi, 2. *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, S: 43-49, İzmir.

Emekli, G., (2006). "Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm", *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59, İzmir.

Eraslan, F. (2001), Adıyaman / Besni Sofraz Küçük Tümülüs Kurtarma Kazıları, 13. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, S:121-129, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 2949.

Eraslan, F. (2002), Perre Antik Kenti Nekropol Alanı Kaya Mezarları Kurtarma Kazısı, 13. *Müze çalışmalar ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, S:129-136, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2949.

Eraslan, F., Karaca, N. M., (2008). Perre Antik Kenti Mozaikli Villa 2007 Yılı Kurtarma Kazısı, 17. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, S:171-184, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 3174.

Eraslan, F., Facella, M., Winter, E., (2006). Neue Funde Im Museum Adıyaman Aus Der Nekropole Von Pirun. 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 57-62, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Yayın No: 3053-1.

Erdoğan, N., (2003). *Çevre ve Eko Turizm*, Ankara: Erk Yayınevi.

Gökmerdan, A., Arusan, S., Bayar, B., Sağlam., (2011). “Tıbbi Sülükler ve Hirudoterapi”, *Türkiye Parazitol Dergisi*, 35: 234-9.

Gunn, C. A., (1988). “Tourism Planing, Second Edition”, *Taylor & Francis*, New York, S.113.

Gül, K., Erdem, B., Gül, M., (2013). “Yerel Festivallerin Etkinliğine Bağlı Ziyaretçi Kazanımları: Sındırgı Yağcıbedir Festivali Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.18, Sayı: 2, 213-239, Isparta.

Güçhan, Ş, N., (2008). Adıyaman'daki Kültür Varlıklarının Nemrut Dağı Odaklı Değerlendirilmesi: Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı (KNKGP), *II. Ulusal Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu*, Adıyaman.

Günel, V., (2006). *Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürer, N., Eke, F., (2012). “Dağlık Alanlarda Turizm ve Ekonomik Kalkınma İlişkisinin Sürdürülebilirlik Göstergeleri İle İrdelenmesinde Bir Yöntem Önerisi; Erzurum, Erzincan, Bayburt Bölgesi Örneği”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*. Cilt 27, 125-133, Ankara.

FAO, (2005). “Mountain Tourism: making it work for the poor”, *International Mountain Day*, The PAIA Group for The Sustainable Management of Mountains, 9, Italy.

Halaçoğlu, Y. (1988). *İslam Ansiklopedisi (Cilt I)*, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

İçöz, O., (1991). *Turizm Talebinin Yapısal Analizleri ve Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebini Etkileyen Faktörler*, Yayınlanmış Doçentlik Çalışması, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

İpekyolu Kalkınma Ajansı Adıyaman Yatırım Destek Ofisi, (2014). *Adıyaman İnanç Turizmi Raporu*, Adıyaman.

Kafalı, A, M., (2003). *Adıyaman İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası.

Karadoğan, S., (2005). *Adıyaman Havzasının Genel ve Uygulamalı Jeomorfolojisi*, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Karadoğan, S., Tonbul, S., (2013). ‘‘Adıyaman Havzasının Jeomorfolojik Özellikleri’’, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, 182-217.
- Keskin, S. (2008). *Destinasyon Odaklı Gelişim Açısından Turizm Planlaması: İstanbul Örneği*, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kızılırmak, İ., (2006). ‘‘Türkiye’de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir İnceleme’’, *Kırgızistan: Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 181-196.
- Kortanoğlu, M. S., (2012). *Türkiye’de Höyük Yerleşmelerinin Korunması, Değerlendirilmesi ve Devamlılığın Sağlanması Sorunu: Tilmen Höyük Arkeolojik Park Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozak, N., Kozak, M. A., Kozak, M., (2000). *Genel Turizm, İlkeler-Kavramlar*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Olalı, H., (1989). *Turizm Dersleri*. İzmir: İstiklâl Matbaası
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı XV. Bölge Müdürlüğü, (2013). *Adıyaman Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*, Adıyaman.
- Özcamus, A., (2007). *Adıyaman Merkez ve Çevrelerindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özçağlar, A., (1997). *Türkiye’de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*, Ankara: Ekol Yayınevi.
- Özel, M. A., (2010). *Turizmin Çeşitlendirilmesi Bağlamında Doğa Turizmi:Ankara İli Örneği*, Uzmanlık Tezi, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Özkan, N. A., (1998). ‘‘Adıyaman ve Köylerinde Dokunan Tülülerin Genel Özellikleri’’, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:4, Konya.
- Özgüç N., (2013). *Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler*, İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Özgür, E. M., (1998). *Türkiye Nüfus Coğrafyası*, Ankara: GMC Basın-Yayın Ltd. Şti.

- Sağır, M., (1999). *Adıyaman Eski Askerlik Şube Binasının Rölöve ve Restorasyonu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Soykan, F. (2000). “Turizm Coğrafyası ve Turizm Planlaması”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı:11, 11-55, İzmir.
- Soykan, F. (2000). “Kırsal Turizm ve Avrupa’da Kazanılan Deneyim”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:11, 21-33, Ankara.
- Soykan, F. (2003). Coğrafi Çevrenin Turizm Amaçlı Değerlendirilmesinde Turizm Potansiyelini Saptamanın Önemi, *E.Ü. Coğrafya Bölümü Sempozyumları II. Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu*, 17-24, İzmir.
- Sucu, M., (1993). *Adıyaman İli ve İlçeleri*, Gaziantep: Yeni Zamanlar Dağıtım.
- Sucu, M., (2008). *Kültürel ve Turistik Değerleriyle; Adıyaman*, İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.
- Şahin, S. (1991). *Tümülüs ve Anıtların Araştırılmasına Yönelik Halen Devam Eden Çalışmalar*, Nemrut Dağı Arkeolojide Yeni Yöntemler, Almanya: Vestfalya Arkeoloji Müzesi ve Vestfalya Müze Müdürlüğü.
- Şahin, S. (2006). Medeniyetler Kavşağında Kommagene Uygarlığının Yeri ve Anlamı, *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu*, Adıyaman.
- Şekercioğlu, Ç, H., (2002). *Kuş Gözlemciliğinin İnsanlar ve Kuşlar İçin Önemi*, Çev: Çağan Şekercioğlu, 282-289, Stanford, ABD.
- Taşdemir, M., (1992). “Besni” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul.
- Tandoğan, A., (1998). *Türkiye Nüfusu*, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, (2011). *Gap Bölgesi Turizm Master Planı*, Şanlıurfa.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, (2015). *Adıyaman İl Profili*, Şanlıurfa.
- T.C. Kâhta Kaymakamlığı, (2009). *Kâhta Turizm Brifingi*, Adıyaman.

T.C. Orman Bakanlığı Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, (1993). *Cumhuriyetin 70. Yılında Milli Parklar ve Yaban Hayatı*, Seri no:1, Yayın no:1 Ankara.

Tel, Z., (2009). ‘‘Nemrut Dağı (Adıyaman/Türkiye) Florasına Katkıları’’, *Biological Diversity and Conservation*, 36-60, Adıyaman.

Toskay, T., (1989). *Turizm. Turizm Olayına Genel Yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

Tosun, Y., (2006). Adıyaman’da Su Kaynakları, Kullanımı Gelişimi ve Stratejileri Açısından Önemi, *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu*, Adıyaman.

Tunçdilek, N., (1985). *Türkiye’de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tümertekin, E., (1994). *Beşeri Coğrafyaya Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Tümertekin E. ve Özgüç N., (1998). *Beşeri Coğrafya, (İnsan. Kültür, Mekan)*, İstanbul: Çantay Kitapevi.

Türkiye Çevre Vakfı, (2001). *GAP Yöresindeki Endemik ve Tıbbi Bitkiler*, Ankara: TÇV Yayın No:143.

Ukav, İ., (2012). ‘‘Adıyaman’ın Kırsal Turizm Potansiyeli’’, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 77-81.

Ukav, İ., (2012). Adıyaman’da Av Turizmi, *II. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, 3-18, Antalya.

Ukav, İ., (2014). ‘‘Adıyaman İlinde Kırsal Turizm Potansiyeli ve Geliştirme Fırsatları’’, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:51 (15-33), Adıyaman.

Yamak, N., Tanrıöver, B., Güneysu, F., (2012). ‘‘Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme’’ *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, Erzurum.

Yaşar, C, İ., (2010). *Adıyaman İl ve İlçelerinde Evliya Anlatıları*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yener, E., (1991). Levzin Höyük Kurtarma Kazısı, *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Efes, İzmir.

Yıldırım, S., (2009). *Menzil Nakşiliği Kadın Cemaati Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Adıyaman Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, M., Doğan, K., (2006). Adıyaman İlinin Su Ürünleri Potansiyeli ve İlin Ekonomik Kalkınmasına Etkisi, *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu*, Adıyaman.

Yıldız, S., (2012). *Adıyaman El Sanatları*, Adıyaman Tarihi ve Kültürü Üzerine, Editör: Hamdi Doğan, S:146-154, Konya: Kömen Yayınları.

Yılmaz, H., (2008). *Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında Eko turizmin Ürünü Olarak Tatil Çiftlikleri:Türkiye'deki Tatil Çiftliklerine Yönelik Swot Analizi*, Doktora Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zeyrek, H, T., Zeyrek, N, A., Zeyrek, A., (2006). *Besni; Paralā-Octacuscum - Bahasna, Anadolu'nun Güneydoğusunda Antik Bir Kent ve Yakın Çevresinin Arkeolojik Açidan Genel Değerlendirmesi*, İstanbul: Ege Yayınları.

Zeyrek, H, T., (2006). Arkeolojik Buluntuların Işığında Besni ve Yakın Çevresinin Tarihçesi, *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman Sempozyumu*, Adıyaman.

Zeyrek, H, T., (2007). “Yukarı Söğütlü Nekropollerinden Kaya Mezarları”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2):194-221.

WTO, (1997). “National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies”, *International Thomson Busines Press*, London.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.adiyaman.gov.tr/AdiyamanIlimiz.aspx?GrupId=55>. (08.10.2014)

<http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/TR,61374/antik-kent-kaya-mezarlarimagaralar.html>. (15.06.2015)

<http://www.adiyamankulturturizm.gov.tr/TR,61356/muzik.html>. (09.10.2015).

<http://adiyaman.ormansu.gov.tr/Adiyaman/AnaSayfa/DKMP/MesireYerleri.aspx?sflang=tr>. (20.10.2014)

<http://www.adiyamanmetropolitligi.org/default.asp?Sayfa=Tarihcemiz>. (10.02.2015)

<http://www.akademiktarih.com/pdfler/store/akademiktarihadiyamanulucami.pdf>. (10.11.2015)

http://www.kahta.gov.tr/default_B0.aspx?content=196. (15.02.2015)

<http://www.korumakurullari.gov.tr/TR,89680/adiyaman-ili-merkez-sit-alanlari.html>. (01.01.2015)

<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/adiyaman/gezilecekyer/besn-kulhan-onu--meydan-hamami>. (03.02.2015)

<http://sosyodenemeler.blogspot.com.tr/search?q=ad%C4%B1yaman>. (29.01.2015)

<http://www.milliparklar.gov.tr/kitap/58/?sflang=tr#p=2> (08.02.2015)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Dolmen>. (24.01.2015)